

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Martin Iversen Christensen

Sønderjysk slægt

Med sydvestjyske, vestfynske, ærøske og tyske islæt

Sønderjysk slægt

MED SYDVESTKYSKE, VESTFYNSKE,
ÆRØSKE OG TYSKE ISLÆT

Familiens Historier, bind 2

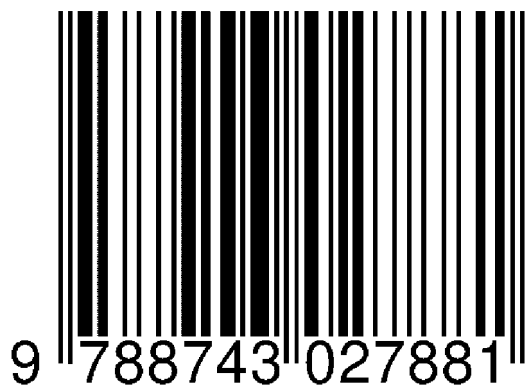
Martin Iversen Christensen

SØNDERJYSK SLÆGT

MED SYDVESTJYSKE, VESTFYNSKE,
ÆRØSKE OG TYSKE ISLÆT

Familiens Historier, bind 2

© 2021 Første udgave og 2023/2024 Anden udgave
Martin Iversen Christensen
Forlag: BoD – Books on Demand, København, Danmark
Tryk: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Tyskland

Indholdsfortegnelse

.....	9
.....	10
.....	12
.....	16
.....	18
.....	21
.....	22
.....	23
.....	24
.....	26
.....	28
.....	30
.....	31
.....	34
.....	36
.....	40
.....	42
.....	45
.....	48
.....	50
.....	54
.....	57
.....	58
.....	58
.....	62
.....	64
.....	68
.....	74
.....	76
.....	78
.....	82
.....	86
.....	88
.....	92
.....	94
.....	98
.....	102
.....	104
.....	108
.....	112
.....	114
.....	116
.....	120
.....	122
.....	124
.....	
.....	
.....	
.....	

Husmænd i Holm.....	134
Kirkegang på Als.....	137
Alsiske aner.....	138
Tråde tilbage til 1500-tallet.....	144
Gammel gårdmandsslægt.....	146
Brændt som heks.....	150
Fisker med fine forfædre.....	154
Fra Langørbo til Bogården.....	158
Efterkommere af Peder Hanssen Bomand.....	163
Havde hjemme på Helnæs.....	164
Slotsfogeden og hans slægt.....	168
Gårde på Helnæs.....	171
Skoleholderen i Iller.....	176
Tyskfødt skrædder i Skodsbøl.....	178
Skipper i Sønderborg.....	180
"Udi Jylland".....	184
"Hun laae om Morgenen død i hendes Seng".....	188
Kromænd i Ved Kirken.....	190
Hjilmænd i Hundslev.....	192
Alle aner undtagen én var fra Ulkebøl.....	196
Førte bus for bror i Kær.....	198
Udelukkende Ulkebøl.....	200
Kock i Klinting.....	204
Skiftede fra skipper i Sønderborg til slægtsgården i Kær.....	210
Langt tilbage på Lindegård.....	212
Var fra Vollerup.....	216
Gift med søsterens mand.....	220
Født posthumt.....	222
Tolvmænd i Kær.....	226
Dobbelt slægtslinje.....	228
Afslutning.....	231
Slægtstræ.....	232
Kilder og litteratur.....	232

Forord

I andet bind af ”Familiens Historier” er vi kommet til Cæcilie Marie Iversen og hendes familie, og fokus er den sydlige del af halvøen med afstikkere til de tilstødende egne og tråde til forskellige dele af Tyskland. Hermed er vi rykket fra det nordlige Jylland, hvor hendes mand, Niels Kristian Christensen, stammede fra. Det var omdrejningspunktet i første bind i serien, som har titlen ”Bondeslægt med aner blandt rådmænd, præster og uradel”.

Cilia, som hun blev kaldt, var min farmor. Hun var født 1910 i Sønderborg, som dengang var i Tyske Kejserrige, og hun døde i 1976 i Oksbøl, efter at have boet flere steder i Jylland.

Det nordligste vi kommer med Cilias aner er egnen omkring Ribe. Men det meste hendes slægt stammer fra Sønderjylland og nærmere betegnet Als og Broagerland. Kvinder fra Ribeegnen, Ærø og Helnæs på Vestfyn giftede sig ind i den sønderjyske familie. Det var egne, som enten var del af hertugdømmerne eller havde tætte

handelsforbindelser hertil. Desuden havde hun aner i egnen omkring Magdeburg i det nuværende Sachsen og øen Rygen, der i dag er del af Mecklenburg-Vorpommern.

Hendes aner var bønder, husmænd og skippere og håndværkere. Mange af hendes mors slægt var solide og velhavende gårdfolk, der havde stor indflydelse på deres lokalsamfund. Hendes fars slægt bestod til gengæld mest af husmænd og håndværkere.

Som i første bind, er min far, Hans Kristian Christensens barndomserindringer og observationer del af historien om Cilia. Han har bidraget med fortællinger om sin opvækst i Vejby og Århus og viden om sine morforældre, som han kendte godt.

Vigtige kilder og hjælpemidler

Der er tre kilder - eller hjælpemidler - der har været særligt vigtige i udarbejdelsen af dette bind. Det drejer sig om Christian Maibølls slægtsbøger, registre til kirkebøger og andre slægtshistoriske arbejder, der er udgivet fra 1940'erne og omkring 20 år frem, Hans Petersens slægtsdatabase over Ulkebøl og andre alsiske sogne på ulkeboelarkiv.dk samt Vester Nebel Sognearkiv på vnsa.dk. Og herudover har jeg fået gode og uddybende svar, når jeg har henvendt mig til de mange lokalarkiver, som dækker de egne, hvor slægten har boet.

Anden udgave

Dette er anden udgave af bogen. Der er tilføjet nye detaljer om Cilia, om kirkebøgerne i Rügen, Minden og Travemünde.

Slægtsforskning

Siden 2014 har jeg formidlet min slægtsforskning på hjemmesiden familienshistorier.wordpress.com. Den bliver stadig opdateret, og man kan også finde krydshenvisninger til de forskellige grene af slægten.

Selv arbejder jeg i dag som folkeskolelærer og er oprindelig er uddannet cand.mag. i historie og mellemøststudier fra Syddansk Universitet. I en årrække arbejdede jeg med kommunikation i flere organisationer, inden jeg tilbragte tre år i Bruxelles.

Martin Iversen Christensen
Frederiksværk 2023

Cæcilie Marie Iversens slægts baggrund

Cæcilie Marie Iversen var fra Sønderjylland, og det påvirkede hendes slægt, som på mange måder mærkede de store omvæltninger i området.

Kortet viser Sønderjylland i middelalderen, men situationen fortsatte uændret i mange århundreder frem.

Begge Cilias forældre var som nævnt i forordet fra Sønderjylland med få aner fra andre egne i Danmark og Tyskland. Det har præget familiens historie.

På Danmarkshistorien.dk kan man læse, hvordan Sønderjylland i århundreder var et omstridt grænseland, med en historie, som afviger fra resten af Danmarks. Fra middelalderen og frem til 1867 udviklede landsdelen sig til hertugdømmet Slesvig.

Begrebet dækker i denne periode stort set det samme som ordet 'Sønderjylland'.

I 1800-tallet blev regionen blandt andet omdrejningspunkt for stærke nationale spændinger og to krige i henholdsvis 1848-1850 og 1864, men den sønderjyske historie rummer naturligvis andet og mere end konflikt. Sønderjylland udgjorde i lange perioder et bindeled mellem det danske kongerige og Holsten og var en skæringsflade for tysk og dansk kultur, blandet sprog og forskellige traditioner.

Den tætte forbindelse mellem de forskellige dele af hertugdømmerne ses også i Cilias familie. I Sønderjylland koncentrerer hendes aner sig på Als og Broagerland, og der var

ægteskabelige forbindelser til Angel og Ærø, som begge var del af hertugdømmerne. Desuden var der tråde til naboejendene i Sydvestjylland og på Helnæs.

Sprogligt blandet og danske navnetraditioner

At området var et sprogligt blandingsområde ses blandt andet ved, at kirkebøgerne blev skrevet på en blanding af tysk og dansk.

Navneskikkene har lignet den danske, og der har også været regionale forskelle inden for Sønderjylland. Indtil Struense indførte fast slægtsnavn i Hertugdømmerne i 1771, blev der også i vid udstrækning brugt patronymer, men med den variant, at en kvinde, der fx var gift med Hans Clausen ofte blev kendt med efternavnet Hansen. Gennem mange generationer kunne man se, om konerne kom uden fra Sønderjylland, da de ofte stadig havde deres patronym – altså et navn, der endte på "datter", selvom det nogle gange blev tillempet til et "sen", men som i kongeriget fik de ikke deres mands efternavn.

Krige påvirkede

Krigene 1848-1850, 1864 og 1914-1918 påvirkede også Cilias slægt.

Der sås fraværende ægtemænd i folketællingerne, mandlige slægtninge, som søgte nord for grænsen samt hendes egen far, der blev såret i 1. Verdenskrig.

Det var Struense, der i 1771 indførte navneforordningen, der fastfros slægtsnavne omkring 100 år før, det blev helt fastslået i Kongeriget. (Det Kongelige Bibliotek, Portrætsamlingen).

En sønderjyde i Jylland

Cæcilie Marie Iversen blev gift som 20-årig og fik i løbet af syv år fire sønner. Hun flyttede med sin mand til Vejby i Salling og senere boede de i Skive og Århus.

Cæcilie Marie Iversen (1910-1976) blev kaldt Cilia. Hun var datter af arbejdsmand Hans Christian Iversen og Dorothea Marie Nielsen, der stammede fra henholdsvis Broager og Ulkebøl nær Sønderborg. Og hun blev konfirmeret i Sønderborg, hvor familien boede.

Hun var en flittig og dygtig elev og fik realeksamen, hvilket var meget usædvanligt for en pige fra en arbejderfamilie.

Mødte mand i Blåvand

Cilia var i huset hos mejeristen i Oksby i nærheden af Blåvands Huk, da hun i 1930 blev gift med Niels Kristian Christensen, der var kommis i Brugsforeningen, som lå lige ved siden af mejeriet.

Parret blev borgerligt viet den 18. juli, og da den første søn, Egon, blev født i oktober samme år, boede hun hos sine forældre i Perlegade 2, 1. sal, på hjørnet ved Østergade i Sønderborg. Ejendommen er senere er revet ned. Hun boede her endnu ved folketællingen den 5. november 1930. Egon blev oprindelig opført som ”dreng”, og senere er hans fornavn tilføjet.

Niels Kristian boede ved samme folketælling hos Jakob og Kirstine Bloch i Vejers Strand, cirka 10 kilometer nord for Oksby, hvor Brugsen lå.

I 1932 blev sønnen Niels Erik født på Varde Sygehus, så familien har altså stadig boet i Oksby. Men Niels Erik blev døbt i Vejby, hvor familien flyttede til, da Niels Kristian havde overtaget jobbet som uddeler i den lokale Brugs.

Cæcilie Marie Iversen, der i sit voksne liv var kendt som Cilia Christensen.

Oksby mejeri til venstre og Oksby Brugs til højre i billedet (Sylvest Jensen Luftfoto, Det Kgl. Bibliotek).

Fire drenge på syv år

I Vejby kom de to sidste sønner til. Børge i 1933 og Hans Kristian i 1937. De tre store de gik under betegnelsen: ”de forskjot unger fra æ brugs”, hvor ”forskjot” betyder noget i retning af uregerlig. Og

Cilia var den, der i det daglige havde alt besværet med fire drengebørn Men hun var aldrig skrap over for drengene.

Den yngste i flokken, Hans Kristian, fortæller, at der blev passet godt på de fire drenge, og det var sjældent, hun råbte højt.

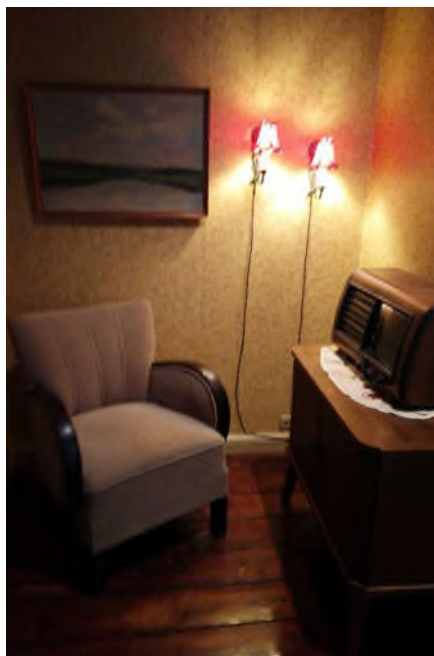

Til venstre: Cilia med Børge, Niels Erik og Hans Kristian. Til højre: Egon, Niels Erik og Hans Kristian.

*Vejby Brugs (Aalborg)
Luftfoto 1948-1954, Det
Kgl. Bibliotek).*

Cilia havde ligeledes en god stemme – og hun sang ofte. Det betyder, at Hans Kristian ofte husker sin mors stemme, når han hører en film- eller revymelodi fra den tid. Det var også Cilia, der læste højt af H.C. Andersens Eventyr, Kaalunds Fabler og andet børnelitteratur for de fire drenge.

Hvis man havde et kamera, gik man ikke rundt og spildte kostbar film på at tage billeder af indretningen, men stuen fra Den Gamle By, køkkenet fra Brugsforeningen på Frilandsmuseet og et fyldt spisekammer fra Amagermuseet, kan give et indtryk af, hvordan der har set ud hos Cilia og Niels Kristian i Vejby.

Husholdningen i uddelerboligen

Boligen var typisk for tiden. Spisebord med seks stole, et skrivebord samt en sofagruppe med sofa, to lænestole og sofabord. Det var en familie, der læste, og der var også en bogreol i stuen.

Det har været tidskrævende at stå for husholdningen. Brændekomfur, vask i gruekedel, syltning, henkogning, slagtning og madlavning fra ”bunden”. Også rengøring foregik ved ”håndkraft” og så videre. Dette var Cilias domæne. Samtidig var der i krigsårene stor varemangel. Og brugsuddelerfamilien var også underlagt rationeringsbestemmelserne.

I både kamin og komfur var det eneste opvarmningsmiddel i under besættelsen tørv, som blev produceret i en nærliggende mose. Det var besværligt og beskidt.

Stor omgangskreds i Vejby

Cilias forældre flyttede fra Sønderborg til Vejby i 1940. Så Cilias mor kom næsten dagligt et lille smut forbi uddelerboligen, og hvis Cilia så fx havde været i Skive for at se en film, blev handlingen genfortalt, mens Hans Kristian lyttede meget interesseret med i baggrunden.

Måske faldt Cilia med sin realeksamen lidt ved siden af i bondesamfundet – men sandsynligvis på grund af Niels Kristians arbejde, havde de en pænt stor omgangskreds. Der var fx to kortklubber, dels den store, hvor gårdmændene var med, og dels den lille, hvor det var de mindre jordbesiddere, der deltog. Og som manden i midten, var Niels Kristian altså med i begge. Mændene spillede whist og konerne hjerterfri. Og der er ingen tvivl om, at der var tale om et standssamfund, hvor alle kendte deres plads.

Brugsen lå hvor vejen blev delt i to lige ved V'et o Vejby. Oven over lå skolen, hvor drengene lå, og under Vejbyvad station på Skive-Vestsalling Jernbane (SVJ), som eksisterede fra 1924 til 1966.

Ture til Skive

Når der skulle købes noget ekstra, var det almindeligt at tage med toget til Skive, og der var Hans Kristian af og med sammen med Cilia.

Så var de gerne på det ene af byens to konditorier for at spise lagkage inden hjemturen. På det andet kom "man" ikke, for der kom tyskerne. På et sådant konditoribesøg stiftede Hans Kristian for første gang bekendtskab med et træk- og sliptoilet. Da han trak i snoren og vandet kom brusende, var han helt overbevist om, at

Togturen til Skive kunne blandt andet foregå med et togsæt som dette, der var produceret i 1938. Skive-Vestsalling Jernbane (SVJ) eksisterede fra 1924 til 1966. (Foto: B&W, 1934).

der ville blive oversvømmelse, så det kan nok være, han fik travlt med at komme ud og få lukket døren godt til.

Det årlige tandlægebesøg fandt også sted i Skive, og selv om tandlægen var venlig nok, var hans instrumenter frygtindgydende, så det var ikke besøg, Hans Kristian så hen til med forventning.

Topps Konditori i Skive blev i mange år drevet af Annine Michelsen. (Ukendt fotograf, Skive Byhistoriske Arkiv).

Familieliv i 1950'erne og 1960'erne

Der var masser af liv i Cilia og Niels Kristians lejlighed i Århus. Den yngste søn, Hans Kristian, stod til søs 1954. Og efter at være flyttet hjemmefra, kom sønnen Børge tilbage i en periode og svigerdatteren Fanny flyttede ind. Desuden var særligt Niel Kristians bror Johannes og hans familie hyppige gæster.

Cilia og Niels Kristian ved deres sølvbryllup i lejligheden i Rosengade, hvor de flyttede til en lejlighed på 1. sal over butikken i 1954/1955.

Efter et intermezzo i Skive flyttede familien til Århus, hvor Niels Kristian overtog en købmandsbutik i Rosengade, som man kan læse om i første bind af "Familiens Historier" med titlen "Bondeslægt med aner blandt rådmænd, præster og uradel".

De første to år boede Cilia og Niels Kristian i baglokalet til butikken med de to yngste sønner. Da de havde overstået "spærretiden" og fik mulighed for at søge en mere permanent boglig i Århus, lykkedes det at finde en ældre og stor lejlighed i Vestergade, på hjørnet i Møllestien, hvor gadebelysningen endnu var gaslys.

Upraktisk indretning

Her var to store stuer, soveværelse og bad. I forlængelse af køkkenet var der et lille værelse, som nok oprindeligt var et pigeværelse. Der residerede sønnen Børge, indtil han rejste hjemmefra, så Hans Kristian kunne overtage.

Indtil da havde han en seng i en stor hjørnestue, der var delt op med en murstensreol. Det vil sige, at der egentlig var plads nok, men praktisk var der ikke. Blandt andet skulle man gennem soveværelset for at komme til badeværelset. Her var det så endeligt muligt at tage et brusebad, men da vandet skulle varmes op ved hjælp af gas, der dels var lang tid om opvarmningen, og dels ikke havde kapacitet til mere end et kort ophold under bruseren, blev det ikke til mere end et ugentligt bad, men bare det var et betydeligt fremskridt. De to ældste sønner, Egon og Niels Erik, var begge kommet ud at tjene, mens familien boede i Vejby, og de havde også besluttet sig til at tage ud at sejle, inden familien flyttede til Århus.

Tilbage til Rosengade

I 1954/1955 flyttede Cilia og Niels Kristian tilbage til Rosengade, hvor de har fået en lejlighed over butikken, hvilket nok har været praktisk. På det tidspunkt var alle sønnerne flyttet hjemmefra, men hjemmet blev centrum for mange familiebegivenheder, og Niels Kristians bror, Johannes, og hans familie var hyppig gæster.

Parret boede her til Niels Kristians død i 1966.

Som den yngste, boede Hans Kristian, hjemme hos forældrene i Århus i længst tid. Børge flyttede ind i 1949/1950, fordi han startede i lære som snedker. Hans Kristian ses her ved sin konfirmation.

I 1953 flyttede den kommende svigerdatter, Fanny fra Færøerne, ind hos Niels Kristian og Cilia i Vestergade. For Hans Kristian var det rigtig spændende at få en "storesøster", og hun o glad for at have en at støtte sig til i den første svære tid i det fremmede land, hvor der fandtes både tog og sporvogne, så de tilbragte meget tid sammen. Hun fik dog hurtigt arbejde og et værelse at bo i, men hun kom på besøg, når hun havde fri.

Aktiv fritid og første udlandsrejser

Cilia og Niels Kristian havde en meget aktiv fritid, hvor de ved siden af det travle job som selvstændige købmænd, ofte gik i biografen og i Århus Teater. Og mens Niels Kristian spillede Volleyball og fodbold, og Hans Kristian blandt andet var engageret i spejderbevægelsen, var Cilia meget optaget af broderi. Og efter krigen benyttede familie også muligheden for at tage til udlandet.

Niels Kristian og Cilia var indimellem i teatret sammen med Hans Kristian. Det var mens folk som Gyrd Løfvist, Poul Hagen og Karl Stegger udfoldede sig på Århus Teater.

Og da det var før fjernsynet havde holdt sit indtog, var det også meget almindeligt at gå i biografen. Ifølge Hans Kristian var der blot den ulempe ved det, at de biografer, der fandtes, var små og ældgamle, hvis man lige ser bort fra Reginateateret, som både var stort og ikke så gammelt.

Det bevirkede, at der var lange, lange køer ved hver eneste forestilling, og allerlængst var de lørdag eftermiddag, hvor billetprisen var ekstra lav. Kom man ikke af sted i god tid, skulle man ikke regne med at komme ind. Efterhånden blev der dog bygget nye biografer og de gamle moderniseredes, så det blev nemmere at få billet. Også teaterbesøg blev det til. Skolerne havde en skolesceneordning, hvor man kunne tilmelde sig for et mindre beløb, så der overværede Hans Kristian gennem nogle år en hel del forskellige forestillinger.

Århus Teater på postkort fra omkring 1900. (Ukendt fotograf).

Udflugter i Danmark og Tyskland

Omkring 1952 tog Niels Kristian, Cilia og Hans Kristian på en todages bustur i påsken til Hamborg. Ud over en tur gennem Reberbahn var der også en havnerundfart og et besøg i Hagenbecks

Tierpark. Byen var stadig præget af arene efter 2. Verdenskrig, hvor den blev bombet helt sønder og sammen. Men genopbygningen var godt i gang.

Familien tog tit på cykeltur om søndagen, ofte ret langt væk. En gang cyklede de helt til Silkeborg, hvilket er 45-50 kilometer. En anden en søndag var familien med en lille båd til Samsø, hvor de cyklede rundt hele dagen. Cykler man hele øen rundt, er det 80 kilometer.

Busturen til Hamborg i 1952.

Niels Kristian og Hans Kristian ses stående og Cilia siddende bagerst i turbåden i Hamborg.

Weekendtur til København

En lørdag aften tog hele familien med DFDS-båden til København - naturligvis på dæksplads. Det betød meget lidt søvn, men til gengæld oplevede Hans Kristian sejlturen meget intenst. Tænk, der dukkede Hesselø op, og i morgenbrækningen Kullen og dermed et glimt af det fjerne Sverige.

Dagen gik så med at se på nogle af de mange seværdigheder, og turen gik også med bus langt ud på landet på Amager, hvor Kastrup Lufthavn lå. Der spiste familien middagsmad, mens man så indtil flere fly, hvoraf mindst ét var helt fra USA – muligvis en Super Constellation fra TWA. Det var en træt familie, der om aftenen returnerede med færgen til Århus med ankomst kl. 07:00 mandag morgen. Men træt eller ej, butikken åbnede og sønnen skulle i skole. Det var i det taget utroligt, hvor få hviledage Niels Kristian havde gennem livet.

Først scooter, så bil

I 1954 anskaffede Niels Kristian sig en Vespa-scooter, 125 ccm, og det betød, at de vante ture på cykel eller gåben om søndagen, blev afløst af scooterture. Og både Cilia og Niels Kristian deltog ivrigt i Vespaklubbens fælle ture.

Turene fortsatte, da Niels Kristian i 1959 købte en brugt Austin A38. Den havde blændede

Familien på scooter-tur: Egon, Niels Kristian, Cilia, Nelly og fotografen Hans Kristian.

sideruder og sæder bagi, så den kunne indregistreres på "papegøjeplader" og bruges til såvel vare- som passagertransport. Nu kunne der foretages længere ture uden at blive våd, som det ofte skete på scooteren. Der var altså fremgang at spore, men stadig var det jo kun fra lørdag eftermiddag til søndag aften, de kunne være væk hjemmefra, da butikken var åben seks dage om ugen. Dog fik Niels Kristian bevilget et ophold på Vejle Idrætshøjskole en gang, hvor Cilia så skulle passe forretningen. Han nåede dog aldrig så langt, for en mørk og regnfuld aften på vej dertil, kørte han bag ind i en

standset mørkelagt militærbil. Hele overdelen blev revet af bilen, men mirakuløst skete der ikke noget særligt med ham.

Cilia og Niels Kristian på udflugt i deres Austin.

Cilia og Niels Kristian med svigerdatteren Nelly på besøg hos søsteren Nora og hendes mand, børn og børnebørn.

Cilia omgivet af svigerdøtrene Fanny og Birgit, sønnerne Niels Erik og Hans Kristian og to børnebørn.

Cilia, Niels Kristian med sønnen Niels Erik og et barnebarn.

Cilia ved sønnen Børges første bryllup.

Cilia og Niels Kristian sammen med Nora på besøg hos Nellys mor Inger i Vindeby på Tåsinge.

< Cilia og Niels Kristian med et barnebarn.

Cilia med niece og dennes mand >

Flyttede tilbage til Vestkysten

Efter Niels Kristians død bosatte Cilia sig i Oksbøl ved Varde, hvor hendes søster boede. Byen lå desuden tæt på Oksby, hvor hun i sin tid mødte sin mand.

I 1966 fik Niels Kristian flere blodpropper og et hjertetilfælde, og den 15. november døde han - fire måneder før han ville være fyldt 60 den 7. marts året efter. Cilia afhændede butikken i Rosengade og flyttede til Oksbøl ved Vestkysten, hvor hendes søster, Nora, boede.

Nora var gift med Niels Thygesen Nielsen og fik mellem 1920 og 1941 fire døtre og to sønner.

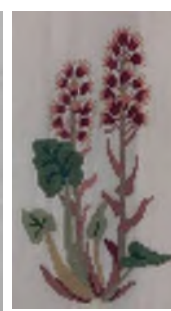
Cilia fik mulighed for at rejse en del til udlandet, indtil hun fik lungekræft, som kom til at præge hendes liv kraftigt i en årrække, frem til, at hun døde i 1976.

Øverst til højre ses Nora og Cilia. I næste række til venstre er Cilia på Sicilien og til højre herfor ses de to søstre. I nederste række til venstre, holder Cilia i 1973 eller 1974 jul hos Hans Kristian i Kastrup, der ses med sønnerne Martin og Steen. På billedet til venstre ses hun med sønnen Egon, hans kone Fanny, sønnen Børge og to børnebørn.

Broderi

Cilia var storproducent af broderier af en høj kvalitet. Hun broderede løbere, pudebetræk, nok mellemlægsservietter til stel på 12 til 24 personer med alt, hvad dertil hører, til alle fire sønner. Og hun kastede sig ud i mere komplicerede opgaver, som "Hafnia" – en gengivelse af kobberstikket "Hafnia oder Coppenhgen/die königliche Statt in Denemarck ganz engentlich abcontrafhetet in dem Jahr Christi/1627".

Skolen efter genforeningen

Genforeningen betød ny måde, at gå i skole for de sønderjyske børn, og det var også tilfældet fra Cilia, der kom fra en dansktalende familie. Eller mere præcist, så talte familien sønderjysk, men i skolen lærte hun rigsdansk

I en kronik i Kristeligt Dagblad skrev Helge Qvist Frandsen i 2019. at der ofte var 60-70 børn i en klasse i den tyske skole. Efter genforeningen steg det individuelle særpræg i skolen og stofvalget ændrede sig også. Nu mødte eleverne i skolen danske sangbøger og lære- og historiebøger, som nogle kendte hjemmefra. Og i kristendomsundervisningen blev remser afløst af fortællinger og samtale.

Ved julen 1920 fik alle sønderjyske børn et eksemplar af Chr. Richardts digt "Vort Land", og Cilia gemte sit eksemplar, der stadig er i familiens eje.

Ifølge kronikken var sprogskiftet i skolen til stor glæde for børnene. Danske lærere fortalte om børnenes modtagelighed. De var meget optaget af danmarkshistorie, bibelhistorie og danske sange.

Cilia ses i øverste række yderst til venstre med sin realklasse.

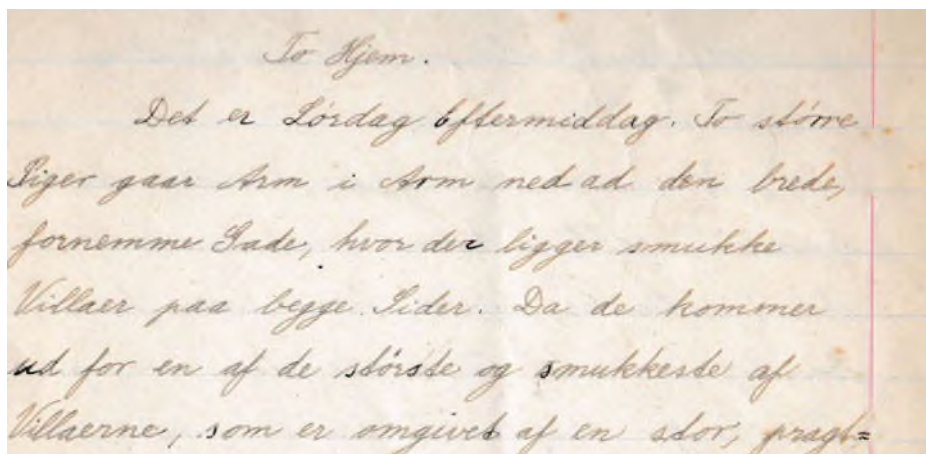
Hun gemte det eksemplar af Chr. Richardts danmarksdigt, "Vort Land", som i 72 strofer beskriver hele landet som hun og andre sønderjyske skoleelever fik fra Dronning Alexandrine i 1920, og det er findes nu hos en af Cilias efterkommere.

En stil med titlen "To Hjem"

Et af Cillas stilehæfter fra er bevaret. Her har hun blandt andet skrevet en stil om, hvordan det tæller mere at komme fra et kærligt hjem, selvom det er fattigt, end at have alverdens rigdom i et følelseskoldt hjem. Og hun skrev på et formfuldendt og fejlfrit dansk få år efter genforeningen.

Det er Lørdag eftermiddag. To større Piger gaar Arm i Arm ned ad den brede, fornemme Gade, hvor der ligger smukke Villaer paa begge Sider. Da de kommer ud for en af de største og smukkeste af

Villaerne, som er omgivet af en stor, pragtfuld Have standser de uvilkaarligt, og den største, Anna, udbryder: "Hvem der havde det saadan!" "Ja", svarer Marie; "Men mon de virkelig er lykkeligere end vi?". "Nej, det er de ikke," lyder pludselig en Stemme ved Siden af dem, og da de vender sig, ser de en Pige, der er lidt større end de, staa der.

Medens de selv, der er

Døtre af en Arbejder, er enkelt, men pænt og fikst klædt, er den anden, Karen, der er Datter af den rige Grosserer, der ejer den Villa, de netop staaar og taler om, meget elegant, men ser ikke saa sund og glad ud som de to andre.

"Kom med ind og se, hvordan der er derinde," vedbliver Karen: "Det kan vi da ikke", indvender de to, men Karen faar dem dog overtalt til at gaa med, og de gaar alle tre op igennem Haven. De ringer paa den mægtige Indgangsdør, der Aabnes af en tavs, fornemt udseende Tjener, der modtager deres Tøj, da de er kommet ind i den pragtfulde Forhal. De gaar ovenpaa til Karens Værelse, og da Døren aabnes, bliver de et Øjeblik staaende maaløse af Beundring. Værelset er stort og lyst, Gulvet er dækket med et tykt Tæppe, der dæmper Skridtene. Midt for den ene Væg staaar deren pragtfuld Seng med Silketæppe over; men trods alt dette er Værelset ikke rigtig hyggeligt, men mangler Kachelovnen; for Værelset har Varmeapparat. Pigerne ser dog kun Elegancen, og Anna udbryder idet hun træder ind og nikker hen mod et stort Skab: "Aa, hvor maa du dog være henrykt for saadan et Værelse og sikke en Mængde Kjoler du kan have i det Skab!" "Nej, jeg er slet ikke glad", siger Karen: "Her er saa dødt og kedeligt, og hvad bryder jeg mig om mine Kjoler! Jeg kan jofaa alle dem, jeg peger paa. Kom, skal vi ikke gaa ned og hilse paa Moder!".

De gaar atter ned ad den brede Trappe, der er belagt med tykke Tæpper, saa man næppe kan høre Skridtene, og gaar ind i et Værelse, hvis Dør, bliver aabnet af den tavse Tjener. Det er en Salon, de kommer ind i. Ligesom alle andre Steder i Huset er der et tykt Tæppe paa Gulvet. Henne paa en Divan i Værelsets Baggrund ligger imidlertid en Dame. Det er Karens Moder, og Karen gaarhen til hende og trækker de to andre med sig og fortæller, hvem de er. Fruen rækker dem begge en hvid, tynd, svag Haand og smiler svagt. Hun er lille og spinkelt og ser meget svag ud. Lidt efter træder en statelig Herre ind. "Goddag Fader," siger Karen ligegyldigt, og Anna og Marie rejser sig og nejler forlegne.

Før de gaar, ser de endnu flere af Værelserne, der alle er lige kostbart udstyrede, men overalt ruger en knugende Stilhed. De tykke Tæpper dæmper Skridtende, og naar en af pigerne en enkelt Gang siger noget, taler hun uvilkaarligt dæmpet.

Da de gaar, følger Karen med dem ud i Haven, og da de siger Farvel, siger hun: "Forstaar I nu, at vi ikke er lykkeligere end I, snarere omvendt: "Ja" lyder Svarene fra dem begge.

Klokken er 6, og de kan lige naa hjem til Aftensmaden skal spises. De gaar gennem mange Gader, og endelig standser de foran et lille Hus i Byens Udkant. De gaar gennem den lille Have og kommer ind i Forstuen, hvis eneste Prydelse er et stort, gammelt Spejl, og hvor de hænger deres Tøj paa en Knagerække. De gaar ind i Stuen, hvor Mor allerede har dækket Aftensbordet. De skal nemlig i Anledning af Faders Fødselsdag spise i Stuen. De røde Plydsmøbler er temmelig slidte, og Gulvet er kun dækket af et tyndt Tæppe, men der buldrer en lystig ild i Kachelovnen og Hængelampen gør Stuen endnu hyggeligere, end den er i Forvejen. Maden spises i Tavshed, men da Bordet er ryddet, og Fader har taget Avisen og Moder Strikkestrømpen, spørger Moder endelig: "Naa Piger, hvor har I saa været?" Skønt baade Fader og Moder er trætte af Dagens Arbejde, hører de dog opmærksomt efter Pigerne Fortælling, og da de er færdige, siger Moder: "Ja, hvad har I saa faaet ud af den Tur, Børn?"

Det er Marie, der hele Tiden har ført Ordet, men nu vil ogsaa Anna have et Ord indført, og da de taler i Munden paa hinanden, siger Moder leende: "Een ad Gangen. Anne, svar du nu først."

Før Anna siger noget, rejser begge Pigerne og gaar først hen til Mor og kysser hendes furede Kind og derfra hen til Far.

Begge Steder stryger en arbejdsvant, haard Haand nænsomt Pigerne over Haaret. Saa sætter de sig igen hen paa deres Pladser, og Anna siger: "Jeg har i Dag fundet ud af det, jeg aldrig før har kunnet forstaa, nemlig at Penge ikke skaber Lykke, men at et godt Helbred, et glad Sind og Kærlighed mellem Forældre og Børn er det, der skaber Lykken. Har man disse Ting, gør det ikke noget, om der af og til er Smalhals i Køkkenet."

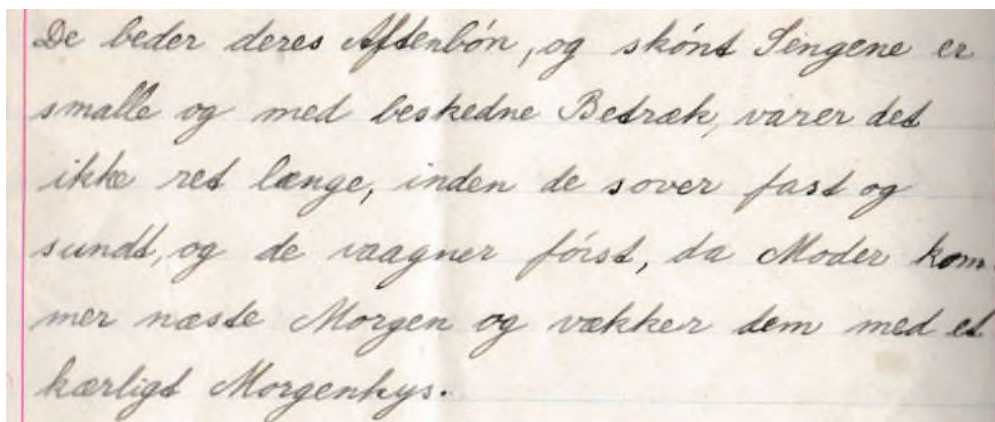
"NU du, Marie," siger Moder alvorligt, men glad og Marie siger: "Jeg siger som Anna, og jeg skal ikke mere ønske, at jeg var rig."

"Jeg er glad for, at Karen tog jer med og viste jer sit Hjem og sine Forældre. Nu ved jeg, at jeg ikke behøver at være bange for at mine Piger er utilfredse med deres Hjem og deres Forældre."

"Nej, her er meget rarere end i den rige Mands smukke Villa, og vores Forældre er de bedste og mest enestaaende i hele Verden," siger Marie glad, men dog alvorlig, og Anna nikker.

Da Klokken slaar 9, siger Moder: "Saa nu er det Sengetid, Piger," og de rejser sig straks, faar et kærligt Godnatkys af Fader og Moder og gaar ind

i deres lille Værelse. De beder deres Aftenbøn, og skønt Sengene er smalle og med beskedne Betræk, varer det ikke ret længe, inde de sover fast og sundt, og de vaagner først, da Moder kommer næste Morgen og vækker dem med et kærligt Morgenkys.

Sønderjysk arbejderpar

Cilias forældre, Hans Christian Iversen og Dorothea Marie Nielsen, tjente begge i Sundsmark i Ulkebøl Sogn, da de blev gift i 1909. Deres liv blev præget af 1. Verdenskrig, og det var den næste store krig, der fik dem til at flytte til Salling ved Limfjorden, hvor de boede deres sidste år.

Hans Christian Iversen i tysk soldateruniform med kone, Dorothea Marie Nielsen, kaldet Dora, og datteren Cæcilie Marie, der blev kaldt Cilia.

Cilias var datter af Hans Christian Iversen (1879-1957 og Dorothea Marie Nielsen (1875-1957.

Faren, der ifølge kilderne kun blev kaldt Christian, arbejdede på landet afbrudt af periode, hvor han aftjente sin værnepligt for det tyske kejserrige. Her var han stationeret forskellige steder i Tyskland fra 1902 og frem til 1909. Indimellem arbejdede han som arbejdsmand. 1910 efter blev han gift med Dorothea Marie som blev kaldt Dora.

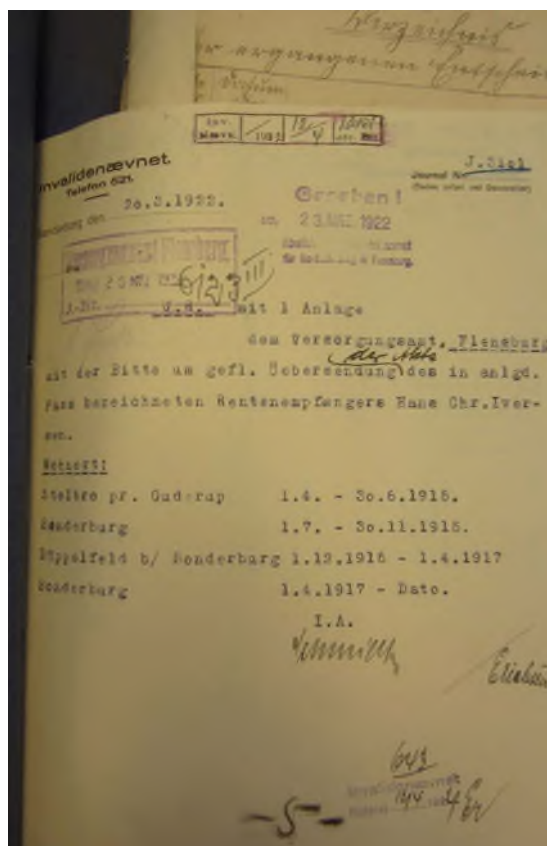
Han havde også medbragt nogle udtryk fra det tyske. Blandt andet et, der lød: "Hoch das Bein, das Vaterland soll leben", som ironiserede over den tyske strækmarch, eller "ich kan ebenso gut tysk sprechen, som hvilken mand i vor by, aber nicht so læng bli'e ved."

Flyttede omkring

Da datteren Cæcilie Marie Iversen blev født i 1910, boede parret i Ladegårdsskov. Og af Christians

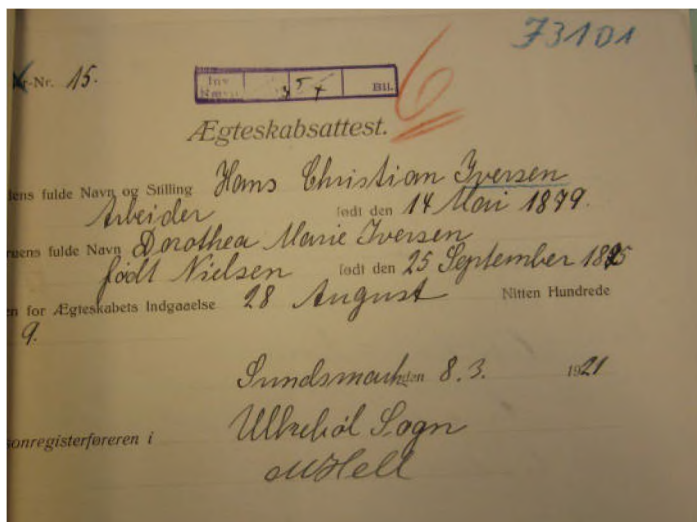
soldaterpapirer fremgår, at familien herefter flyttede en del omkring i Sønderjylland: Stolbro fra 1914 til 1915, Sønderborg 17. juli til 30. november 1915 og Dybbølmark 1. december 1915 til 1. april 1917. Han arbejdede blandt andet som malkerøgter – ifølge Ordbog over det Danske sprog er fodermester den betegnelse, der bruges i dag, og jobbet indebar, at han passede og malkede køer.

Endelig boede familien i Sønderborg fra 1. april 1917 på adressen Slottet 128 (Sønderborg Slot). Her boede de sammen med deres egne to børn og Dorotheas barnebarn, som også hed Dorothea Marie, som hendes datter, Nora, havde fået uden for ægteskab i 1920.

I 1922 skrev den Sønderjyske Hjælpekasen til Versorgungsamt i Flensburg for at finde ud af, hvor han havde boet siden 1915.

Fra Ulkebøl

Christian og Doras ægteskabsattest. Sekretæren har rettet Doras fødselsår, nok fordi det var mest almindeligt, at det var ægtemanden, der var ældst.

Cilias mor, der blev kaldt Dora, var vokset op hos sine forældre i Ulkebøl, som i dag er del af Sønderborg, og hvor hendes forfædre kan føres mange generationer tilbage.

Hun fortalte sin dattersøn, Hans Kristian, at hendes far engang havde slået hende, så en trommehinde var sprængt. Og havde engang haft en bændelorm. Efter skolegangen kom hun ud at tjene og fik to uægte børn; datteren Nora i 1901 og sønnen Carl, der døde kort efter fødslen i 1907, hvor hun tjente i Sundsved. Begge fædre er ukendte.

Perlegade

Christian og Dora flyttede til Perlegade 2 omkring 1922, og i 1935 boede de i Perlegade 65. Hun i arbejdede flere år på apoteket i samme gade, og han var arbejdsmand på havnen og sejlede en overgang på Sønderborg-Flensborg-færgen.

Ved krigsudbruddet 1940 flyttede Dora og

Perlegade i Sønderborg, hvor Cilia voksede op. Apoteket, hvor hendes mor arbejdede, ses til venstre. (Ukendt fotograf, Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie).

Christian til Vejby i Salling – både for at komme længere væk fra krigen og for at være tættere på datteren Cæcilie Marie, som boede der med mand og fire sønner. Og parret havde et tæt forhold til både Cilia og Nora og mange af deres børn livet igennem. Også Frederiks børn var der kontakt med gennem mange år.

Sønderborg Havn på postkort fra 1910-1916, hvor Hans Christian arbejdede. (Ukendt Fotograf, Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie).

Søskende i Sønderborg

Cilia voksede op sammen med sin storesøster og lillebror i Sønderborg.

Cilias mor, Dora, var som ung i huset i Kiel og senere i Sundsved, hvor hun fik to børn uden for ægteskab.

Dora var 26, da hun i 1901 fik datteren Margrethe Eleonora, som blev kaldt Nora. Seks år efter fik hun sønnen Carl, som døde kort efter fødslen. I de daværende tyske kirkebøger og registreringer af fødsler blev farens navn ikke oplyst, hvis forældrene ikke var gift, så ingen af de to børns fædre kendes. Men

Noras familie mener, at hendes far stammede fra Sydtykland. Senere blev hun gift med Hans Christian Iversen og fik to børn: Cæcilie Marie i 1910 og Frederik Christian 1914.

Dora og Christian omgivet af døtrene Cilia og Nora samt svigersønnen Niels Kristian med sønnen Hans Kristian på skødet. Bagved ses blandt andet Børge og Niels Erik samt Noras børn, svigerbørn og børnebørn.

Margrethe Eleonora, kaldet Nora og Niels Christian Thygesen Nielsen .

**Nora Nielsen
(1901-1994)**

Den ældste datter, Nora Nielsen, boede hos familien, da hun voksede op. Hun bevarede tæt kontakt med søsteren Cilia, resten af livet. Hun fik i 1920 en datter, der blev opkaldt efter sin mormor, Dorothea Marie, og hun boede sammen med sine

morforældre på Sønderborg Slot. To år senere blev Nora gift med Niels Thygesen Nielsen (1894-1961), som hun fik fire døtre og to sønner med mellem 1922 og 1941.

Niels var først grænsegendarm og senere statshusmand på Hesselmed Mark i Ål Sogn. Efter Niels' død i 1964 boede Nora i Oksbøl, hvor Cilias børn og mange af hendes børnebørn ofte var på besøg, og husker hende som en varm og elskelig person, som de holdt meget af at være hos.

Cilia med tv med søsteren Nora og svigerdatteren Nelly. Th. med broren Frederik og hans anden kone, Ewa Gondesen.

Frederik Christian Iversen (1914-1984)

Dora og Christians andet fælles barn, Frederik Christian Iversen, blev født 1914. Han fik datteren Dorit (1942-2001) og to sønner med sin første kone, Anne Vibestrup Petersen (1922-2002), som han blev skilt fra efter 2. Verdenskrig. Med sin anden kone, Ewa Gondesen, fik han to døtre, den sidste i 1964.

Frederik Christian Iversen.

Frederik Christian arbejdede en tid på landet og var på landbrugsskole på Fyn. Senere kom han til Stålvalseværket i Frederiksværk, hvor han arbejdede under krigen.

Han var med i modstandsbevægelsen, og da han desuden var god til at tale tysk, fik han efter krigen job hos englænderne i Kiel, hvor han censurerede breve og aflyttede telefonsamtaler.

Da Frederik Christians job hos englænderne var slut, flyttede han først til Århus, hvor han ikke kunne finde arbejde. Derfor flyttede han til Sverige, hvor han først arbejdede som skovhugger og dernæst kom til Gensebolaget i Eskilstuna, hvor han blev metalsliber. Herefter flyttede han tilbage til Fredericia, hvor han først arbejdede på Cohrs Sølvvarefabrik og siden forsøgte sig som ejendomshandler fra et hus langt ude i Kongsted Enge. Omkring 1965 flyttede Frederik Christian til Ålborg, hvor familien boede i et havehus, som han havde sat i stand, så det kunne bebos hele året. Han havde tidligere bygget hus såvel i Frederiksværk som i Kongsted Enge

Han skrev også romaner og noveller, der aldrig blev udgivet, og var i øvrigt meget politisk engageret og især optaget af ting med relation til grænselandet. I mange år abonnerede han fx også på Flensborg Avis. Han døde i Ålborg i 1984.

Soldat i den kejserlige tyske hær

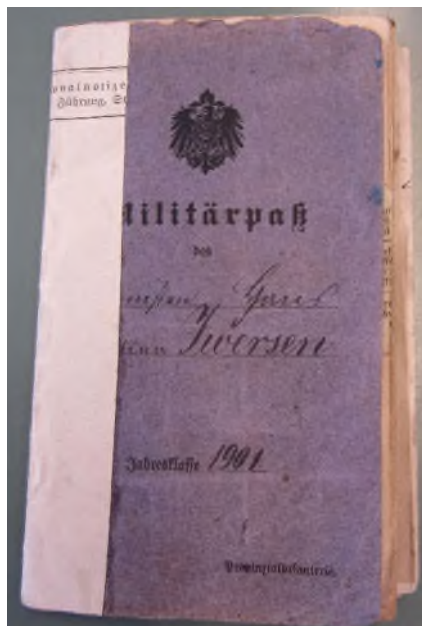
Som alle mandlige sønderjyder var Ciliass far soldat i den tyske hær inden genforeningen.

Hans Christian Iversen var første gang været på session som 20-årig i 1899. Han var på det tidspunkt både høj og mager: 70 tommer høj (179 cm) og vejede 57 kg. To år senere var han vokset til 71,5 tommer (ca. 181,5) og vægten var 60 kg. Tallene var de samme i 1901, hvor han blev indkaldt som rekrut ved 1. kompagni (komp. If. Ryt. Graf Kirchbach, tro 46).

Den 16. september 1902 blev han overført til kadet-akademiet ved 8. kompagni, og 24. september året efter blev han sendt hjem fra Groß-Lichterfelde i Berlin til Dybbøl.

Herefter gik der syv år, inden han fra den 2. til 15. juni 1909 gjorde tjeneste ved reserveinfanteriet (I hans papirer står "komp 9. a. K"). Efter hvad han senere fortalte sine børnebørn i Vejby, var han udstationeret i Poznan i det daværende Østpreussen og ved den kejserlige residens i Berlin som "Ordonanz des Kaisers".

Da han blev sendt hjem i 1909, var hans samlede aktive tjenestetid 1 år og 357 dage.

C.		3.	2.
Dienstzeit vom Tage des Eintritts an bei den einzelnen Truppenteilen (Kompagnie, Eskadron, Batterie) unter Angabe der Daten.			
	Junker-Infanterie Regiment Nr. 40		
	v. 17. 10. 01 bis 15. 9. 02		379
	Jung-Infanterie Regiment Nr. 40		1343
	v. 16. 9. 02 bis 24. 9. 03		379
	Reserve-Infanterie Regiment Nr. 40		
	1. K. A.		
	v. 2. bis 15. 6. 09 zur Hebung		14
	Infanterie-Unteroffizier Reserve zu		
	Infanterie Regiment Nr. 86		
	v. 7. 8. 14 bis 12. 9. 14		
	Reserve-Infanterie Regiment Nr. 86		
	v. 13. 9. bis 6. 12. 14		237
	Infanterie-Unteroffizier Reserve zu		
	Infanterie Regiment Nr. 86		
	v. 7. 12. 14 bis 31. 3. 15		
Im ganzen			222

Lægsrullen i Sønderborg, Hans Christian Iversens soldaterbog samt hans tjenestehistorie i soldaterbogen.

Såret efter en måned, invalid på livstid – dansk sønderjyde i Første Verdenskrig

”Venstre knæskal er brækket. Han har svært ved at bevæge knæet. Venstre knæ har låst sig fast i en vinkel på 45 grader og selv ved lettere bevægelser, har han store smerter. Knæet svulmer voldsomt op, når vejret slår om. Strejfsår i skulder heles godt. Andre sår heles også. Også såret i underarmen heles godt. Det samme gør såret lige under øjet ved næsen. Temperaturen var 36,8 om morgenen, 36,7 om aftenen og pulsen 60 om morgenen og 80 om aftenen”.

Hans Christian Iversen
i tysk uniform.

Sag ved nævnet

Alle disse
informationer kan
læses i Christians
invalidesag ved
Invalidenævnet for de
Sønderjyske
Landsdele, som blev
oprettet efter
genforeningen. Her
findes hans
soldaterpapirer.

Det står der i Christians journal fra felthospitalet i Groß-Lichterfelde ved Berlin fra efteråret 1914. På tysk naturligvis, for som Sønderjyde var han med i 1. Verdenskrig på tysk side. Halvanden måned efter at krigen var brudt ud, blev han den 13. september indkaldt til tysk krigstjeneste. Han var da 35 år og far til en fireårig datter og en seks måneder gammel søn. Han blev som 99 % af Sønderjyderne indkaldt til 4. kompagni, infanteriregiment 86 (Ers. Batl. Res. Inf Rgt. 86. Det lå på daværende tidspunkt ved slottet i Slesvig. Det vil sige Gottorp Slot.

Gottorp slot som kasserne på postkort fra omkring 1900. (Ukendt fotograf).

Såret 7. oktober

Han nåede nemlig kun at være med i krigen omkring en måned, før han blev såret den 7. oktober nær Roye ved Somme i Nordfrankrig. Det skete i forbindelse med et angreb ved L'Argonne ved Somme (Sturmangriff beim Argonner Wald bei Somme, som der står i de originale papirer).

Det fremgår af hans tyske sygejournal, at han blev skudt gennem venstre kind, venstre skulder og venstre knæ. Og da han forsøgte at flygte fra slagmarken, blev hans skudt i knæet endnu en gang. Det blødte stærkt fra sårene i ansigtet og munden. Han lagde selv nødforbinding, og lå på slagmarken fra omkring kl. 16.00, til han blev fundet af kammerater kl. 22.00 og bragt til forbindingspladsen i Roye.

Argonneskoven, via Wikipedia Commons.

Via lazaret til Berlin

10. oktober blev han transporteret videre og kom dagen efter til det nærliggende lazaret i Chauny. Her blev hans forbindelse skiftet for første gang.

Tre dage senere gik turen videre med tog til Berlin. Det tog tre dage, og den 19. oktober blev han optaget i det fælles Røde Kors-lazaret (Feltlazaret St. George, og dernæst officielt fritaget fra militærtjeneste.

Kom sig langsomt

Gennem resten af oktober noterede lægerne, at hans sår helede. Og 1. november var begge sår i hovedet helet fuldstændig.

Han havde stadig ringe bevægelse i underknæet og heftige smerter, som blev behandlet med sække med varmt sand. Fire dage senere blev det noteret, at smerten i knæet var heftigere.

Den 11. november var der færre smerter i knæet, det hævede mindre, og der var mere bevægelighed. Han var oppegående, og knæet blev dagligt trænet forsigtigt. Den 19. kunne han bevæge knæ og underben, og den 21. gik han langsomt – men uden stok.

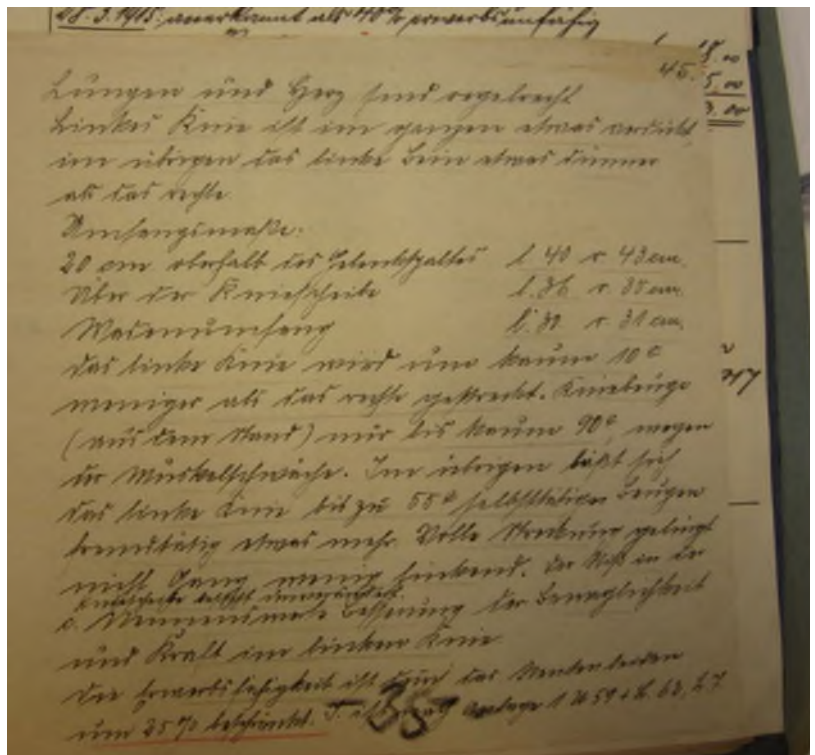
Militærhospitalet "Sammelstelle Charlottenburg" i Berlin, hvor Hans Christian var indlagt. Det var en folkeskole, der var blevet beslaglagt af militæret. (Samtidigt postkort).

Udskrevet og sendt til Sønderjylland

Christian blev udskrevet til opsamlingsstedet "Sammelstelle Charlottenburg" og erklæret uegnet til krigstjeneste. Herefter blev han sendt tilbage til Sønderjylland.

Lægerne noterede i hans journal, at knæskuddet næsten var helet, skudsåret under øjet næsten var helet og vokset sammen, strejfskuddet på venstre kind knapt var synligt samt at underbenet var helt glat – der var faste tykke ar, som gik i et med huden. Desuden kunne han åbne og lukke munden.

"Skudvinklen på venstre knæ var 160 grader, og han har ikke bevægelighed, men såret er helet. Stor forskel på de to knæ. På venstre knæskal er der to sår med 1½ fingers mellemrum".

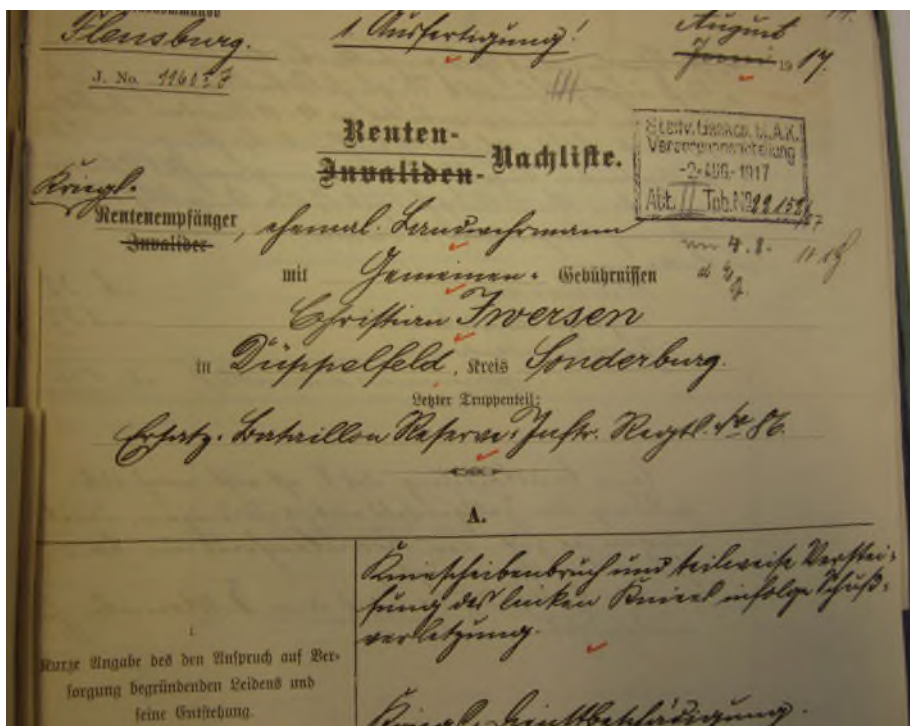
Side fra journalen med Christians sygehistorie og helbredelse.

Pension fra Tyskland

I første omgang fik han penge udbetalt fra den kongelige krigskasse (Königliche Kriegskasse) som ”kriagsrentenempfänger”, indtil til Invalidenævnet for de Sønderjyske Landsdele efter genforeningen i 1921 overtog udbetalingerne efter en grundig undersøgelse af hans helbred.

Erklæring om helbredet

Det fremgår af helbredserklæringen fra 1923, at han arbejdede som havnearbejder og tjente cirka 30 kr. ugentligt.

Den tyske pensionstildeling.

”Paagældende kan ikke udføre svært Arbejde. Paagældende var tidligere Malkerøgter hvilken Erhverv han paa Grund af sin Invaliditet ikke kan udføre. Skudfraktur af knæet som er fibrøst helet og afstand mellem fragmid er temmelig stor, og kan pt. af den grund ikke extendere knæ fuldt ud. Kan ikke bære byrder og er i øvrigt hindret i sit erhverv, at han ikke kan påtage sig alt arbejde. Knæet hæver ved omslag i vejret. Venstre knæ ødelagt. Venstre ben er tyndere”.

Erklæringen noterede også, at han har været hengiven til overdrevet alkoholindtag, men nu var afholdsmand. Måske en måde at håndtere traumer, smerter og et liv, hvor et godt arbejde som fodermester (røgter) var skiftet ud med løse job som arbejder.

Livsvarig invalideydelse

Den Sønderjyske Hjælpekasse konkluderede på den baggrund, at han havde en erhvervsudygtighedsgrad på 33 1/3. Det betød, at han herefter fik udbetalt 66,80 kr. månedligt resten af sit liv, og med regelmæssige mellemrum fik han også udbetalt renter, som han ofte valgte at lade stå i hjælpekassen.

Da han døde, gik udbetalingerne over til Dorothea Marie, som hans enke, men da hun døde få måneder senere, skrev sønnen Frederik til Den Sønderjyske Hjælpekasse og fik stoppet udbetalingerne.

Rentekort: 3107

I. Der udbetales til:	Maanedlig		Udbetalin- gen begynder	Særlige Anvisninger
	Kr.	Øre		
Frøversen,	40	1/20		
Lars Christensen	46 75	1/20		10,05 kr
-arbejdet -	50	1/20		
Bemærkninger	50	1/20		
	51 75	1/20		68,40
	50	1/20		
	66 75	1/20		

II. Bopæl (Gade Nr.)	Udbetalings-		Nødv. ved Næret
	Postekspedition	Postkantor	
Postgade 60			
Salling Vejby			
Brodal.			

Invalidenævnet, Sønderborg, den 19. 12. 1928
Anviingsstedet

Udbetalingsbogen viser, hvordan Christian regelmæssigt fik udbetalt invalideydelsen med renter.

Sønderborg Slot som husvildebolig

Fra slutningen af 1. Verdenskrig boede der cirka 40 familier på Sønderborg Slot. Blandt andet Hans Christian Iversen, Dorothea Marie Nielsen og deres to fælles børn og hendes datter Noras nyfødte datter.

Sønderborg Slot, hvor der efter 1. Verdenskrig boede cirka 185 personer fordelt på omkring 15 husstande. (Ukendt fotograf, ca. 1920, historiskatlas.dk).

Cilia fortalte indimellem om, hvordan hun som barn boede på Sønderborg Slot. Og det lyder jo vældig flot, men realiteten er, at slottet fungerede som en slags husvildebolig for sårede eller krigsenker efter 1. Verdenskrig.

Hun findes i folketællingen for 1921 sammen med sine forældre, sin bror og sin ældste niece.

Der boede sammenlagt omkring 185 personer fordelt på 40 husstande på slottet.

En undersøgelse af arkivalierne for Sønderborg Slot på Landsarkivet for Sønderjylland i Åbenrå indeholder ikke informationer om perioden. Og heller ikke Sønderborg Slot –

Museum Sønderjylland – kender til

den tid, hvor slottet fungerede som husvildebolig, men fra 1867 til 1918 var slottet preussisk infanterikasserne, og i 1921 solgte hertug Ernst Gnther af Augustenborg slottet til den danske stat.

Som beskrevet i det foregående kapitel, viser sagsakterne fra Invalidenævnet for de Sønderjyske Landsdele, at familien boede på adressen Slottet 128 fra og med 1. april 1917. Her søgte Hans Christian Iversen (Kaldet Christian, om at få videreført den pension, han havde fået fra den tyske stat. Samme adresse fremgår af hans midlertidige danske indfødsretsbevis fra 1921.

De 40 husstande

En løs optælling af de øvrige beboere på slottet viser, at omkring 15 husfædre stammede nord for 1921-grænsen. Og ud over Christian Iversen er yderligere tre af beboerne fundet på listen over modtagere af invalideydelse fra det sønderjyske invalidenævn.

I folketællingen 1921 boede Christian og Dora på Sønderborg Slot med deres to børn, Cæcilie Marie og Christian Frederik samt hendes barnebarn, Dorothea Marie Nielsen, som også blev kaldt Dora, ligesom mormoren.

15 andre husfædre stammede fra Sydslesvig eller andre dele af Tyskland, der var seks yngre kvinder, som var enker og boede på slottet med deres familier eller alene. Herudover var der nogle enlige arbejdersker og en enkelt kvindelig aldersrentenyder.

HOVED LISTE															
Nr.	Navn	Født	Død	Ejend.	Folkereg.	Folkereg.	Folkereg.	Folkereg.	Folkereg.	Folkereg.	Folkereg.	Folkereg.	Folkereg.	Folkereg.	Folkereg.
1	Hans Christian	1874													
2	Hans Christian	1875													
3	Hans Christian	1876													
4	Hans Christian	1877													
5	Hans Christian	1878													
6	Hans Christian	1879													
7	Hans Christian	1880													
8	Hans Christian	1881													
9	Hans Christian	1882													
10	Hans Christian	1883													
11	Hans Christian	1884													
12	Hans Christian	1885													
13	Hans Christian	1886													
14	Hans Christian	1887													
15	Hans Christian	1888													
16	Hans Christian	1889													
17	Hans Christian	1890													
18	Hans Christian	1891													
19	Hans Christian	1892													
20	Hans Christian	1893													
21	Hans Christian	1894													
22	Hans Christian	1895													
23	Hans Christian	1896													
24	Hans Christian	1897													
25	Hans Christian	1898													
26	Hans Christian	1899													
27	Hans Christian	1900													
28	Hans Christian	1901													
29	Hans Christian	1902													
30	Hans Christian	1903													
31	Hans Christian	1904													
32	Hans Christian	1905													
33	Hans Christian	1906													
34	Hans Christian	1907													
35	Hans Christian	1908													
36	Hans Christian	1909													
37	Hans Christian	1910													
38	Hans Christian	1911													
39	Hans Christian	1912													
40	Hans Christian	1913													
41	Hans Christian	1914													
42	Hans Christian	1915													
43	Hans Christian	1916													
44	Hans Christian	1917													
45	Hans Christian	1918													
46	Hans Christian	1919													
47	Hans Christian	1920													

Hans Christian og hans familie i folketællingen for 1920.

Dansk indfødsret

I sagen fra Invalidenævnet for de Sønderjyske Landsdele findes også Christians midlertidige indfødsretsbevis, som er udstedt 14. april 1921:

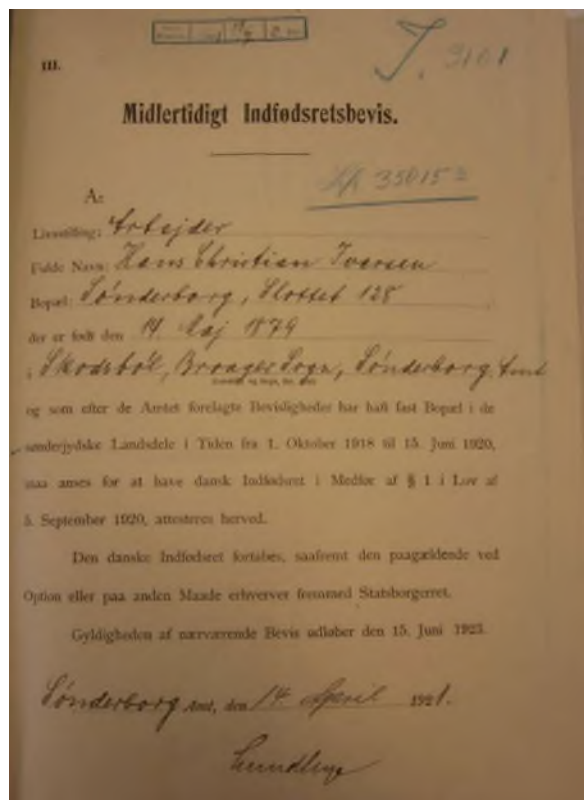
"Eftersom han beviseligt har haft fast bopæli de sønderjyske Landsdele i Tiden fra 1. oktober 1918 til 15. juni 1920".

Grundreglen var nemlig, at alle, der på genforeningsdagen den 15. juni 1920 havde fast bopæl her, og tidligere var tyske statsborgere, automatisk blev danske statsborgere, medmindre de var tilflyttet efter 1. okt. 1918.

Cilia blev født i Ladegårdsskov i Adsbøl Sogn i 1910 og herefter boede familien i Stolbro 1914-1915, Sønderborg 1915, Dybbølmark 1915-1917 og i Sønderborg fra 1917.

Og den daværende lovgivning betød, at Dora og børnene også blev danske statsborgere efter, at de alle var født i Det Tyske Kejserrige.

På Christians midlertidige indfødsretsbevis er hans officielle adresse opgivet som "Slottet 128".

Alderdom i Vejby

Efter at Christian og Dora i 1940 var flyttet til Vejby, nåede de at bo to forskellige steder. Efter krigen flyttede datteren Cilia og hendes familie fra byen, men de bevarede den tætte kontakt, og barnebarnet Hans Kristian tilbragte en kortere eller længere periode hos dem hver sommer.

Dora og Christian med sønnen Frederiks tidligere kone, Anna Vibestrup Petersen (1922-2002).

Tilværelsen blev meget ensformig for parret, da de blev gamle. Dora kom nok overhovedet ikke uden for hjemmet, undtagen når hun besøgte datteren i Århus.

Christian tilbragte det meste af tiden siddende for bordenden med sin krumme pipe i munden og i færd med at læse Skive Folkeblad.

Og når klokken blev 12:00 eller 18:30 blev radioen, der altid stod indstillet på Danmarks Radio København/Kalundborg tændt, for at pressens radioavis kunne aflyttes.

Fra tid til anden cyklede han dog til Lem efter kød eller andet, som ikke kunne købes i den lokale Brugs. Ind imellem havde Christian måske lidt arbejde hos egnens bønder, men meget var det vist ikke.

Det skete da også, at en nabo kikkede ind, måske for at høre lidt om hans oplevelser i "æ krig", men egentlige gæster havde de i hvert fald aldrig

Ny bolig

Dora og Christian boede de første år i Vejby i et dobbelthus. Indretningen var spartansk. Men der var rart at være, og det var jo det vigtigste. Når var blevet mørkt, efter det yngste barnebarn skulle hjem, stod Christian og lyste med en lommelygte, mens Hans Kristian pilede af sted. Gadebelysning fandtes naturligvis ikke, og da der samtidig var mørkelagt over alt, var mørkt virkelig mørkt.

Senere flyttede Christian og Dora til et hus i den anden ende af landsbyen, hvor haven stødte op mod kirkegårdsdiget. Selv om de boede der resten af deres tid, blev de dog begge begravet i nabobyen Lem. I det nye hus var en lille forstue, et køkken med komfur, men uden vask, en stue og et soveværelse. I stuen stod føromtalt radio med løs højttaler oven på en lille kasse med mekanikken i.

Over sofaen hang blandt andet et rigtig sønderjysk billede med "Mor Danmark" og en mindsten fra Bøffelkobbel med teksten: "de jog dem, de vog dem, vi gov dem en grav i vor have".

Dora og Christian ved bordet i stuen i deres hus i Vejby. Deres barnebarn, Hans Kristian husker, at der lå mange spændende gamle billeder i skuffen under bordet. De er desværre gået tabt.

Over en gammeldags sofa hang et billede med en imponerende flåde, der var ”på vagt for Danmark” og et sønderjysk billede med Mor Danmark.

Der var desuden et lille dækketøjsskab, hvor Dorothea blandt andet havde et kalejdoskop – det vil sige et paphylster med spejle og kulørte papirstykker, der hele tiden ændrede mønster, når hylsteret blev rystet. Det kunne Hans Kristian få lang tid til at gå med at kigge i. Oven på skabet stod en hvid hund med rigtigt hår. Den måtte han godt røre ved, men ikke lege med. Og endelig var der en divan, som han sov på, når han senere kom på ferie.

Vaskefaciliteterne bestod af en servante i et uopvarmet rum bag forstuen, hvor der var perlegrus som underlag. Det var praktisk, for så kunne man bare tømme vaskefadet på ”gulvet”, når pletvasken var overstået. Vandet skulle hentes ved en

brønd uden for, så det blev der sparet på. Og toilettet var et lokum i et udhus, så det var ikke et sted, Hans Kristian så gerne kom, især ikke efter han og forældrene var flyttet til byen, og han var blevet vant til anderledes fine forhold. Men trods de primitive forhold holdt han meget af at komme hos morforældrene, og var der i næsten alle ferier, til han var færdig med skolen.

Jul i Frederiksværk

I Julen 1945, hvor det igen var muligt at rejse frit omkring, tog Dora og Christian over for at holde jul hos deres søn Frederik, der arbejdede på Stålvalseværket i Frederiksværk. De havde deres dattersøn, Hans Kristian med. Og det var en tur, der gjorde et meget stort indtryk på ham.

Hans Kristian husker ikke, hvordan de kom herover, men på tilbageturen overnattede de tre på et hotel nær banegården i København, for en sådan rejse tog mere end en dag. Togene var enormt overfyldte, så meget af tiden var der ingen siddeplads. Og der var engelske soldater om bord, oven i købet med røde baretter, det vil sige ”ørkenrotter” fra Montgomerys 8. arme, så det kan nok være, han gjorde store øjne og havde noget at berette om derhjemme.

Om selve juleopholdet kan Hans Kristian huske, at pladsen var uendeligt trang i Frederiks selvbyggede hus, hvor han boede med sin kone, Anna Vibestrup, og tre børn på tre og to år samt nogle få måneder. Og der, på selve juleaften, smagte han for første gang en appelsin. Der var naturligvis ikke en hel til hver, men rationen blev omhyggeligt delt op, så der var lige meget til hver af de fire børn.

Opholdet må have varet der temmelig længe, for de var blandt andet med til firmajuletræ ved stålværket og fejrede nytåret med. Det husker Hans Kristian, fordi Frederik affyrede lysprojektorer med sit frihedskæmpergevær. Og han havde faktisk været aktiv frihedskæmper i en gruppe, hvor man modtog forsyninger, der blev kastet ned med faldskærme.

Stue fra husmandssted på Frilandsmuseet.

Måske var det storebæltsfærgen "M/F Korsør", de sejlede med. De skulle gå om bord på færgen i Korsør, og den forekom Hans Kristian ufattelig stor. (Postkort fra omkring 1930, fotograf ikke opgivet).

Frederik kunne også vise et hus, hvor nogle HIPO'er havde forskanset sig ved krigsafslutningen og var blevet nedkæmpet af frihedskæmperne og kunne naturligvis også historien om den i Frederiksværk hjemmebyggede panservogn, der senere kom til at stå uden for Frihedsmuseet i København. Så det var en rigtig spændende tur for Hans Kristian.

Jul hos Cilia i Århus

Som regel holdt Dora og Christian jul hos datteren jul hos Cilia i Århus, men det var ikke altid helt godt, for han havde en tendens til at gå på værtshus og blive der lidt for længe. Og i hvert fald ved en lejlighed, måtte hjemrejsen udsættes, for at han kunne komme til hægterne igen.

Døde på sin fødselsdag

Af og til vrissede Dora og Christian lidt ad hinanden, og han kunne kalde hende en gammel cykelhest, men undvære hinanden kunne de nok alligevel ikke. I hvert fald døde de med kort tids mellemrum.

Da deres tid var ved at løbe ud, kom Christian på sygehuset i Skive angrebet af kræft, men der ville han bestemt ikke være, nej han skulle hjem igen hurtigst muligt. Det kom han så, og døde 78 år gammel den 19. juni. 1957.

Dora kom på alderdomshjem i Lem. Men hun gav hurtigt op, og døde få måneder senere - på sin 82-års fødselsdag den 25. september.

Det skete, at Cilia og hendes familie holdt jul hos dem, men det var jo noget problematisk, når svigersønnen, Niels Kristians butik først lukkede kl. 14. og de derefter skulle med damptoget via Langå og med skift i Skive for at nå frem til Vejby.

Skive sygehus på postkort fra omkring 1920.

Dora og Christian med sønnen Frederiks tre ældste børn, som de holdt kontakten med efter Frederiks skilsmisse fra hans første kone.

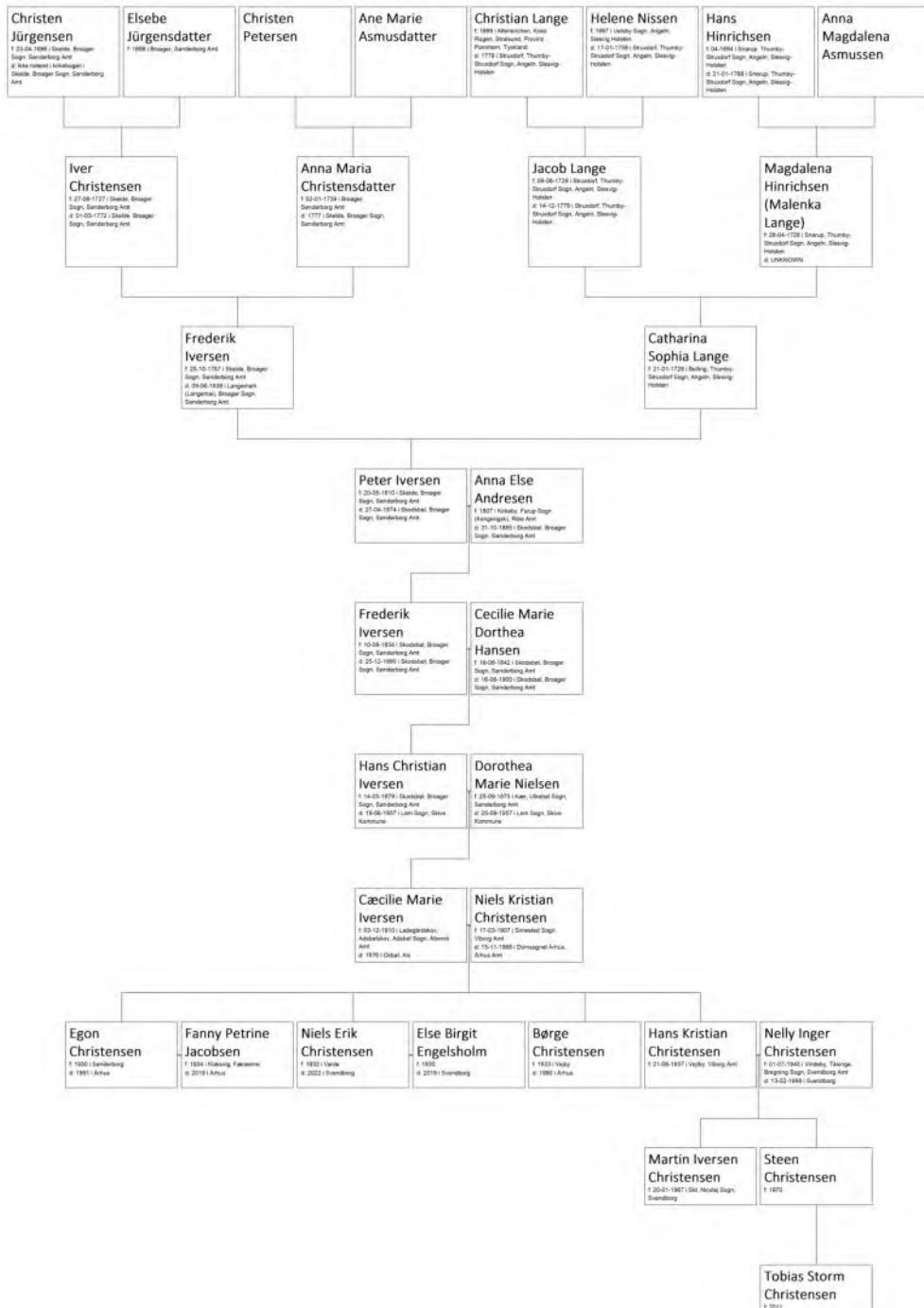
Efter Christians død boede Dora nogle få måneder på De Gamles Hjem i Lem, inden hun selv døde. (Sylvest Jensen Luftfoto 1954, Det Kgl. Bibliotek).

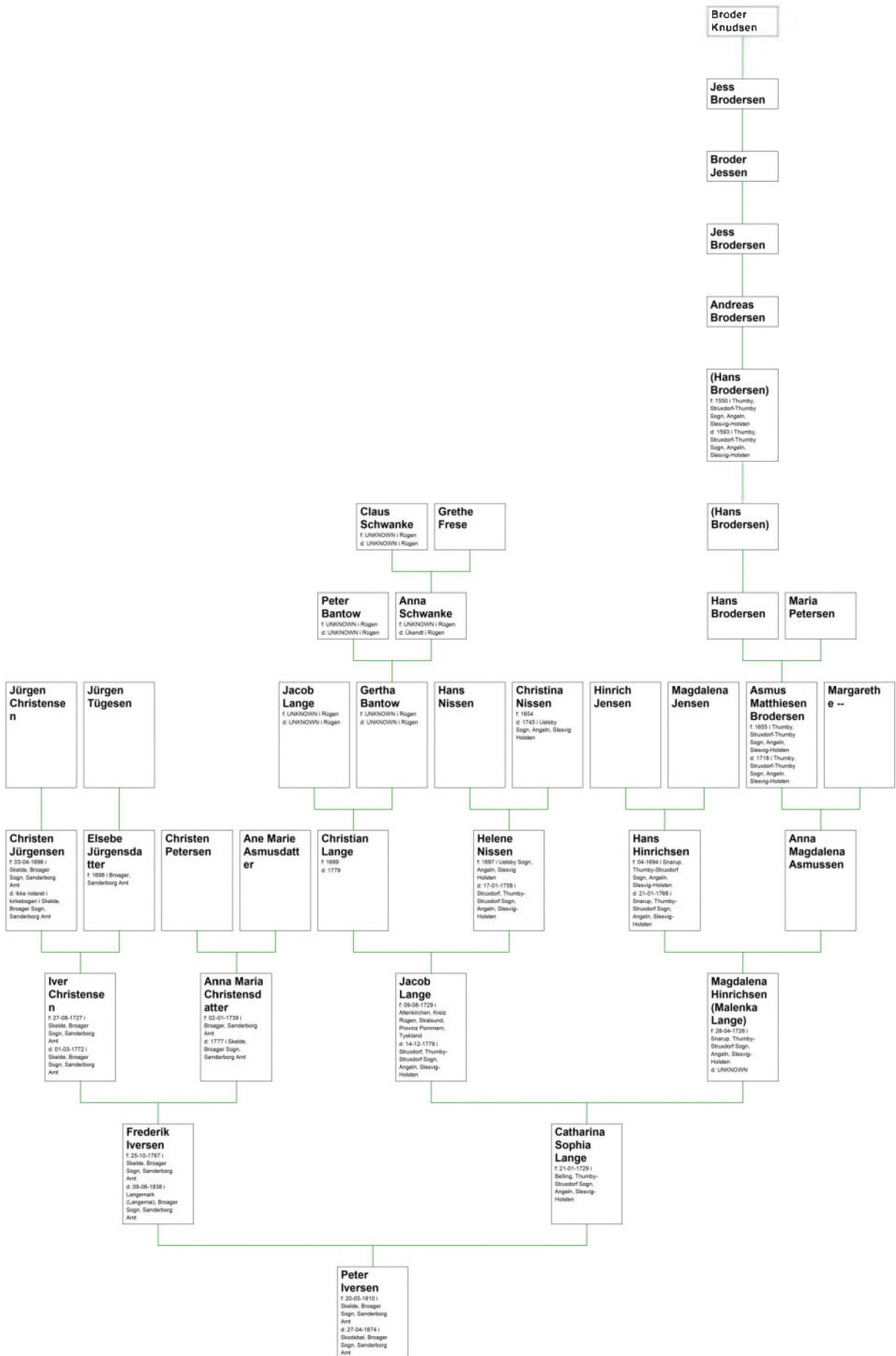
Christian døde 19. juni 1957 på Amtssygehuset i Skive i en alder af 78. Dora døde kun tre måneder senere, den 25. september. Hun blev 82 år gammel. Og de blev begge begravet på Vejby Kirkegård.

Slægt på Broagerland og Angel

Cilias fars, Hans Christian Iversen og hans far, Frederik Iversens aner kan findes i forskellige byer i Broager Sogn og i forskellige sogne på halvøen Angel i det daværende hertugdømme Slesvig. Her var ses de som inderster - folk som boede til leje - og arbejde som snedkere, slagtere, møllere og så videre. De ældste kendte generationer var bønder.

Slægstavle I: Cilias farfars fars aner

Baggrund på Broagerland

Hans Christian Iversens slægt kan føres tilbage til 1600-tallet i Broager Sogn, men mange af de kvindelige familiemedlemmer kom udefra: Ribeeengen, Helnæs og forskellige steder i Sydslesvig.

Hans Christian Iversen og hans kone Dorothea Marie Nielsen.

Christian Iversen var søn af Frederik Iversen (1834-1892) og Cecilie Maria Dorthea Hansen (1842-1900). Da Frederiks far Peter døde i 1874, var han angivet som hyreinderste på Skodsbølmark, og da han selv døde af lungebetændelse i 1890, var han arbejder i Skodsbøl.

Friederich Iversens voksende børneflokk

I Frederik og Cecilie Maria Dorotheas børneflokk, var der to sønner. Ud over Hans Christian fra 1879 var der Peter Iversen (1867 – 1916, der blev gift med Maria Christensen og fik tre børn.

Herudover fik parret fem døtre. Den ældste, Agnes Hedeveg, døde et år gammel i 1869. Nummer to hed også Agnes Hedeveg (1872-1946), og efter hun blev gift, ses hun som Agnes Madsen. Hendes mand var graver i Adsbøl, Thomas Matzen (1863-1948), og de fik en søn i 1898 og en datter i 1915.

Tredje datter, Anna Christine Iversen, havde to børn med Fritz Johann Møller Friederichsen. Den næste, Margrethe Iversen (1882-1923), blev i 1919 gift med Jens Willelsen.

Den yngste, Maria Cecilie Iversen (f. 1886), fik fire børn med Lars Peter Hansen.

Hans Christian Iversen giftede sig som nævnt med Dorothea Marie Nielsen fra Ulkebøl og fik to børn. Som beskrevet i de foregående kapitler, boede de orskellige steder i Sundsmark og på Als, inden de slog sig ned i Sønderborg efter første

Broager på tegning fra 1865-1866 af O.D. Ottesen (1816-1892). (SMK Open).

verdenskrig. I 1940 flyttede de til Vejby i Salling. Det er også tidligere nævnt, at de normalt blev kaldt Christian og Dora.

Peter Iversen i Skelde og Skodsbølmark

Friederich Iversen var den ældste af Peter Iversen (1810-1874) og Anna Else Andresen (1807-1885)'s syv sønner og ene datter. Hun stammede fra Farup i nærheden af Ribe.

Peter nævnes først som skrædder og snedker i Skelde og senere som graver bosat i Skodsbølmark – det vil sige, at han arbejdede ved Broager Kirke.

Det fremgår ikke, hvem personen på J. Kornerups tegning er, men det er en mulighed, at det kunne være Peter Iversen, og i hvert fald har han været klædt på samme måde. Tegning af det indre aftårnet i Broager Kirke fra 1862 (J. Kornerup, samlinger.natmus.dk).

Børneflokket

Parrets eneste datter, Catharina Sophia Dorothea Iversen (f. 1836), var gift med skrædder Christian Svenesen (Schewennesen) ved Egersund.

Den fine stue i en håndværkerbolig i Den Fynske Landsby).

Deres søn, Christian Iversen, døde i 1838, et år gammel og samme år, som hans navnebror blev født. Denne Christian Iversen er nævnt som søfarende ved begge sine forældres begravelser. Det vides ikke, hvad der skete med ham senere i livet

Herefter fulgte fire sønner. Tre af dem blev voksne, og de forlod alle Sønderjylland.

Først i rækken var Johan Iversen (1840- 1896), hvis første kone var Hanne Christina Nissen (1838-1881 fra Løgumkloster. I 1863 blev hun forløst med et dødfødt barn, der havde været død i nogen tid. Parret boede da i Rise Sogn - det af dem, der ligger i Åbenrå Amt, hvor også Ane Catharina Christina blev født i 1865. Da deres

Køkken med jernkomur fra Frilandsmuseet.

døtre, Marie Elisabeth og Cathrina Sofie Dorothea, blev født i henholdsvis 1868 og 1870, boede familien i Hostrup i Ensted Sogn i Tønder Amt. Da Johanne Kjestine og Martine blev født i 1873 og 1876, var familien flyttet til Fovslet Mark i Ødis Sogn ved Kolding, og den eneste søn, Peter, blev født i 1879 i Vonsild, hvor Johan på det tidspunkt var snedkermester. Efter at Hanne Christina døde af betændelse som følge af den sidste fødsel, blev Johan gift med Pouline Hansen (f. 1847) og fik børnene Hans i 1884, Johanne Kirsteine i 1887, Pouline i 1889 og Sophia i 1894.

Den næste af Peter og Anna Elses børn, Matthias, døde som niårig i 1852. Den tredje, Peter Iversen (f 1845, nævnes ved sine forældres begravelser i 1874 og

1885 som skomager i Grenå i Jylland, men hans ses ikke i folketællingerne der. Det er muligvis ham, i folketællingen for 1901 var opført som ugift skomager i Svinninge i nærheden af Kalundborg. Hans død er ikke fundet i sognet.

Endelig nævnes sønnen Andreas, der udvandrede til Californien, men han er ikke fundet i udvandrerlister eller andre kilder.

*Broagerland set syd fra
(Sylvest Jensen
Luftfoto, Det Kgl.
Bibliotek).*

Fattige folk

Peter Iversens forfædre i Broager Sogn var inderster og daglejere - og altså fattige folk - så langt tilbage kilderne rækker.

Peter Iversen var det niende og sidste barn af Friederich Iversen (1767-1838 og Catharina Sophia Lange (1764 – 1824 fra Thumbby ved Flensborg.

Friederich var dagslønnet inderste – lejer af et lille hus – nærmere betegnet i Lågmade (Langemai ved Egersund. Han var altså det første kendte medlem af slægten, som ikke boede i landsbyen Skelde.

Gift anden gang

Efter Catharina Sophias død blev Friederich den 24. april 1825 viet til Anna Catharina Godt (1776-1839), der havde en uægte datter, Cathrine Elisabeth Petersen, som var gift med Christen Ernst Christensen og ingen børn havde ved moderens død.

Friederich og Catarina Sophias børn er fundet via listerne ved deres begravelser, og det viser sig, at de blev i området: Broager, Dybbøl eller Ulkebøl på Als.

Den ældste var Anna Magdalena Iversen (f. 1789), som havde en søn med Peter Thomsen i Dybbøl.

Lågmade på luftfoto fra 1950'erne (Foto: Sylvest Jensen Luft foto, Det Kgl. Bibliotek).

Den næste, Jacob Iversen (1794-1828, var gift med Ingeburg Thomsen og Anna Catharina Görrissen og fik adskillige børn. Herefter var der Anna Maria Iversen (1795-1847, hvis mand var Hans Peter Jørgensen (1789-1846 (Hans Jrgensen zu Ulkebl auf Alsen. Han var webblattnmacher, det vil sige, at han lavede væve. De fik ni børn, hvoraf mange døde som små. Den næste søn, Christian, døde som spæd i 1798.

De næste to børn var døtre: Anna Catharina Iversen (f. 1798, gift med Hans Christian Petersen i Dybbøl, samt ugifte Catharina Margaretha Iversen (f. 1800).

Indgangsparti med ildsted i husmandssted på Frilandsmuseet.

De tre yngste var sønner. Den ældste af disse, Christian Iversen (1803-1848), var indsidder i Smøl og gift med Anne Marie Petersen. Den midterste var Jørgen Iversen (eller Jürgen) (1807-1887), hvis kone var Anna Christina Nielsen. Og endelig fulgte - som nævnt ovenfor - den yngste, Peter Iversen (1810 - 1874), som blev født, da Catharina Sophia var 46 år gammel.

Iver Christensen i Skelde

Friederich var den eneste kendte barn af Iver Christensen (1725 - 1772) og Ann Maria Christensdatter i Skelde. De blev viet den 22.

november 1765. Ann Maria eller Anna Maria, kunne være identisk med den pige, der blev døbt den 7. maj 1724 som datter af Christian Petersen. Det, der peger i den retning, er, at Friederich og Catharina Sophias to yngste sønner fik navnene Jørgen og Peter, og for nummer otte i rækken, har forældrene måske rakt tilbage til bedstefædrene for at navngive sønnerne; Jørgen Christensen, som er omtalt neden for, og måske Peter.

Christen Petersen kunne være født den 24. januar 1698 i Smøl som søn af Peter Jessen, men det vides ikke med sikkerhed på grund meget lidt detaljerede informationer i kirkebogen, hvor faddere og øvrige familierelationer ikke nævnes ved dåb, vielser og så videre.

Stue i husmandssted på Frilandsmuseet.

Landsbyen Skelde

Samme år som Iver døde, blev landsbyen udskiftet. Skelde havde siden 1600-tallet hørt under herregård Skeldgaard, der var ejet af Hertugen af Glücksborg. Herregården blev nedlagt ved udskiftningen. På det tidspunkt bestod landsbyen af 24 bolsmænd, 10 kådnere og 19 inderster. Huse og gårde lå fra gammel tid samlet inde i landsbyen, og byens jord blev dyrket i fællesskab.

Mangel på detaljer

Der var flere, der hed Iversen i sognet på det tidspunkt, men da kirkebøgerne havde meget få detaljer om familieforholdene, er det svært at finde ud af, hvem der var i familie med hvem. Desuden var der kun folketællinger i Slesvig i 1803 og 1845 og mere sporadisk frem til den sidste i 1860.

Men der kom efterhånden flere detaljer i kirkebøgerne senere – ikke mindst i forbindelse med optegnelser over begravelser, hvor de dødes baggrund beskrives, og alle børn og disses eventuelle børn oplistedes. Det var blandt andet her det fremgik, hvor Catharina Sophia Lange stammede fra. Mere om det i kapitlet ”Rejste fra Rügen”.

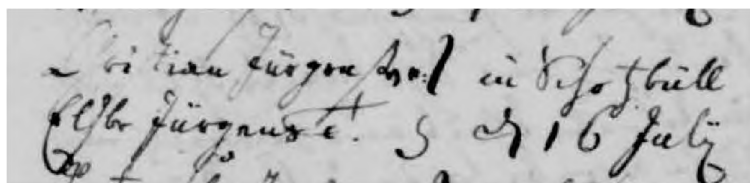
Christen Jürgensen og Jürgen Christensen

Noget peger i retning af, at Iver Christensen blev født i 1725 som søn af Christen Jürgensen i Skelde. Men en Christen Jürgensen i Dynt fik også sønner, som fik navnet Iver i 1723 og 1727.

Christen Jürgensen i Skelde blev viet den 16. juli 1724 til Elsebe Jürgensdatter. Christen blev da nævnt som ”i Skodsbøl”, men er der tale om det par, der boede i Skelde, kan han have tjent i nabobyen ved vielsen. Men det vides ikke, om de fik flere børn, og der er ikke kilder, der kan afdække mere om parrets liv.

I 1696 blev en Christen Jürgensen født som søn af Jürgen Christensen, som også boede i Skelde. Der er

ikke flere informationer om ham, men i 1746 blev en Christen Jürgensen i Skelde begravet den 14.

marts og hans enke den 11. december samme år. Året efter blev Christen, søn af Jürgensen Mortensen begravet, og han var fra Skodsbøl, og har muligvis

været barn, da han nævnes som sin fars søn. Men alderen på de afdøde er ikke nævnt, og som nævnt ovenfor er der ikke flere detaljer i kirkebogen.

Broagerland og Als

Cilias fars slægt stammede altså fra byerne Broager, Skelde (Skelle), Skodsbøl og Skodsbølmark og Langemai ved Egersund på halvøen Broagerland.

Kort fra 1800.
(historisk atlas.dk).

Til huse i Thumbby

Catharina Sophia Lange fra Thumbby ved Flensburg var gift med Frederik Iversen fra Broager. Hun havde både aner i Sydslesvig og på Rügen i Pommern, hvor hendes far og de fleste af hans kendte forfædre ser ud til at have været håndværkere.

Catharina Sophia Lange (1764-1824) blev gift med Friederich Iversen (1767-1838) fra Broager. Det vides ikke hvor eller hvornår, men måske har han på et tidspunkt arbejdet i Sydslesvig.

Hun var eneste overlevende barn af Jacob Lange (1729-1768) og Magdalena Hinrichsen eller Hansen- også kaldet Malenke (f. 1726), som begge stammede fra Thumbby-Struxddorf Sogn på halvøen Angel (Angeln på tysk). Han fra landsbyen Belling, hun fra byen Snarup - eller Schnarup på Tysk.

Parret blev gift den 15. november 1758, og Jacob var Kaethner - kådner, hvilket vil sige, at han havde et mindre landbrug..

Thumbby kirke

Børn døde som spæde

Deres første datter blev to år efter døbt Anna Margaretha Lange med Anna Margaretha Hansen, Snarup, Peter Christian, Stade og Anna Malena Nissen, Ulsby, men pigen døde senere samme år.

Også den næste, Christian Lange, som blev født i 1761 døde som barn. Hans faddere var alle fra Snarup og hed Peter Otte, Peter Truelsen og Anna Margaretha Detlefsen.

Fadderne ved Catharina Sophia Langes dåb to år senere var Catharina Sophia Asmussen Schlott,

Anne Cathrina Schlott og Peter Schlott alle fra sognet.

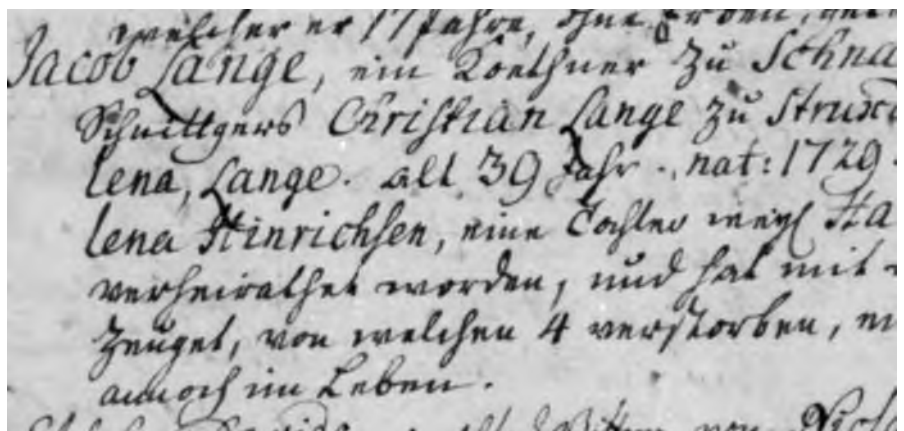
1766 fulgte tvillingerne Agnetha Dorothea Lange og Elsebeth Maria Lange. Fadderne for forstenævnte var Agnetha Frantzen, Boelscheby, Catharina Dorothea Thomsen, Snarup og Jes Brodersen, Struxdorf. For den anden var Metta Maria Hinrichsen, Anna Christine Jessen og Peter Christiansen faddere - de var alle fra Schnarup. Begge piger døde same år.

Flere af fadderne må have været fra Magdalenas familie at dømme ud fra deres efternavn.

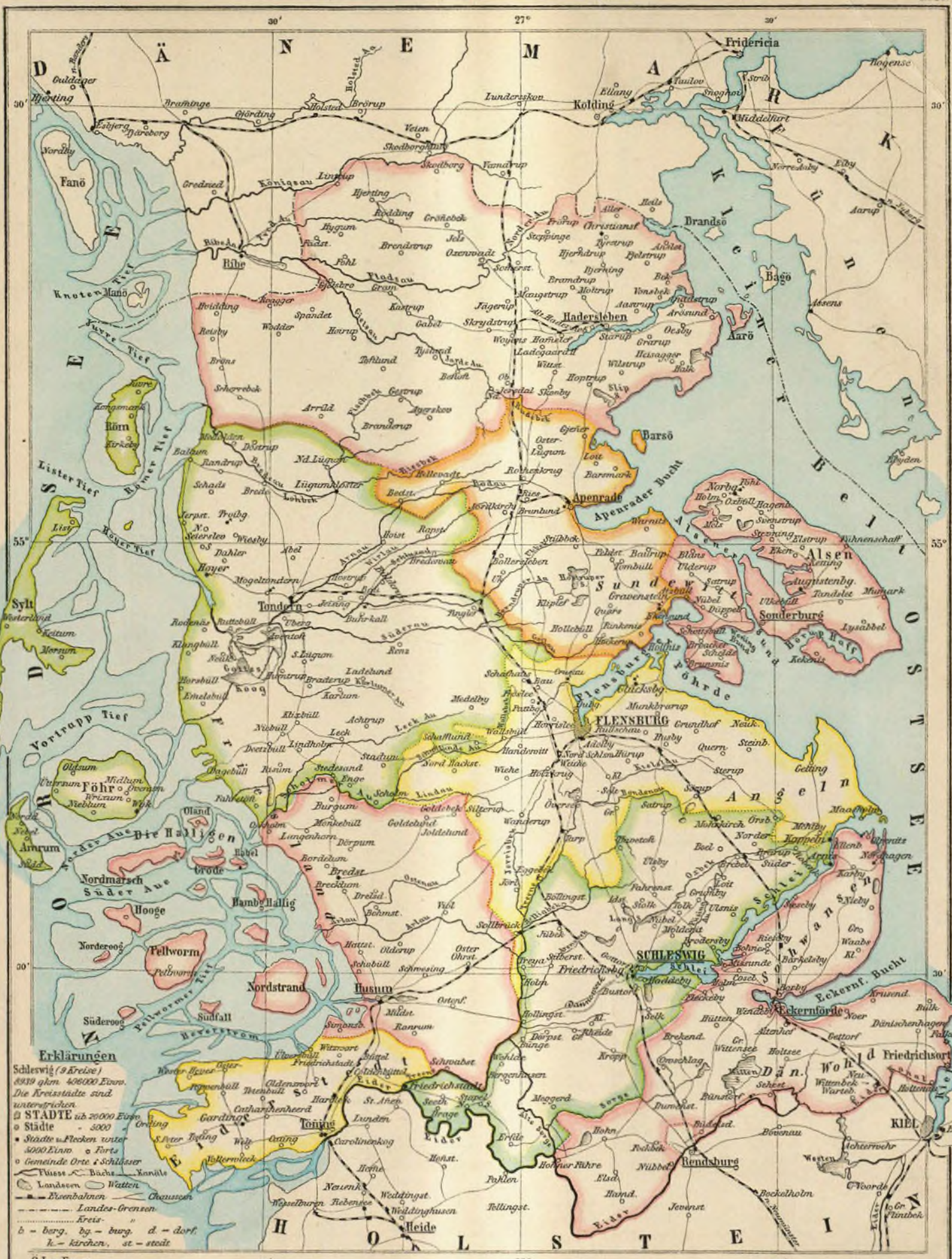
Tidligt enke og andet ægteskab

Da Jacob døde i 1768 stod Magdalena alene tilbage med en fireårig datter og et lille landbrug, og hun giftede sig da også igen den 9. maj 1770 med Hans Joachim Arndt fra Thumbby.

Hvad der senere skete med dem, er ikke undersøgt ved denne bogs udgivelse, men der er mere om Magdalenas baggrund i "Aner fra Angel"

Indførelsen i kirkebogen om Jacob Langes begravelse.

Erklärungen

Schleswig (9 Kreise)
 1839 ghm. 406000 Ewov.
 Die Kreisstädte sind unterstrichen

○ STÄDTE ab 20000 Ewov.
 ● Städte 5000 - 20000 Ewov.
 ○ Städte u. Flecken unter 5000 Ewov. o. Forts.
 ○ Gemeinde Orte u. Schilder

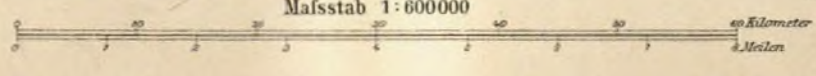
Flüsse u. Bäche Kanäle
 Landseen Watten
 Eisenbahnen
 Landes-Grenzen
 Kreis

b - berg, bg - burg, d - dorf,
 k - kirchen, st - stadt

O. L. v. Ferro

Mafsstab 1 : 600000

Artistische Anstalt v. C. Schönert Leipzig

Rejste fra Rügen

Jacob Langes slægt kan føres tilbage til 1600-tallet på Rügen, som historisk havde en omtumlet skæbne, og blandt andet var under dansk og svensk overherredømme, indtil øen blev del af Preussen.

Jacob Lange var søn af Christian Lange (1699-1779), der var snedker og født i Altenkirchen på Rügen i Forpommern, hvor kirkebogen først er bevaret fra 1717, hvilket betyder, at hans fædrener aner ikke kan følges længere tilbage, men hans mors kan spores tilbage til begyndelsen af 1600-tallet.

Jacobs mor, Helene Nissen (1697-1758), stammede fra Uelsby i landskabet Angel.

Kirken i Altenkirchen udefra og indefra. (Fotos: Felix König og Andreas Faessler, via Wikimedia Commons).

Flyttede til Sydslesvig

Christian Lange må på et tidspunkt være flyttet fra Rügen til den anden side af Østersøen til Thumby, hvor han var gift med den lokale Helene Nissen. Han kan have været på valsen, og valgt at stoppe, hvor han fandt en kone. Desuden var der handel og hyppige sejlrunder mellem hansesæderne langs kysten.

Ved Helens død skrev præsten, at hun havde været gift i 27 år. Det vil sige, at hun og Christian Lange blev gift omkring 1724 – muligvis i Uelsby Sogn, hvor kirkebøgerne først er bevaret fra 1729.

Under dansk besættelse

Måske blev Christian inspireret til at bosætte sig et af de andre områder, der hørte under det danske monarki – enten mens Danmark administrerede Rügen fra 1715-1720, eller efter at svenskerne var tilbage ved magten. Danske tropper havde invaderet øen som led i Den Store Nordiske Krig, der varede fra 1700 til 1729.

I danskertiden blev øen administreret fra et ”Pommern-Rygens-Kontor” i Tyske Kancelli i København og ledet af en lokal amtmand og landfoged. I 1720 blev øen igen svensk, men først under Napoleonskrigene blev øen i 1806 en retslig del af Sverige.

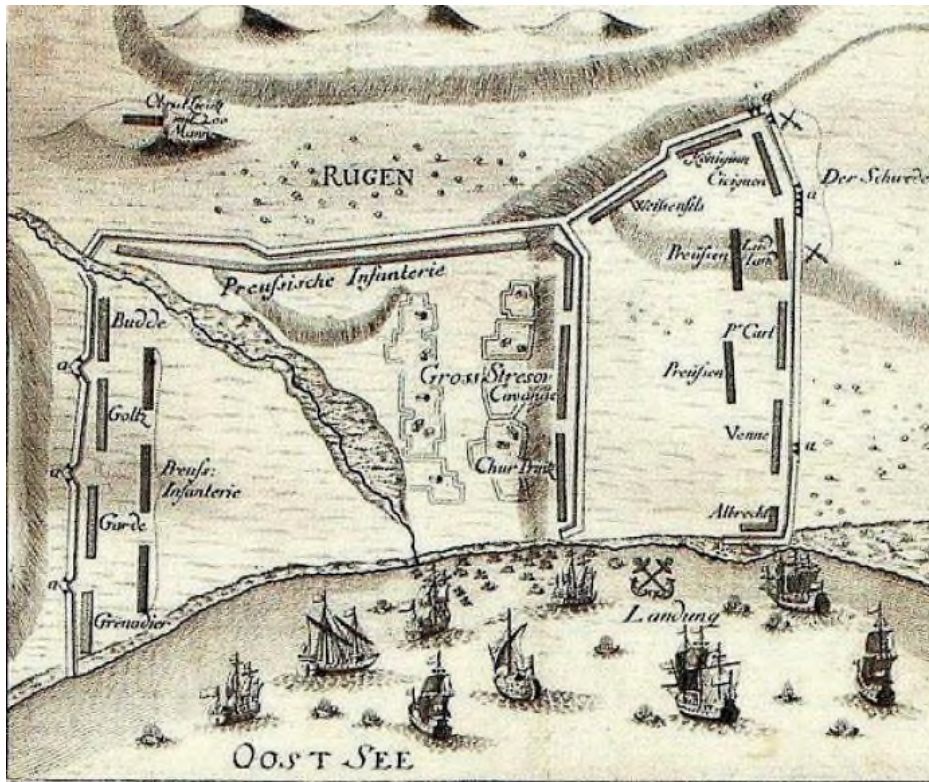
Danske Kancelli var Danske Kancelli 1553-1660 centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen samt Norge, Island og Færøerne. I dag huser bygningen på Slotsholmen Finansministeriet.

Det varede til området i 1815 blev afstået til Preussen.

Kampplads gennem århundreder

Rügen – Rygen på dansk - er Tysklands største ø. Den spiller en vigtig rolle i den danske historie, fordi kong Valdemar og biskop Absalon i 1168 erobrede øen fra de slaviske Venderne, som tilbad guden Svantevit. I 1325 kom Rügen under Hertugdømmet Pommern, og der indvandrede flere og flere tyskere.

Under Trediveårskrigen plyndrede Wallensteins tropper i 1627 øen for at få friske forsyninger, og det medførte stor fattigdom og

Angrebet på Rügen fra samtidigt prospekt. (Det Kgl. Biblioteks Billedsamling).

satte bønderne under pres. 1630 blev Rügen besat af Sverige, som fordrev de sidste kejserlige tropper den 9. juni det år. Den 24. ankom Gustav II Adolf med stort følge. To år senere overtog hans datter, Christina tronen.

Og det svenske overherredømme fik store konsekvenser for de lokale. Allerede 1645-1647 blev der indført livegenskab i hele Svensk-Forpommern, selvom fyrstedømmet Rügen først officielt blev del af Sverige i 1648 som resultat af de langvarige fredsforhandlinger efter Trediveårskrigen. Men selvom hertugdømme Pommern blev svensk, var det stadig del af Det Hellige Romerske Rige af Tysk Nation, og blev ved at følge kejserrigets lov og ret. På samme måde som Slesvig- Holsten og de utallige andre tyske stater, der var mere eller mindre selvstændige.

Strengt livegenskab

Svenskerne forvaltede kun de dele, som de havde fået som egentlige amter (Ämter). Den øvrige del af øen blev forvaltet af den lokale adel, de større byer og præsterne. Det betød også, at de lokale magthavere blev mere og mere magtfulde, og næste alle øens indbyggere var livegne frem til slutningen af 1700-tallet.

Dronning Christina af Sverige regerede fra 1632 til 1654 som dronning af Svenskerne, Goterne og Venderne, Storfyrstinde af Finland, Hertuginde af Estland og Kareljen, Bremen og Wenden, Stettin, Pommern, Kaussuben og Venden, Fyrstinde af Rügen, Frue af Ingermanland og Wismar. (David Beck 1621 – 1656 open.smk.dk).

Oversigt over ægteskaber

Informationerne om Christian Langes forfædre stammer fra et studie af nordtysk befolkningshistorie, hvor der udgivet oversigter over ægteskaber i området.

Christian var søn af Jacob Lange og Gretha Bantow, som blev viet 1. september 1693 i Bergen auf Rugen, men ikke ses ved andre lejligheder i sognet – måske flyttede de til Altenkirchen.

Familie fra Ralswiek

Gretha Bantow stammede fra landsbyen Ralswiek, som hørte under sognet Bergen auf Rügen.

Ralswiek blev grundlagt af de vestslaviske ranere i 800-tallet og var en vigtig havneby i middelalderen, men er i dag en lille landsby. Ranerne var en polabisk talende befolkning, som først blev helt germaniseret i første halvdel af 1700-tallet.

I 1658 konfiskerede svenskerne godset Ralswiek und Streu fra Christian von Barnekow, der havde fået det som len af det danske kongehus. Det blev overdraget til Svensk-

Pommerns og Rygens generalguvernør Carl Gustav Wrangel, men efter hans død i 1676 blev

Ralswiek var efter den danske erobring centrum for den danske administration, hvor den biskoppelige repræsentant havde sin residens i den tidligere provstbygning, hvor han opkrævede skatter og administrerede roskildebispens godser. Den ældste del af bygningen stammer fra omkring 1400. (A. Heygendorff, Wikimedia Commons).

De ældste dele af kirken i Ramin stammer fra 1300-tallet. (Foto: Smial, via Wikimedia Commons).

godserne overtaget af kronen og forlenet til grev Otto Wilhelm von Königsmarck, der var generalguvernør 1679-1688. Men allerede i 1681 måtte han give godserne tilbage til familien von Barnekow.

Bantow fra Ramin?

Gretha blev døbt under navnet Margrethe Bantow den 1. december 1667 som datter af Peter Bantow og Anna Schwanke, der var blevet viet i Bergen auf Rügen den 22. november året før. Efternavnet Bantow stammer måske fra en bebyggelse (wohnort) i sognet Ramin på Rügen, hvor kirkebøgerne går tilbage til 1599. Ramin var en bonde- og håndværkerby, og er oprindelig en slavisk bebyggelse. Byen blev nævnt første gang i 1246. Dog ligger der også en lille landsby i Mecklenburg med samme navn.

Svane og Friser

Anna var datter af Claus Schwancke og Gretha Frese. Dette par var blevet gift den 26. juni 1633 i Bergen auf Rügen. Hans efternavn kommer af Schwan – altså svane og hendes fra Friser – altså en person fra Frisland.

Det var midt under Tredveårs krigen (1618-1648), hvor danske og svenske tropper plyndrede øen. I 1637 døde den Pommerske hertugslægt ud, og området kom under Kurfyrsterne af Brandenburg.

Gretha døde muligvis omkring 1650, og han er måske den Claus Schwanke af Ralswiek, som blev viet til Lisbeth Stavenhagen den 14. februar 1650. Hun igen blev muligvis gift i 1653 med Hans

Tegning af et "Rauchhaus" fra Rügen (Tegning Martin Iversen Christensen).

Flecker under navnet Lisbeth Schwanke. Længere tilbage kan man ikke komme. Kirkebogen i Bergen auf Rügen starter i 1625, men der er lakuner og desuden er den version af bogen, som er tilgængelig på familysearch.com flere steder meget svær at læse, da bogen er beskadiget og scannet dårligt.

Bergen auf Rügen midt i 1600-tallet. (Stralsunder Bilderhandschrift 1611/1615, via Wikimedia Commons).

Aner fra Angel

Jacob Langes mor, Helene Nissen havde aner i en lang række forskellige sogne på halvøen Angel i Sydslesvig.

Den fine stue i en velhavende slesvigsk gård.

Jacob Langes mor, Helene Nissen (1697-1758), stammede fra Uelsby på halvøen Angel i Sydslesvig. Landskabet Angel var oprindeligt hjemsted for anglerne, som udvandrede til det centrale og nordlige England og East

Anglia. Efter år 500 bosatte danerne sig på halvøen, hvor de grundlagde byer og byggede kirker og klostre.

Halvøen Angel var præget af frie og efterhånden velhavende bønder og en blomstrende økonomi. Jorden var god og gav stort udbytte. 1614 blev der indført stavnsbånd, som i dette område var mere vidtgående end i det danske kongerige. Blandt andet omfattede det både mænd og kvinder og bandt dem til godset for livstid. Det betød, at forholdet mellem godsejerne og livegne bønder ofte var præget af udnyttelse og undertrykkelse. Men også blandt de frie bønder opstod store sociale forskelle i form af småbønder, kådnere eller husmænd ved siden af de mere velhavende storbønder, og det kan være årsagen til, at den detaljerede viden om slægtsforbindelserne er gået tabt.

Helenes forældre og hendes død

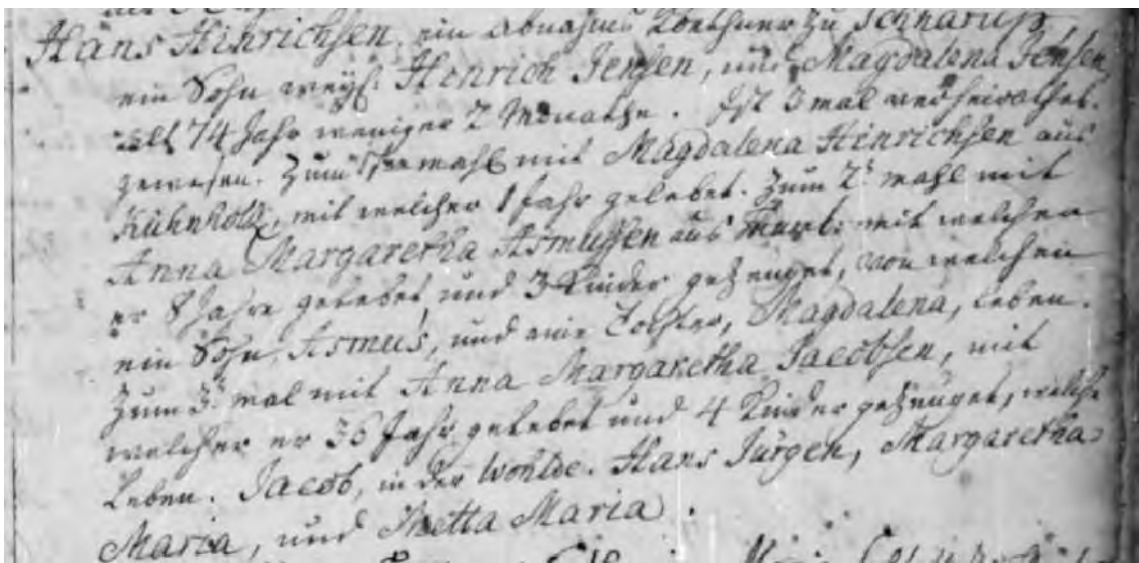
I Uelsby Kirkebog angives det, at Helene Nissens mor, Christina Nissen, var 91, da hun døde i 1745. Det betyder, at hun må være født omkring 1654.

Helenes far, Hans Nissen, er ikke fundet i kirkebogen, så han må være død, før den er bevaret.

Ved Helenes død skrev præsten, at hun havde været gift i 27 år. Det vil sige at hun og Christian Lange blev gift omkring 1724 - muligvis i Uelsby Sogn, hvor kirkebøgerne først starter 1729.

Uelsby Kirche – eller Ølsby, som byen hedder på dansk (Foto: Herbstlaub, Creative Commons).

Indførelsen om Hans Hinrichsens begravelse

Kådnere i Tumby

Som omtalt i kapitlet "Til huse i Thumby" var Jacob Lange (1729-1768) gift med Magdalena Hinrichsen, kaldet Malenke (f. 1726), hvis forældre var Hans Hinrichsen (1694-1768) og Anna Magdalena Asmussen (1700- 1732), som for det meste kaldes Anna Margrethe i kilderne. De var kådnere i Tumby, som i dag ligger i kommunen Schnarup-Thumby, eller Snarup-Thumby på dansk. Det evangeliske kirkesogn hed indtil 2021 Thumby-Struxdorf, hvor en lang række sogne fusionerede under navnet Angeln-Süd

Anna Magdalena eller Margrethe var datter af Asmus Matthiesen Brodersen (1655 – 1718), der omkring 1685 blev gift med Margrethe. Der er et hul i optegnelserne over vielser i Thumby kirkebog 1684-1689, men da første barn er født 1686, kan det slutes, at de er gift før.

Asmus Matthiesen Brodersen var søn af Hans Brodersen og Maria Petersen. Det vides ikke, hvornår de var født eller døde.

Slægt kan føres tilbage til 1300-tallet

Den ældste kendte forfar var Broder Knudsen, som det anslås var født omkring 1375. Han var selvejerbonde i Tumby og skænkede land til kirken: "*Heft gegeben ein stück Landes*", som der står i det bevarede kirkeregenskab. Broder Knudsen var far til Jess Brodersen, som 1442 også skænkede en del af sin jord til kirken. Herefter fulgte de næste generationer: Broder Jessen, Jess Brodersen og Andreas Brodersen.

Andreas Brodersen kan findes i "Sønderjydske Skatte- og Jordebøger fra Reformationstiden" 1542, hvor han betalte 6 mark i overskat i Gottorp Len. Hans ses også i regnskaberne for perioden fra 1565 til 1586.

Andreas' søn var Hans Brodersen (1550 – 1593), hvis søn også hed Hans Brodersen, og som 1629 indgik ægteskab med en kvinde, hvis navn er ukendt. De havde flere børn, herunder muligvis den Hans Brodersen, der var far til Asmus Matthiesen Brodersen.

Det er selvsagt usædvanligt, at man teoretisk kan føre en bondeslægt tilbage til 1300-tallet, men det skyldes altså de gamle kirkeregnskaber og skatteregnskaber. Denne type kilder findes kun meget spredt i Danmark.

Landsbygaden i Thumby på postkort fra omkring 1900.

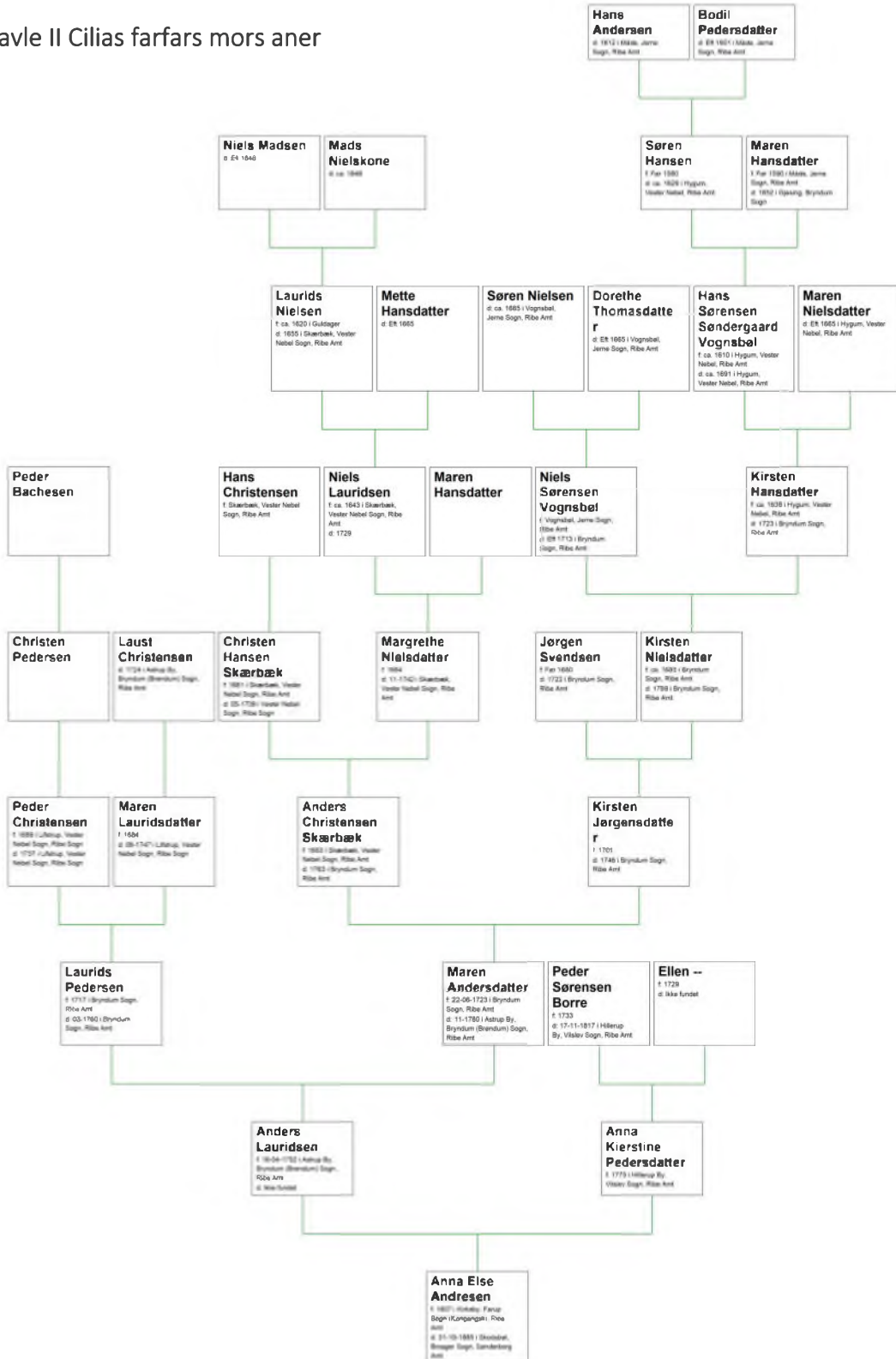

Fadebur med lertøj og fajaner i gård på Frilandsmuseet.

Slægt ved Vadehavet og på Ribeegnen

Cilias farfars mor, Anna Elise Andresens familie og forfædre boede i de barske og frugtbare egne ved Vadehavet og omkring Ribe. De fleste var bønder.

Slægtstavle II Cilias farfars mors aner

Store stormfloder

Mange af Cilias aner stammede fra de flade land ved gesten og vadehavet, hvor kun kirkerne ragede op i landskabet. Området blev ramt mange store stormfloder gennemårene. Slægten beskrives i de efterfølgende kapitler.

Den helt store ”manddrukning” i 1362 regnes sammen med stormfloden i 1634 for de største naturkatastrofer på vestkysten. Der var stormfloder igen 1717, 1720, 1751, 1756, 1757, 1792 og 1795. Det foreløbig sidste indbrud af havvand i den danske del af den inddigede Vadehavsmarsk skete 1825, men der har frem til i dag været adskillige mindre alvorlige stormfloder.

Forsvundne landområder

Ved stormfloden i 1362 siges det, at der mellem Elben og Ribe skulle være druknet 200.000 mennesker, men det tal er sat alt for højt. Til gengæld vides det, at der mellem 1340 og 1440 forsvandt omkring 50 kirker og kapeller på Sønderjyllands Vestkyst.

Katastrofen i 1634

Og meget tyder på, at stormfloden natten mellem den 11. og 12. oktober 1634 var den største i historisk tid. Og endnu 100 år efter var begivenheden helt levende i befolkningens erindring. Vandet kom helt uventet, og der er beretninger om, at folk vågnede ved at vandet stod ind i stuerne, og måtte søge ly i ”i det blotte linned” på loftet eller ud af huset.

Joannes Mejers to kort fra 1652 skulle vise situationen før og efter 1362, men det ikke historisk korrekt og bygger på forestillinger og gamle sagn, men kan godt give et billede af, hvor meget af Sønderjyllands vestkyst, der forsvandt ved den store stormflod. (Det Kongelige Biblioteks Kortsamling).

Store skader

Og jorderne må have været ubrugelige i lang tid, fordi de stod under vand i lang tid eller blev

Johannes Mejers kort af situationen efter den store stormflod 1634. (Det Kongelige Biblioteks Kortsamling)

lokale bønder gennem århundreder, at de var vant til hyppige mindre oversvømmelser, hvor dyr måtte reddes og markerne blev oversvømmet.

Stor stormflod 1825

Næste meget store stormflod var i 1825, som ramte hele Vestkysten, og nåede helt op til den vestlige del af Limfjorden, hvor hjem, kreaturer, græsningsarealer og masser af sand, grus og jord var skyllet i havet, og hvor stormen havde åbnet en dyb kanal i den smalle sandtange, der indtil da skilte Nordsøen fra Limfjorden. I første omgang ved Agger Kanal, der hurtigt blev sejlbare, men senere storme var med til at slå hul ved Thyborøn, hvor der stadig er åbent for skibstrafik ind og ud af Limfjorden.

dækket af græs, tang, muslingskaller og andet fra havet. Og efter stormfloden blev gårdene i flere sogne i marskområderne omkring Ribe da også fritaget for skat og landgilde for i en periode på tre år.

I Kjærbøl og Hillerup måtte en del af gårdene dog nøjes med to år frihed. Og da Hillerup og omgivelser ligger lavt, er det sikkert også blevet hårdt ramt, selvom kilderne ikke siger noget om det.

Bønderne levede med vandet

Lokalhistorikeren M.H. Nielsen dykkede ned i begivenhederne i tre detaljerede artikler i Sønderjydske Årbøger 1900 og 1901 med titlen "Stormfloden 1634 og dens Virkninger paa Sønderjyllands Vestkyst". Her beskrev han også, hvordan området og landsbyerne i marskområdet lå samlet på små forhøjninger i landskabet, som de havde gjort i århundreder. Og hvordan det samtidig har været et vilkår for de

Gesten gennem generationer

Mange af Anna Else Andresens aner boede i sognene i det frugtbare område bag Ribemarsken – gesten. Området var fra tidernes morgen opdyrket af bønder, men også præget af tilbagevendende stormfloder.

Anna Else Andresen (1807 – 1885), som var gift med snedker og graver Peter Iversen (1810-1874) i Skodsbøl, stammede fra Astrup i Farup Sogn i Vadehavsegnen - Gesten - som er det tørre land, som grænser op til den lavere liggende marsk, og dermed skaber en naturlig højning at bo på.

Gestlandskab (Foto: Dirk Ingo Franke, CC BY-SA 4.0, commons.wikimedia.org).

Ribeegnen

Anna Else Andresen var datter af Anders Lauridsen (f. 1752) og Anne Kierstine Pedersdatter (f. 1775).

Parret stammede begge fra Astrup By i Bryndum Sogn, som var en gammel bebyggelse men med få gårde. Omkring udskiftningen var der seks, og antallet ændrede sig ikke meget i de følgende år. I det hele taget var egnen tyndt befolket.

Anders og Anna Kierstine indgik ægteskab i 1800 og fik tre døtre i løbet af 10 år. Pigerne blev

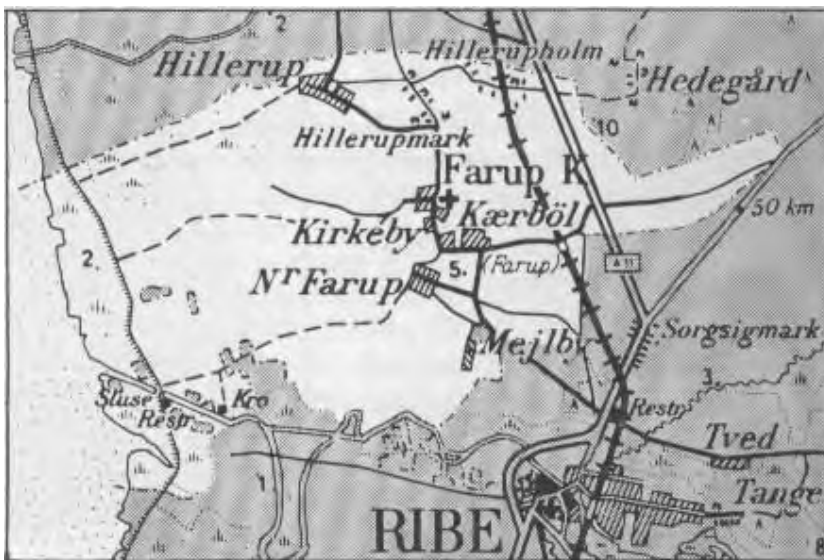

født i 1804, 1807 og 1810. Den ældste i rækken, Ellen, blev døbt med følgende faddere: Ane Else Christensdatter, Cathrine Hedvig, Gerd Larsen og Søren Nilsen. Da Ane Else blev døbt, var det med følgende faddere: Bodil Marie Sørens datter i Tonderup, Johanne

Christensdatter i Farup, Cathrine Andersdatter af Kirkeby samt Hans Mortensen og Hans Lauridsen af Hillerup.

Da den yngste, Bodil Kjerstine, blev døbt, var Else Høyers (Som muligvis var identisk med Else Christensdatter, der var gift med Peder Knudsen Hoyer, og mor til Else Kjerstine i 1812), Apelone Nielsdatter af Farup, Bodil Mortensdatter, Anders Rasmussen af Farup samt Jacob Pedersen af Ribe faddere.

Ingen af dem er fundet i folketællingerne for Ribe Amt 1834 eller senere, men er heller ikke fundet døde i Farup Sogn.

Farup Sogn med Hillerup og Ribe. (Historiskatlas.dk).

Borrei Hillerup

Anna Kierstine Pedersdatter var den yngste af to døtre af Peder Sørensen Borre (1733-1817) og sandsynligvis Ellen, der muligvis var hans første kone.

Parrets første datter var Birthe Maria Pedersdatter (1771-efter 1850), som i 1801 boede sammen med søsteren og ernærede sig som spinderske. Hun blev senere gift med Anders Hansen Kejl Bøgh (1772-efter 1850), der var daglejer. Han stammede fra Vinding Sogn i Ringkøbing Amt. De boede i et hus på Videkærvej 1 i Nørby i Darum Sogn, hvor døtrene Johanne Andersdatter og Anna Else Andersdatter blev født med 13 års mellemrum i henholdsvis 1804 og 1817.

Efter Ellens død var Søren Borre gift med Abelonne Christensdatter (1737-1831), der døde som almisselem og "Enke efter Peter Sørensen Borre".

Peder døde i Hillerup i nabosognet Vilslev i en alder af 84. Hans dåb er ikke fundet, og hans baggrund kendes ikke. Det samme er tilfældet med Ellen.

Den daglige stue fra to forskellige vinkler i gård på Frilandsmuseet.

Spinding og vævning hang naturligt sammen. Peder Borre og Ellens datter, Birthe Maria, har enten kun arbejdet med spinding og leveret garnet til vævere i landsbyen, eller også har husstanden haft vævning som del af deres indtægt, som det ses her på Frilandsmuseet.

Gesten

Geestenlandskabet strækker sig fra Vest- og Sønderjylland, Nordvesttyskland og Nederlandene. Det ligger højere end marsken, og de mere højtliggende, tørre og sandede land er områder, der ikke blev skyllet væk af smeltevandet fra Istiden på dets vej mod vest fra isbræen på den jyske østkyst. Og gestranden er grænsen mellem marsk og gest.

Ribe, er gesten

*Kig gennem
stuer i
sydvestjysk
gård på
Frilandsmuseet.*

Gårdfolk på Ribeegnen

Anders Lauridsens familie kan føres flere generationer tilbage på to gårde i egnen omkring Ribe: Daugård i Astrup, som lå i Bryndum sogn, og Enggård i Lifstrup i Vester Nebel Sogn.

Anders Lauridsens familie stammede fra Daugård i Astrup. Gården hørte under Bryndum Præstegård – og var altså en såkaldt mensalgård, og ligger i dag på Astrupvej 31, matrikel 7a. Hans oldefar var den første kendte fæster af gården.

Anders var søn af Laurids Pedersen (1717-1760), og Maren Andersdatter (1723-1780). I 1742 havde faren fået datteren Birthe med sin

første kone, hvis navn ikke er kendt. Herefter blev han gift med Maren Andersdatter. Udover Anders fik de børnene Peder i 1745; Bereth i 1747, som havde tre børn med Hans Christensen; Kiersten i 1750; Maren i 1754; Boeld Kierstine i 1757 og endelig Anne i 1760.

Laurids overtog Daugård efter sine forældre. Den udgjorde sammen med Enghavegård en halvgård i Astrup. Og efter at Laurids døde i 1763, drev Maren muligvis Daugård videre alene til sin egen død 17 år senere. Det kan ikke slås fast, om hun giftede sig igen. Efter hendes død i 1780 blev gården overtaget af nogen uden for familien.

Lifstrup By på matrikelkort fra 1820. (Historiske kort på nettet).

Stammede fra Lifstrup

Laurids var den ældste af Peder Christensen (1689-1737) og Maren Lauridsdatters fire børn.

Peder stammede fra Enggård i Lifstrup i Vester Nebel Sogn. Og han og Maren overtog Daugård efter hendes far, Laust Christensen, som døde 1724.

Laurids var den ældste af parrets fire børn. Den anden søn, Christen Pedersen (1723-1801), var gårdfæster på Hygum Nørregård, og fik i alt ni børn med sine to koner Anne Olesdatter og Edel Hansdatter. De to yngste børn, Mette Kirstine og Hans, blev født i henholdsvis 1724 og 1729.

Tingbøger og jordebøger

Laust Christensen (d. 1724) var den første kendte fæster på gården. Da kirkebogen i Bryndum først starter 1721, stammer informationerne om ham fra jordebøgerne.

I 1681 og 1688 var gårdfæsterne på halvgården Laust (Las) Christensen og Christen Andersen (1688 benævnt Jensen). Gården var i 1664 vurderet til 2 tønder og 6 skæpper hartkorn og i 1688 til 4 tønder, 2 skæpper og 3 fjerdingkar hartkorn. Halvgården blev senere delt i to kvartgårde.

Storstue med linnedskabe og kister i gård på Frilandsmuseet. I hjørnet er bordpladen på det runde bord klappet op, så det fylder mindre i det daglige.

Enggård i Lifstrup

Peder Christensens far var Christen Pedersen (d. 1723), der var gårdfæster på Enggård i Lifstrup fra 1688 efter Peder Bachensen, som man formoder var hans far.

Lifstrup er en gammel hedelandsby fra vikingetiden. Byen bestod af hede samt lidt kær og mose – det vil sige, at hovedparten lå udyrket hen. Og heden var helt ubeboet i gamle dage. Selve den gamle landsby bestod i 1600-tallet af fire gårde, som efterhånden blev delt op i halvgårde. I 1700-tallet var de andre tre Gl. Lifstrupvej 41, Avlinggård, Vestergård og Mosbjerggård. Gårdene var fæstegårde under forskellige godser og skiftede ejere flere gange.

I 1664 var Enggård vurderet til 5 tønder og 1 skæppe hartkorn, og i 1688 til 5 tønder, 5 skæpper og 1 album hartkorn. I 1844 var den efter udparcellering kun vurderet til 2 tønder, 1 skæppe, 1 fjerdingkar og 2 1/4 album.

Enggård på et billede fra omkring 1920. Den ligger i dag på Gl. Lifstrupvej 43. Matrikel 6a, Lifstrup i Esbjerg kommune. (Ukendt fotograf, Vester Nebel Sognearkiv, B957).

Slægt fra Skærbæk

Maren Christensdatters aner var i høj grad koncentreret omkring Skærbæk i Vester Nebel Sogn. En var ugedagsbonde, en anden fuldmægtig for godsejere i sognet.

Maren Christensdatter (1723-1780), der var gift med Laurids Pedersen på Daugård i Astrup, stammede fra Skærbæk, som lå i Vester Nebel sogn.

Hun var ældste datter af Anders Christensen Skærbæk (1693-1763) og Kirsten Jørgensdatter, kaldet Kirsten Skierebek (1701-1746), hvis forældre ikke kendes.

Anders og Kirsten fik seks børn mere. Fire af dem døde som spæde: Magretta (døbt den 18. april 1726 og begravet 20. august samme år); Jørgen (1727-1728); Jørgen (1730-1731) Christen (døbt 24. april 1735 og begravet 1.

Vester Nebel Kirke, som ligger nær Varde i det tidligere Ribe Amt. (Foto: Steen F. Jensen, via Wikimedia Commons).

november samme år). Desuden blev to yderligere døtre voksne og gift. Den første var Karen (1733-1789), der fik en søn med Peder Jepsen. Den anden, Margrete (1743-1822), var gift med Thomas Nielsen i Tobøl i Guldager sogn.

En lille men gammel bebyggelse

Skærbæk en gammel bebyggelse. Måske var der kun tale om en enkelt gård af samme navn, da hovedgården Ølufgård blev oprettet i 1583, men den blev nedlagt, da hovedgården blev etableret. Da man lavede en opgørelse ved udparcelleringen af hovedgården Ølufgård i 1791, var der en gård

Ølufgård malet fra sydvest. Man ser det gamle stuehus og den gamle stald og ladebygningerne. Altså gården som den så ud inden de første ombygninger i 1919. (Ukendt maler, Vester Nebel Sognearkiv, B103).

og to huse med jord på Skærbæk Mark. Der var også et par jordløse huse, som efterhånden forsvandt.

Ugedagsbonde

Anders Skærbæks far var Christen Hansen Skierbek (1661-1739) og hans mor var Margrethe Nielsdatter (1664 -1742).

Christen Skierbek overtog fæstet af et jordløst hus ved fæstebrev af 1. oktober 1686 efter sin far, Hans Christensen. Gården som svarer til den nuværende Skærbækvej 3. Matrikel 23a. var sandsynligvis Skærbæks ældste ejendom. Og betegnelsen ugedagsbonde dækkede over, at gårdmanden var forpligtet til at yde hoveri til herregården en dag om ugen (ugedag), men det blev efterhånden til flere dage.

Efter at landsbyen med dens ene eller to gårde var blevet nedlagt i forbindelse med oprettelsen af Ølufgård, var der et jordløst hus tilbage, som var ”forgænger” for Christen Skierbeks ejendom. I løbet af 1700-tallet fik husfæsteren ret til at fæste hovedparten af Skærbæk mark fra Ølufgård. Stedet hørte under hovedgården frem til omkring 1797, hvor det blev frikøbt til selveje.

Stald i sydvestjysk gård på Frilandsmuseet.

Fem børn

Margrethe og Christen Skærbæk havde fem børn. Den første var Niels (ca. 1694-1784), der var gårdmand i Gunderup i Årre Sogn og gift med Anna Jacobsdatter. Herefter fulgte Kirsten (ca. 1700-1747), som fik ni børn med sin mand, gårdfæster i Skærbæk Niels Zachariassen. Han fik fire børn med sin anden kone. Den yngste var Hans (ca. 1700-1757), der arbejdede for Det hollandske Compagni i Amsterdam, blandt andet som dykker på skibet Cap de Bonne Esperance, hvor han omkom. Han var ugift.

Fæster af et halvt hus

Christen Skærbæk var ældste søn af Hans Christensen. Da kirkebøgerne i Vester Nebel først er bevaret fra 1721, kendes hans mor ikke. Men det vides, at Hans også havde

datteren Maren Skierbek, der var født omkring 1668.

I 1664 var Hans fæster af den ene halvdel af det jordløse hus. Den anden halvdel var fæstet af Mette Hansdatter, som var farmor til Christen Skierbæks kone, Margrethe. Og ligesom sin søn, var han ugedagsbonde i Skærbæk.

Vereenigde Oostindische Compagnies hovedkvarter i Amsterdam på maleri fra 1768 (Illustration: Reinier Vinkeles, Public domain, via Wikimedia Commons).

Mors navn kendes ikke

Margrethe Nielsdatter var datter af Niels Lauridsen (ca. 1643-1729) og hans første kone, hvis navn ikke kendes. Han var fæster af et bol i landsbyen Skærbæk, hvor familien var fra.

Hans anden kone var Maren Hansdatter, som også blev kaldt Maren Skierebæk. I en vidnesag fra 1719 omkring præsten i Allerups Annexgård i St. Darum (Skast herreds tingbog f 435) fremgår, at hun var Niels Lauridsens kone, og at hun var født i Solbjerg. Hun havde i 1719 været i Skærbæk i 13 år. Og det blev nævnt, at "for 22 år siden havde hun forladt St. Darum, hvor hun havde været i 4 år." Eftersom hun døde i Lifstrup, må hun enten være blevet gift i Lifstrup efter hendes mands død, eller hun havde efterkommere i Lifstrup. I så fald var det sandsynligvis Hans Nielsen, som var hendes søn. I tingbogen 1724 (s 466) nævnes også en Hans Nielsen af Skærbæk.

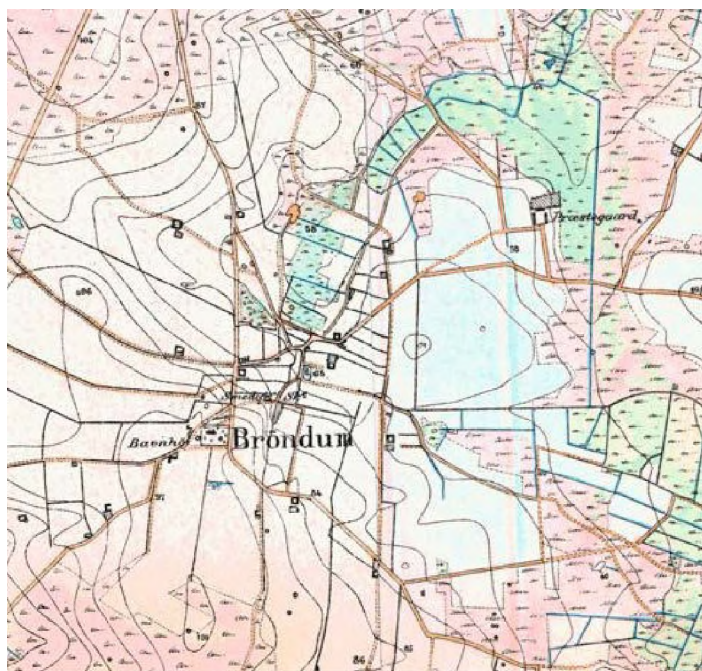
Tre børn

Udover Margrethe havde Niels sønnen Laurids Nielsen, der var gårdmand i Tude i Skads Sogn. Han druknede ifølge Skads Sognearkiv ved Tjæreborg 1710. Han blev januar 1698 beskyldt for at have gjort Birgitte Nielsdatter i Hostrup gravid og blev samme år gift med Ingeborg Hansdatter, som han fik tre børn med.

Niels' søn med Maren Hansdatter var sandsynligvis Hans Nielsen Skærbæk. Han var gårdfæster i Lifstrup, men måtte i 1737 forlade gården på grund af gæld, selvom han hævdede at have gjort den bedre. Omkring 1741 tog han til Holland og efterlod sin kone og datter i slet tilstand. De var 1743 bosat i Gunderup, og hans kone, Johanne Hansdatter, mente han var død i Holland. Det fremgår af Tingbogen fra 1738 og 1743.

En fattig egn

Sognene Bryndum og Vester Nebel var fattige. 1649 skrev præsten Jon Madsen følgende om sine indtægter: "Præstelig Indkomster efter Høye Øvrigheds naadigste Bevilling fa Bryndum og V. Nebel Sogne. Af Bryndum Sogn, hvor i var halvanden og tyve gårde, rug og byg tilhobe 27 ørter. Havre henved 10 tønder, af bogvede, som lidet eller indet findes, gives ingen tiende. Kvægtidende: Lam 6 eller 7, lige som fårene er stærke til, kider ingen, kalve 1, Af Nebel Sogn, i hvilken sogn der er halvfjorten små gårde: Korntidende: rug og byg tilsammen 15 tønder, havre 6 tønder. Af boghvede ligesom i Bryndum Sogn. Kvægtidende, lam 1 eller 2, sjældent derover, somme år 1. Kider undertiden 1 hvert 3. år. Offer på hver af de 3 højtidsdage i begge sogne 12 eller 13 rigsdaler. Den visse offer kan ikke andrage mere af disse 2 små sogne. Af annekts præsteboet i Nebel Sogn svares årligen rug 1 tønde eller intet. For sognet ringhed af kongelig bevilling lagt til præstens indkomsten af en gård i Astrup rug og byg 2 ørte." eller intet. Forsognet ringhed af kongelig bevilling lagt til præstens indkomsten af en gård i Astrup rug og byg 2 ørte."

Bryndum omgivet af hede og sand i 1840. (Historiskatlas.dk)

Unavngiven landsby på Ribeegegnen (Illustreret tidende 1888).

Fra Guldager

Niels Lauridsen var søn af Laurids Nielsen (før 1620-1655 og Mette Hansdatter.

Laurids stammede oprindeligt fra Guldager sogn og overtog fæstet på det jordløse hus i Skærbæk, som Mettes første mand tidligere havde haft.

Laurids og Mette havde fem sønner, hvoraf Niels var nummer to. De øvrige var: Michel (ca. 1642-1666, Hans (f. ca. 1645); Mads (f. ca. 1647), som ifølge Tingbogen den 31. juli 1677 tjente det år hos Gertrud Gregersdatter i Andrup i 1677; samt Anders (f. ca. 1650).

Fuldmægtig for godsejere

Laurids Nielsen var anden søn af Niels Madsen (død efter 1649) og Maren (død omkring 1648), der var kendt som Maren Nielskone. Niels og Marens ældste søn var Niels Nielsen. Vester Nebel Sognearkiv anfører, at denne ifølge sit fæstebrev havde gården i Lifstrup kvit og frit – uden landgilde sin livstid - da han var fuldmægtig for Sofie Staverkov på Ølufgård. Hun ejede flere godser - men måtte sælge flere af dem på grund af stor gæld og armod efter svenskekrigene.

I 1667 erklærede Niels, at han havde tjent Christence Krag i 18 år. Hun var Sofies mor og havde 1607 overtaget gården efter sin mand, Fasti Staverskov, og drev den til sin død i 1637.

Herefter havde Niels boet i sognet 13 år. Senere var han fuldmægtig til Visselbjerg. 1688 ses han som fæstebonde under borgmester Jesper Hansen i Ribe og var også dennes fuldmægtige. Niels blev gift med Karen Jensdatter i 1653 og fik fire børn.

Chatol med skriveklap i gård på Frilandsmuseet, som muligvis kunne være af en type, som Niels Nielsen brugte til sit sideerhverv som fuldmægtig.

Ved Vadehavet

Sandede jorder og oversvømmelser fra Vadehavet prægede livet for bønder og husmænd i den sydvestlige del af Jylland i sogne, som dengang lå langt fra alfarvej, men i dag blevet bydele i Esbjerg.

Gård fra den sydlige del af Vesterhavet på Frilandsmuseet.

Kirsten Jørgensdatter (ca. 1701-1746), som var gift med Anders Christensen Skærbæk (1693-1763), var også kendt som Kirsten Skierebek.

Ægteskabet er omtalt i kapitlet "Slægt fra Skærbæk".

Hun var sandsynligvis datter af Jørgen Svendsen (før 1680-1722) og Karen Nielsdatter Vognsbøl (ca. 1685-1760). Der kendes ikke andre børn af parret.

Jørgen overtog fæstet på gård i Bryndum efter sin formodede svigerfar, Niels Sørensen Vognsbøl. Jørgens baggrund er ukendt. Det er ikke 100 procent sikkert, at Niels Vognsbøl, var Karens far, men der er meget, der peger i den retning. For efter Jørgens død var Hans Nielsen Vognsbøl hendes lavværge, og det er derfor nærliggende at formode, at hun var identisk med den Karen Nielsdatter Vognsbøl, som døde 1760. Dermed er det også oplagt, at hun var datter af Niels Sørensen Vognsbøl i Jerne Sogn.

Efter Niels' død blev Karen gift med Svend Christensen (1671-1732), som havde været gift to gange før.

Beskrivelse af Jerne Sogn

I 1916 beskrev fhv. bankdirektør Jesper Madsen sognet i artiklen "Fra Jerne og Skads Sogne" i "Fra Ribe Amt". V-VIII (Andet Bind). Her kan man læse om, hvordan sognet så ud, inden det blev opslugt af Esbjerg, der blev grundlagt 1894. Sognet var fattigt og præget af Vesterhavet. I den øvrige del er underlaget ler, for det meste stærkt sandblandet.

Det var kun i den østlige del af sognet, der fandtes nogle ret gode marskenge. De øvrige smalle engstrækninger langs med bækkene havde ikke den store betydning, og høet var meget magert, hvilket også betød, at der ikke var ret stort hushold, hvilket igen gjorde, at gødningen blev utilstrækkelig.

Jesper Madsen skrev også:

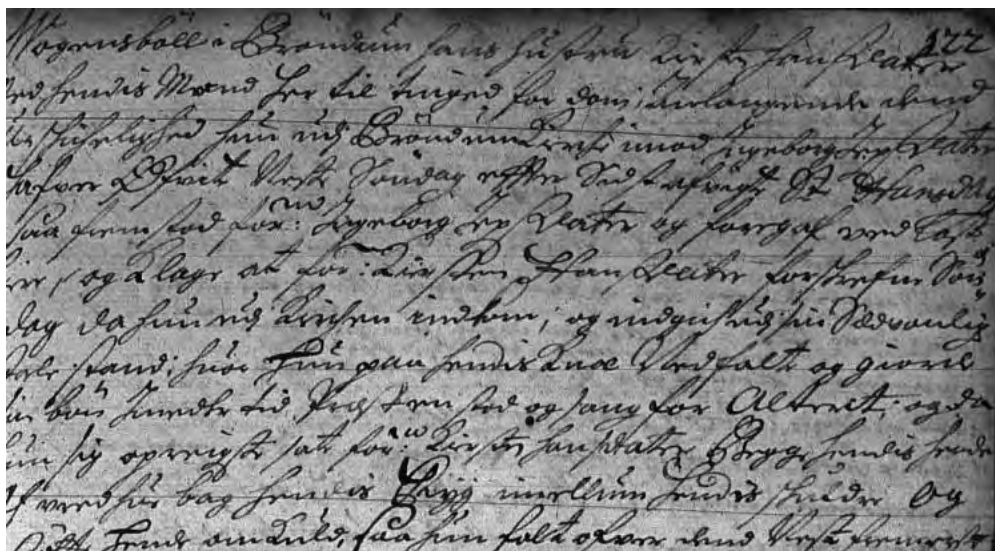
Vadehavskysten er præget af store forskelle i tidevandet (Creative Commons).

"Befolkningen var stræbsom, tarvelig og nøjsom i højeste Grad. Den boede jo saa afsides, saa langt fjernet fra de store Kulturcentre, at den kun mærkede en svag Genlyd deraf, naar Postvognen et Par Gange om Ugen møjsommeligt slæbte sig gennem Sandet paa Vej til Strandby, og Postkarlen gav et lille Nummer paa Posthornet til bedste."

Strid i kirken bragt for herredstinget

Niels Sørensen (d. efter 1713) stammede fra Vognsbøl i Jerne sogn, og ses både med tilnavnet Søndergaard og Vognsbøl. Omkring 1660 blev han gift med Kirsten Hansdatter.

I Tingbogen er det den 26. august 1690 beskrevet, hvordan hun blev anklaget for at være skyld i en strid med Ingeborg Jepsdatter om

Udsnit af teksten med anklagen mod Kirsten Hansdatter. Skats Herreds Tingbog, 1690, pag. 121b og 122 samt 126b).

stolepladser i Bryndum Kirke: "...der Nest fremstillede Sr Bertel Mathias Terchelsen sine Warfææ Nemlig Jørgen Hansen og Jens Christensen i Brøndumdum som Eedeligen effter Loven afhielede, att de i Dag 8te Dage Loulig Kald og Warfel gaf Niels Sørensen Wogensbøll i Brøndum hans hustru Kirsten Hansdatter Med hendis Mand her til tinged for Dom Anlangende dend U-schichelighed hun udi Brøndum Kirche imod Ingeborg Jepsdatter hafver Øfvit Neste Søndag effter Sidst afvigte Sr. Hansdag saa fremstod forne Ingeborg Jepsdatter og foregaf ved Laß Kier, og Klage at forne Kirsten Hansdatter forskrefne Søndag da hun udi Kirchen indkom, og indgich udi sin Sædvanlig stoelestand, hour hun paa hendis Knæ Nedfalt ig gjorde sin bøn Imedlertid Præsten stod og sang for Alteret, og da hun sig opreigste sate forne Kirsten Hansdatter Begge hendis hender Af vred hue bag hendis Ryg imellum hendis schuldre Og støtte hende omkuld, saa hun falt ofver dend Nestfremerste Bench, saa blef hende tilspurte af huad Aarsag slikt imod hende blef Ofvit, suared hun hendis Meening formeedelst hun iche vil gaee om begge Kirsten Hansdaters Døtre, som Var Yngre end firne Ingeborg Jepsdatter, af huilchet den Eene Var pige og dend anden besofvede, Ydermeere blef hende tilspurt huem usi stoelen Meere var; der til hun svarede: Niels Christensens Koene Maren Pedersdatter og Corporalens Koene war i stoelen med: og udi den stoel Nest bag ved var Anders terchelsens Koene i Foerdum, Gunde Mortensdatter ibm. og Unge Hans Andersens Moder i Foerdum, Nafnlig Anne Andersdatter; Saggen blef til i Dag 3 ugger opsat da hand agter videre Beviß forunden at føre."

5. september blev sagen genoptaget, og Kirsten kaldes her Kirsten Wogensbøll. Sagen blev dog udsat igen, men det ser ikke ud til at den opræder senere i tingbogen.

Skats Herreds ting lå cirka 10 kilometer fra Bryndum ved tinghøj i Tingheden ved Tude by i Skads Sogn; en høj vest for kirken kaldes Kongens Høj, da det var et af de steder, hvor Christian 2.'s påbud om opførelse af et tinghus blev efterlevet. Et nyt blev bygget godt og vel 100 år efter, i 1637, men gik til grunde. Af den grund blev der holdt ting et hus i Tude by, når vejret var dårligt.

Fra Vognsbøl til Bryndum

Ifølge tingbogen for Skats Herred, overtog Niel Vognbøl 1652 halvdelen af sin fars gård i Vognsbøl, som han 1665 overdrog til sin bror, Thomas, hvorefter han flyttede til Bryndum. Måske for at overtage en ødegård.

Præsten i Bryndum og Vester Nebel, Peder Jensen Grønholt, skrev i 1658 og 1659 om, hvordan præstegården var ganske udplyndret af de allierede, undtagen en ringe del, der blev udlagt til Hr. Jons kreditorer. Desuden var han selv i stor gæld og vidtløftighed. Da sognet i 1660 blev synet, blev det fundet forarmet, og der var en del ødegårde.

Svigersønner fortsatte fæstet

To af Niels' svigersønner overtog fæstet af gården i Bryndum efter ham i 1691 og 1693. Herefter overtog han Matthias Markmands bol. Dette bol blev overtaget af Jørgen Svendsen, hvor Niels Sørensen kom på aftægt.

Fire børn

Karen må have været Niels Vognsbøl og Kirsten Hansdatters yngste barn.

Den ældste datters navn er ikke kendt, men det kunne være Dorthe efter farmoren. Hun fik en datter med Niels Sørensen, inden hun døde før 1713.

Den ældste søn, Hans Nielsen Vognsbøl (ca. 1665-1744), var først gift med en kvinde, hvis navn ikke kendes og herefter med Anne Gregersdatter. Han fæstede ryttergården Vognsbølgård i Bryndum.

Den næste i rækken var Maren (ca. 1667-1753, som fik én kendt søn med Jens Nielsen ca. 1691.

Jysk bondekvinde (Kobberstik, 1739).

Bryndum Kirke (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Tingbog som kilde

Niels Vognsbøl var ældste barn af Søren Nielsen og Dorethe Thomasdatter. I tiden før sognets kirkebog starter i 1701, kan man bruge Tingbogen for Skats Herred som kilde til de familiernes liv. Og ifølge tingbogen døde han senest 1664. Det er også i Tingbogen, at deres børn er oplyst.

Søren overtog fæstet af gården i Vognsbøl i 1625 efter sin far Niels Lauridsen. Den var på gammelt hartkorn 3 tønder, 3 skæpper, 1 fjerdingkar og 1 album.

Jylland besat fra 1627 til 1629

Det var en svær tid, som Niels Lauridsen, Søren Nielsen og Dorethe Thomasdatter levede i. Christian 4. var gået ind i det, der kom til at hedde Trediveårskrigen for at styrke sin position og vinde nye landområder. I stedet kom det til at koste landet dyrt.

I nabosognene Bryndum og Vester Nebel beskrev præsten Jon Madsen, hvordan han blev frastjålet alt og blev bragt til tiggerstaven; *"Hvad skal jeg ellers har taget af det kejserlige og allermeste af det svenske folks ofte påkommende bedrøvelige og skadelige og udplyndring og ellers i mange andre måder, kender kun Gud, som ved alting og mange ærlige"*.

Der findes ingen illustrationer af besættelsen, men lejesoldater, der plyndrer og voldtager ses på det tyske kobberstik "Bonde-Fadervor" fra omkring 1620. (Kobberstiksamlingen).

I alt seks børn

Søren Nielsen og Dorethe Thomas havde i alt seks børn. Niels var som nævnt ældst.

Nummer to, datteren Birthe (ca. 1634-1720), var gift med Niels Mortensen og Niels Hansen, som begge var gårdmænd i Rørkjær i Jerne Sogn. Hun fik en søn med hver af sine mænd.

Den næste i rækken, Maren (død 1665), var gift to gange, og begge hendes mænd, Jep Jepsen og Therkel Nissen, var gårdfæstere i Gammelby i Jerne Sogn. Med sin første mand fik hun fem børn og med den sidste to.

Datteren Anne, som døde omkring 1698, var gift med Jens Thomsen, som overtog halvdelen af hendes fars gård omkring 1664. De fik seks børn.

Dorthe, som var barn nummer fire, døde efter 1665, og var gift Thomas Nielsen i Nørå i Bramming Sogn.

Den yngste, Thomas Sørensen (død efter 1700), overtog omkring 1667 fæstet af gården i Vognsbøl efter Niels Sørensen. Han havde fire børn med Bodil Jensdatter.

Stormfloderne og slægten

Det fremgår ikke af kilderne, hvordan stormfloderne påvirkede de medlemmer af slægten, der boede i de ramte sogne.

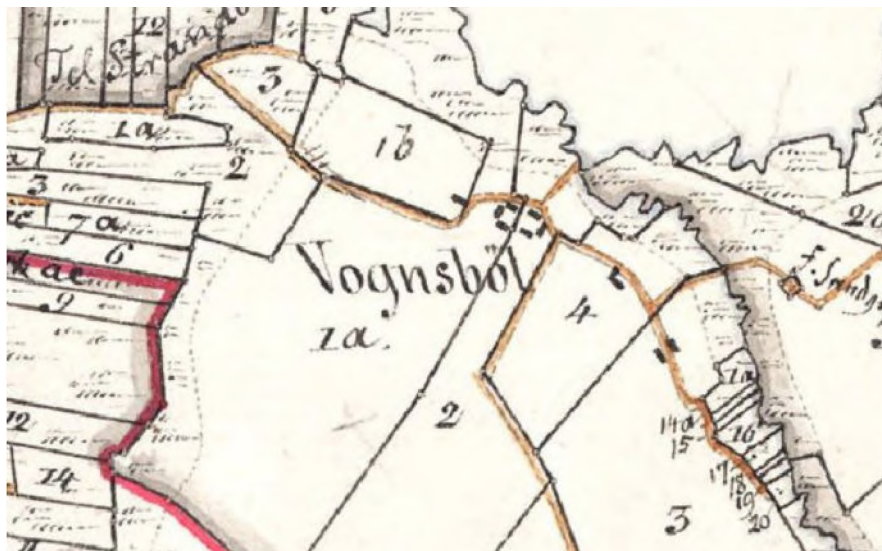
Men eftersom hele området blev oversvømmet, må det have haft store konsekvenser. Måske har der været familiemedlemmer blandt de druknede, men i hvert fald må det have ramt området økonomisk.

Døbefonten i Bryndum Kirke. (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Mere Vognsbøl

Søren Niensens baggrund kendes ikke, men Dorethe var yngste barn af Thomas Sørensen (død efter 1626). Hendes mors navn kendes ikke.

Thomas og hans kone boede også i Vognsbøl, og havde i alt fire børn. Det fremgår af skiftet efter sønnen Mads Thomasen, at han og hans bror, Søren Thomsen ikke havde børn.

Vognsbøl på matrikelkort fra 1810. (Historiske kort på nettet)

Sønnen overtog fæstet

Den nævnte søn, Mads, overtog fæstet af en kvart gård efter Søren i 1626. Han blev gift med Maren Hansdatter før 1638 og døde efter 1652 i Gjesing i Bryndum sogn, hvor han kom på aftægt. Hans slægtninge gav afkald på deres arv til fordel for hans søstersøn, Niels Sørensen, der var søn af Dorethe Thomasdatter. Datteren Maren Thomasdatter (død efter 1655) fik to børn med sin første mand, Joen Terkelsen, og fire med den anden, Niels Jensen i Bryndum.

Thomas Sørensens forældre kendes ikke, men det vides fra tingbogen, at han havde en bror, Hans Sørensen, som havde sønnerne Niels, Joen og Søren.

Stue i gård på Frilandsmuseet fra forskellige vinkler med langbord, kakler og kakkellovn, bornholmerur og kig til alkoverne i nabostuen.

Formodede forfædre fra Fanø

Det faktum, at værgeren for Mette Hansdatters børn var Søren Hansen fra Fanø, peger i retning af, at hun stammede herfra.

Mette Hansdatters tredje mand var Laurids Nielsen i Skærbæk (før 1620-1655). Ægteskabet med Laurids er omtalt i kapitlet "Slægt fra Skærbæk".

Hun var første gang Michel Gregersen omkring 1638, som hun fik sønnen Gregers Michelsen med. Han tjente 1665 og 1667 han på Ølufgård og var muligvis efterfølgende fæster af Søagergård i Nebel. Efter Laurids' død ses hun – som før nævnt – som fæster af huset i Skærbæk. Herefter blev hun omkring 1665 gift tredje gang med Peder Nielsen.

Motiv fra et hus på Fanø malet i 1880. (Maler: Julius Exner (1825-1910)).

Ifølge hjemmesiden Vester Nebel Sognearkiv var hun fra Fanø. Det kan udledes af, at Søren Hansen på Fanø var værge for hendes børn, og derfor må have været hendes bror. Ved registreringen 1665 ser det ud til, at Søren Hansen var bosat i Solbjerg eller Sjelborg på Fanø.

Registrering af boet ved hendes giftermål med Peder Nielsen er indført i Tingbogen 1665 (f 10). Af registreringen fremgår, at boets midler var stærkt forringede (insolvent) siden 1655. Dette skyldtes krig og plyndringer, og enken havde levet i stor armød i de 10 år siden Laurids Niensens død.

Fanøs historie

Fanø var på det tidspunkt et fattigt bondesamfund. Øen hørte under kronen, og Kongen styrede øen via sine embedsmænd på Riberhus Ladegård. Ribe havde også retten til handel og skibsfart på Fanø, hvor man stort set kun havde fiskeriet at leve af.

Tørke, stormflod og særlig sandflugten, der hærgede i 1500- og 1600-tallet gjorde, at det ofte var trange tider for øboerne. 1685 blev Ribe monopol på handel med øens fiskefangst ophævet. 1719 satte kong Frederik den 4. Fanø, Mandø og godserne i Ribe på offentlig auktion. Men først 1741 fik Fanøs befolkning råd til at købe øen af kong Frederik den 6. for 6.000 rigsdaler på en auktion og fik herved retten til "fri sejlads", hvilket hidtil havde været forbeholdt Ribe. Herefter startede øens storhedstid. Frem mod 1807 var øen præget af vækst med en voksende handelsflåde og skibsbyggeri.

Udsnit af kort fra Historiskatlas.dk.

Havde hjemme i Hygum

Kirsten Hansdatters aner stammede også fra vadehavsegnen, hvor de kan følges tilbage til 1500-tallet i Hygum i Vester Nebel.

Hygum by på kort fra 1820. (Historiske kort på nettet).

Kirsten Hansdatter (ca. 1638-1723), der var gift med Niels Sørensen i Bryndum, var fra Hygum i Vester Nebel Sogn. Hun var den midterste af de fem døtre, som Hans Sørensen (ca. 1610-ca. 1691) og Maren Nielsdatter (død efter 1665), fik i deres ægteskab.

Hans Sørensen var fæster af Hygum matrikel 7a/8a, der tidligere var en byens gamle helgårde med 6 tønder hartkorn.

Gården blev i 1688 nedvurderet til 5 tønder, 4 skæpper og 2 album hartkorn, og helgården blev på et

tidspunkt i 1700-tallet delt i to halvgårde, som hver havde et hartkorn på 2 tønder, 6 skæpper og 1 album. Og bygningerne lå oprindeligt knap 500 mod nordøst, lidt sydøst for, hvor Østre Hygumvej ligger. Gården på matrikel 7a blev senere kendt som Bøgely. Helgården tilhørte Ølufgård i 1664 og blev da frasolgt. 1681 var ejerne assessor Lentes og Georg Grøn, notarius ved Den holstenske Ret. 1688 var ejeren Jacob Stigelmand i Kiel. På et tidspunkt før 1720 blev gården opkøbt af Hans Christensen Spangsberg i Strandby.

De fire øvrige søstre

Den ældste af Hans og Marens fem døtre var Boel Hansdatter (ca. 1634-efter 1698), hvis ægtefælle var Søren Pedersen Heboe i Guldager.

Nummer to var Johanne Hansdatter (ca. 1637-efter 1701). Hendes to mænd var gårdmænd i Uglvig i Jerne Sogn. Med sin første mand, Niels Troelsen, havde hun tre børn og med den anden, Jens Christensen, fik hun to.

Den næste i rækken var Maren Hansdatter (ca. 1645-1731), som fik tre børn med Las Jepsen i Nebel.

Som den sidste fulgte, Margrethe Hansdatter (før 1650-efter 1691). Hun fik fem børn med sin første mand, Jens Troelsen, og ét med den anden, Carl Pedersen.

Den daglige stue i en sydvestjysk gård på Frilandsmuseet.

Gårdmand og sandemand i Hygum

Maren Hansdatters baggrund kendes ikke, men Hans Sørensen var ældste søn af Søren Hansen (før 1580-ca. 1638) og Maren Hansdatter (før 1590- 1652).

Søren og Maren fæstede gården Hygum Matrikel 7a/8a i Vester Nebel Sogn, som sønnen Hans som nævnt senere overtog. De havde gården frem til begyndelsen af 1630'erne.

Gården Bøgely i Hygum ligger på matrikel 7a, som sammen med den nedlagte gård på matrikel 8a udgør den gård, som Søren Hansen og Hans Sørensen fæstede i 1600-tallet. (Foto: Sylvest Jensen Luftfoto, Det Kgl. Bibliotek).

Nibørn

Søren Hansen og Maren Hansdatter havde i alt ni børn. Den næstældste var Christen eller Carsten (død før 1652). I et arveafkald i Tingbog 7/2 1654 ser det ud til, at hans børn hed Simon Carstensen og Maria Katharina Carstensdatter (og at han altså dermed hed Carsten).

Nummer tre var Mads Sørensen, der døde omkring 1653. Han var gårdmand i Bryndum og gift med Maren Sørensdatter, som han havde tre børn med.

Den næste søn, Peder, var fæster af et kirkebol i Boldesager i Jerne Sogn. Hans kones navn kendes ikke, men han var far til en kendt søn og døde omkring 1652.

Den første af parrets døtre, Maren, som døde 1661/1668, var gift med to gårdmænd i Strandby i Jerne Sogn. Med den første, Nis Jensen, havde hun en datter. Med nummer to, Jens Hansen, havde hun fire børn.

Næste i rækken, Boeld, der døde før 1648. Hendes mand var Søren Jørgensen, der var gårdmand i Ravnsø, Vester Nykirke sogn.

Så fulgte endnu en søn, Niels, som døde omkring 1695. Han fæstede Krongård i Gjering i Bryndum Sogn og havde én kendt søn med sin kone, Mette Sørensdatter.

Den næst yngste, Hans, døde før 1691, og var ifølge Tingbog 7/2 1654 bosat i København ved farens død to år før, og havde ikke børn.

Endelig boede den sidste ved navn Jens i Helsingør 1652 og døde efter 1663.

Vester Nykirke kirke (Sylvest Jensen Luftfoto, Det Kgl. Bibliotek).

Sandemand og Marens andet ægteskab

Ud over at Søren Hansen var gårdmand i Hygum, var han også sandemand. Ifølge Jyske Lov skulle der udnævnes otte sandemænd i hvert herred. De udnævntes af kongen og afgav udtalelse i en række grovere sager - såkaldt sandemænds tov - som lå til grund for tingets sagsafgørelse. De afgjorde ligeledes sager om markskel, straffesager og visse retssager mellem kirke og bønderne.

Efter Søren's død omkring 1638, giftede Maren Hansdatter sig med Mads Thomsen i Gjering.

Marsken ved Måde

Maren Hansdatters familie stammede mange generationer tilbage fra Måde i Jerne Sogn, som ligger ved begyndelsen af de vidtstrakte marskegne ved Vadehavet.

Maren Hansdatter (før 1590-1652), der var gift med Søren Hansen (før 1580-ca. 1638) i Hygum, var datter af Hans Andersen, som døde 1612, og Bodil Pedersdatter, som døde efter 1601. Navnene fremgår af Riberhus lensregnskaber.

Hans Andersen kan have været gift flere gange, og det vides, at han i hvert fald havde ni børn. Han var gårdmand i Måde i den sydlige del af Jerne Sogn, hvor de store marskenge, som strækker sig ned til Højer. Marsken har muligvis gået længere nordpå tidligere, men er gået til under de mange, store stormfloder.

Otte børn

Maren var nummer to i Hans Andersen og Bodil Pedersdatters børneflokk. Den ældste var Jens (ca. 1580-omkring 1663), som overtog fæstet på gården i Måde efter farens død i 1612. Da han ikke havde børn med sin kone, Anne Lambertsdatter, er hans søskende og deres børn oplistet i skifte efter ham. Sønnen Hans boede i Måde og var død, da der blev foretaget skifte i 1663.

Datteren Mette var gift med Christen Ibsen i Sønderho på Fanø. Der var også skifte efter hendes død i 1639, hvor søskende nævnes (Tingbogen 1639 sag 22).

Det vides ikke, om den næste i rækken, Anne, havde børn med Thomas Jensen i Sønderho. Hun var også død i ved skiftet 1663.

Om sønnen Peder, nævnes det i skiftet, at han havde datteren Bodil. Men der er ikke mere viden om ham

De store marskenge begyndte ved Måde og fortsatte ned langs vadehavskysten. (Foto: Nationalparwattenmeersh, via Wikimedia Commons).

Den næste datter, Boeld, nævnes også som i live ved skiftet i 1663. Hendes to ægtefæller var gårdmænd i Gjesing, der er nabosogn til Måde. Hun fik to sønner med den første, Benned Jensen og én søn med nummer to, Jørgen Nielsen.

Den yngste af Hans og Bodils børn, Laurids Hansen, var død i 1663 og tjente 1637 og 1639 på Seem præstegård. I 1632 blev sognets præsteembede nedlagt, og i stedet blev "Capellanerne til begge Ribes Kirker Compastorer til Sem". Det vil sige at hjælpepræsterne i Ribe deltes om præsteembedet Sem, der var med til at finansiere deres løn. Fra 1683 det kun kapellanerne i Ribe Domkirke, der var compastorer i Sem.

Få enge og mangestormfloder

Tidligere var Jerne Sogn meget plaget under stormfloder, da mange af sognets enge og marker lå nær havet. De værste ramte i 1600-tallet, hvor tre store oversvømmelser kom kort tid efter hinanden, den 6. juni 1631, den 11.-12. oktober 1634 samt den 27. juni 1642.

Ved den sidste oversvømmelse blev både enge og korn ødelagt, og det fik beboerne til sammen med indbyggerne i Sneum, Tjæreborg, Darum, Vilslev, Farup og Vester Vedsted sogne at ansøge kong Christian 4. om lettelse i afgifterne, hvilket de da også fik.

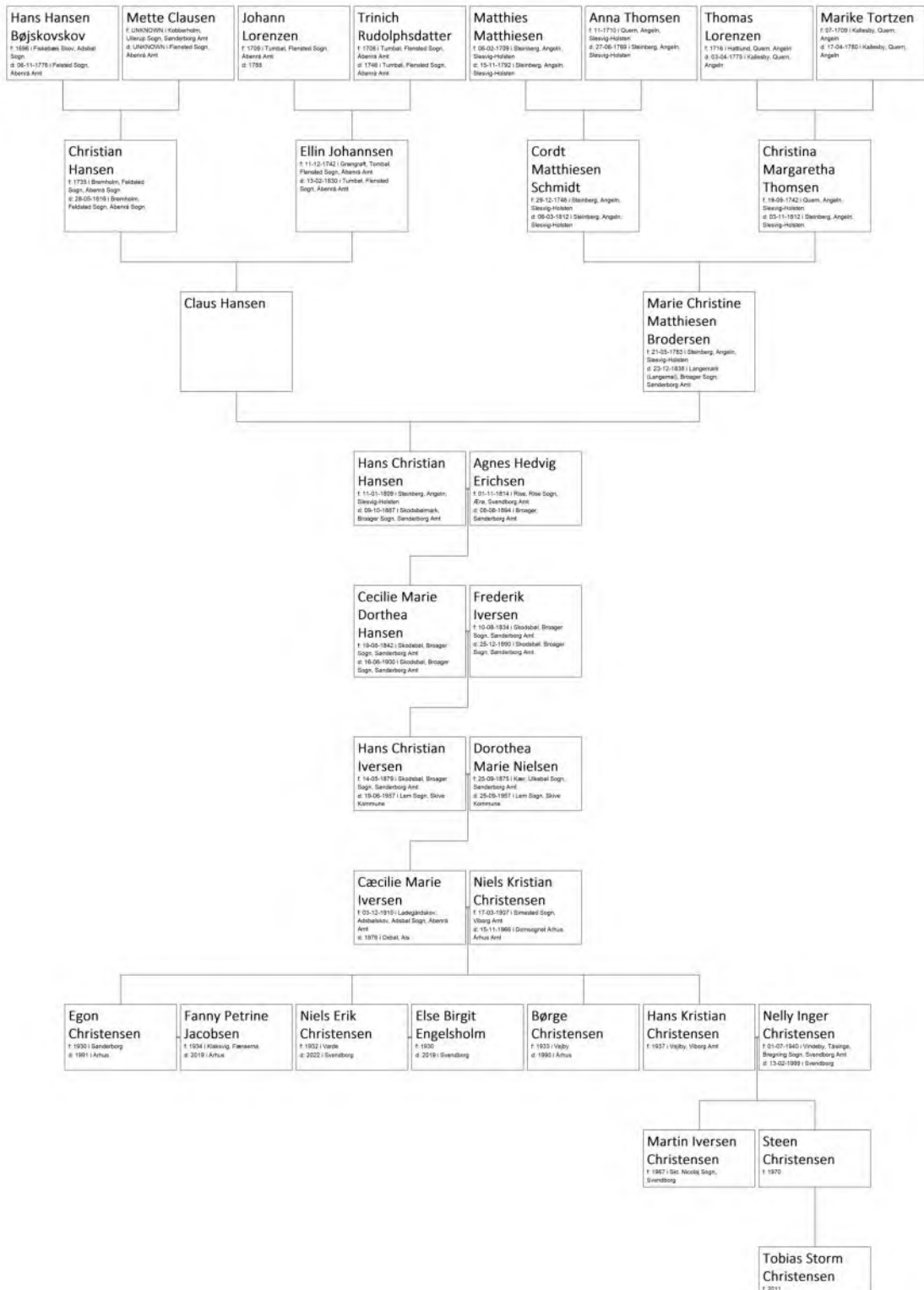
Nogle af de få enge i Jerne Sogn lå faktisk i Vognsbøl. De hørte under kirken, og det førte til, at der blev udstedt to kongebreve. Det første af Frederik 2. fra 4. marts 1572, det andet af Frederik 3. fra 12. juli 1662, hvor det forbydes: "*Vore Fogder, Embedsmænd og alle andre fornævnte Sognepræster til Jerne Sogn herimod paa nogen de Enge til fornævnte Jerne Kirke ligger og hører eller udi nogen Maade Forfang at gøre under Vor Hyldest og Naade*".

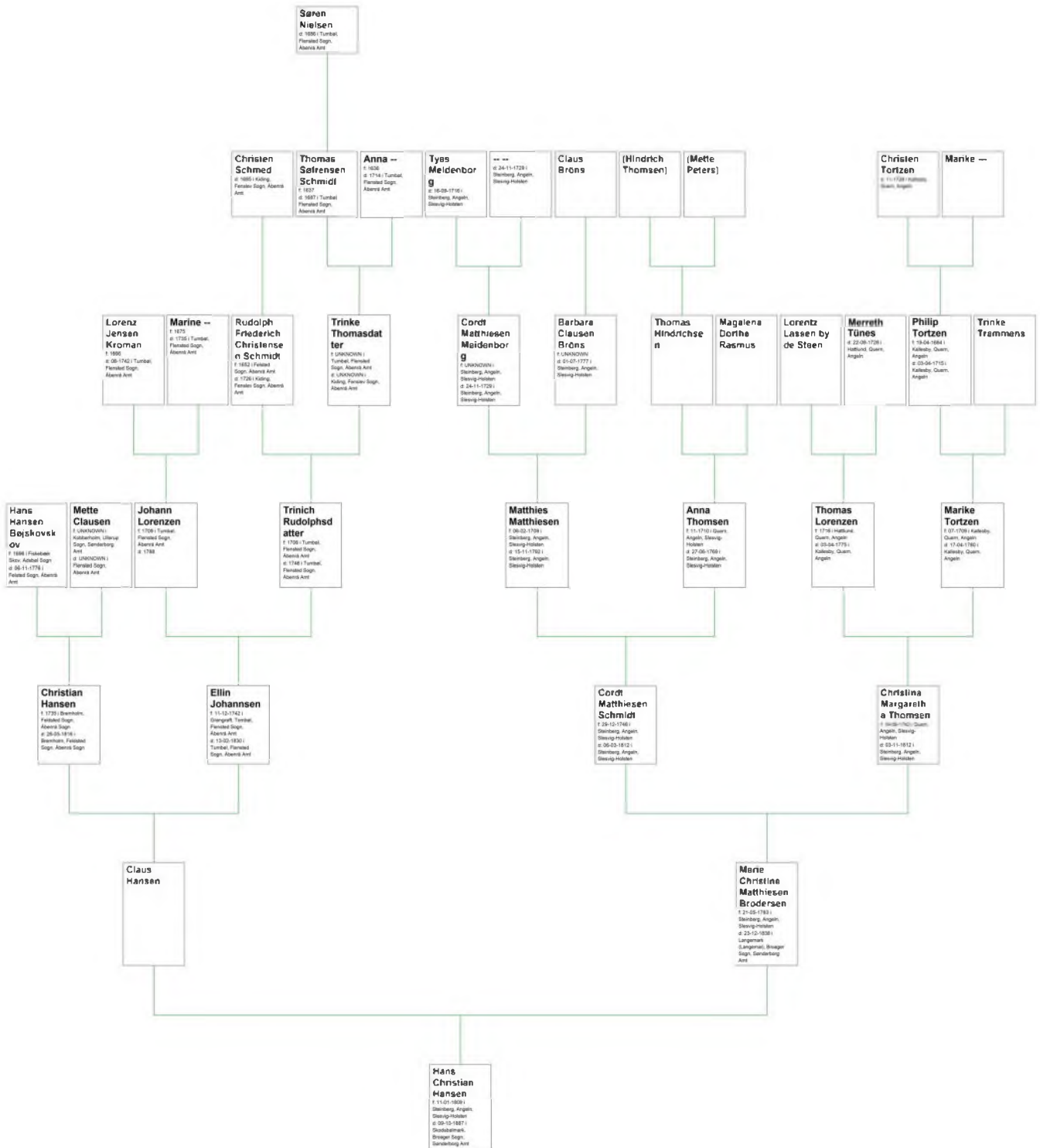
En samtidig illustration, "Die erschreckliche Wasser-Fluth", viser oversvømmelserne i 1634, som på dansk blev kaldt "den anden store manddrukning". Stormen fik digerne langs hele kysten til at gå, og alt marsklandet blev oversvømmet. Over 10.000 mennesker langs hele kysten mistede livet, og i Farup druknede 295 personer.

Aner fra Åbenråegnen og Angel

Cilias farmors far, Hans Christian Hansen, stammede fra Broagerland. Hans far, Claus Hansen stammede fra egnen omkring Åbenrå og var en tur omkring Steinberg i Angel, hvor han fandt sin kone, Marie Christine Matthiesen Brodersen, som også havde aner i nabosognet Quern og så langt væk som Magdeburg. Slægten talte møllere, kromænd, smede, kådnere og gårdfolk.

Slægtstavle V: Cillas farmors fars aner

Slagter i Skodsbøl

Hans Christian Iversens mor, Cecilie Marie Dorothea Hansen, stammede ligesom hans far fra Broager, men hendes forældres baggrund var i egnene omkring Åbenrå, på Ærø og i Angel.

Lågemade – eller Langemai, som det hedder i de gamle kilder. (Ukendt fotograf, Broagerlands Lokalkiv).

Cecilie Marie Dorotheas forældre, Hans Christian Hansen (1809-1887) og Agnes Hedvig Erichsen (1814-1892), blev viet den 9. april 1837. De boede i Broager, hvor den første datter blev

født næsten på dagen ni måneder vielsen, nemlig 6. januar 1838. Hun fik navnet Maria Christine efter sin farmor, og blev gift med Lorenz Peter Hansen i Broager.

Da det næste barn blev født, var parret flyttet til Langemai, som i dag hedder Lågemade, hvor Hans Christians forældre boede. Her var han inderste og slagter.

I 1850 var familien med den voksende børneflokk flyttet til Skodsbølmark, og Hans Christian nævnes stadig som slagter ved sine børns fødsler.

13 eller 14 børn

I de kommende år fik Hans Christian og Agnes Hedvig 12 eller 13 børn mere. De sidste fire efter hun var fyldt 40.

Otte af børne blev voksne, to døde omkring 20-års alderen af brystsyge og tæring, og de øvrige døde i barnealderen.

Hans Christian Hansen var slagter (Maleri af Carl Bloch fra 1884, open.smk.dk).

På et tidspunkt flyttede familien til Skoldsbølmark. Her ses "centrum" af landsbyen på et postkort fra omkring 1900 med ukendt fotograf.

Blandt fadderne var både naboer og ikke mindst slægtninge. Ved den første datters dåb ses Agnes Hedvigs søster, Johanna Eriksen i Gråsten og Christen Eriksen i Sønderborg, der muligvis også var en slægtning. Fra Hans Christians familie var han søster, Hellena Maria, fadder flere gange, mens hans bror, Magnus,

er noteret en enkelt gang i rollen.

Herudover var både Hans Christians farbror, sømand Cordt Hansen i Flensburg og hans kone, Anna Maria, faddere en enkelt gang.

Da datteren Anne Marie Frederikke Hansen blev døbt 1. april 1839, var en af fadderne Anna Frederica Wilhelmina, hustru til slagter Ferdinand Petersen i Broager, som sandsynligvis var Hans Christians arbejdsgiver. Anne Marie Frederikke blev senere gift med Ewald Andersen i Løgumkloster.

Cecilia Maria Dorthea Hansen

Barn nummer fire var som nævnt Cecilia Maria Dorthea Hansen. Hun blev født på Langemai den 19. august 1842 og døbt den 28. med følgende faddere: Cecilia Marie, afgangne Peter Petersen, kromands enke i Langemai ved Egernsund, Marie Christine Hansen fra Flensburg (nok en slægtning) samt hendes farbror Hans, der var søn af Claus Hansen på Langemai. Hendes navn staves også Cäcilie eller Cicilie i kilderne. Og hun blev som voksen gift med Friederich Iversen, der stammede fra Broager.

Spinderske

Der var Folketælling i 1845. Her ses Agnes Hedwig sammen med de tre ældste børn og vigerfaren, Claus Hansen, der var på aftægt. Hun selv betegnes som spinderske.

Hans Christian er ikke i husstanden. Men han er kommet tilbage senere, for barn nummer fem blev døbt Claus Johann den 20 juli 1846.

Han blev gift med Cathrine Hansen og havde datteren Agnes, som var gift Svensen. Han døde i 1916.

Nummer seks blev i 1848 opkaldt efter sin far, men var normalt kun kendt som Hans Hansen. Han var slagter i Odense, hvor han ejede et hus på St. Jørgens Forstad nr. 123 i Vor Frue Sogn (Senere St. Jørgensgade). Huset var solgt i 1916. Han var gift med Anna Christine Sørensen fra Egernsund i

Kvinde ved Spinderok (Maleri Anders Lund).

Broager, og deres datter, Agnes Hedevig Hansen (f. 1876), var i 1901 gift og mor til en søn ved navn H.W. Hansen.

Nummer syv var Christian, der blev døbt 12 dage gammel den 6. oktober 1850. Han døde af tæring i 1871.

Det ottende barn fik navnet Jørgen ved dåben den 26. december 1851, og var som sin bror slagter i Odense. Herefter fulgte Jens Christian, som blev døbt den 25. marts 1853. Han var stadig i live ved folketællingen i 1860, men ikke ved hans fars død.

Som nummer 10 blev Anne Margrethe Hansen døbt den 20. juni 1855. Hun fik tre børn med sin mand Jürgen Asmussen, men døde før sin far – altså før 1887.

En stue med spinderok, alkovevæg og vægge malet i mønster.

Endnu en søn blev slagter

Nummer 11, Thomas, blev født den 14. december og døbt den 4. januar 1857. Han blev slagter i Broager, og var gift med Cathrine Marie Wollesen fra Sottrup. Dette pars datter, Agnes Hedwig Hansen (f. 1884), var 1912 gift med Reinhold Georg Johannes Noske (f. 1896), som var tjener i Haderslev, katolik og søn af Robert Noske og Juliane Therese Dusterhöft i Stettin.

Året efter fulgte Agnes Elisabeth Hansen, hvis mand, Johan Lorenzen, Skodsbølmark, var død ved folketællingen i 1921. Hendes søn Jes Lorenzen (f. 1892), var gift med Anna fra Lundtoft og far til Agnes (f. 1913), Johan (f. 1914) og Anne (f. 1920).

45årgammelmor

Agnes Hedvig var 45 ved fødslen af det 13. og sidste barn, Andreas, som blev født den 2. februar, døbt den 9., døde den 12. og begravet den 15. februar 1860. Hans storesøster, Marie Kirstine Hansen, var blandt fadderne. Både ved Hans Christian og Agnes Hedvigs begravelser nævnes, at otte af deres børn levede og seks var døde. Kun 13 af dem er fundet i kirkebogen.

Indfarvede garner i Den Fynske Landsby,

Broagerland med Eggersund, Langmai og Skodsbøl på et preussisk kort (Historiske kort på nettet).

Møller i Steinberg, Slesvig og Sønderjylland

Claus Hansen var taget til Steinberg, hvor han arbejdede som møller og blev gift med Marie Cristine Matthiesen, der stammede fra byen. Parret flyttede videre i Slesvig, inden de bosatte sig i Broager Sogn.

Claus Hansen var møllersvend ved Møllen ved Kirken i Steinberg på postkort med ukendt fotograf fra omkring 1900.

Hans Christian Hansen var søn af Claus Hansen (1785-1845), som oprindeligt var fra Brenholm i Felsted Sogn i Åbenrå Amt og blev gift i Steinberg med den lokale smededatter, Marie Christine Matthiesen (1783 – 1838), hvis familie kan følges flere generationer tilbage i Steinberg. Han ses som møllersvend ved møllen ved Kirken (Mühle bei der Kirche) i Steinberg, og som sådan arbejdede han sammen med mølleren og tog sig af møllens daglige drift, styrede maling af mel, slæbte sække,

læssede vogne, oplærte lærlingen og havde det daglige ansvar i mølleriet.

Begge Marie Christines forældre døde i 1812, og ved deres begravelser er det noteret i Kirkebogen, at hun var “Verehelicht Hansen zu Dollerup”, altså gift Hansen i Dollerup i Grünholt Sogn. Ogda tvillingerne Hans og Ellen Marie blev født i 1814, var parret flyttet til Broager Sogn.

Inderste og aftægtsmand

Claus Hansen nævnes som inderste i Lågemade (Langemai i kilderne) ved Egernsund, indtil han kom på aftægt hos sønnen Hans Christian, Skodsbøl. Måske efter at Marie Christine døde i 1838. Om han har arbejdet som møller, som daglejer eller noget andet, fremgår ikke af de tilgængelige kilder.

Stue fra husmandssted i Den Fynske Landsby.

Ved folketællingen i 1845 boede han hos svigerdatteren, Agnes Hedvig, i Skodsbøl. Hun ernærede sig på det tidspunkt som spinderske og sønnen Hans Christian nævnes ikke i denne tælling.

Seks børn

Claus og Marie Christine fik i alt seks børn. Hans Christian var den ældste.

De næste fire sønner var alle søfarende i Flensburg:

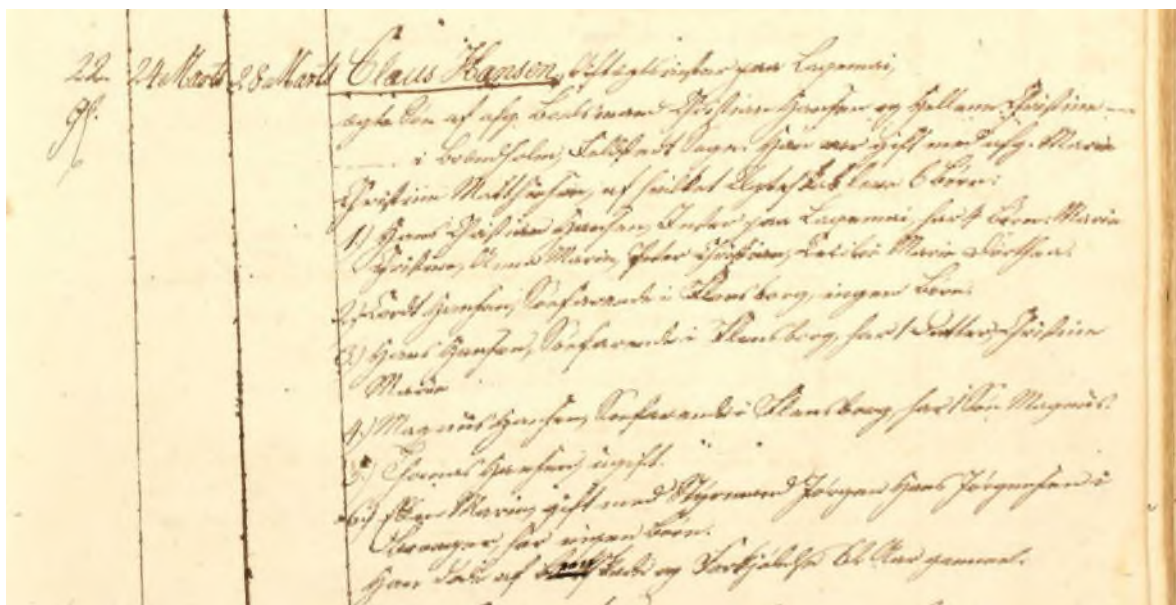
Cordt Hansen, hvis hustru var Anne Marie, og de var faddere for Hans Christians børn i 1855 og 1856. Magnus

Hansen var også fadder hos Hans Christian en enkelt gang, og han havde en søn, der også hed Magnus. Den yngste af sønnerne, Thomas Hansen, var ugift i 1845.

Den ene af tvillingerne, Hans, døde ved fødslen i 1814. Den anden var Ellen Marie Hansen (1814-1887), hvis mand var skipper Jörgen Hans Jörgensen (1811-1866) i Broager og havde sønnen Jörgen Hans Nicolai Jörgensen (f. 1848), som boede i Flensburg. Hun nævnes ikke ved sin fars død, da hun døde før ham.

Noter ved begravelsen

Oplysningerne om sønnernes erhverv stammer fra indførelsen i Broager Kirkebog, ved Claus' begravelse, som der var tradition for i det slesvigske område. Oversat til dansk:

Claus Hansen, Aftægtsinste, paa Lagemai ægte søn af afg. Boelsmand Christian Hansen og Hellene Christine i Brænholm Feldstedt Sogn. Han var gift med afg. Marie Christine Matthisen af hvilket Ægteskab leve 6 børn: 1. Hans Christian Hansen Instær paa Lagemai, har 4 Børn Marie Christine, Anne Marie, Peter Christian, Cecilie Marie Dorthea. 2. Cordt Hansen, Søfarende i Flensburg, ingen Børn. 3. Hans Hansen, Søfarende i Flensburg, har 1 Datter Christine Marie. 4. Magnus Hansen Søfarende i Flensburg, har 1 Søn Magnus. 5. Thomas Hansen ugift.

Claus og Marie Christine boede i fiskerlejet Lågemade, som her ses på foto fra omkring 1900. Området ligger omkring den nuværende Lågmajvej i Egersund. (Fotograf: F. Christoph H. Heesch, 1895, Broagerlands Lokalkarkiv).

Skriver på slottet

Christian Hansen var i en årrække skriver på Glücksborg slot, inden han købte et landbrug på sin hjemegn.

Claus Hansens var den yngste af Christian Hansen (1735 – 1816) og Ellin Johannsen (1742 – 1830)'s syv børn.

Christian Hansen var skriver på Glücksborg Slot, som var det administrative centrum for hertug Frederik af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborgs fyrstendømme. Slesvig og Holsten var et kludetæppe af administrative niveauer, som resultat af utallige arvedelinger. Omkring 1700 regerede den danske konge og den gottorpske hertug over hver sine områder i Slesvig og Holsten, samtidig med at store dele af de to hertugdømmer var under de to fyrsters fællesforvaltning. Og ind imellem lå små selvstændige fyrstendømmer samt helt mod syd enklaver, som tilhørte de frie tyske rigsstæder Hamburg og Lübeck samt fyrstbiskoppen af Lübeck. I det daglige førte det til gnidninger og stridigheder om kompetencer og prestige.

Kavalerbygningen til venstre, hvor administrationen havde til huse, ved siden af Glücksborg Slot. Her arbejdede Christian Hansen som skriver, da han var ung. (Foto: Matthias Süßen, via Wikimedia Commons)

Frederik, hertug af Slesvig-Holsten- Sønderborg-Glücksborg (født 1. april 1701, død 10. november 1766) var hertug af Glücksborg og dansk general. (Kobberstik af Andreas Stöttrup, Sønderborg Slot, via Wikimedia Commons).

Christians arbejdsgiver

Frederik (1701-1766) overtog regeringen i Glücksborg fra Philip Ernst. I 1749 byttede han med den danske konge sin del af Ærø mod eftergivelsen af en række skatterestancer på Glücksborg. Han var gift med Henriette Augusta af Lippe-Detmold, der som enke købte slottet Nordborg, hvor hun boede til sin død i 1777. Han blev efterfulgt af sin søn, Frederik Henrik Vilhelm i Glücksborg.

Kådner i Brenholm

Omkring 1768 overtog Christian Hansen et kådnerparcelliststed i Brenholm i Feldsted Sogn, som ligger mellem Sønderborg og Åbenrå. Det hørte under hertugen af Glücksborg, og det er ret tænkeligt, at han havde hørt om området i forbindelse med indbyggernes retssag ved retten i Slesvig på Gottorp Slot. Sognet ligger desuden ved siden af Adsbøl, hvor han voksede op.

De lokale bønder i Brenholm havde fra 1762 til 1766 ført retssag mod herremanden på Kværs Ladegård, da de var utilfredse med det urimelige hoveri, som godsejeren, Andreas Petersen, havde pålagt dem. Striden gik flere årtier tilbage, og

bønderne følte at hoveriet blev værre og værre. Og retten gav dem ret. Det fik også konsekvenser for bønderne i Tumbøl. Andreas Petersen valgte at sælge ladegården til sin søn, Søncke Ludewig Petersen og samtidig blev flere gårde solgt fra, og jorderne udstykket.

Og Christian Hansens kådnersted blev i den forbindelse oprettet ved frikøb af en parcel fra Kværs Ladegård.

Første ægteskab

Christian Hansen blev gift første gang i 1768 med Ann Margreth Petersen, der var datter af kådner Peter Hansen i Rinkenæs. Hun døde i barselsseng i 1774 efter fødslen af et dødfødt barn.

Deres ældste søn, Hans Christian, blev født i 1769. Ham er der i øjeblikket ikke flere informationer om.

Det var den næste af de tre overlevende sønner, Hans Peter Hansen

Jysk gård fra Frilandsmuseet.

Høstscene (Illustreret Tidende, 1888).

(1770-1846), der overtog stedet efter faren. Han fik omkring otte børn med sin kone, Mette Marie Hansdatter.

Den næste søn, Christian (f. 1772), var gift med Anna Adolphs i Dybbøl.

Christian og Ellin

Christian blev i 1775 gift med den 33-årige Ellin Johannsen, som også blev kaldt Hellene Christine Hansen. Hun stammede fra nabobebyggelsen Grøngrøft ved Tumbøl i Felsted Sogn. De fik mellem 1776 og 1785 tre sønner, to døtre og et dødfødt barn. Elin var altså 43, da det sidste barn blev født.

Deres første fælles barn, Johan, blev født året efter forældrenes vielse,

og var gift med Gunder Hinrichsen fra Varnæs.

Den næste i rækken, Mette Margreth Hansen, blev født i 1778. Hendes mand var Peter Lausen Bohl i Fiskbækskov og senere i Varnæs

Året efter fulgte sønnen Peter, som døde i 1824. Han var kromand i Skovbøl. Hans første kone var Ida Hinrichsen (witwe Itchen Paulsen), enke efter kådner og kromand Peter Paulsen i Skovbøl. Peters anden kone var Ann Margreth Iversen fra Svejrup. Han var far til fire børn.

I 1781 fik Christian og Ellin et dødfødt barn. Men året efter fik de Lauritz Hansen, som døde i 1821. Han var bolsmand i Ny Skovbøl, og fik fire børn med Anne Rasmussen Wollesen i Skovbøl.

Den næste, datteren Trinick Hansen (f. 1783), var gift med Hans Clausen i Egersund.

Aftægtsbolig

Der må have været brug for en ny aftægtsbolig, da Christian og Ellin overlod driften til næste generation. I hvert fald blev der omkring 1799 bygget en aftægtsbolig på parcelliststedet i Brenholm. Og Ellin boede her alene efter Christians død i 1816 til hendes egen død i 1830 år. Det lille hus blev brugt som aftægtsbolig gennem adskillige generationer, inden det blev revet ned.

Mor med ukendt baggrund

Christian Hansens forældre var Hans Hansen Bojskovskov (1696 – 1776) og Mette Clausen.

Hans var kådner i Fiskbækskov i Adsbøl Sogn i det daværende Åbenrå Amt, og hans tilnavn tyder på, at han var nabolandsbyen. Mette stammede fra Kobberholm i sognet. Hendes begravelse synes ikke at være noteret kirkebogen, og der er ikke fundet flere informationer om hende.

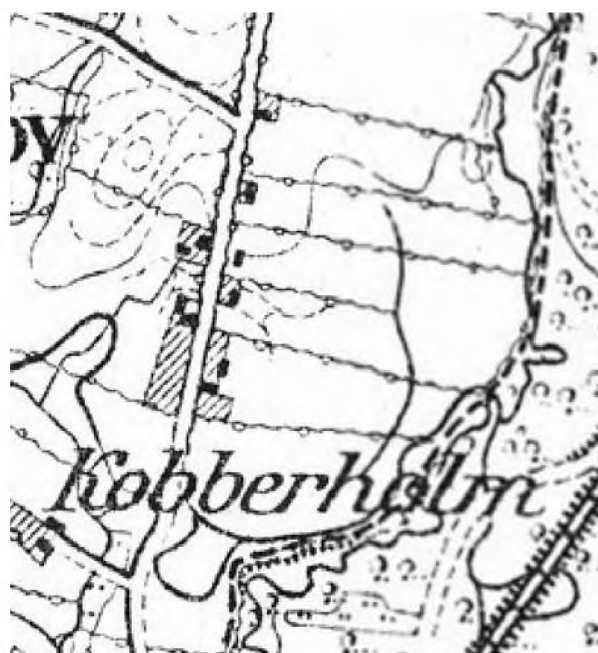
Christian var nummer tre af forældrenes fire børn. De øvrige var Claus; Dorthe og Peter, som ikke er undersøgt nærmere.

Vippebrønd på illustration fra 1883.

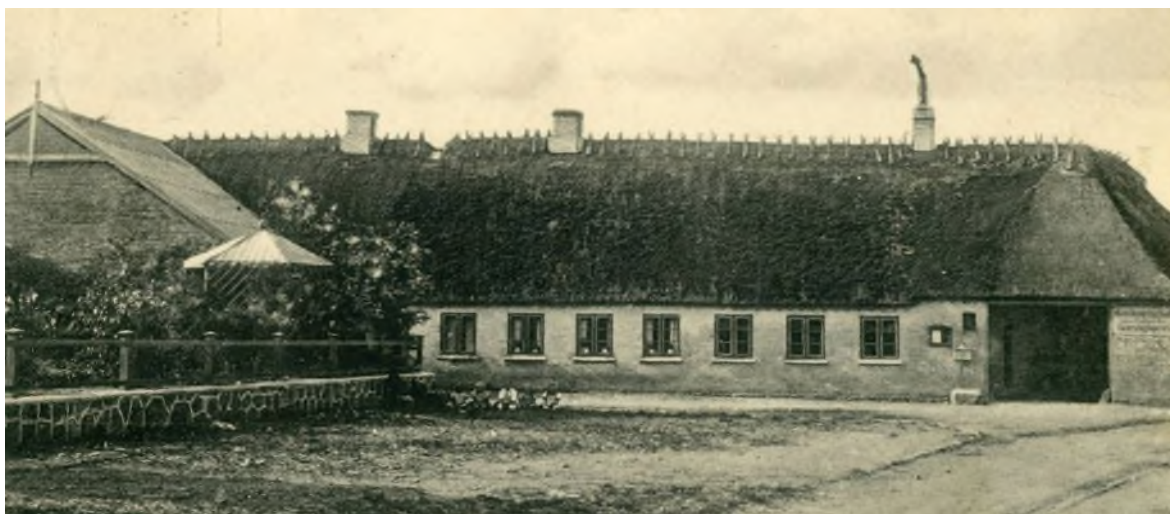

På kortet ses blandt andet Bojskovskov (Beuschauholz), Grøngrøft (Güngrift), Fiskbækskov og (Fischbekholz) og Kobberholm.

Kongelige kådnere og kromænd

Ellin Johannsens aner var kådnere og kromænd i Tumbøl i Feldsted Sogn.

Kroen og gården i Tornhøjvej 21, Tumbøl, menes at være opført i 1700-tallet og brændte ned i 1927. (Foto 1917, ukendt fotograf, Historisk Forening for Felsted Sogn).

Ellin Johannsen, som var gift med Christian Hansen, var datter af var Johann Lorenzen (1709 – 1788), der havde overtaget landbruget og kroholdet på Tornhøjvej 21 i Tumbøl efter sin far. Hendes mor var Trinick Rudolphsdatter (1706 – 1746). Deres ejendom (bol) blev 1762 frikøbt af Livegenskabet fra Godset Grøngrøft.

Ellin var sine forældres næst yngste barn. Trinick og Johann blev gift cirka 1731 og fik i hvert fald året efter datteren Maria.

De to næste var sønner: Rudolph, der døde som 24-årig i 1759, og Lorenz, som døde efter fødslen i 1738.

Året efter fulgte Trinke, hvis mand var Jes Johannsen Juhler i Nørballer, som fik to børn. En af døtrene mand var hendes datters stedsøn.

Johann og Trinick fik herudover en dødfødt søn i 1744.

Andet ægteskab

Trinick døde to år senere, og i 1747 blev Johann gift med Margreth Lorenzens dt. (1717-1796, som var datter af bolsmand Laust Hansen og Ann i Tumbøl. De fik seks børn sammen.

Den ældste var Ann Trinke, som blev født året efter forældrenes vielse. Hendes mand var Hans Boysen i Hønsnap.

Nummer to var Lorenz (1750-1805, der var gift med Botilla Christiansen og de fik 11 børn. Det var først deres fjerde barn, der overlevede og blev gift, og ligeledes var flere af de yngre børn også enten dødfødte eller døde som små.

Johann og Margreths næste barn, Anna, døde efter fødslen i 1752.

To år efter fik de sønnen Johann, som var gift med Maren Petersen Bunde.

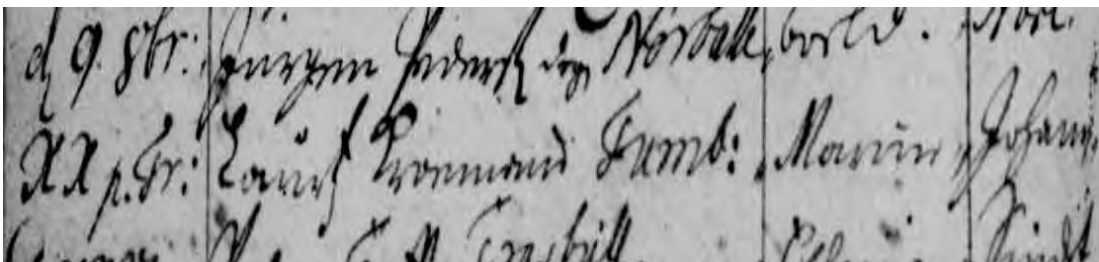
I 1757 fulgte Marina, der blev gift med enkemanden Jørgen Jessen Schiffer (1736-1798). Jørgen havde blandt andet sønnen Johan Jensen Schiffer med sin første kone, som blev gift med Marinas niece Marie Jessen Juhler. Marina og Jørgen fik otte fælles børn, og efter hans død blev hun gift med parcellist Lorenz Christian Moes i Tumbøl.

1761 fik Johann og Margreth endnu en dødfødt søn, der blev deres sidste barn.

Krostue. (Tegning af Henrik Bornemann, open.smk.dk)

Endnu en kromand og en kongelig kådner

1600-1700-tallet var der ikke mange kirkebøger, hvor morens navn var nævnt, som det var tilfældet i Feldsted.

Johann Lorenzen var eneste kendte barn af Lorenz Jensen Kromand (1666 – 1742) og Marine, der levede (1675-1735). De er ikke fundet gift i Feldsted Sogn, som der ikke vides mere om.

Trinick Rudolphdatter var yngste datter af kongelig kådner i Tumbøl, Rudolph Fridrich Christensen Schmidt (1652 – 1726) og Trinke Thomasdatter.

Om forældrenes øvrige fire børn, vides det, at to af døtrene blev gift i 1707 og 1712.

Den første var Maren Rudolphsdatter, hvis første mand var Jes Thomas Jessens søn i Tumbøl, der døde 1712 og anden mand var Jørgen Petersen (Hansen) fra Kiding. De boede i Tumbøl, muligvis på bol 9.

Den anden af døtrene, Anna Rudolphsdatter, var gift med Rasmus Truelsen i Kiding

Der var også to sønner. Den ene, Thomas Rudolphsen Smed (1700-1773),

fik et dødfødt barn i 1725 med sin kone, Boeld, Jes Jepsens dt i Nørballe, som var enke efter Peter Hans Rossen.

Den anden, Christian Rudolphsen Schmidt (ca. 1701-1768), havde ni børn med Cathrine Festersdatter

(Fester Petersen dt. i Hostrup).

Rudolphs far var Christen Schmed, som døde i Kiding i Felsted Sogn i 1685. Ham er der ikke flere informationer om.

Trinike også fra Tumbøl

Trinicks mor, der også ses som Trinike Thomas, var eneste kendte barn af Thomas Søfrensen Schmidt (1633 – 1687) og Anna (1636-1714), som der ikke vides mere om.

Og når vi går et slægtled tilbage, så var Thomas' far muligvis Søren Nielsen, der døde i 1686. Alle var de fra Tumbøl.

Krostue fra Hjerl Hede.

Håndværkerslægter i hertugdømmerne

Marie Christine Matthiesens aner var håndværkere og husmænd og kan føres tilbage til sidst i 1600-tallet, hvor de boede i forskellige sogne på halvøen Angel i Slesvig-Holsten, som var hertugdømmer under den danske krone.

Stue i velhavende slesvigsk gård på Frilandsmuseet.

Marie Christine Matthiesen, som var gift med Claus Hansen og flyttede til Langemai i Broager, var datter af Cordt Matthiesen Schmidt (1746-1812) og Christina Margaretha Thomsen.

Cordt var fjerde generation af familien, som boede i Norderstraße 12 i Steinberg. Den første kendte beboer på adressen var Cordts oldefar, Tyas Meidenburg, som døde i 1716.

Cordt var smed som sin far, Matthias, og overtog stedet i 1772 under de samme betingelser som faren. Han solgte dog senere husmandsstedet – med undtagelse af smedjen – til indersten Peter Otzen fra Esmark.

Ægteskaber

Den 23. november 1770 blev Cordt Schmidt og Christina Margaretha Thomsen verw. Petersen fra Kalleby viet i Steinberg. Hun var født i Quern den 19. september 1742 og døde 3. november 1812 (Kordt var død i marts samme år).

Christina Margarethas første mand var Jürgen Friederich Petersen fra Herregården Grünholz, Thumby Sogn (Grønholt i Tumby på Dansk). Der er ikke fundet flere informationer om dette ægteskab i Thumby eller i andre nærliggende sogne.

Flyttede til Heisterkrog

1789 købte Cordt Schmidt et hus i Norderstraße i Steinberg og noget landbrugsland fra herregården Østergaard, og byggede åbenbart et beboelseshus. Samme år blev han nemlig benævnt som *“Bewohner eine kleinen Freystelle zu Steinberg”*.

Den 1. maj 1800 købte han desuden omkring 6 hektar land i Heisterkrog af bonden Lorentz Petersen med tilhørende bygninger og udstyr, og beholdt

Familiens hus i Norderstraße i Steinberg (Tegning efter foto).

både smedjen og stedet i Norderstraße.

Cordt var kendt som en dårlig betaler og holdt sine kreditorer fra dørene med "Schmeicheiworte und kahle Entschuldungen" (Smiger og dårlige undskyldninger). Da ha overdrog smedjen til sin søn, Matthias Matthiesen, blev det aftalt, at han skulle hjælpe til efter bedste evne. Og for det tilfælde, at han skulle smede noget til sig selv, måtte han kun bruge sit eget jern og egen esse ("eigenem Eisen und eigener Feuerung").

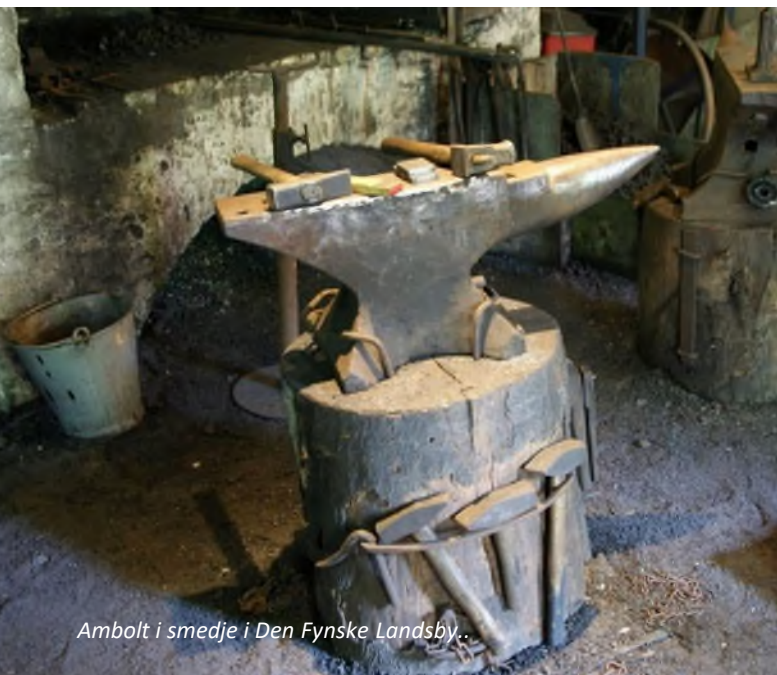
Ældste søn gik fallit

Ud over Maria Christina (f. 1783) fik Cordt og Christina Margaretha børnene: Matthias (1772-1842); Friederich Jürgen (f. 1773); Anna Catharina (f. 1775); Thomas (1779-1848); Johann (1780-90) samt Kordt (1785-1847).

Matthias Matthiesen (1772-1842), blev femte generation på stedet på Mikkelsdag i 1810. Udover bygningerne og landet købte han også en beslået vogn med tilbehør, en plov og en harve, fire køer, husgeråd og alt, hvad der blev brugt til hvervet som grovsmed og hørte til smedjen i Steinberg, som han og faren tidligere havde ejet. Han overtog også store gældsposter og kom i de følgende år i økonomiske vanskeligheder. Allerede i 1825 havde Steinberger Kirchencommune forgæves prøvet at indkræve deres økonomiske krav "um den Matthias Matthiesen nicht zum Concurs zu treiben" – for ikke at drive ham ud i konkursen. Da Matthias endelig ville – eller blev tvunget – til at sælge huset, blev der læst en erklæring op i kirkerne i Esgrus, Steinberg og Gelting i hele tre dage i februar og marts 1834, hvor hans skyldnere blev opfordret til at melde sig. Det vides, at Matthias allerede omkring årsskiftet var flyttet til Geltring, da huset den 15. maj 1836 blev solgt til smeden Nicolai Matthiesen fra Westerholm. Matthias var gift med Maria Elisabeth Johannesen og far til datteren Christina Margaretha (f. 1820). Det fremgår, at han den 1. april 1841 var flyttet til Gintofte.

Kravet mod Matthias Matthiesen blev også offentliggjort i avisen "Altonaer Mercurius" og "Schleswig-Holsteinischen Anzeigen", der var hertugdømmets "statstidende". Det førte til at 20 kreditorer meldte sig, og fik deres krav beskrevet i detaljer i et omfangsrigt dokument.

Ambolt i smedje i Den Fynske Landsby..

Smedje på tre fag

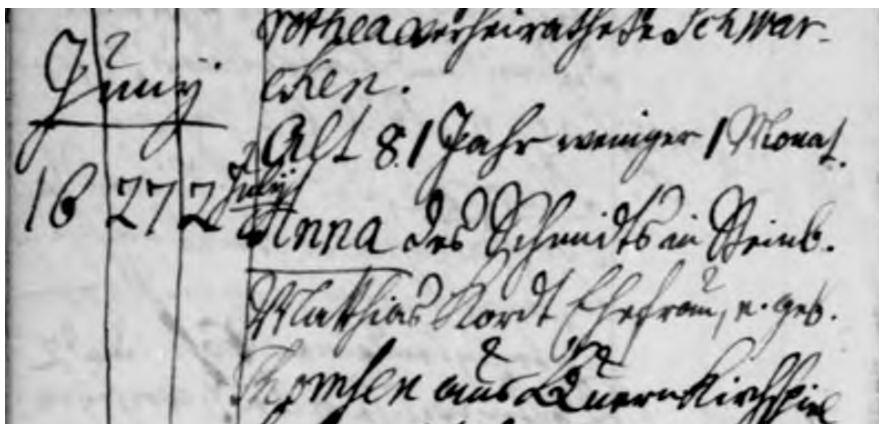
Cordt Schmidts far, Matthias Matthiesen Kordt (1709-1792), havde overtaget huset i Norderstraße i 1758 fra sin far, Cordt Matthiesen Meideborg. Matthias ses både med efternavnet Kordt, Cordt eller Meideborg. Han var smed som sin far, og der blev opført en lille smedje på tre fag. Beboelseshuset var på otte fag, og desuden var der et stenhus på fire fag, hvor hans bedstemor, Barbara Bröns, boede på aftægt.

Han blev viet i Steinberg den 10. oktober 1743 til Anna Thomsen (1709-1769), der var født i Quern som datter af Magdalene Dorthe Rasmus og Thomas Hindrichsen, som muligvis var søn af Hindrich Thomsen og Mette Peters, men der er ingen detaljer kendt om dem.

“Biografier” i kirkebogen

Matthias og Anna fik følgende børn: dødfødt barn i 1745, tvillingerne Kordt og Magdalena Dorothea i 1746 samt Peter i 1749.

Ved Anna Thomsens begravelse noterede præsten i kirkebogen: *Anna der Schmidts in Steinberg Matthias Kordt Eherfrau, geborene Thomsen aus Quern. Hinterläßt ihren mann, 2 Söhne und 1 Tochter die noch unverheiratet sind. Alt 58 Jahre, 8 Monate.*

Anna Thomsens begravelse.

Og da Matthies døde skrev han: *Matthies Mattiesen in Steinberg des weiland Cord Matthiesen in Steinberg und Barbara gebohrene Bröns. Sohn. Er ist einmal mit Anna gebohrner Thomsen verheyrathet gewesen mit der er 4 Kinder gezeuget hat, von denen noch 3 am Leben sind 2 Söhne Cord und Peter und 1 Tochter Magdalena Dorothea. Kindeskind hinterläßt er von seinem Sohn Cord 6 Matthias. Friderich, Anna Katharine, Thomas Maria, Christian und Kord. Von seiner Tochter 2 Margretha und Matthias. Alt 83 Jahre, 8 Monate und 15 Tage.*

Hjulfmager i Norderstraße

Matties Kordts far, Cordt Matthiesen Meideborg (d. 1759), ses på stedet fra 1723, men har nok haft det fra sin fars død i 1716. Han var hjulfmager.

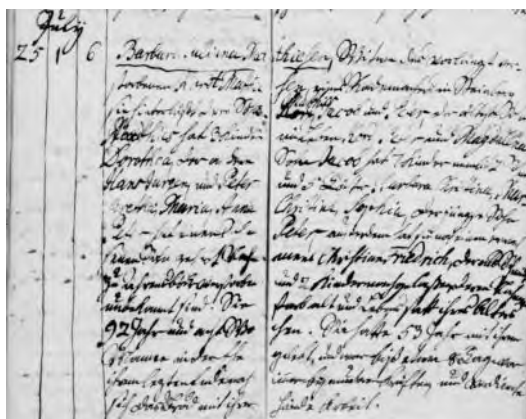
Cordt var blevet konfirmeret i Steinberg i 1696 og gift den 29. juni 1708 med Barbara Clausen Bröns (1685-1777), som også var fra Steinberg. Men det eneste man ved om hendes baggrund er, at hendes far må have heddet Claus Bröns. Måske peger det i retningen af, at de stammede fra sognet af samme navn, der ligger ved Sønderjyllands Vestkyst mellem Tønder og Esbjerg.

Cordt og Barbara havde børnene Matthias (f. 1709); Christin (f. 1712), datter hvis navn ikke kendes (1716-1725); Christian (f. 1717); en søn hvis navn ikke kendes (1719-1724); Jacob Kordt (1722-1805), som var smed i Bredegatt og fik seks børn med Brigitta Jürgensen Schau; en datter uden navn (1725-1729) samt Peter (f. 1727).

Cordt købte det cirka 1.000 kvadratmeter store husmandssted for 60 mark af Hinrich Jacobsen. Ligeledes skulle han betale ham 6 mark årligt og hjælpe til én dag om året med hø høsten og én dag med korn høsten, hvor han skulle stille med en afbinder.

Steinberg på kort fra omkring 1806.

Barbaras begravelse

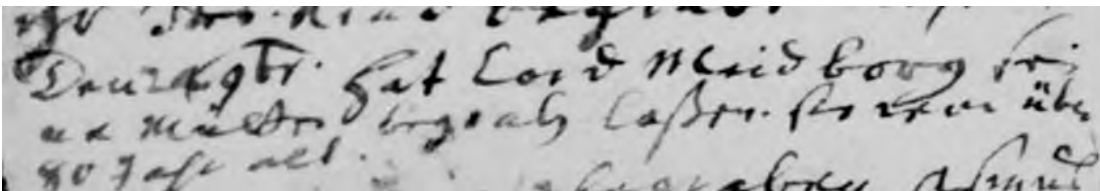
Da Barbara døde skrev præsten i kirkebogen: *"Barbara Juliana Mathiesen, Witwe des vorlängst verstorbenen Kordt Mathiesen, eines Rademachers in Steinberg. Sie hinterläßt drei Söhne, Mathies, Jacob und Peter. Der älteste Sohn Mathies hat 3 Kinder im Leben, Kord, Peter und Magdalena Dorothea, die andere Sohn Jacob hat 7*

Kinder namlich 2 Söhne Hans Jürgen und Peter und 5 Töchter Barbara Christine, Margretha, Maria, Anna Christine, Sophia. Der jüngste Sohn Peter hat ein Sohn Peter, auserdem hat sie noch einen erwachsenen Sohn gehabt Nahmens Christian Friederich, der als Schmied zu Ahrensböck verstorben und 2 kinder hinterlassen deren Nahmen unbekannt sind.

Sie starb alt und Lebendssatt ihrer Alter 92 Jahre und acht Wochen. Sie hatte 53 Jahre mit ihren Mann in der Ehe gelebt, und war biss 8 Tage vor ihren lezten Ende noch immer bey vollen Kräften und verdiente sich das Brod mit ihre Hände Arbeit."

Første generation

Den første kendte beboer af Norderstraße 12 i Steinberg var Cordts far, Tyas Meideborg. Tyas var en forkortelse af Matthias, og han ses også ved forskellige lejligheder med det navn i kirkebogen. Han blev begravet den 16. september 1716 og hans kone den 24. november 1729. Hendes navn kendes ikke, men hun nævnes som sin søns mor ved begravelsen: *Cord Medeborg sine Mutter begraben über 80 Jahre Alt.*

Cord Meideborgs mors begravelse.

Tyas og hans kone havde to børn: Cordt, som overtog stedet, og Anne Cathrin, der blev født 1685. Det menes, at han - eller hans familie - stammede fra Magdeburg, som på gamle kort ses byens navn som Meideburg, som den også hedder på den lokale nedersaksiske dialekt. Ud over selve byen, var Magdeburg et selvstændigt fyrstendømme under de brandenburgske kurfyrster og senere preussiske konger. Men i dag ligger byen i delstaten Sachsen.

På kortet "Archiepiscopus Magdeburgensis et Anhaltinus Ducatus cum terris adjacentibus" af Jean Blau fra 1645 ses Loburg mod højre midt på kortet. Loburg lå i Hertugdømmet Magdeburg, (Meydeburg) som hørte under kurfyrsterne af Brandenburg, som i 1701 blev konger af Preussen. I dag ligger byen i delstaten Sachsen-Anhalt. (Public Domain, via Wikimedia Commons).

Gårdfolk og husmænd i Quern

Christina Margretha Thomsen kom fra Quern, hvor hendes forfædre var husmænd i forskellige landsbyer så langt tilbage, som kilderne rækker – det vil sige sidst i 1600-tallet.

Christina Margretha Thomsen (1742 – 1812), som var gift med Cordt Schmidt, var datter af Thomas Lorenzen (1716-1775) fra Hattlund og Marike Tortzen (1709 – 1780), kaldet Marie Clausen. Parret var blevet viet den 11. oktober 1741. Marikes første

mand, Thomas Clausen, var død i juni året før, og Thomas' far var sættemand på gården, som senere blev overtaget af hendes ældste søn, Claus Thomsen (f. 1735). Hans kone var Catharina Matzen, med hvem han havde børnene Thomas, som døde efter fødslen i 1770; Thomas (f. 1771); Christina Elisabeth (f. 1774); Nicolai (f. 1777); Maria Catharina (f. 1779); Gretha Maria (1781) samt Margaretha Christina (1785-1789). Med sin første mand fik Marike herudover sønnen Philip i 1737.

Catharina Margaretha var Marike og Thomas Lorenzens første fælles barn, og hun blev døbt den 19. september som Cistin Margreth. Herefter fulgte Thomas den 24. april 1747, som var parcellist i Nübelfeld. Den yngste var Maria Catharina.

Ved stenen

Thomas Lorentzen var den yngste af Lorentz Lassen by de Steen og Merreths Tünnes børn. Parret var blevet gift den 4. juli 1704 og de første fire år af deres ægteskab, fik de et barn om året.

Seks blev det til i alt: Maria Catharin (f. 1705), Hinrich (f. 1706), Anna Megreth (f. 1707), et barn med ukendt navn (1708-1710), hvorefter der gik fire år til Lorentz blev født i 1712, og yderlige fire til Thomas fulgte i 1716.

Lorentz Lassen var kendt med tilnavnet “ved stenen”, og han har sandsynligvis boet i nærheden af den store sten øst for Hattlund. Det var en kæmpe sten med en omkreds på 18 meter og som ragede cirka to meter op over jorden, mens tre meter

befandt sig jorden. Stenen var kendt som “Der große Stein von Hattlund”, men blev 1842 gravet fri og brudt i småstykker.

Stenen blev ødelagt i 1842 og brugt til møllesten og meget andet. Den blev detaljeret beskrevet i *Meßtischblatt Sterup*.

Tjener for herredsfogeden

Som ung var Lorentz Lassen herredsfogedens "stadig tjener" og i 1723 blev det rapporteret, at han boede i dennes lade. Han skulle betale 9 rigsdaler årligt for hushø og noget friland. Fra 1714 til 1724 var herredsfogeden Diedrich Nicolaus Petersen og fra 1724 til 1733 Albert Hein.

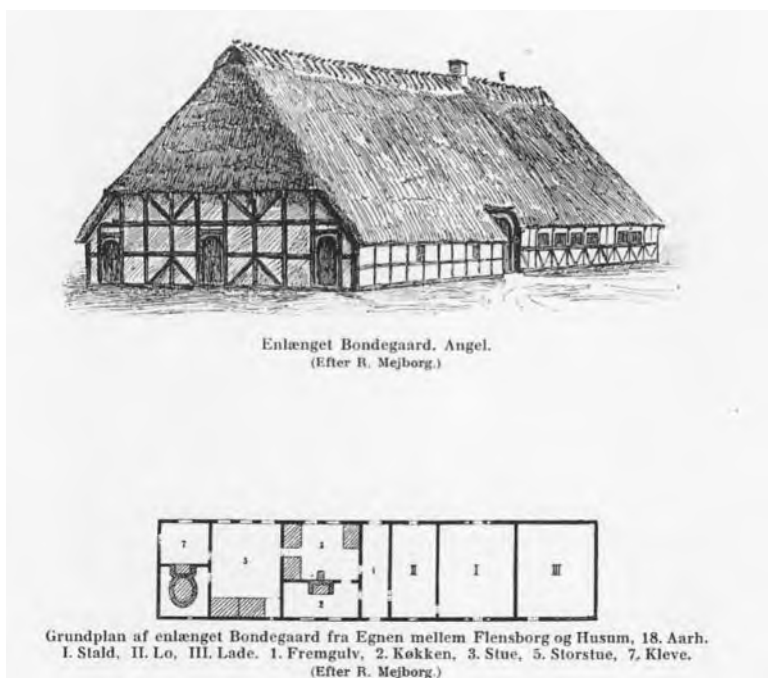
Gårdene og husmandsstederne hørte på det tidspunkt blandt andet under godserne Nübel og Norgaard. Og herredsfogeden over Nieharde boede i Hattlund indtil 1847.

Quern Kirke.

Senere blev Lorentz nævnt som klejnsmed og ejede sandsynligvis til sidst et lille husmandssted, som lå på smedetoften (Schmidttoft) mellem Moorstraße og Dorfstraße, hvor vejen svinger mod nord.

Merreth døde i august 1728 og blev begravet den 22. Herefter indgik Lorentz den 19. november et nyt ægteskab med Cistina Jessen. De fik i 1731 sønnen Jis, hvis kone var Margareta Dorthe Kallesen.

To døtre

Lorentz' baggrund kendes ikke, men Merreth var datter af Philip Tortzen (1784-1715) og Trinke Trammes i Kalleby.

Philip og Trinke blev viet den 3. oktober 1708, og samme år byggede han et husmandssted i Nübel. (Det blev kaldt Nübler Halbhufe). De fik to døtre, Marike og Anna Catharina (f. 1711).

Tegning og grundrids af gård fra Angel i "Danske bøndergaarde: grundplaner og konstruktioner", København 1924, H. Zangenberg.

Gårdene i området var bygget som hallehuse, med ét rum, hvor bolig og stald var under samme tag. Der var et ildsted i midten og opholdsrum langs siderne. På gården på Frilandsmuseet sov de ansatte i alkover i det store rum.

Trinkes andet ægteskab

Philip blev begravet den 3. april 1715, og den 29. januar 1717 blev Trinke Trammes gift anden gang med Lorentz Johannesen, som var sættefæster på husmandsstedet.

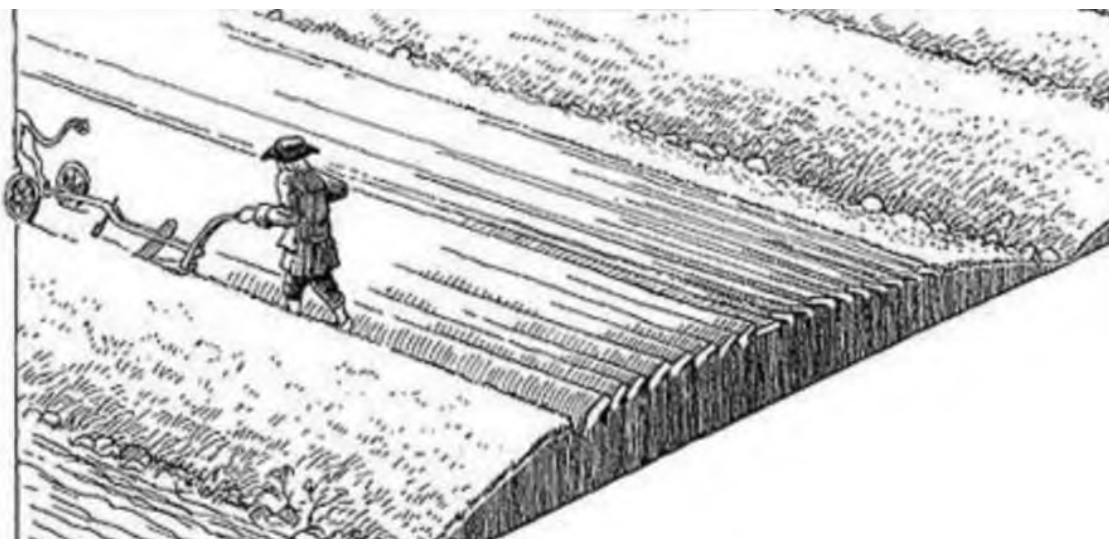
To af Trinke og Lorentz' tre sønner døde som små nemlig, Philip (1717-1718)); Claus (født og død 1720); Johann Friederich (1721-1804,) var gift tre gange - 1745 med Metta Thomsen, 1753 med Margaretha Christiansen og 1766 med Anna Margaretha Jordt. Med de tre koner fik han mellem 1746 og 1773 i alt ni børn.

Strid om ager

Phillips forældre var Christen Tortsen og Marike, der også var husfolk i Kalleby, og som var blevet gift i juni 1679. Moren blev begravet 24. oktober 1728, og to uger senere blev også sønnen Christian begravet den 7. november.

Mor med barn (Adolph Kittendorff, 1852, open.smk.dk)

Bonden pløjer de højryggede agre. På begge sider ses grøfterne og de udyrkede områder. Det var det, der var strid om. (historiskatlas.dk).

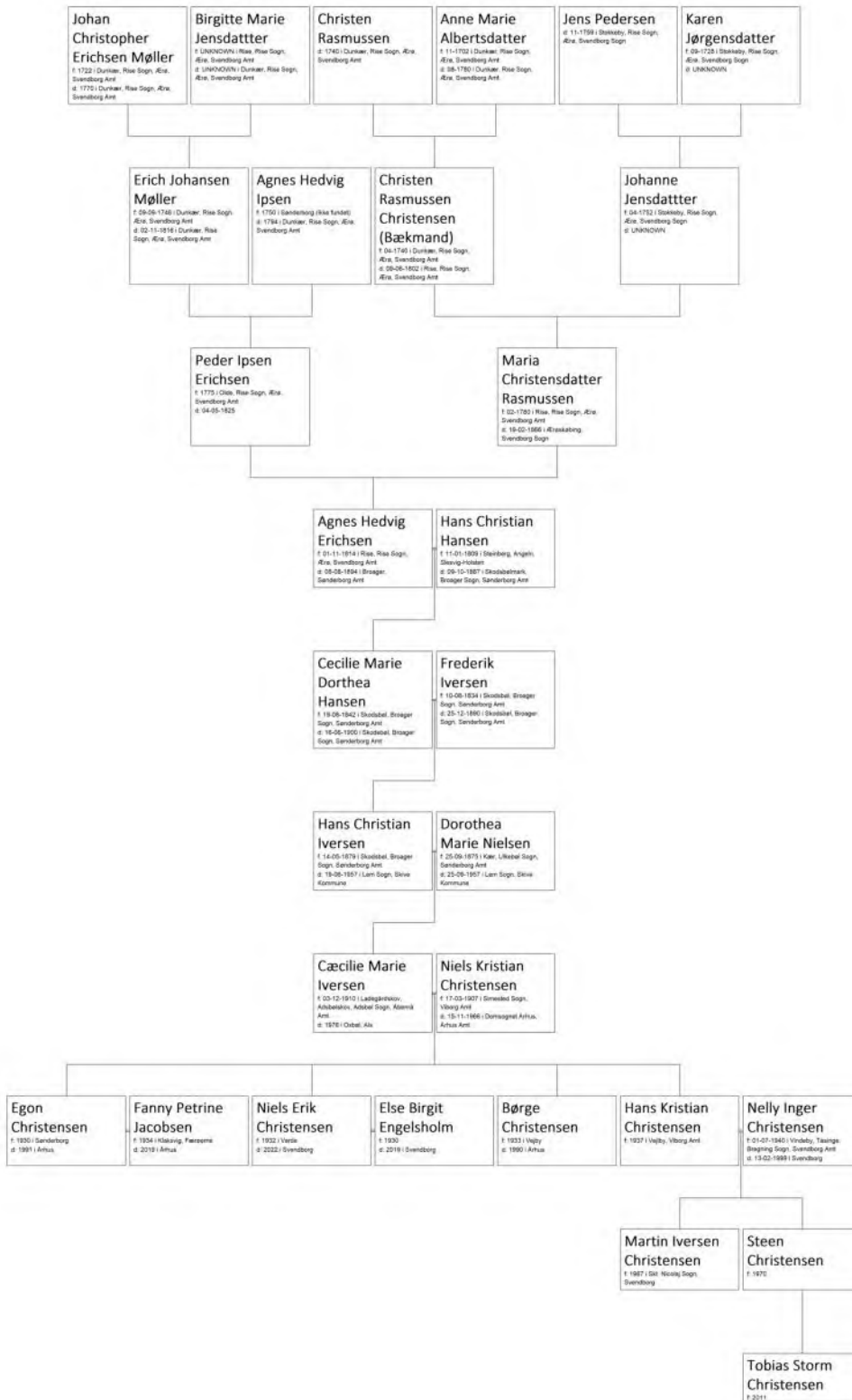
Om Christian fremgår det af kilderne, at han var involveret i en strid om en pastoralager, som lå adskilt fra landsbyens jorder. Betegnelsen "pastoral" betyder, at jordstykket hørte under præstegården. Den ager, han havde fået tildelt, var meget smal og havde en ikke-opdyrket bræmme på hver side. Naboer på den vestlige side havde bevæget sig ind på dette område, og Christian gik derfor i gang med at inddrage jorden på den anden side, da den "jo ikke var til nytte til nogen". Resultatet var, at denne ager til sidst blev lagt til husmandsstedet.

Yderligere fire børn

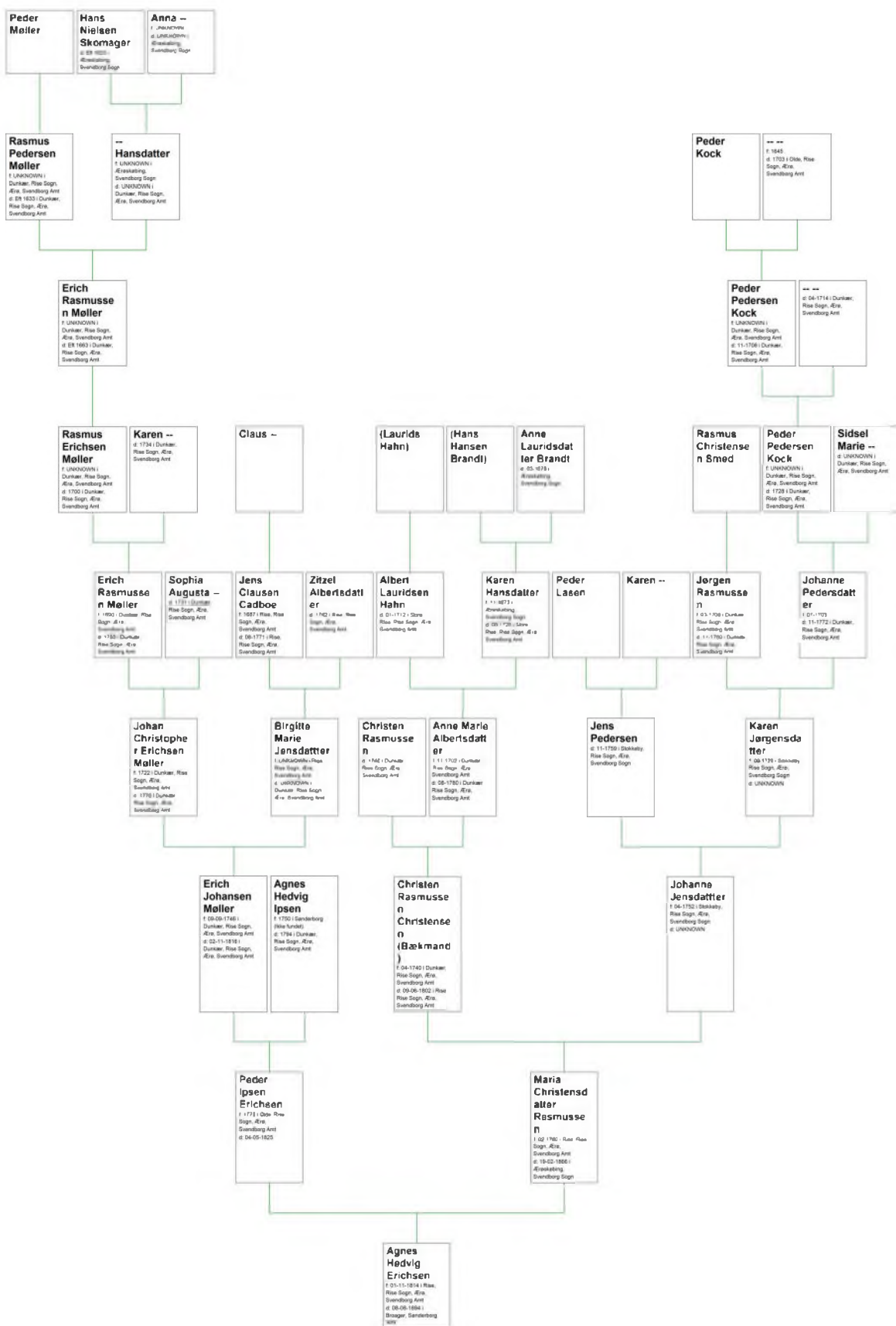
Ud over Philip fik Christen Tortsen og Marike fire børn: Christian (1679-1684; Hans Jürgen (1683-1771, hvis ægtefælle var Agnes Hedwig Martensen; Catharin (1687-1689 samt Maria (f. 1690, der blev gift i Quern den 4. oktober 1713 med Lorentz Hansen.

Aner på Ærø

Cilias farmors mor, Agnes Hedvig Erichsens familie stammede hovedsageligt fra Ærø med enkelte indgifte kvindelige aner, der var flyttet til øen fra Sønderjylland.

Slægtstavle IV: Cilias farmors mors aner

Landtjener i Ærøskøbing

Cæcilie Marie Dorothea Hansens mor, Agnes Hedvig Erichsen (1814-1892), stammede fra Ærøskøbing, hvor hendes far var landbetjent, det vil sige en form for politibetjent. Hendes forfædre kan føres langt tilbage på øen og talte både bønder og møllere på landet samt håndværkere og købmænd i Ærøskøbing.

Ærøskøbing Torv omkring 1826. Byens rådhus lå midt på torvet fra 1778-1863. I baggrunden til højre ses Dommergården, der var et af centrene for de mange administrative lag på øen. (Maleri: Johan Kock).

Da Agnes Hedvig Erichsen og Hans Christian Hansen blev viet i Broager den 9. april 1837 benævnes hun som “i Gråsten”, som var en bebyggelse på Ærø, som var udstykket fra et af de tidligere hertugelige godser på øen.

I modsætning til hendes farfar og så videre, var Agnes Hedvigs far ikke møller. Peder Ipsen Erichsen (1775-1825) var landtjener – det vil sige politibetjent – i Ærøskøbing.

Agnes Hedvigs mor var Maren Christensdatter Rasmussen, der var datter af Christen Rasmussen Christensen Bækmand. At hun i nogle kilder ses med efternavnet Rasmussen, vidner om en vis status. Det var normalt kun kvinder i købstæderne, der var kendt med sen-efternavne i stedet for deres patronym.

Politibetjent på postkort med fra Corneliussens Forlag.

Fire børn

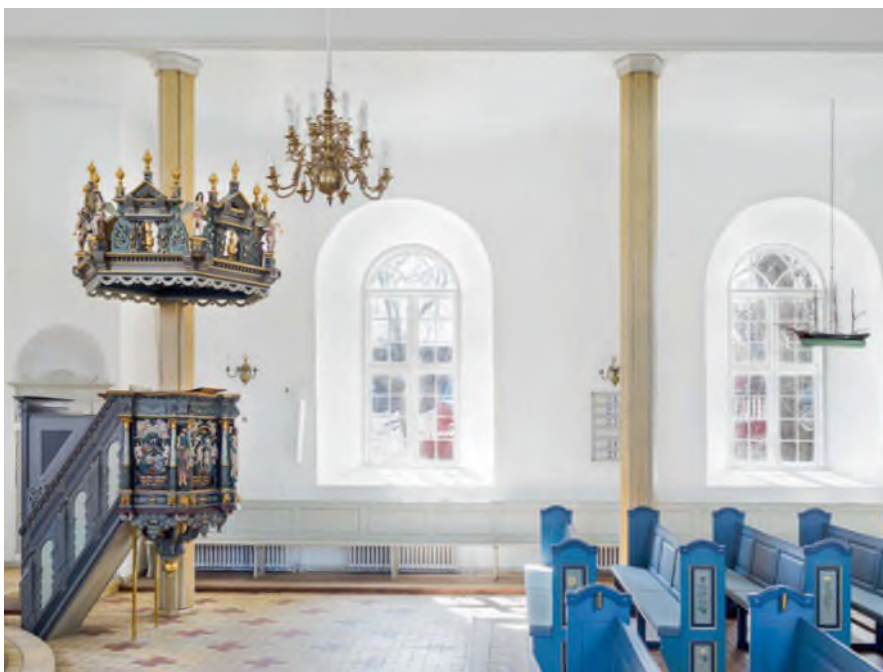
Peder og Maren blev viet i Ærøskøbing Kirke den 21 april 1801.

Deres første barn var Erik Eriksen (f. 1805). Det var muligvis ham, som i 1845 var tjenestekarl hos bolsmand Thomas Hansen Pedersen i Vindeballe, Tranderup. Sogn. Han er noteret som gift, men hans kone er ikke optegnet.

Nummer to i rækken var Johanne Erichsen (f. 1811). Da hun i 1838 var fadder for Agnes Hedwigs første barn, blev hun

betegnet som "af Gråsten". Hun var sandsynligvis ugift tjenestepige i 1845 hos købmand i Ærøskøbing, Hans Otto Henrichsen, og senere gift med muremester Peter Christensen Mortensen (1819-1878). Hun var mor til seks børn.

Den tredje, Margrethe Dorothea Erichsen (1817-1885), var gift med Ulrich Andreas Holm (f. 1815), som var urtekræmmer på Kultorvet i København og senere skibsreder. De fik fem børn.

Ærøskøbing Kirke (Foto: Arnold Mikkelsen, CC-BY-SA, samlinger.natmus.dk).

Arbejdede for landfogeden

Som landtjener havde Peder Eriksen to arbejdsgivere. Den første var Johann Georg Tilemann, som var landfoged fra 1784 til 1807, og blev efterfulgt af sin svigersøn, Peter Bogislaus Carstens, som beklædte embedet frem til 1844.

I 1810 anbefalede etatsråd Carstens, at Dansk blev indført som retssprog, da befolkningen talte dette sprog og alle rettens embedsmænd forstod det, men denne anbefaling førte ikke til nogen officiel ændring. Det danske sprog må dog alligevel være blevet taget i brug.

Familien Eriksens hus i Ærøskøbing har været indrettet i Louis Seize-stil fra cirka 1760 til 1790, og var en nyklassicistisk stil. Familien har haft en vis velstand, både på grund af hans baggrund i en møllerslægt og hans job som embedsmand. Indretningen stammer fra Den Gamle Gård i Fåborg.

I hvert fald indskærpede overretten i Gottorp i 1826 og 1835, at protokollerne skulle føres på tysk.

Egen politiembedsmand

Den administrative indretning på Ærø var rodet. Den var en blanding af den måde, man styrede i det danske kongerige og den måde, det var indrettet i hertugdømmerne, som den ene del af Ærø hørte under.

I artiklen "Fra kludeteppe til landskab. Ærøs særegne forvaltningshistorie i grove træk 1440-1867" nævner Gerret Liebing Schlaber, at Ærøskøbing fra 1773 havde sin egen politiembedsmand, som var underordnet landfogeden. Det fremgår ikke om denne politiperson var identisk med landtjeneren.

En opdelt ø

Den rodete administration på Ærø havde historiske grunde. Øen blev i 1500-tallet et hertugdømme under hertugerne af Slesvig-Holsten-Sønderborg. 1634 blev øen delt mellem fire hertuger og 1635-1729/1750 mellem tre. Det fik store følger for øens befolkning.

Blandt andet brød Ærøskøbings handelsmonopol sammen på trods af, at øens købstad havde fået lovning på, at privilegierne skulle fortsætte. Det skyldtes ikke mindst ulovlig konkurrence fra Marstal, hvor indbyggerne med deres hertugs opbakning, drev en omfattende smughandel. Denne ordning fortsatte til 1729, hvor Søbygård og Gudsgave len overgik til kongen, mens den midterste del af øen først kom med i 1750. Alt i alt betød det en meget indviklet og kompliceret administration, hvor de forskellige myndigheder og retsinstanser konkurrerede indbyrdes.

Ærøskøbing var centrum for øens velbærgede købmænd og embedsmændene. Øens embedsstand var nemlig i stor udstrækning placeret i øens købstad.

Peter Bogislaus Carstens på samtidig illustration.

Ærøs opdeling ses på kort fra 1665, udført af den nederlandske kartograf Johannes Blæu. (Det Kgl. Biblioteks Billedsamling).

Borgerstue i Louis-Seize-stil fra Den Gamle By.

Bolsmanden Bækmand

Maren Christensdatter Rasmussen stammede fra Rise. Hendes forfædre var bønder og bolsmænd i Rise og Dunkær på Ærø.

Den daglige stue i en gård fra Ærø i Den Fynske Landsby.

Maren Christensdatter Rasmussen (1780 – 1866), også kaldet Maren Christensen, var fjerde barn af Christen Rasmussen Christensen Bækmand (1740-1802) og Johanne Jensdatter (1752-1796).

Christen Bækmand og Johanne blev viet den 21. april 1801. Forloverne var Christen Rasmussen og Erich Christophersen - der også var kendt som Erich Johansen Møller.

Bolet via Johannes første mand

Johanne var enke efter bolsmand Thomas Jensen fra Rise, som var søn af Jens Lauritsen og Else Knudsdatter fra Stokkeby Jens nåede kun at have gården

i otte måneder, inden han døde. Johanne og Jens fik sønnen, Jens Thomsen, der døde som toårig i 1772.

Christen overtog bolet, hvortil der også hørte en møllesøpart. Det vil sige et areal, som han købte, da hovedgården Gråsten blev udstykket.

Overgangtil selveje

Efter den danske konge overtog hele Ærø i 1749, skete der gradvise reformer af landbrugsdriften, som dengang var gammeldags og haltedede efter resten af det danske kongerige. 1767 blev godserne Gråsten og Voderup nedlagt og solgt, og bygningerne revet ned. Samtidig ophørte hoveripligten, staten overtog jorden og solgte den i småparceller på nær et par større gårde. Disse jordlodder blev solgt mod en årlig afgift – en form for afbetaling. Det var også i 1767, at hovedgården Gudsgave/Gråsten brændte, og jorden blev udstykket i 1768.

Desuden blev Søbygård udstykket i 1772. Dens hovedbygning er den eneste, der stadig findes.

Store Rise på matrikelkort fra 1866. (Historiske kort på nettet).

Gårdene på Ærø var oprindeligt etlængede, med stald i den ene ende, men i 1700-tallet fik mange af dem tilføjet en længe med en ekstra stald og lade, som det ses her i Den Fynske Landsby.

Købte jord

Ved auktionen i 1767 over Gråsten len, havde Christen Bækmand købt to parceller i Engen Møllesøen, nemlig parcel 9 til en årlig canon af 10 rigsdaler og parcel 16 til en årlig canon af 11,32 rigsdaler. 1774 blev der foretaget tæk af udbyttet i forbindelse med mulighed for udflytning i henhold til 1770-forordningen. Det opmålte areal var på 21 tønder, 1 skæppe og 3½ fjerdingkar. Arealet var i flademål på 30 tønder, 7 skæpper og 3 fjerdingkar. Og 10. januar 1787 forærede kronprinsen på kongens vegne samtlige øens fæstegårde til fæsterne som fri ejendom mod en årlig ydelse til kronen.

Seks børn

Christen og Johannes første fælles

barn var Thomas (1772-1857), som fik fire børn med Karen Clausdatter (1775-1852). Den ældste datter, Anne Marie (1774-1805), som i 1797 fik en søn uden for ægteskab med Jens Rasmussen (1764-1848) og herefter blev gift med Hans Christensen, som hun fik en datter med i 1801.

Nummer to hed Karen (1777-1834), og hendes mand var Hans Lauritsen Pedersen. Deres søn, Christen Rasmussen Hansen (1800-1887), var kusk for landfoged, etatsråd Peter Bogislaus Carstens i Ærøskøbing og var kendt under navnet Krester Tasra (forkortelse for etatsråd). Han kørte blandt andet for kronprins Christian, da han som guvernør over Fyn og Langeland besøgte Ærø i 1813. Den yngste af Karen og Hans Lauritsen Petersens to døtre, Johanne Hansdatter (1812-1848), var gift med sin fætter Christen Hansen Christensen Bækmand (f. 1819).

Maren var den næste i rækken af Christen og Johannes børn, og herefter fulgte Jens Pedersen Christensen (1786-1851). Han deltog i Napoleonskrigene, var gårdmand på Kirkeballegård i Store Rise og fik to børn med Kirsten Nielsdatter.

Den yngste i børnerækken var Erik Jensen Christensen (1788-1873), der var kådbo i Store Rise. Et af hans og Abel Chathrine Christensdatters fire børn, husmand i Store Rise, Christen Hansen Christensen Bækmand (f. 1819), var som nævnt ovenfor gift med sin kusine Johanne Hansdatter (1812-1848).

Illustration fra kong Christian 8.'s besøg på Lolland-Falster, men mindede om besøget på Ærø i 1830. (Illustration: P.C. Klæstrup, 1875)

Den faderløse

Ved Christens Bækmands dåb i 6. april 1740 noterede præsten:

Eod. Die, Christen Rasmussen Sl. Christen Rasmussen og Annæ Mariæ afgangne Christen Rasmussens, Peder Hansen sen. i Stock. holdte ham til Daab, Rasmus Andersen i Dunk(ær), Isaak Albertsen i Ærøeskiøb. Knud Pedersen i Olde Erich Rasmussen i Dunk. Rasmus Jepsen ibid. Maren Hans D. ibid. Inger Anders D. ibid. Opkaldt efter sin afdøde fader.

Hans mor var Anne Marie Albertsdatter (1702 – 1786), og det fremgår altså, at hans far var død før dåben. Men da oversigten over begravede i Rise, er gået tabt, kendes datoen ikke helt præsten.

Men der var skifte efter Christen den 24. marts 1740, og de blev normalt foretaget dagen efter en persons død. Her nævnes Christen blandt forældrenes fire levende børn. Det har nok været farens død, der gjorde, at Christen ikke blev døbt straks efter fødslen, hvilket ellers var næsten helt ufravigeligt.

Christen Rasmussens baggrund ukendt

Kirkebogen i Rise starter i 1698, og det er ikke lykkedes at lokalisere, hvem Christen Rasmussen var søn af, men han var bolsmand i Dunkær på det bol, der ved udskiftningen fik nr. 221.

Som nævnt var fire af Christen og Anne Maries børn i live ved hans død. Det femte og ældste var Albert, som blev født i 1731 og døde før lillebroren af samme navn blev født i 1737.

Datteren Maren (1733-1766) fik en datter med Hans Hansen Kromand (1710-1754) og to sønner med Rasmus Hansen Kromand (Ca. 1718-1784).

Den næste, Ellen, døde som 13-årig i 1748.

Der er ikke indført dåbshandlinger i Rise Kirkebog fra 1736 til 1738, men Albert Christensen blev angivet til at være 58 ved sin begravelse i april 1796. Han overtog gården i Dunkær efter morens anden mand, og fik to sønner med sin første kone, Sidsel Hansdatter (1750-1774). Han var gift anden gang med Maren Rasmusdatter (1756-1779) og tredje gang med Gie Andersdatter (1759-1826).

Den ærøske gård med kører i forgrunden i Den Fynske Landsby.

Anne Maries andet ægteskab

Efter Christens død, blev Anne Marie gift med Erik Jensen, som var søn af Jens Erichsen i Dunkær, der var fadder for flere af hendes børn. Han blev sættemand ("vikar") på hendes første mands bol nummer 221 i Dunkær. Erik var dattersøn af Peder Pedersen Kock (Den ældre) (Se kapitlet "Gårdfolk på Ellehavegård"). Bolet blev overdraget til Anne Maries søn den 20. juni 1764, og der blev lavet en aftale om aftægt.

Anne Marie og Jens fik to børn. Den første var Anne Kirstine Eriksdatter (1742-1808), som var gift med Thomas Hansen (1743-1827). Nummer to var Jens Eriksen (1744-1763).

Stald fra Frilandsmuseet.

Daglig stue med ildsted iden
ærøske gård i Den Fynske
Landsby.

Fremtrædende folk

Albert Lauritsen Hahn var en fremtrædende mand på Ærø. Han var både gårdmand, kromand, sandemand og kirkeværge i Rise. Han var gift med Karen Hansdatter, hvis mor var Anne Laursdatter Brandt, og gennem hende var der muligvis forbindelse til den store sydfynske skipper- og købmandsslægt af samme navn.

Rise kirke, hvor Albert Lauridsen var kirkeværge.

Anne Marie Albertsdatter var datter af Albert Lauritsen Hahn (død 1712) og Karen Hansdatter (1673-1728), der stammede fra Ærøskøbing. Parret blev viet den 30. maj 1693.

I de gamle skatteregnskaber fra 1660 til 1710 blev Albert Lauritsen i Rise nævnt som en af bønderne i Rise. I 1660 blev det noteret, at hans gård var en ødegård, og at samtlige bønder i Rise måtte betale for hans gård også – sammenlagt et halvt får, et halvt lam, en halv gås, en halv høne, et halvt svin og 28 skilling i koppenge årlig. Som følge af svenskekrigene, var der flere ødegårde på øen.

Ed som sandemand

Albert Lauridsen blev sandemand og kirkeværge fra omkring 1679, og som sandemand underskrev denne ed: *"Jeg Albert Lauritsen lover og sværger hermed til Gud allerhøjeste Fader, Søn og Helligaand, at jeg i dette Embede, som er mig abdraget og anberecht mig tro og ærlig vil overholde, saaledes at jeg i enhver Sag efter min Samvittighed ret – tale ingen Gunst frit og uhindret og gaa vil og mens jeg i alle*

Maader mich saaledes vil varholde, som jeg min Kirke. Gud Herren og min høje naadige Øvrighed kan forsvare. Så sand min Gud og sit hellige Evangelium jeg holde hjælpe".

Som Sandemand var han blandt andet deltager i en hekseproces i Rise i 1683.

Fem børn

Albert og Kirstens ældste datter, Ellen (1693-1765), fik en søn med Peder Lauritsen (1686-1765).

Den ældste af sønnerne, Laurits (ca. 1696-1757), var gift med Ellen Pedersdatter (1699-Ca. 1746) og havde tre børn.

De to næste var Hans (1699-1735) og Anne Marie (1702-1786).

Dunkær kro på et luftfoto fra 1950'erne (Foto: Sylvest Jensen Luftfoto, Det Kgl. Bibliotek).

Det yngste af børnene var Isak Albertsen Riise (1709-1759), som flyttede til Ærøskøbing og tog navnet Riise. Han fik fem sønner med Anne Knudsdatter.

Kirstens andet ægteskab

Efter Alberts død blev Kirsten gift med Peder Hansen, som var søn af Hans Pedersen fra Vindeballe på Ærø, der overtog hvervene som kromand og sandemand. Hans bol lå lige syd for Rise kirke, mellem skolen og tinghuset. Ved et arveforlig den 15. april 1744 udbetalte han stedbørnene deres arv, og hans egen søn fik bolet.

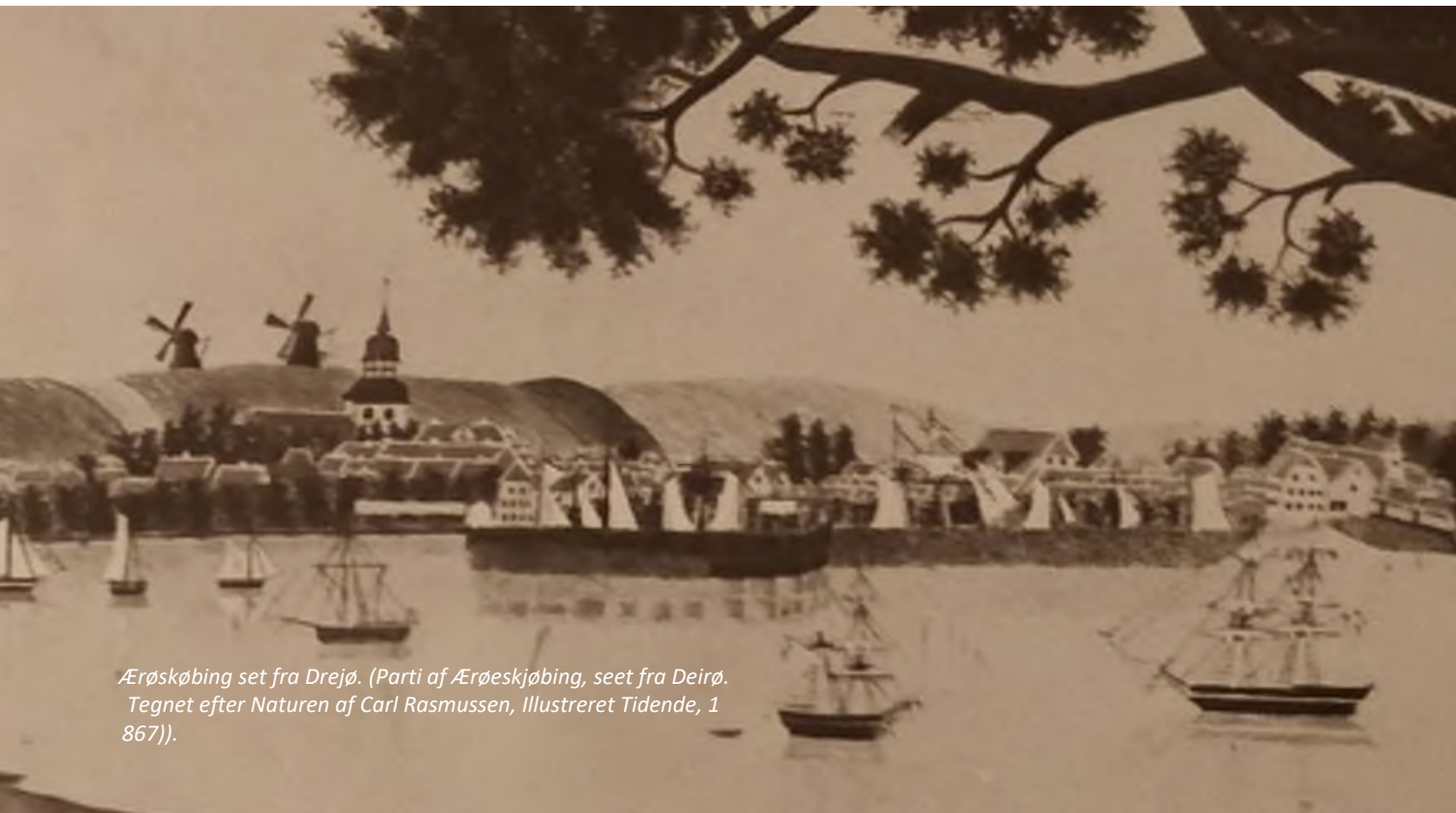
Karen og Peders første søn, Albert døde efter fødslen i 1713. Året efter fik de endnu en søn, Hans Pedersen (1714-1782), som var gift to gange og fik 10 børn. Da en datter og flere børnebørn hed Ellen, har Albert Lauritsen Hahns mor sandsynligvis

heddet Ellen - jævnfør traditionen med at opkalde børn efter deres bedsteforældre.

Forbindelse til Brandt-slægten?

Det vides fra tingbøgerne, at Kirsten Hansdatter var datter af Anne Laursdatter Brandt, som blev begravet 17. marts 1675.

Der usikkert, hvem Anne var gift med, og hvad hendes baggrund var, men måske er der en forbindelse til den ærøske skipper og handelsslægt, som også hed Brandt, som denne bogs forfatters mor nedstammer fra, men kilderne går ikke så langt tilbage. Denne slægt beskrives i et senere bind af "Familiens Historier".

Ærøskøbing set fra Drejø. (Parti af Ærøeskjøbing, seet fra Deirø. Tegnet efter Naturen af Carl Rasmussen, Illustreret Tidende, 1 867)).

Gårdmandsfamilier gennem generationer

Gårdmænd i Stokkeby, Olde og Dunkær var blandt Cilia Iversens aner på Ærø.

Stokkeby på matrikelkort (Historiske kort på nettet).

Johanne Jensdatter (1752-1796) fra Stokkeby, som var gift med Christen Bækmand, var datter af Jens Pedersen, der døde 1759, og hans anden kone, Karen Jørgensdatter.

Jens havde overtaget Dallundgård i Stokkeby, da han blev gift med sin første kone Karen Christensdatter (død ca. 1747). Og da han døde i 1749, blev Karen Jørgensdatter gift med Ole Rasmussen, som overtog bolet ved skiftet den 21. december 1759.

Jens og Karens børn

Det ældste af Jens Pedersen og Karen Jørgensdatters børn, Karen (1748-1770), havde ingen børn med Christen Pedersen Møller (1743-1814). Hans to andre ægtefæller var Kirsten Mikkelsdatter og Anne Marie Jensdatter.

Sønnen Peder Lassen Jensen (1749-1841) havde tre børn med sin første kone, Birgitta Cathrine Terkelsdatter (1743-1796). Herefter ægtede han Maren Philipsdatter (1753-1827).

Johanne var den næste i rækken, og herefter fulgte sønnen Jørgen (1754-1805), som var husmand i Stokkeby og gift med Karen Jørgensdatter. Han havde en enkelt datter.

Datteren Maren Jensdatter (1757-1796) havde seks børn med Hans Clausen (1746-1797), der var fæstegårdmand i Stokkeby, på matrikel 40 og 28 (Gård 273).

Stue fra to vinkler i ærøsk gård i Den Fynske Landsby.

Karens børn med anden mand

Karen fik to børn sit andet ægteskab med Ole Rasmussen. Den ældste, Rasmus Olsen (1767-1839), overtog sin mors gård i Stokkeby i 1786 og købte retten til gården af sin ældre halvbror Peder Lassen Jensen. Han fik seks børn med Marie Kirstine Gregersdatter.

Den yngste datter ved navn, Karen Olesdatter (1770-1848) fik tre børn med som ægtefælle, Jens Mikkelsen, som var gårdmand i Stokkeby indtil 1828, hvorefter han var daglejer, og som gamle levede de af almisser.

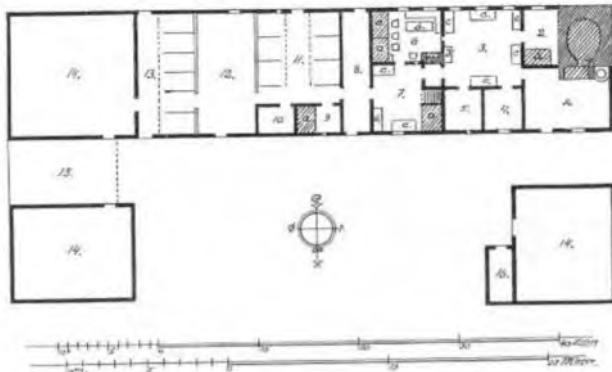

Fig. 32. Gaard fra Olde. Rise Sogn.
Æro Herred. Svendborg Amt.

1) Klev. 2) Gæstekammer (?). 3) Pisel. 4) Mælkokammer. 5) Ølkammer. 6) Dagligstue.
7) Stue. 8) Prangulv. 9) Karlekammer. 10) Hakkelseum. 11) Kostald. 12) Lo. 13) Hestestald. 14) Lader (paa Æro benævnes de »Bagram«). 15) Port. 16) Bedskabsrum.
17) Brønd.
a) Alkover. b) Borde. c) Kister. d) Skab. e) Chatol.

Grundrids over en gård fra Olde i Rise Sogn. (Illustration fra *Danske Bøndergårde*, 1925).

Den yngste, Maren Pedersdatter (1713-1754), havde fire børn med Rasmus Rasmussen (1701-1780), som overtog hendes fars gård i Olde.

Forgængereren på bolet

Karens baggrund kendes ikke, men Peder Lassen må formodes at være søn af Las Christensen, som var den foregående bolsmand på bol 142 i Olde, som han ifølge regnskab for det ærøske Gråsten Amt fæstede fra 1663 til 1699.

På det tidspunkt var Æros indbyggere stærkt forarmede efter Svenskekrigen i 1658-59, hvor besættelsestropperne havde udnyttet og plyndret øen. Det var en katastrofe, som det tog mange, mange år at komme over.

Det vides ikke, hvis Las' hustru var, eller om han havde flere børn.

Olde på matrikelkort (Historiske kort på nettet).

Harve, trækvogn med skovl, grisesti og stald fra Frilandsmuseet, Den Fynske Landsby og Hjerl Hede.

Slægt af smede

Både Karen Jørgensdatters far og farfar var smede i Dunkær.

Smedje på Frilandsmuseet.

Karen var ældste datter af Jørgen Rasmussen (1709-1788) og Johanne Pedersdatter (1703-1772).

Da Jørgen og Johanne blev trolovet 12. p. Trinitatis, 31. august 1727 var trolovelsesmændene Las Lassen, Rasmus Smed og Peder Rasmussen Kock.

Parrets anden datter, Mette Margrethe (1731-1797), fik fire børn med Laurits Lauritsen, som var bolsmand på bol nr. 214 i Dunkær (Bro).

Den næste, Rasmus (1733-1800), var gårdejer i Ferndalsminde i Bro og boede i Marstal. Han fik tre døtre med sine to koner, Bodil Nielsdatter og Johanne Pedersdatter.

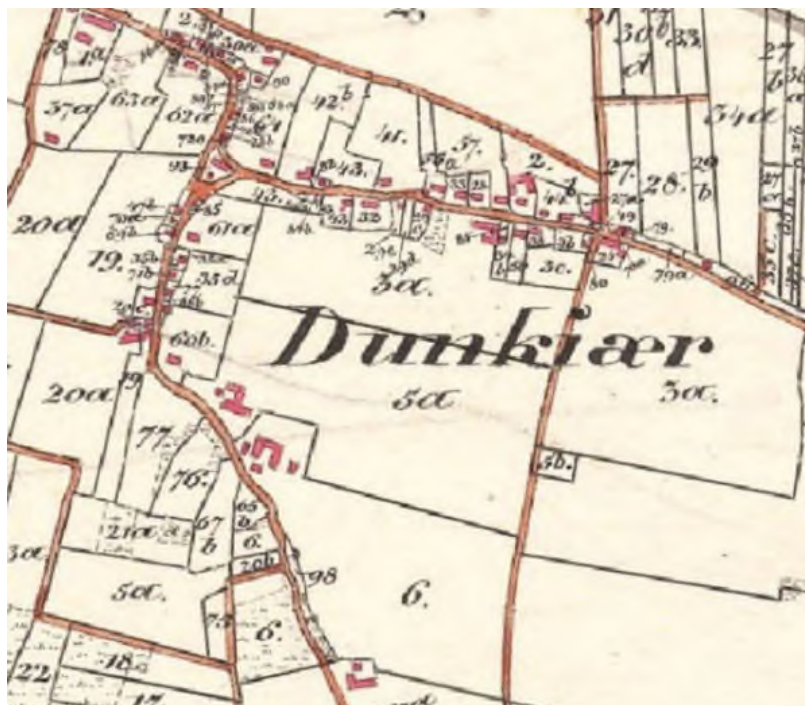
Herefter fulgte datteren Cathrine (1738-1812), som havde seks børn med sin mand, Mads Olsen (1720-1808), som var gårdmand på Thorupgård ved Lille Rise.

Anna (1742-1807) var den næste i rækken. Hendes to mænd var Claus Rasmussen (1725-1776) og Hans Jørgensen (1749-1824). Hun fik fem børn med sin første mand og to med den anden.

Den yngste, Peder (1744-1777), overtog smedjen. Han var gift med Maren Christensdatter. Det lykkedes ikke at få hende gift med en anden smed efter hans død på grund af hendes "åndssløvhed", så hun boede i stedet hos sin halvbror, og de fire børn kom i pleje hos andre slægtinge.

Tjenestedreng straffet

I 1767 havde en 13-årig tjenestedreng hos Jørgen og Johanne stjålet nogle mark fra dem. Drengen tilstod grædende i retten og lovede "Bod og bedring", og "blev da også kun idømt den barnlige straf, at han af Amtsbudet uden for tinghuset i Rise, i rettens og samtlige skolebørns overværelse blev pisket med ris på hans rumpe, så længe indtil blodet flød, hvormed straffen var fuldbyrdet."

Dunkær By omkring 1820. (Historiske kort på nettet).

Andet ægteskab

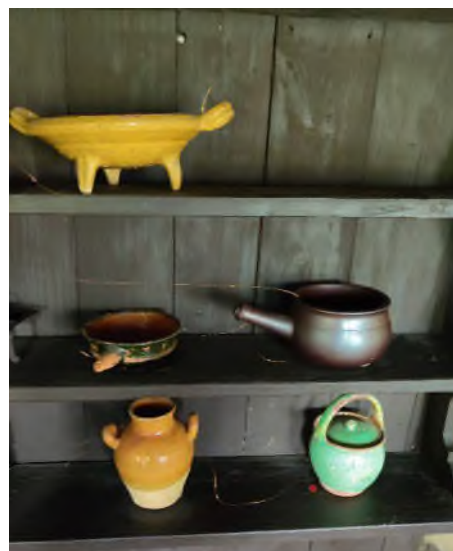
Da Jørgen efter Johannes død blev viet til Kirsten Hansdatter (1717-1786), noterede pastor Hans Tage Christensen Fabricius i kirkebogen: "*Jeg underskrevne Rasmus Knudsen af Olde og unge Peder Jørgensen af Dunkær, lover herved at være Sogne Præsten ansvarlig for alt det, som i henseende til det forehavende Ægteskab imellem Enke Manden Jørgen Rasmussen og Enken Kirsten Hansdatter måtte enten nu eller herefter findes hindrende at være, som herved af os tilståes.* Rise den 7 Septembr 1775

Copuleret 15.10.1775.....Rasmus Knudsen"

Ukendt baggrund og navnløs kone

Jørgen Rasmussen var søn af Rasmus Christensen Smed, der også var smed i Dunkær. Hans mors navn kendes ikke, og det vides ikke, hvornår nogen af forældrene var født eller døde.

Rasmus Smed og hustrus første sønner døde som spæde: Hans efter fødslen i 1702, Tyche ét gammel i 1704 samt Paul efter fødslen i 1706. Blandt hans faddere var Jacob Hollænder Rabe, som var fodermester og mejerist på herregården Gråsten i den sydlige del af Ærø.

Husgeråd fra ærøgården.

Humlekopper ligger på gulvet i storstuen på den ærøske gård i Den Fynske Landsby, før de skulle pakkes og senere bruges til gårdens ege ølbrygning.

Da Jørgen, der var det eneste overlevende barn, blev døbt i 1709, noterede præsten følgende i Kirkebogen: "*Dom: Jud: (17. marts). Døbt Rasmus Smeds Barn kaldet Jørgen. Hans Hollenders på Wuderup bar ham til dåben. Lauss Rasmussen, Jørgen Hansen, Peder Smeds Søn i Olde og Magdalena Smeds i Rise.*"

De næste fire børn døde også alle som små: Christen (1711-1712); Christen (1712-før 1736); Peder (1714-før 1736) samt Cathrine Margrethe Rasmusdatter (1715-1716).

Rise Kirke (Foto: Schorle, CC BY-SA 4.0, commons.wikimedia.org).

Gift anden gang

Efter Rasmus Smeds første kones død, blev han gift i 1731 med Agathe Rabe. Trolovelsesmændene var hans søn Jørgen Rasmussen og Claus Christensen af Lille Rise, hvis kone var Sophie Marie Johansdatter Rabe, en søster til Agathe.

Skifteefterdatter

Rasmus og Agathes eneste datter, Mette Cathrine Rasmusdatter, blev født efter hans død i 1731 og døde selv fem år senere. Og selvom hun kun var et barn, var der skifte efter hendes død: "*Anno 1736, 21 Febr. ere efter Øfrighedens begiær indmødt på Graasten Amtsstue. Jørgen Rasmussen Smed i Dunkier, med sin sfvoger Rasmus Jensen sammesteds, for at giøre en rigtighed og deling efter den salig pige ved nafn Mette Cathrine Rasmusdatter, som for nogen tiid efter Guds behag med en salig død blef bort kaldet fra denne verden. Og som da dend salig pige hvormed salig Rasmus Christensen efter [...] dend tiid [...] efter sidste boets indhold af dato den 10. september.*

Anno 1731 er blefven tilpasset 19 Rf. 11 Mk., som hende efter bemelte sin salig fader arfvet kunde tilkomme og samlet Summa efter hendes dødelig afgang nu henfalder til Moderen og begge halvbrødre som er Jørgen Rasmussen Smed og Rasmus Tomesen af Dunkær, naar som helst begravelse og skiftes bekostning til vedkommende [...] (betales?) som efter specificeret regning i alt anløber til 6 Rd. 18 Sk.. Altsaa deeles dend øfrig suma nemlig 12 Rd. 47 Sk. udi 3 lige lodder og lander da moderen Agatha Rasmusses som nu er gift med Thomas Jensen i Dunkær 1 lod 4 Rd. 13 Mk. 8 Sk.

Dend ældste halvbroder Jørgen Rasmussen lander på faders vegne 1 lod og dend yngste halvbroder Rasmus Tomesen bekommer ligesom moderen.

Gifver saa tilsammen den summa 12 Mk. 47 Sk. Og som anstaaende arfved [...] stoor Thomas Jensen, og hand dertil skall være ansvarlig. Saa skal hand og fornøge forbe[...] sin sfvoger Jørgen Rasmussen Smed den ham tilfaldende lod med 4 Rd. 13 Mk. 8 Sk. enken med rede penge erlæggende, eller fornøielig udlæg som de self bedst kand forenedes om, derimod blifver Rasmus Thomsens lod bestaaende hos sin fader, som dertil lover at være hannem ansvarlig, forlods ud af boen, naar hand der i sin tiid behøve, hvormed detteskifte blef venlig og så videre.

Agathe Johansdatter Rabes anden mand var Thomas Jensen og de fik sønnen Rasmus Thomsen, som hendes stedsøn, Jørgen Smed, holdt til dåben.

Kock på Ellehavegård

Slægten Kock eller Koch var gennem flere generationer gårdfolk på Ellehavegård i Dunkær. Den første, der nævnes af slægten, var Peder Kocks kone, som blev begravet 1703. De boede i nabobyen Olde.

Johanne Pedersdatter var datter af Peder Pedersen Kock (d. 1728) og Sidsel Marie, hvis baggrund er ukendt.

Peder Kock var boelsmand på Ellehavegård i Dunkær, (Rise Sogns Gårde nr.220), som han havde overtaget efter sin far den 8. marts 1728.

Ellehavegård i Dunkær (Sylvest Jensen Luftfoto, Det Kongelige Bibliotek).

Parrets ældste datter, Christine, blev født i 1697 og den næste, Ellen, døde efter fødslen i 1699.

Ved Hans Pedersen Kocks død som spæd blev der i Marstal sogn kirkebog noteret: "1702. Dom. 2. p. Trinit (25. juni) Publ. Absol. U. Peder Pedersen og Hustruen af Dunk. som hafde pecceret contra 5. Bud anlangendes deres lille barn."

De har sandsynligvis ligget ham ihjel, hvilket ikke var så usædvanligt, da den nyfødte ofte lå sammen med forældrene i alkoven.

Ældste overlevende barn

Derved blev Johanne parrets ældste overlevende barn.

Den næste i rækken, Peder Pedersen Koch (1705-1768), overtog Ellehavegård. Han fik tre børn med sin første kone, Sidsel Mikkelsdatter (d. 1740) og et med nummer to, Agnes Hedevig Eriksdatter (1718-1799) Året efter ses følgende i kirkebogen: "Den 23 Febr. begravet Unge Peder Kochs datt: af Dunker". Det var muligvis Christine, der var tale om.

Sammenklappeligt bord i storstuen på ærøgården i Den Fynske Landsby.

Matrikelkort over Dunkær By. (Historiske kort på nettet).

Den næste søn, Hans Pedersen Kock (1707-1754), var fæstegårdmand i Dunkær. Han fik fire børn med Ellen Pedersdatter (1713-1804), hvis anden mand, Peder Jørgensen, var sættegårdmand på gården til sin død i 1800. Herefter overtog den yngste søn gården på matrikel 13 og 14 i Dunkær.

Den næste var datteren Ellen (1712- 1799), hvis mand var Peiter Peitersen, der var smed i Tranderup. De fik otte børn.

I 1715 fulgte den sidste ved navn Karen. Måske var det hende, der blev begravet den 18. oktober 1728.

Mors navn ukendt

Peder Kocks far hed også Peder Pedersen Kock (d. 1706), og han havde overtaget Ellehavegård i 1692. Navnet på hans kone er ikke kendt, men hun

døde i 1714.

Da der var tre gårdmænd i Dunkær i tiden omkring 1700, som hed Peder Pedersen, blev han kaldt for gamle Peder Pedersen. Efterfølgeren på gården blev muligvis gift med en datter af gamle Peder Pedersen, og det var formodentlig en søn, der havde gård nr. 220.

Det kan formodes, at Peder Koch muligvis havde to døtre ud over Peder. Den ene, Anne (d. 1717), var gift med Jens Eriksen (d. 1760). Den anden mulige datters navn kendes ikke.

Endnu en Peder Koch?

Det er muligvis denne Peder Kochs mors død, der er omtalt i kirkebogen 1703: "*Peder Kochs, 58. Peder Kochs hustru i Olde*".

I givet fald var hun altså født omkring 1645. Hendes navn nævnes ikke, men hvis det var tilfældet, så betyder det sandsynligvis, at den ældre Peder Kochs far også hed Peder Kock.

Kvinde i ærøsk egnsdragt på farvelitografi fra 1864 af C.F. Lund (1826-1901) og udgivet i "Danske Nationaldragter".

Syv generationer af møllere

Peder Ipsen Erichsens familie var fæstere af Dunkær Mølle fra 1626 til midt i 1800-tallet. Far blev efterfulgt af søn i syv generationer. To gange giftede møllerens enke sig igen, og deres nye mænd blev sættemand - "vikarer".

Dunkær Mølle var en vindmølle og fra 1600-tallet, hvor familien først ses på møllen og frem, skete der en udvikling af mølleteknologien. Denne stubmølle fra Hjerl Hede er en af de ældste typer.

dygtig møller kunne tjene mange penge. Desuden var han ofte velinformeret, fordi snakken gik i møllerstuen, mens bønderne ventede på at få malet deres korn.

Kendes fra 1626

Den første i rækken af møllere var Rasmus Pedersen Møller, som døde efter 1633. Han findes i kilderne som møller i årene fra 1626 til 1633.

Vindmølle fra Den Fynske Landsby.

Peder Ipsen Erichsen var søn af møller i Dunkær, Erich Johansen Møller (1746 – 1816) og Agnes Hedvig Ipsen (1750 – 1794), som angives at være fra Sønderborg. Her er hun ikke fundet i kirkebogen her, men måske var hun fra Sønderborg Amt.

Hans bror, far, farfar, oldefar og tipoldefar, tiptipoldefar og tiptiptipoldefar var alle møllere ved vindmøllen i Dunkær.

Hvervet som møller krævede en særlig viden, som betød, at han var bedre stillet end mange bønder og de fleste andre mennesker på landet, og blev anset for lidt "finere". Mølleren kunne både dyrke sin egen jord, holde dyr og tjene penge på mølleri, og en

Rasmus' søn, Erich Rasmussen Møller (d. efter 1663), overtog sandsynligvis møllen efter sin mors anden mand, Jens Erichsen. Erichs mors navn kendes ikke.

Næste generation var Rasmus Erichsen Møller, der døde 1700, og var gift med Karen, som døde 1734. Deres 10-årige søn, Erich Rasmussen Møller (1690-1753), arvede møllen i Dunkær, men Karens nye mand, Christen Jensen Møller, drev den som sættemand, indtil Erich blev gammel nok til at tage over.

I 1732 købte Erich Møller Marstal Mølle af Christen Hansen Møller, der havde fået koncession og opført møllen i 1723. Erich overdrog 1740 denne mølle til sin ældste søn, Philip Ernst Erichsen.

De sidste generationer

Næste generation på møllen i Dunkær var en af de andre sønner, Johan Christopher Erichsen Møller (1722 – 1770).

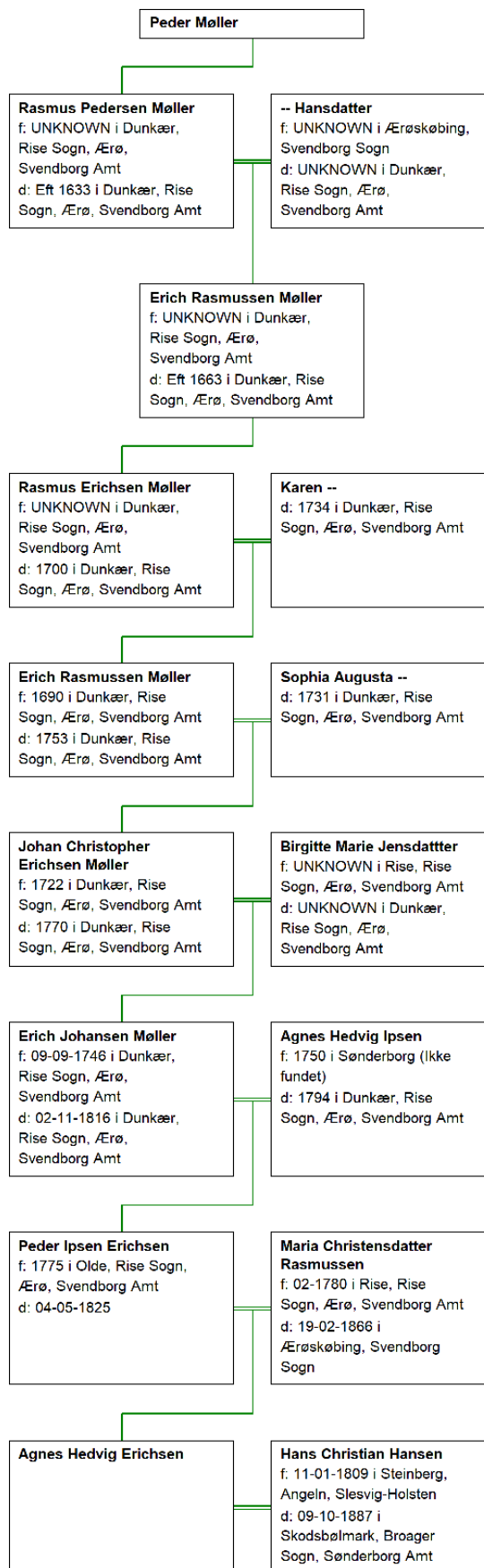
Herefter fulgte Erich Johansen Møller (1746-1816), der overtog møllen i 1782.

En af hans sønner, Erich Erichsen, overtog så 1801 møllen som lejermøller. Denne Erik var altså bror til Peder Ipsen Erichsen og dermed farbror til Agnethe Hedvig Erichsen.

Møllervang og møllepligt

De første vindmøller i Danmark var stubmøller, som nævnes på skrift omkring 1259. Stubmøllen bygges af træ og står på en fod så hele møllen kan drejes efter vindens retning. Senere blev den hollandske mølle, hvor det kun er toppen, der drejer, den mest udbredte type, da den var mere effektiv.

I 1628 blev der indført regler om, hvilke møller kronens bønder skulle benytte, når de skulle have kornet malet. For adelens fæstere var der ofte møllepligt, det vil sige en i fæstebrevet nedskreven pligt til at benytte en bestemt mølle.

Slægten på møllen

Peder Ipsen Erichsens bror blev den sidste af familien, som var møllere på Dunkær Mølle, hvor hans tiptiptipoldefar, Rasmus Pedersen Møller nævnes, som den første fra omkring år 1625.

Dunkær Mølle i 1962 (Sylvest Jensen Luftfoto, Det kgl. Bibliotek).

Peder Ipsen Erichsen var søn af Erich Johansen Møller (1746 – 1816) og Agnes Hedvig Ipsen (1750 – 1794).

Erich var blevet trolovet den 10. september 1772 med Bodil Pedersdatter fra Stokkeby, men de må have brudt forlovelsen. I stedet blev han den 25. juli 1773 viet med Agnes Hedvig Ipsen fra Sønderborg, og overtog Dunkær Mølle efter sin far.

Den 14. november 1801 blev et hus med jord solgt til sønnen Christen Hansen Eriksen, der var den højstbydende ved en auktion. Han betalte 376

rigsdaler, og enken fik fri husværelse i seks uger. Fire dage efter overtog Erich Møllers søn,

Erich Erichsen, møllen som lejemølle. Herudover solgte han et hus på tre fag i Vesterballe til sin søstersøn Johan Christophersen.

Syv børn

Erich og Agnes Hedvigs ældste søn, Johan Christopher, blev født året efter ægteskabet.

Efter Peder i 1775, fulgte Erich eller Erik Eriksen (f. 1777), som overtog Dunkær Mølle som lejemøller i 1801.

Døtrene Birthe Marie i 1779 og Birthe i 1780 døde begge efter fødslen, mens der ikke er flere om de to

næste, Agnes Hedvig (f. 1782) og Magdalene Sofie Marie (f. 1786).

*Alkove i stue på ærøsk gård
i Den Fynske Landsby.*

Gift anden gang

Efter Agnes Hedvigs død blev Erich den 30. marts 1794 gift med Anne Margrethe Christensdatter fra Vindeballe i Tranderup Sogn.

Deres søn, Christen Hansen Eriksen (1796-1869), var gift med Ingeborg Madsen, hvis anden mand var Christen Jensen Lauritsen.

Datteren Birthe Marie (1800-1831), havde flere børn med sin mand, der var gårdmand i Lille Rise.

Den næste, Anna (ca. f. 1800), fik to børn med skrædderen Claus Jørgensen (f. 1804).

De næste fire døtre er der ikke fundet flere informationer om: Hedvig Eriksdatter (1801-1810), Sidsel Marie Eriksdatter (f. 1804), Karen Eriksdatter (f. 1807) og Agnes Hedvig Eriksdatter (f. 1819).

Kådner i Lille Rise

Erich Johansen Møller var ældste søn af Johan Christopher Erichsen Møller (1722 – 1770) og Birgitte Marie Jensdatter. Parret blev viet i 1744.

Den fine stue i stuehuset på mølle i Den Fynske Landsby.

Næste børn i rækken

Om Johan Christopher og Birgitte Maries to næste børn kendes kun deres navn og fødselsår: Jens (f. 1749), Sophia Augusta (f. 1750).

Til gengæld var de to næste døtre gift og havde børn. Den første var Sidsel Marie (1752-1825). Hun havde i hvert fald en datter med Hans Christensen.

Lille Rise By omkring 1820. (Historiske kort på nettet).

Nummer to, som hed Karen (1754-1837), fik tre børn med Claus Rasmussen Jørgensen (ca. 1742-1812).

De næste af Johan Christopher og Birgitte Maries fire børn er der heller ikke er flere informationer om. Det drejer sig om: Johan Christoffer Johansen (f. 1756), Birthe Marie Johansdatter (f. 1759), Philip Ernst Johansen (f. 1760) og Jens Johansen (f. 1761).

Herefter fulgte to gifte døtre mere. Den første af disse var Maren Johansdatter Møller (1764-efter 1845), der fik to børn med Erik Nielsen, som var skipper i Marstal og allerede havde flere børn med sin første kone.

Den næste var Anne Cathrine Johansdatter (1766-1850) som fik fire børn med Niels Hermansen, der var matros i Marstal.

1767 fulgte den yngste, Rasmus Johansen.

Overtog sin fars gæld ved skifte

I forbindelse med at næste generation, Erich Johansen Møller (1746-1816), overtog møllen i 1782, blev der foretaget skifte, og hvor han påtog gælden efter sin far:

"I anledning af min salig faders Skifte takker fordi han kan svare skriftligt Hr. Cameraer Moritzen, at der var 20 Rdl. over af massen, men min fader skulle derved være 68 Rdl. skyldig, hvorfor jeg skulle have sagt god for – og tog af de 20 Rdl. Herpaa svarer jeg: "Hvor var det mig muligt, den tid at kunne cautionere for

Ærøskøbing på Resens Atlas fra 1777.

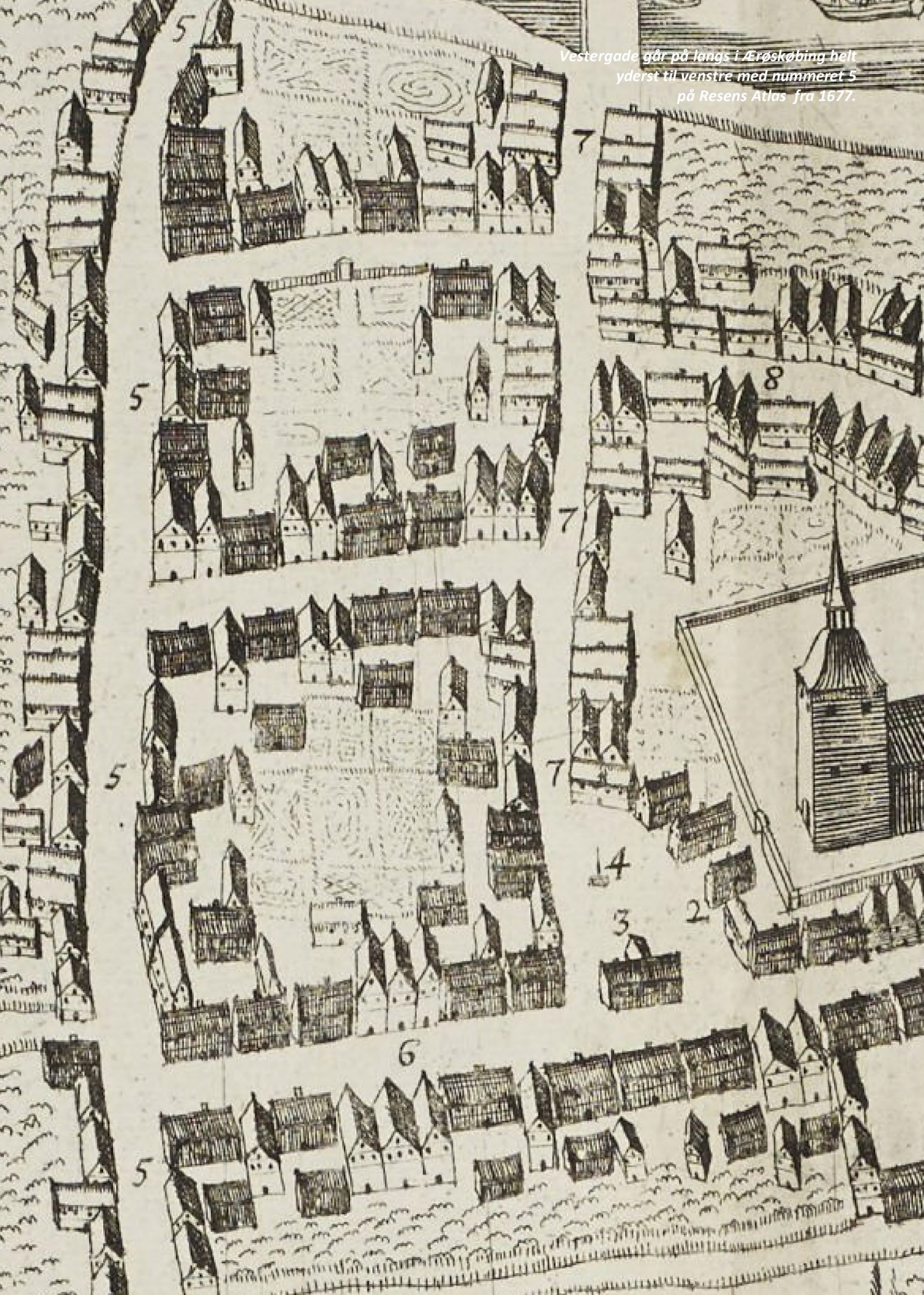
nogen, langt mindre for min Fader, da jeg var et ungt menneske, der stedse havde været hjemme, slidt og slæbt og arbejdet ved Møllen og aldrig faaet en skilling til løn, men Hr. Cammerraaden lod sig ikke en, men flere gange forbyde at jeg i saa fald, jeg ikke gjorde udveje for betalingen, nemlig den resterende møllepagt, kunne jeg aldrig vente at faa møllen i besiddelse. Hvad skulle jeg med blotte hænder gøre?" Jeg maatte med forbarmende gemytter søge udveje – men i stedet for 68 Rdl. har jeg betalt 102 Rdl. som i alt er 3 aars pagt. Vel tilstaar jeg at have udsagt for Protocollen – at have faaet 40 Rdl. godtgjort i tjenesteløn, men skriftlig liqvidation er aldrig sket derom, altsaa har jeg som en enfoldig mand ikke kunnet bedre erindre, thi det er enhver noksom bekendt, hvor vanskelig ja snart umulig det have været at komme til rigtig afregning med Cammerraaden. Siger imidlertid nu Cammerraaden at summen er mig i huset godtgjort, saa kunne det være mig det samme, naar godtgørelsen fandt sin rigtighed uden strid – saa meget er umidlertid vist, at førend jeg nogenlunde kunne besidde huset, maatte jeg betale for samme til Cammerraaden 40 Rdl. hvilket antagelig kvittering sub. litr. a. tydelig beviser. Hvad de 84 Rdl. er anbelandende, da er det en sag som egentlig ikke henhører til min faders skifte – imidlertid vil jeg dog til nærmere belysning forklare, hvorledes jeg har forestillet mig at denne fording skulle finde sin rigtighed i Hr. Cammerraadens bog, nemlig saaledes:

1. kom mig til gode, de nys nævnte 40 Rdl.
2. fik Hr. Cammerraaden endnu 34 Rdl.

Af de foranførte 102 Rdl., som var 3 aars møllepagt er nu ventelig de 68 Rdl. gaaet i Kongens kasse – altsaa burde de anbragte 34 Rdl. gaa til min private gælds afdrag. De anmeldte 20 Rdl. har jeg aldrig modtaget. At forestaaende er en uryggelig sandhed, nemlig at jeg i stedet for de af Hr. Cammerraaden anførte 68 Rdl. havde betalt 102 Rdl. til ham og ligeledes de 40 Rdl. for huset – det bliver her med min egen haands underskrift bekræftet og det saaledes som jeg med ed naar forlanges kan bestarke.

Den 25.10.1782 Erik Johansen Møller."
(Ærø Stads og Landrets Arkiv, Retsprotokol Nr. 4 C., den 25.10.1782)

Vestergade går på langs i Erøskøbing helt yderst til venstre med nummeret 5 på Resens Atlas fra 1677.

De ældste generationer på Dunkær Mølle

De to ældste generationer på møllen kendes fra hertugelige regnskaber i 1626, 1633 og 1663 og forskellige andre retsdokumenter. Kirkebøgerne er først bevaret fra 1698.

Johan Christopher Erichsen Møller var søn af Erich Rasmussen Møller og Sophie Augusta. Hun var muligvis ikke fra Ærø. I hvert fald er deres vielse ikke fundet på øen, og deres ældste søn ikke døbt i Rise Kirke. Han var opkaldt efter hertug Philip Ernst af Glücksburg, så man kan formode, at Erich Rasmussen har villet gøre et godt indtryk på hertugen for at sikre sig mølleprivilegiet, selvom der er en familielegende, som hævder, at han var uægte søn af hertugen.

I 1732 købte Erich Møller Marstal Mølle af Christen Hansen Møller, der havde fået koncession og opført møllen 11 år før. Han overdrog 1740 denne mølle til den nævnte Philip Ernst Erichsen (1714-1786). Han var gift med Karen Eriksdatter Møller. Og flere af deres 14 børn døde som spæde.

Fx var der to sønner der fik navnet henholdsvis Erik, Hans Jørgen, Jørgen og Philip Ernst. Desuden hed de to døtre Sophia Augusta og to Karen.

Erich og Sophie Augustas andet barn var Agnes Hedvig (ca. 1718-1799), hvis ægtefælle var Peder Pedersen Koch, som døde 1768.

Hun blev fulgt af Anna Cathrine (1720-1785), som fik fire børn med Peder Jensen (1709-ca. 1753), der var gårdmand på gård nr. 321 i Lille Rise.

Marstal Mølle på postkort omkring 1900.

Der kendes i øjeblikket ingen detaljer om Johan Christopher Erichsen Møller (1722-1770), men den næste i rækken, Sophie Lisbeth (f. 1726), var gift med skipper J. K. Brandt fra Marstal.

Det yngste af Johan Christopher og Sophie Augustas børn var August Wilhelm (f. 1728).

Andet og tredje ægteskab

Efter Sophie Augustas død blev Erich Møller gift den 15. juni 1731 med Anna Catharina Rasmusdatter. Forlovere var Christen Jensen Møller, der var Erichs stedfar, og Christen Simonsen i Dunkær. Parret fik datteren Sophia Augusta i 1734.

Den fine stue i mølle i Den Fynske Landsby.

Med sin tredje kone, Marie Cathrine Christensdatter (1715-1744) fik Erich børnene Sophie Catharina (1739-1819) og Erich Christian (f. 1741).

Fjerde ægteskab

Efter Marie Catherines død, blev Erich Møller trolovet fjerde gang i Tranderup den 1. søndag efter påske 1744 med Catharina Jensdatter. Forlovere var Jens Clausen i Lille Rise og Peder

Pedersen Kok (Kock). De blev senere viet og fik tre børn: Marie Cathrine (1747-1773); Bodil (f. 1750), som var gift tre gange med henholdsvis Jeppe Rasmussen fra Kragnæs, Nis Hansen fra Skovby samt Mikkel Rasmussen fra gård nr. 218 i Dunkær.

Sønnen Jacob blev døbt 27. juli 1753, kun omkring to uger før farens død, og døde selv 1809 i Gråstensmark.

Erich blev begravet i Rise den 11. august 1753.

Dunkær Mølle og møllerens hus i 1962 (Sylvest Jensen luftfoto, Det Kgl. Bibliotek).

To børn

Erich Møller var ældste søn af Rasmus Eriksen Møller (d. 1700) og Karen (d. 1734), hvis baggrund ikke kendes.

Rasmus og Karen havde også datteren Karen Rasmusdatter (1700-1764), der havde seks børn med Hans Madsen, som døde 1759.

Efter Rasmus' død giftede Karen sig med Christen Jensen Møller, som overtog møllen i Dunkær som sættemand, inden hendes søn, Erich Møller, overtog den.

Regnskab fra 1633

Rasmus var søn af Erich Rasmussen Møller, som døde efter 1663, og overtog sandsynligvis møllen efter sin mors anden mand. Navnet på hans kone kendes ikke.

Af regnskabet efter hertug Christians død i 1663 fremgår det, at Erik Møller betalte 26 rigsdaler i mølleafgift – det samme som hans far, Rasmus Pedersen, havde gjort det 35 år tidligere.

Mor blev gift igen

Erich var søn af Rasmus Pedersen Møller, som døde efter 1633, og han findes i kilderne som møller i årene fra 1626 til 1633.

*Køkken i møllen i
Den Fynske
Landsby.*

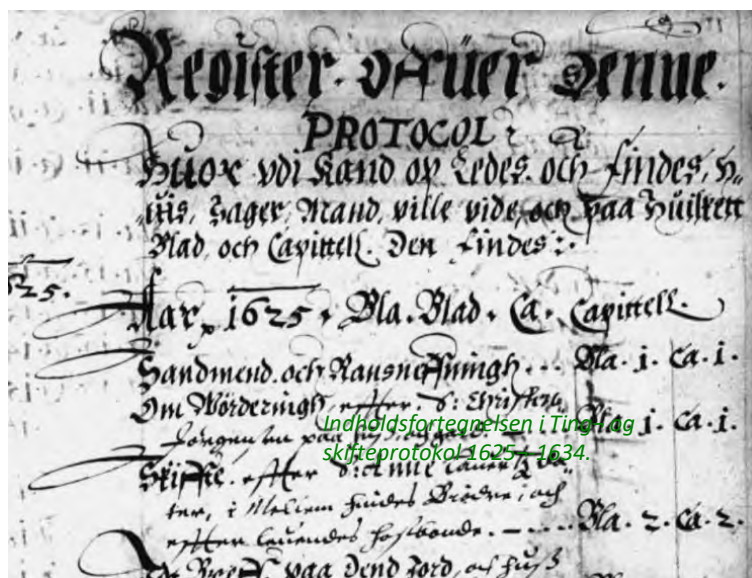
Erichs mors navn kendes ikke, men hun og hendes anden mand, Jens Erichsen, fik sønnen Erich Jensen, som fik tre børn med sin kone Mette, inden sin død i 1712. Jens var som tidligere nævnt sættemand på Dunkær Mølle, indtil Erich overtog.

Aner i Ærøskøbing

Erich Rasmussen Møller var søn af Rasmus Pedersen Møller og en datter af Hans Nielsen Skomager og Anna.

I 1626 optrådte Rasmus Møller første gang ved Ærøskøbing Byting. Han var lavværge for Anna Hansdatter i Ærøskøbing, der måske var hans

svigerinde. 1633 blev han nemlig nævnt i en sag, hvor Hans Skomagers søn sammen med Søren Hansen solgte det fædrene hus i Vestergade på egne, sin Moder Annas, sin broders og sine søstres vegne. Og når Rasmus blev nævnt, kunne en forklaring være, at han var gift med en af disse søstre. I så fald var den nævnte Anna måske identisk, med den Anna Hansdatter, som i sit skudsmål i juni 1627 blev nævnt som datter af Hans Nielsen Skomager og dennes hustru Maren. Det ville så indebære, at Hans Skomager havde været gift to gange, da enken som nævnt hed Anna.

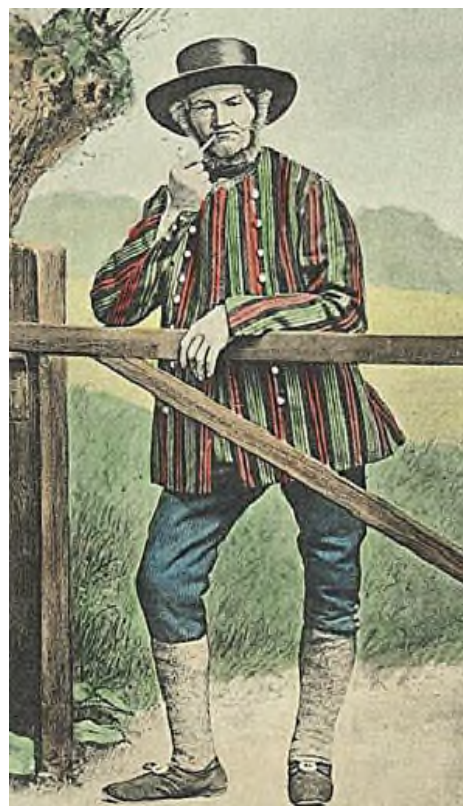

Indholdsfortegnelsen i Ting- og skifteprotokol 1625-1634.

Sagsøgte bønder i Lille Rise

Af Ærø Amtsregnskab for 1627-1628 fremgår det, at Rasmus Møller sagsøgte og fik dømt tre bønder i Lille Rise og mølleren i Ærøskøbing, Jacob Møller. De havde nok forsøgt, at snige sig uden om Dunkærmøllerens rettigheder. Men mølleren i Dunkær blev samtidig idømt en bøde på 3 sletdaler, for at have slået Anders Nielsen "Et Gaff i sitt Hoffuet." (Et slag i hovedet).

Før sin død købte han desuden en hest af Anders Bertelsen i Ærøskøbing. Unge Hans Rasmussen i Ærøskøbing også havde købt en hest af ham, men nægtede at betale den fulde pris for den. Rasmus Pedersen nåede ikke at betale hesten, inden sin død. Da enken skiftede før sit nye ægteskab med Jens Erichsen, var Anders Bertelsen udenlands, og fik derfor ikke anmeldt sit krav i boet og behandlet det ved skiftet. Nogle år senere - i 1640 - gik Anders Bertelsen konkurs og skrev da til hertugen for at få sagen taget op igen, men det blev afvist.

Mølleren kan have set ud som på dette postkort med en ærøskøgningsdragt fra omkring 1900.

Kådbo i Lille Rise

Birgitte Marie var eneste datter af Jens Clausen Cadboe og Sidsel Albertsdatter, der drev et kådnersted i landsbyen Lille Rise.

Birgitte Marie, som var gift med Johan Christopher Møller var datter af Jens Clausen Cadboe (1687-1771) og Sidsel Albertsdatter, som blev viet den 15. oktober 1713 i Rise Kirke. Sidsel, døde 1742, men hendes baggrund kendes ikke.

Jens var kådner i Lille Rise på kåd nummer 334, og efter Sidsels død indgik han den 29. juli 1742 ægteskab med Gide Jensdatter (d. 1754) fra Tranderup, og de fik sønnen Jens Clausen Jensen (1743-1785), der blev gift med Ellen Christensdatter (1748-1805) og datteren Sidsel Catrine Jensdatter (f. 1747), hvis mand var Laurits Christensen (1756-1787).

Jens blev gift tredje gang den 21. november 1754 med Mette Hansdatter (ca. 1721-1788).

Landsbyen

Lille Rise er en såkaldt forteby, hvor gårdene ligger i en kreds omkring forten, som er et åbent fællesareal, hvor dyrene blev samlet. I 1627 bestod landsbyen af 19 gårde, og efter overgangen til selveje i 1787 voksede antallet til 25. Ved udskiftningen blev de fleste flyttet ud på markerne, og der blev 10 gårde tilbage i byen. Et andet kendetegn ved byen var færgefarten over Gråsten Nor fra omkring 1628 til 1856, inden nordet blev inddæmmet.

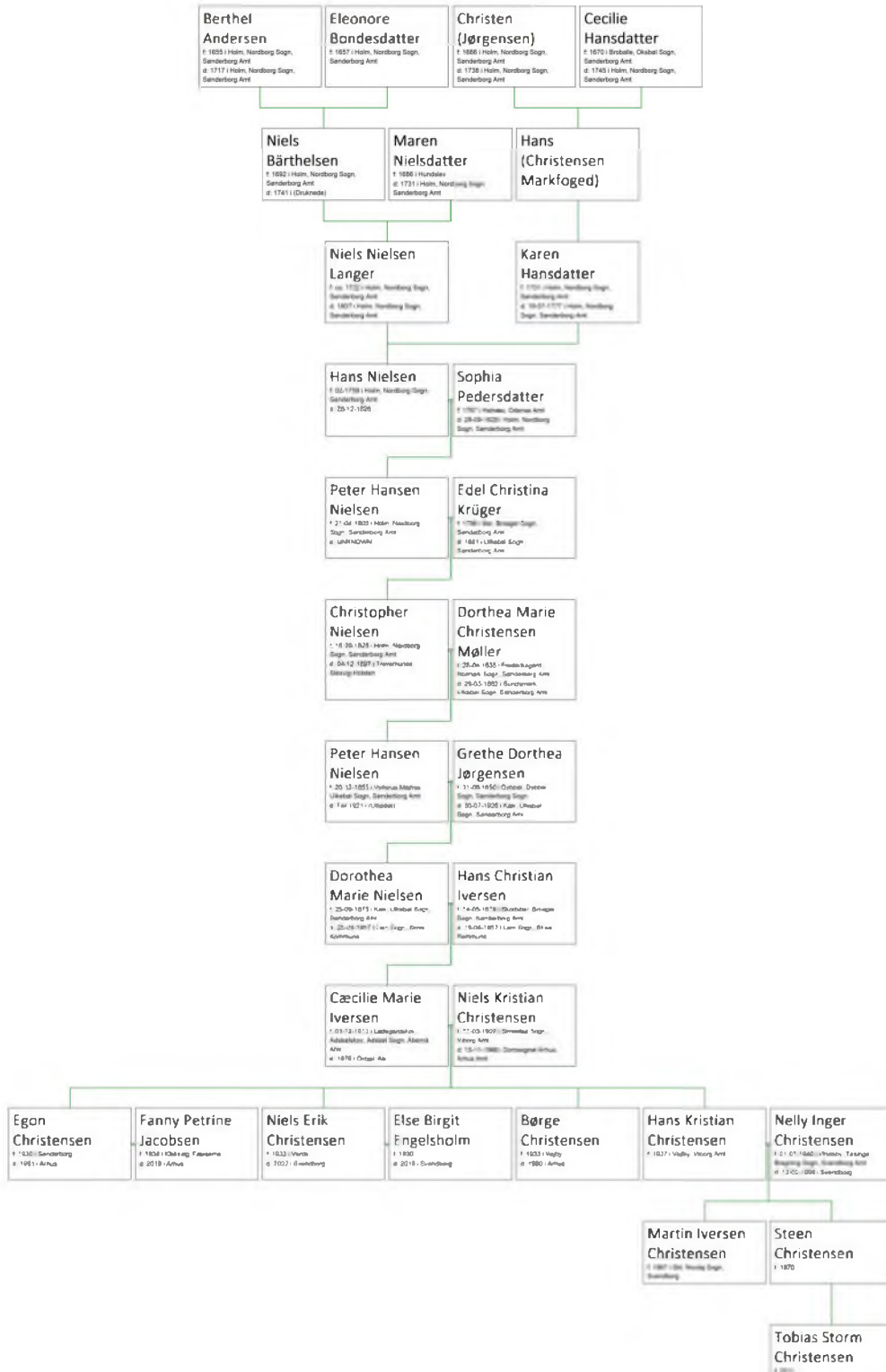
Flere brødre

Der er ingen informationer om Jens Clausens far, men der er en række forbindelser mellem Jens og Andres Clausen, som døde cirka 1741, Rasmus Clausen der døde i Vindeballe samt Christian Clausen som døde i Stokkeby, som tyder på, at de fire mænd var brødre.

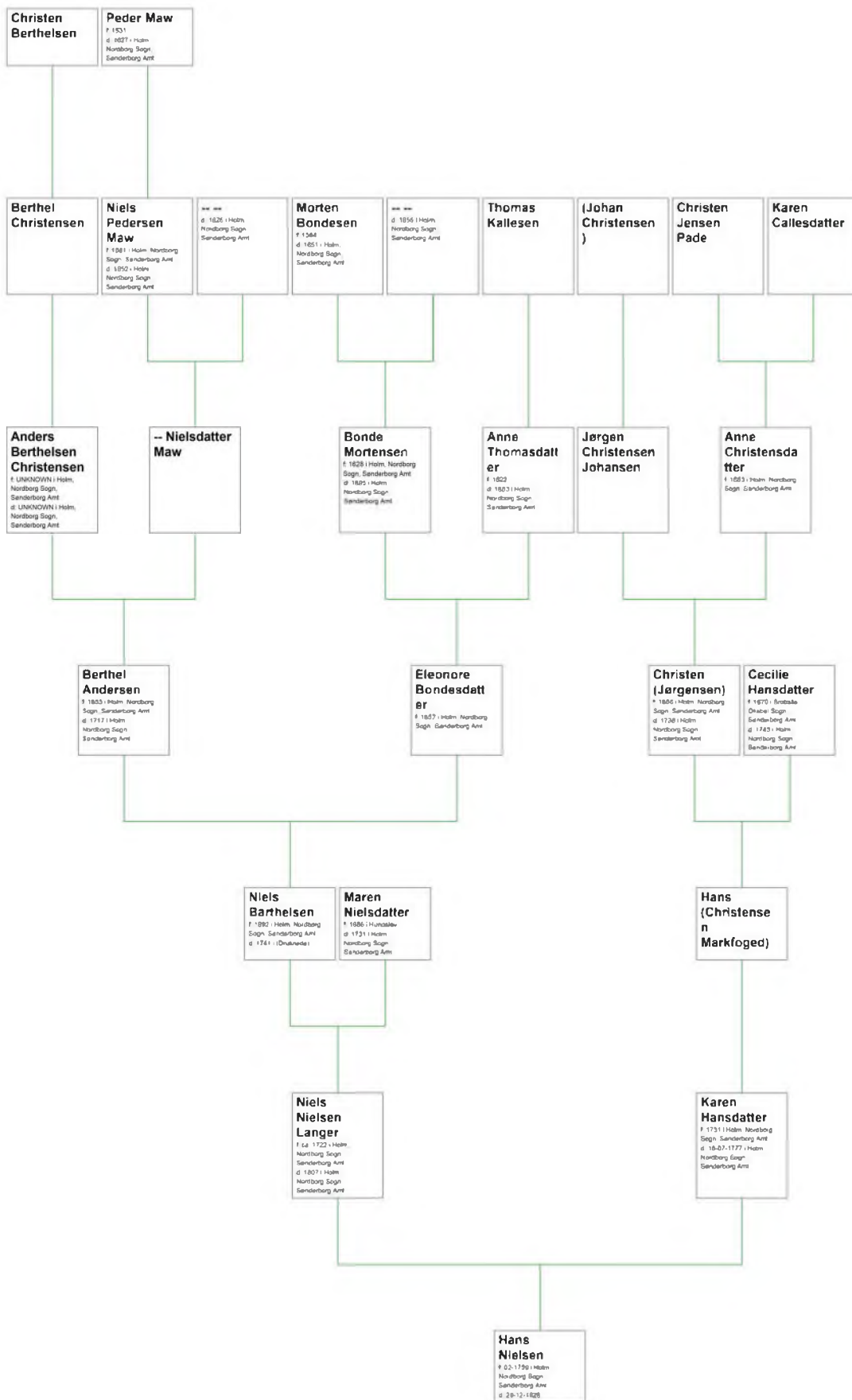
*Lille Rise (Danmark)
Set fra Luften, Det
Kgl. Bibliotek).*

Slægt i Holm

Cilias mors far, Peter Hansen Nielsens familie stammede fra Holm i Nordborg Sogn, hvor anerne kan føres tilbage til 1500-tallet. De ældste generationer var bønder og herefter inderster, møllere og daglejere.

Slægtstavle VI: Cilias morfars farfars fars aner

Husmænd i Holm

Med dette kapitel er vi nået til Cilias morfamilie og slægt. Dora var født i Ulkebøl, og hendes fars familie kan føres tilbage til 1500-tallet i Nordborg Sogn.

Dora var datter af Peter Hansen Nielsen (1855-før 1921) og Grethe Dorothea Jørgensen, og der er mere om dem i kapitlet ”Førte hus for bror i Kær”

Peter var eneste overlevende søn af Christopher Nielsen (1828-1897) og Dorothea Marie Christensen Møller (1835-1862).

H.W. Krog-Meyer var præst i Ulkebøl fra 1832 til 1864. (Ukendt fotograf, Ulkebøl Lokalhistoriske Arkiv).

Ved deres vielse den 5. november 1854 skrev pastor Hans Wexels Krog-Meyer i Ulkebøl kirkebog om hans dåb i Holm og konfirmation i Ketting samt noterede, at han aldrig havde modtaget offentlig hjælp: *”Alt efter attest fra Horst Holk: Ketting af 7. oktober 1854”*.

Fem dage efter vielsen fik parret deres første søn, Hans Peter Nielsen, der døde 13. februar 1855. Fem år efter Peter fulgte den tredje søn, Jacob Nielsen, der døde i en alder af ni år.

Anden kone og to døtre

Familiens opholdssteder kan følges i forbindelse med at parret fik børn eller var faddere, og her ses også hans erhverv.

1860 var han husmand på Engberg i Sundsmark, 1864 husmand på Kertingebjerg i Sundsmark, og da datteren Anna blev gift i Sønderborg i 1893, var han fabriksarbejder og indsidder i Sundsmark og ved begravelsen var han benævnt

som tidligere jerndrejer. Der er mere om ægteskabet, deres tre sønner og Dorothea Marie og familie i kapitlet ”Hjulmagere i Hundsløv”. Christophers anden kone var Anna Bergmann (1833- 1897), og hun blev både kaldt Anna Eleonora Bergmann og Eleonora Niensens i kilderne.

Den ældste af deres to døtre, Dorothea Marie (f. 1864), blev gift med grænsevagt Johannes Franz Biesterfeldt i Travemünde. De fik fire sønner.

Den yngste Anna Christine Nielsen (1867-1942), som fik seks børn med Johan Peter Hass (1871-1926) fra Slesvig. De boede i Sønderborg, flere steder i Slesvig og flyttede siden til Danmark. De fik otte børn.

Efter at han blev enkemand i marts 1897, boede Christopher hos den ældste datter, og det fremgår af kirkebogen fra Travemünde, som dengang var en selvstændig by i Slesvig-Holsten, at han døde den 4. december 1897 klokken 3 om morgenen. Han blev begravet den 7. december.

Anna Christine Hass →
Christen Niensens begravelse i Travemünde ↓

W. Friedrich Reichenbach, R. Hoffner		f. m.		1897					
nr.	Christophen Nielsen, f. Hans Peter	16. Oktober 1828	69 1 15	4. Decbr. 1897	3:4	f. m.	Johann P. Biesterfeldt	17. Decbr. 97	R. v. Hass
		17. Decbr. 1897		1897	2:2				

Møllen sidst i 1800-tallet (Ukendt fotograf: Lokalhistorisk Arkiv for Augustenborg og Omegn)

Møller flere steder

Christopher Nielsen var ældste søn af Peter Hansen Nielsen (1805-1860) og Edel Christina Krüger (1798-1881), fra Broager. Han var møllersvend i hele sit arbejdsliv.

Da de to ældste børn blev født i 1828 og 1831, boede parret i Holm. Det tredje blev født i Tandslet i 1835.

Ved folketællingen i 10 år senere var Peter møllersvend på vandmøllen på Gammelgaard og Verteminde Godser i Ketting Sogn, og ved hans død i 1860 var han møllersvend i Hørup. Gammelgård og Verteminde (Eller Werteminde) var til 1852 ejet af hertugen af Augustenborg og indtil 1860 af den danske krone.

Peter og Edels andet barn var Metta Sophia Nielsen (f. den 27. februar 1831). Hun var døbt Nordborg og konfirmeret i Kettinge i 1846. Ved den lejlighed var hendes kundskab angivet som mådelig og opførsel om meget god. Hun indgik ægteskab den 28 marts 1853 i Ulkebøl med Lars Pedersen fra Bjerre Sogn, som tjente i Sønderborg. Hun blev da nævnt som "af Mølby". Han kaldes også Lars Petersen Bjerre. Den yngste var Cathrine Marie Nielsen (f. den 24. oktober 1835). Og da hun blev konfirmeret i Kettinge

i 1849, blev kundskab og opførsel angivet som god i Kirkebogen.

Ulkebøl og Hørup

Edel boede alene i Ulkebøl fra omkring 1854, og da sønnen Christopher samme år blev gift, var svogeren Lars Petersen Bjerre forlover, men ikke Peter.

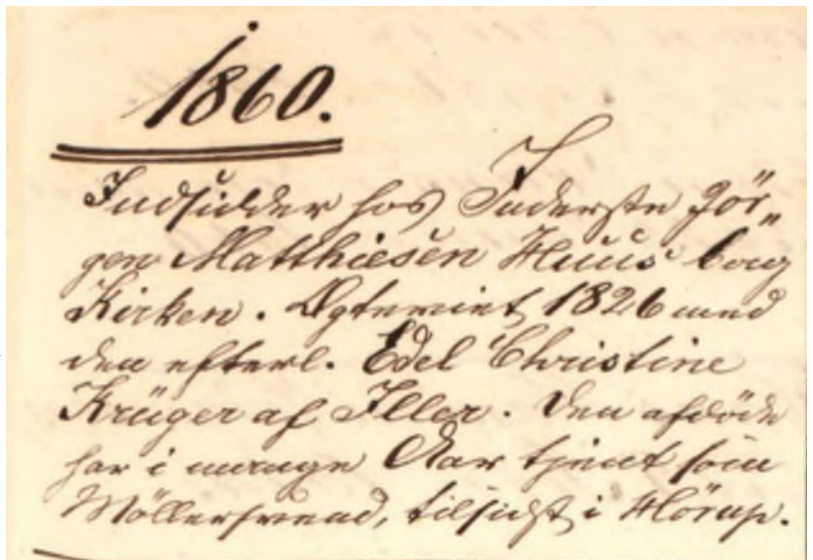
Men i folketællingen i 1860 boede parret igen sammen i Hørup. De var opført som Peter Nielsen, Møllersvend på 55 og født i Nordborg og hans kone, Edel Kristine Kryger, 62 og født i Broager.

Da Edel blev begravet i 1881 står der i kirkebogen, at de havde to sønner og en datter, men det var omvendt.

Overtog inderstested efter far

Peter Hansen Nielsen var søn af Hans Nielsen (1759-1824) og Sophia Nielsdatter.

Peter overtog sin fars inderstested i Holm, som havde nummer 10 i 1794 – det vil sige, at han og faren lejede jordløst hus på en grund i byen. Det fremgår ikke af kilderne, om de var daglejere hos bønderne eller ernærede sig som håndværkere.

Ved Peters begravelse i 1860, står der i Kirkebogen, at han var "Innsidder hos Inderste Jørgen Mattiesens Huus bag Kirken", samt at "Den afdøde har i mange Aar tjent som Møllersvend, til sidst i Hørup".

Gift to gange

Hans Nielsen var først gift med Catharina Christiansdatter (1762-1804), som døde ved fødslen af en dødfødt datter. Nogle år før, i 1799, havde de fået sønnen Christian Nielsen Hansen. En søn døde i 1803, men det er ikke klart, om det var Christian.

Den 12. maj 1804 blev Hans gift med den 37-årige pige Sophia Pedersen, der var ”datter af gårdmand afgangne Peder Madsen på Helnæs i Fyn og hans hustru Maria Nielsdatter,” som det er noteret i Nordborg Kirkebog ved vielsen.” Hendes familie er beskrevet i kapitlerne om Bomandslægten på Helnæs.

Mor på 48

Efter Peter Hansen Nielsen fulgte sønnen Niels Nielsen, der døde et år gammel i 1809. Året efter kom datteren Cathrina Maria Hansen (1810--1852) til, og endelig, da Sophia var 48 år gammel, sønnen Hans Nielsen (1815-1901/1904), som boede i Damgade i Nordborg med sin kone Anna Nymand (1814-1897). De havde ingen børn.

Et kammer med rosa vægge med linnedskab og bænk i husmandssted på Frilandsmuseet. Bagsiden af husets ovn går ind i værelset.

Første generation af inderster

Hans Nielsen var tredje barn af Niels Nielsen (1729 – 1807) og Karen Hansdatter (1731-1777), som muligvis var datter af Hans Christensen Markfoged – i hvert fald blev en ”Hans Christensens (Marckfogdes) daatter af Holm - - Karen” konfirmeret i Nordborg i 1748.

Niels og Karen blev viet den 23. september 1756 og havde inderstested nummer 103 i Holm, som der hørte noget jord til, nemlig en parcel af nr. 132. Han overdrog fæstet på stedet til sønnen Hans den 8. september 1794.

Året efter, de var indgået i ægteskab, fik Niels og Karen deres ældste barn, Maren Nielsdatter, som fik fire børn med sin første mand, Jens Jensen Sørensen. Hun blev gift anden gang med Christen Petersen Kolmos.

Den næste i rækken, Niels, døde tre år gammel i 1762.

Nummer fire var Karen (1763-1809), der fik syv børn med sin mand, Peter Jørgensen Leuting (1760-1829).

Herefter fulgte Cathrine Marie i 1766, en dødfødt søn i 1769, Kirstine, som døde to år gammel i 1772 og endelig Kirstene Nielsdatter (1775-1856), hvis ægtefælle var Jørgen Sundsboe (1768-1830).

Kirkegang på Als

Søndag ved Kegnæs Kirke, (Sophus Hansen, ca. 1918/1919). Maleriet er gengivet med tilladelse fra ISL – Institut fra Sønderjysk Lokalhistorie).

Maleriet af Sophus Hansen af en søndag ved Kegnæs Kirke viser hvordan de alsiske bønder var klædt omkring 1850. Deres påklædning har mindet om den måde, man var klædt i de andre sogne, hvor Cilius aner boede.

Kirkegangen var en vigtig social begivenhed. Desuden havde det siden 1731/1735 principielt været lovpligtigt at gå i kirke et vist antal gange. Kirkepligten blev formelt først ophævet i 1845, men kravet kunne ikke håndhæves. Det betød, at kirkebesøget fra omkring 1790 faldt på landet. I 1797 udkom et skrift, der fortalte om de mange tomme danske kirker, og at en præst skulle være glad, hvis 5% af menigheden var til stede.

Alsiske aner

Niels Nielsen stammede fra en bondeslægt, som boede i landsbyen Holm på Nordals og sognets hovedby Nordborg. Hans slægt kan føres tilbage til omkring 1500.

Jollamandsgård er den ældste gård i Holm og i dag indrettet som museum. Gården er en typisk slesvigsk fiskekrogs-gård uden gårdsplads og avlsbygningerne placeret i en krog rundt om hovedbygningen.

Niels Nielsen – som i nogle slægtstræer også ses med tilnavnet Langer - var søn af Niels Bärthelsen (1692-1741) og hans første kone, Maren Nielsdatter "aus Hundesleff" (1686-1731). Hendes baggrund kendes ikke, da kirkebøgerne i hendes fødesogn Notmark først er bevaret fra 1788.

Efter hendes død blev Niels gift med Karren Hansdatter. Han var opført flere steder i amtsregnskaberne - blandt andet i 1718, hvor han gav et bidrag til

Hjortsprings brand. Niels Bärthelsen fæstede "*salig faderens boel for 20 rdl, giver 1721 4 rdl, 1722 4 rdl, 1723 4 rdl, 1724 4 rdl, 1725 resten 4 rdl,*".

Tre ældste sønner døde

Niels og Marens tre ældste sønner døde som børn: Hans Caspar (1722-1732) samt tvillingerne Bärthel og Friederich, som begge levede 1723-1724.

Det næste barn var Anne Christine Nielsdatter (1725-1782), som blev gift med kongelig dispensation med Jørgen Hansen Gadmand (1724), da de "*i 3. grad var ligeud beslægtede*". De var nemlig begge efterkommere efter Bonde Mortensen, som var Anne Christines tipoldefar. Deres første datter blev født tre uger efter vielsen. Han var gårdmand på Fæsteboel nr. 54 i Møllegade 74, og de fik yderligere seks børn.

Kun den yngste af Niels' børn med hans anden kone overlevede barndommen. Den første, Hans, døde ved fødslen i 1733. Herefter fulgte Marren (1735-1737), Kirsten (1737-1753) og en dødfødt datter i 1740. Den sidstfødte, Anna Eleonora Nielsdatter (1741-1777), var ugift.

Dyner og sengelinned var en vigtig del af gårdenes inventar.

Drukneede på Åbenrå Fjord

Efter Niels Bärthelsens dramatiske druknedød i december 1741, fremgår det af skifteprotokollen, at han efterlod sig stor gæld:

"Anno 1742 13 apr er bleven holden skifte og deling udi Holm hos den salig mand Niels Berthelsen hvis kongelige fæsteboel Christen Johnsen der samme steds igen antager.

Boets masse.....220 rdl 18 sk.

Gælden er..... 121 rdl 26 sk. Heraf 7 rdl for den grund som er udlejet.

Bliver til overs..... 98 rdl 40 sk.

Deraf tager moderen den halve del med sine tvende børn, som er 49 rdl 20 Sk.

Heraf tager moderen 24 rdl 34 sk og børnene hver 12 rdl 17 sk.

Den anden halvdel får børnene til deling med 24 rdl 34 sk til hver.

Dernæst beholder moderen 1 kiste og et skrin, Datteren Kirsten og sønnen Niels får ligeledes egekister og egeskabe.

Bonde Mortensen bliver formynder for datteren og Hans Hjulmand for sønnen."

Der var to andre døtre, Anne Christine Nielsdatter (1725-1782) og Anna Eleonora Nielsdatter (1741-1777), som ikke blev nævnt i skiftet. Den ældste blev senere gift og den yngste var ugift.

Kirsten døde i 1753.

Dom: 11 Adv.
Niels Barthelsen af Holm, æt. 49
ann: Jamt tog til Baads d. 2. Dec. ned
til Aabenraa i sine lovl. Forretninger, og da hand
og da hand d. 5. Dec. vilde reiße hjem, udstød hand med de andre
paa Vandet en haard Storm og hård Regn, saa at de dend
gandske Dag maatte med ald Arbeide roe, men imod
Aftenen vansmægtede hand, og daanede, de søgde paa
Løyt-Side Landet, og som de andre vilde gjerne i et huuß
med Varme vederquæge ham, da hans ..æle ham og var
forgaaen, døde hand efter Udsigelse i Baadene om
Aftenen ved 6 Slet. Hand var ellers en stille og godhjertig
Mand."

"En Mand fra Holm dør paa Søen: Dom. 2 Adv. begr.

Niels Barthelsen af Holm æt: 49 A. Hand tog til Baads d. 2 Dec. ned til Aabenraa i sine lovl. Forretninger, og da hand d. 5 Dec. vilde reiße hjem, udstød hand med de andre paa Vandet en haard Storm og hård Regn, saa at de dend gandske Dag maatte med ald Arbeide roe, men imod Aftenen vansmægtede hand, og daanede, de søgde paa Løyt-Side Landet, og som de andre vilde gjerne i et huuß med Varme vederquæge ham, da hans ..æle ham og var forgaaen, døde hand efter Udsigelse i Baadene om Aftenen ved 6 Slet. Hand var ellers en stille og godhjertig Mand."

Åbenrå fjord på søkort fra 1600-tallet (Historiskatlas.dk).

Holm i 1700-tallet

Efter at kong Christian 6. af Danmark i 1730 overtog Nordborg len, fik fæstebønderne en lettelse i hoveriet. De hørte under Nordborg Ladegård, som var på 531 tønder land og 84 tønder eng fordelt på 77 bol i landsbyerne Holm, Pøl, Lavensby og Havnbjerg. Heraf befandt 40 sig i Holm.

Malet panel og dør med vindue fra Frilandsmuseet.

Der var seks frie bønder, fire var synsmænd og de resterende 67 blev delt, så 32 hvert år var hovpligtig, 16 de tre første dage og de andre 16 de tre sidste dage i såtid, plovtid og høst med to mand. Fra Johannesdag den 6. maj og til mikkelsdag den 29. september kunne der indimellem forlanges to mand, så var der syv ekstraordniære dage for de tjenende, og 14 ekstra for dem, der var fri.

Ved udskiftningen i 1771 blev landsbyens jorder opmålt, og der blev udlagt 39 bol på omkring 50-60 tønder hver, 19 kådnere på tilsammen 85 tønder og 41 ^{3/16} skæpper, 8 halvkådnere på tilsammen 12 tønder og 3 ^{1/16} skæpper samt 28 inderster og 6 halvinderster på sammenlagt 52 tønder og 6 ^{1/16} skæpper.

Bol 51 i Møllegade

Niels Bärthelsen (1692-1741) var søn af Bertel Andersen (1655-ca. 1720) og Eleonore Bondesdatter (f. 1657), som indgik ægteskab den 8. november 1685.

Bertel (eller Berthel) blev i årene fra 1656 til 1662 og fra 1670 til 1686 nævnt som beboer af bol 51, Møllegade 81, som han havde overtaget fra sin svigerfar, Bonde Mortensen (1628 – 1695).

Det vides, at Niels og Eleonre fik en søn i 1686, fordi han i 1717 blev begravet i en alder af 31, men hans navn nævnes ikke. Den næste søn, Bonde, blev født i 1688, men der er ikke flere informationer om ham. Den følgende, Frederik (1692-1721), blev ikke med navn i kirkebogen ved dåben, men kan nok ikke være andre end den Berthel Andersens søn Frederik, der i Nordborg Amtsregnskaber fra 1718 nævnes for et bidrag til Hjortsprings brand – det var en større brand i nabosognet Asserballe, som skyldtes et lynnedslag, der også rev dækstenen af en stendysse, som pastor Westi Egeberg fortalte om i sine optegnelser 11 år senere.

Sønnen Nicolai blev født i 1694 og døde åre efter. Herefter fulgte døtrene Kirsten (1697-1722) og Anne som døde kort efter fødslen i 1703.

Niels, der blev født i 1792, var altså tilsyneladende den eneste af Berthel og Eleonores børn, der blev gift og fik efterkommere.

Sønderjysk gård i sne fra Frilandsmuseet.

Den fine stue i den alsiske gård på Frilandsmuseet .

Bonde var bolsmand

Eleonore var datter af Bonde Mortensen (1628 -1695) og Anne Thomsdatter (1622-1683), der var datter af Thomas Kallesen. Hendes familie er beskrevet i kapitlet ”Brændt som heks”.

Bonde var bolsmand i tiden fra 1656 til 1662 på bol 51, som svarer til vore dages Møllegade 81. Han blev igen nævnt i perioden fra til 1670 til 1686. Det er noteret et sted, at han skyldte tiende til præsten: 1 ørtrug af hver slags.

Han havde været gift med Anne Jostdatter (1622-1649), der var datter af Jost Jørgensen. De stod offentligt skifte i kirken den 14. januar 1648, fordi *”de kom noget for tidlig”*, og de blev viet den 29. oktober 1648. Hun døde året efter, uden at de fik børn.

Det følgende år blev Bonde og Anne gift den 15. april 1650. Eleonores var det fjerde i rækken af deres syv børn.

Den ældste var Mette Bondesdatter (1651-1678), hvis mand var Jørgen Christensen.

Om sønnen Morten Bondesen (1652-1726) vides det, at han var gårdmand på bol nr. 36 (Stjørnsholm) på Dyvigvej 12 og muligvis også bolsmand og tolvmænd i Holm på farens bol i Møllegade 81. Han fik seks børn med Maren Jørgensdatter.

To år efter fulgte datteren Maren, som var gift med en efterkommer af Niels Maw, nemlig Niels Jørgensen Maw på fæstebol nr. 58 i Holm.

Datteren Anne (f. 1660) var gift med Hans Hansen. Det blev den næst yngste, Hans Bondesen (f. 1663), som overtog bolet. Han fik ni børn med sin kone, hvis navn ikke kendes. Anne var 45, da de fik det sidste barn, Thomas, i 1667. Han døde året efter.

Ukendt mor

Bonde Mortensen var søn af Morten Bondesen (1564 – 1651). Hans mors navn er ikke kendt, men hun døde 1655.

Ligesom sin søn var Morten fæster af bol nummer 51. Det nævnes om at han:

"tog imod det samme boel og blev skrevet for gæld, der endnu skyldtes fra anno 1615-1626. Anno 1648 henstår so m tiende til præsten"

En typisk landbostue med skab og kister til opbevaring

Årsagen til den manglende betaling var nok de kejserlige troppers plyndring af Jylland i 1625-1629 og muligvis også den efterfølgende pest.

I 1636 døde en datter, og i kirkebogen noterede præsten: *"begravet 1 nov 1636 i Nordborg. Døde hastelig. Dolore colicoseu instetini morbo. 25 år. Tekst Job 1; Så stod Job op osv. Gud trøste de bedrøvede forældre. Amen."* (Hun døde af en tarmsygdom). Ligeledes betalte en søn af Morten Bondesen den 28 november 1641 6 skilling i bodspenge.

Mor med ukendt fornavn

Bertel Andersen var tredje barn af Anders Berthelsen Christensen og en datter af Niels Maw, hvis fornavn ikke kendes. Parret blev gift i 1653.

Anders var gårdmand på bol nr. 43. Damgade 8 ligesom sin far, Berthel Christensen og farfar Christen Berthelsen.

Han blev nævnt i kilderne på bolet 1656- 1662, og igen fra 1670-1686. Og hans kirketiende til præsten var på 1 ørtug rug, 1 ørtug byg samt 1 ørtug havre. Ørtug var en målenhed.

Parret fik et barn begravet i 1656, som ikke blev nævnt ved navn. Den næste var Anne (f. 1653) og efter Berthel fulgte Niels (1659-1672), Cecilie (f. 1662), Hans Bugislaus (f. 1664) og Christen (f. 1666), der blev nævnt på bol nr. 6, Ellehavegård fra 1703 til 1747.

Den yngste var Thyre Andersdatter (1670-1739), som fik fire børn med Hans Jessen Bødker i Pøl. Efter hans død i 1727 indgik hun året efter en kontrakt med sønnen Jes Hansen, der overtog sin fars kåd og hans gæld. Gælden var 40 rigsdaler, 27 skilling – *"heraf 10 rigsdaler som han skal udbetale til sin gamle moder Thyre Hanses i rede penge. Til den gæld skal sønnen have den have som ligger ved Jørgen Kolmos hus som er købt fri for 30 rdl og 2 gamle køer, 3 får, 2 diske og 1 kobberkedel i alt*

Alsisk gård på Frilandsmuseet

med have 40 rdl. De to døtre har udi amtsforvalterens nærværelse frivilligen sagt, at de slet intet skal have, når faderens gæld kan blive betalt.”

Mulige farforældre og farfar

Anders Berthelsen Christensen var muligvis søn af Berthel Christensen og Zitsel Christensdatter, hvis baggrund er ukendt. Berthel døde i juli 1658.

Berthel var sandsynligvis søn af Christen Berthelsen, der nævnes på bol nr. 6 i Holm i årene fra 1615 til 1626.

Gift tre gange

Anders Bertelsen Christensens kone var som nævnt datter af Niels Maw (1581-1652) og hans anden kone, Thore Pedersen.

Niels Maw overtog bol nr. 58, der i dag ligger på adressen Møllegade 82. Han var gift tre gange. Hans første kones navn er ukendt. Hun blev begravet den 20. februar 1626 i Nordborg Kirke, og han blev gift anden gang den 18. juni 1626 med Thore Pedersen af Brandsbøl (1600-1636) og tredje gang den 18. november i 1638 med Maren Nis Hansens (1592-1658), også kendt som Nielsdatter. Trolovelsen blev foretaget af kapellanen, da præstens hustru var blevet farlig syg. Dette er omtalt i et senere bind af 4 "Familiens Historier".

Niels blev nævnt i 1625 i Holm ved sønnens dåb og ved hustruens introduktion den 17. jul, og i 1627 blev han noteret som Nis Maw. 1629 døde en gammel kone Maren Jørgens hos ham.

I landsbyen Holm var alle gårdene i 1564 ejet af hertug Hans den yngre af Slesvig, hvilket medførte øgede udgifter og hårdere hoveri. Og i 1604 nedbrændte syv fæstegårde i den sydlige del af byen.

Flere børn

Med den første kone havde Niels et barn, der blev begravet den 23. december 1626 i Nordborg. Herudover havde de sønnen Jeb Nielsen, som muligvis er den søn af Niels, der blev begravet i 1627, uden at hans navn nævnes.

Med Thore fik han flere børn, hvis efterkommere kendes.

Men navnet på den datter, der blev Christopher Nielsens ane, kendes ikke, men hun blev som nævnt gift med Anders Berthelsen Christensen.

Sønnen Peder Nielsen Maw (f. 1627), var gårdmand på fæstebol nr. 48 i Holm. Han og konen, Maren Madsdatter, fik tre børn.

Nummer tre var Kirsten, der blev døbt 12. februar 1629. Hendes videre liv kendes ikke.

Den sidste var Simon Nielsen Maw (1631-1652).

Tråde tilbage til 1500-tallet

Med Niels Maws far og dennes forældre er der tegn på, at slægten har boet i Holm fra omkring år 1500.

”† Peder Maw udi Holm æt 96 en af hans Kaldsmænd. — †”.

Sådan skrev præsten, Anders Christensen Brandt, da Niels Maws far, Peder, blev begravet i 1637.

Da Anders Brandt er 8 gange tipoldefar til denne bogs forfatter, vil han blive omtalt i fjerde bind af ”Familiens Historier”. Anders Brandt i Nordborg førte en slags dagbog, hvor han indskrev de kirkelige handlinger, som han syntes var interessante. Ellers skrev han blot, hvor mange, der var født, gift, døde og så videre de enkelte år. Men det er en af de første bevarede kirkebogslignende optegnelser i Danmark.

Ud fra alderen ved han død, kan det udledes, at Peter Maw var født cirka 1531, og hans forældre må derfor være født omkring 1500. Og en kaldsmand var i Sønderjylland også valgmand ved præstevalg.

Kister til opbevaring af udstyr.

Nordborg Kirke. (Resens Atlas, 1677, det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Holm under hertugerne

I 1483 og 1543 nævnes der 25 fæstebønder som skatteydere i Holm. Og da enkedronning Dorothea af Sachsen-Lauenburg døde i 1571, arvede hendes søn, Hans den yngre Nordborg Len. Han købte de øvrige gårde i Holm fra forskellige adelige, og 1584 forærede hans bror, kong Christian 3., ham en gård og et kåd i Holm, som tidligere havde tilhørt henholdsvis præsten og kapellanen ved Tontoft kirke - senere omdøbt til Nordborg. Herefter ejede hertugen alle fæstegårde i Holm.

Hidtil havde fæstebønderne betalt deres afgifter i form af naturalier og lidt penge, men nu kom de også til at arbejde på hertugens jorde, og dette hoveri skulle komme til at vare i små 200 år.

Bønder under såning af deres marker i 1585 (Vignet fra Jacob Ulfeldts Jordebog, Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Hekse og pest i Holm

1624 arvede hertug Hans' søn Frederik hertugdømmet Nordborg. Han var en ivrig hekseforfølger, og det er i hans tid – frem til 1658, at adskillige hekse blev brændt på Als.

Frederiks regeringsperiode var desuden præget af pesten fra 1625 til 1629, hvor Holm heller ikke gik ramt forbi - i 1629 noterede pastor Anders Brandt, at der døde 47 indbyggere. Og i årene efter hertugens død var egnen besat af svenske tropper frem til 1660, og befolkningen blev meget udpint og forarmet – ligesom i resten af landet.

Gammel gårdmandsslægt

Karen Hansdatter stammede sandsynligvis fra en slægt af gårdfolk, mest fra Holm men også fra nabosognet Oksbøl. Hendes familie kan føres tilbage til omkring 1600.

Karen Hansdatter (1731-1777), der var gift med Niels Nielsen i Holm, og hvis ægteskab er beskrevet i kapitlet ”Husmænd i Holm”, var muligvis datter af Hans Christensen Markfoged. Navnet på hans kone kendes ikke.

Hans Christensen Markfogeds livsdata kendes heller ikke, men han var muligvis identisk med den Hans Christensen, som var søn af Christen Jørgensen og Cecilie Hansdatter af Broballe. I givet fald var han født 1698.

Gårdmand efter far

Christen Jørgensen (1666 -1732) blev den 13. oktober 1695 gift med Cecilie Hansdatter (1670 -1745) fra Broballe i Oksbøl Sogn. Hendes forældre er ukendte.

Christen overtog gården på Dyvigvej 10 efter sin far. Og ved sin død var han nævnt som tolvmand, hvilket vil sige, at han var medlem af landsbyens styre.

Christen og Cecilies ældste søn var Jørgen Christensen Øster (1696-1746), som overtog gården efter faren. Han havde to sønner med Charlotte Lauritzen Skrædder (1691-1772).

To år efter fulgte altså Hans Christensen og derefter Christen Christensen Johnsen (1700-1749),

Døre i en slesvigsk gård på Frilandsmuseet.

som overtog fæstebøl nr. 42 på Baunbjergvej 30 i Holm. Han døde forgældet, og hans arvinger afstod arven. Han var gift med Maren Christens.

Datteren Maren Christensen (1708-1750) havde to eller tre børn med Nis Hansen Willadsen.

Overtog enke og gården

Christen Jørgensen var ældste søn af Jørgen Christensen Johansen og Anne Christensen (f. januar 1633), som blev viet i Nordborg Kirke den 9. april 1665.

Anne ses både som Christensen og Christensdatter, og 1664 blev hun enke efter Gert Pedersen, som først havde været gift med Maren Thomsen (d. 1659), og de videreførte hendes første mands gård nr. 35, matrikel 3 på Dyvigvej 10.

Hjørne af stue i gård på Frilandsmuseet.

*Kig til alkover i
stue på
Frilandsmuseet.*

Da Anne Christensen i 1654 fødte sønnen Peder Gertsen, var præstens kone fadderske og gav 1 rigsmark. Det vil sige Magdalene Dominicusdatter Lorentzen (1623-1661), der var gift med Anders Christensen Brandt. Anne havde også datteren Kirsten Gertsdatter (f. 1664) med sin første mand.

Anne og Jørgens andet fælles barn var Maren Jørgensdatter (1668-1752), der fik ni børn med Christen Simonsen (1672-1731) på bol nr. 41 Lundsbergsgaard, som ligger Møllegade 15, der i dag er kendt som Jollamandsgård.

Sønnen Gert Jørgensen blev født i 1670, fulgt tre år senere af datteren Magdalene, som fik barn med Jacob Jensen, og stod offentlig skrifte 8. november 1696 for at have overtrådt det 6. bud (Du må ikke bryde ægteskabet). Jacob fik i alt tre uægte børn. Hun blev senere gift med Jørgen Clausen og fik to børn, der døde som små.

Den yngste af Anne og Jørgens børn var Margrethe i 1676, som der ikke er flere detaljer om.

Udskåret alkove i den fine stue i en slesvigsk gård på Frilandsmuseet.

Plade-slægten

Jørgen Christensen Johansens baggrund kendes ikke, men hans far må have heddet Christen Johansen.

Anne Christensdatter (f. 1633) var ældste datter af Christen Jensen Plade (1602-1680) og Karen Callesen (f. 1614), som var gårdfolk på bol nr. 50, Trolsgård på Møllegade 62.

Ved vielsen den 1632 i Nordborg Kirke står der, at Christen Plade blev viet til ægteskab i Holm. Han kaldes skiftevis Jensen og Plade i kirkebogen og ses også som Jessen. Han nævnes i kilderne i 1645, 1656-1662 og 1670-1672. Han ydede sit tiende til præsten i form af 1 ørt af hver slags korn.

Karen Callesdatter nævnes flere gange, når hun blev introduceret efter fødslerne af børnene. Den 12. oktober 1634 blev introduktionen foretaget af kapellanen, da præsten var på rejse i Jylland.

Christen og Karens anden datter, Elline (f. 1634), blev 1661 gift med Niels Jørgensen fra Havnbjerg, som overtog bol nr. 44 i Damgade 14. De fik fem børn.

I 1636 fik parret et dødfødt barn, og to år efter fik de sønnen Jes Christensen Plade (1638-1686), som overtog farens gård og fik fem børn med Maren Nielsen, der bragte gården med i ægteskabet med sin anden mand, Andreas Hansen, som hun fik en datter med.

De næste var tvillingerne Maren og Peter i 1640. Maren, som døde i 1680, var gift med Christen Berthelsen (1625-1680). Det sidste af deres otte børn, Ellen Christensen, blev døbt 13. juni, begravet 26. juli 1680 i Nordborg, hvorefter Maren blev introduceret i kirken den 25. august samme dag, som manden blev begravet. Ved Peders dåb var præstens kone Magdalene igen fadderske og gav 10 skilling. Han døde i 1657.

De to yngste døtre var Karen og Anne. Ved den førstes dåb var præstens kone Magdalene endnu engang fadderske og gav 2 rigsmark, og ved den sidstes i 1645 gav præsten 8 skilling i faddergave. Det vides ikke, hvad der skete med de to piger.

Kartning og spinding af uld var en del af arbejdet i enhver gård, som her i Den Fynske Landsby.

Mange gårde vævede man til eget brug eller supplerede gårdens indtægter på denne måde. Her væv på den alsiske gård på Filandsmuseet.

Brændt som heks

Anne Thomasdatters far var gårdmand i Nordborg og hendes farmor, Ann Kalles, blev brændt som heks i 1630.

Anne Thomasdatter eller Thomsdatter, der var gift med Bonde Mortensen, var datter af Thomas Kallesen (1590-1653) fra Nordborg. Om ham skrev pastor Anders Brandt i 1633: *"Dom 22 p. Trin. om Torsdagen brændte et Kaad af heri Kjøbing, som Thomas Kallesen udi boede."*

Annes mor kendes ikke, men hun og faren fik Maren i 1624, Jes i 1627 og Bodell i 1628. Det vides ikke, om de tre yngste var gift eller fik efterkommere. Annes ægteskab er beskrevet i kapitlet "Alsiske aner".

Kiøbing var det tidligere navn for det nuværende Nordborg. Her har Thomas Kallesen boet ifølge kirkebogen, men ved hans begravelse boede han i Pøl, nord for slottet. (Resens Atlas, 1677, det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Heksebrændinger

Den 22. august 1630 skrev præsten i Nordborg, Anders Christen Brandt i kirkebogen: *"Dom 13 p. Trin. i denne Uge er Merthe Peders i Holm og Anne Kalles forbrændt for Trolddom."*

Anne eller Ann Kalles var mor til Thomas Kallesen, men navnet på hendes mand kendes ikke. Hun blev dermed en af de omkring 1.000 danskere, der blev brændt som hekse i den periode, hvor hekse blev forfulgt. Den første danske heks blev brændt på bålet i Stege i 1540. 90 % af de anklagede var kvinder, hvoraf to tredjedele var over 50 år, og 59 % var gift. En statistik over sagerne ved Landstinget i Viborg peger på, at der blev gennemført omkring 1.000 heksebrændinger i Danmark.

Og 60 % af alle danske processer mod hekse fandt sted fra 1617 til 1622, efter at Christian 4. udsendte forordningen "Om troldfolk og deres medvidere". Loven skelnede mellem 'rigtige troldfolk' og de 'gale' eller 'indbildte': De troldfolk, der havde sluttet en pagt med djævelen og bedrev sort magi, skulle brændes på bålet efter den mindre pinefulde stigemetode. De gale troldfolk bedrev blot 'hvid magi'. De samlede blandt andet urter til helbredelse og udførte ritualer baseret på gammel folketro. De blev straffet med landsforvisning og fratagelse af deres ejendom.

Christian 4.'s forordning fra 1617.

Sagsgangen

Når en person blev anklaget for at være heks, lod kirken sagen gå videre til domstolen, hvor retssagen ofte varede flere dage. For at sikre, at den dømte virkelig var en heks, gennemførte man forskellige prøver: Vandprøven, tåreprøven, vægtprøven eller stikprøven. Men uanset, hvordan prøverne faldt ud, var det næsten umuligt at blive frikendt. Hvis vægtprøven fx beviste, at den anklagede var tungere end "gennemsnittet" for en heks, forklarede man det med, at hun havde øvet trolddom.

Hvem udpegede heksene?

Det havde i århundreder været accepteret at bruge "hvid magi", hvor en klog kone eller klog mand kunne hjælpe til at få en ko til at give mælk og så videre. Men på grund af udviklingen i samfundet, blev der større mistænkelighed over for de magiske evner. Og anklager om trolddom blev brugt mellem folk. Blev husdyr syge, mælken sur, eller slog høsten fejl, fik

landsbyens særling eller en forhadet nabokone skylden herfor.

Heksetroen fungerede derfor som en slags syndebug i et samfund, hvor hverdagen ofte var hård og fattig. Hvis man var med til at dømme andre, håbede man selv på at gå fri. Den lutheranske trosretning holdt på, at alt var et udslag af Guds vilje. Man mente derfor, at personlige ulykker som sygdom og nød var Guds straf. Folk, der var ramt af ulykke, skyldte skylden på trolddom for at forsikre sig om deres egen uskyld. Hvis nogle klarede sig særlig godt, stod de også for skud, da det blev antaget, at de havde brugt magi til at nå velstand eller skønhed.

Sidste hekseafbrænding

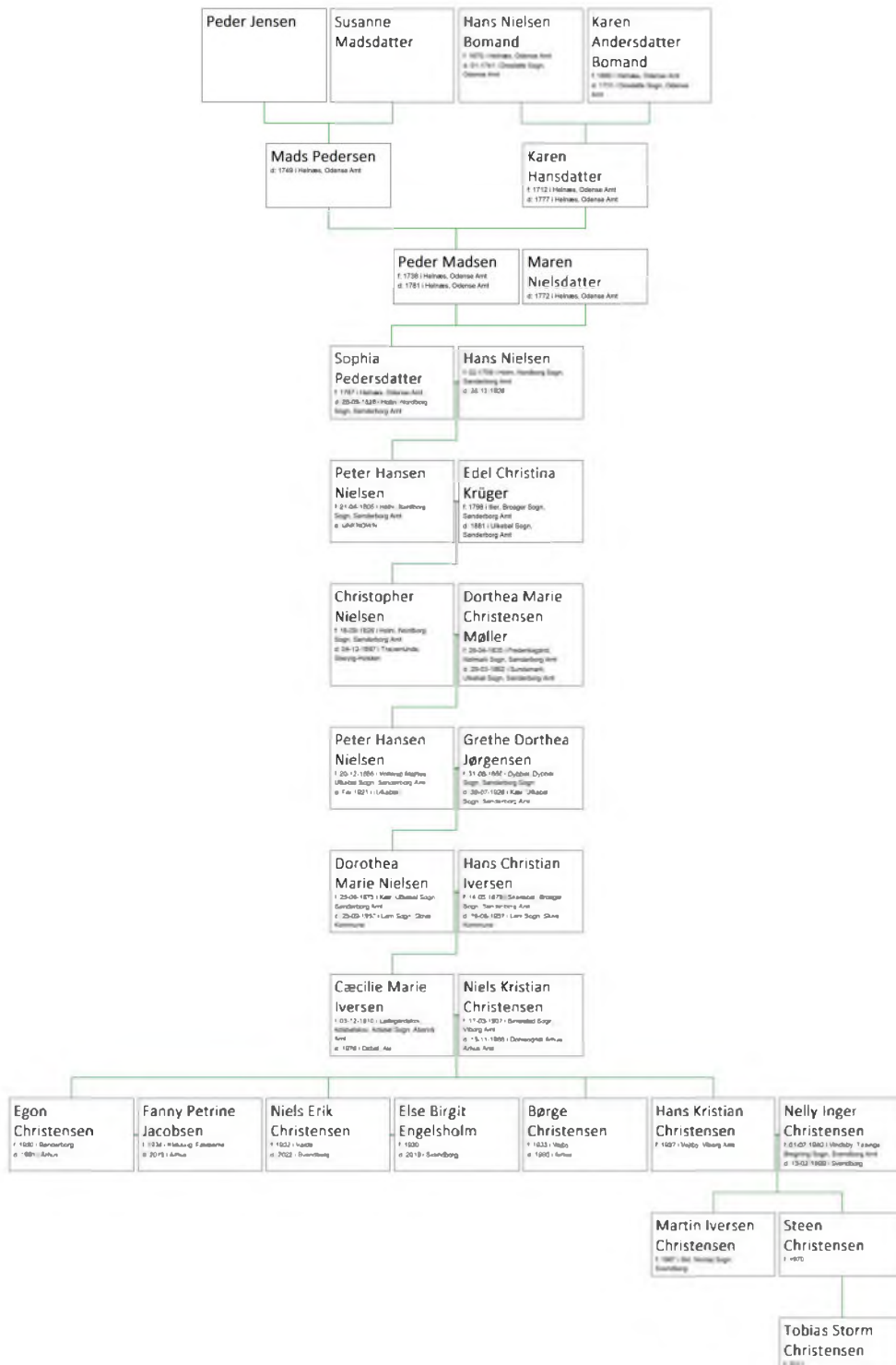
Den sidste danske heks blev brændt på bålet på Falster i 1693. Selvom ingen blev dømt til bålet herefter, fortsatte processerne i de østlige dele af landet helt op i begyndelsen af 1700-tallet. Fra 1708 kendes et tilfælde, hvor det fynske landsting omstødte en afsagt bålstraf afsagt ved et birketing.

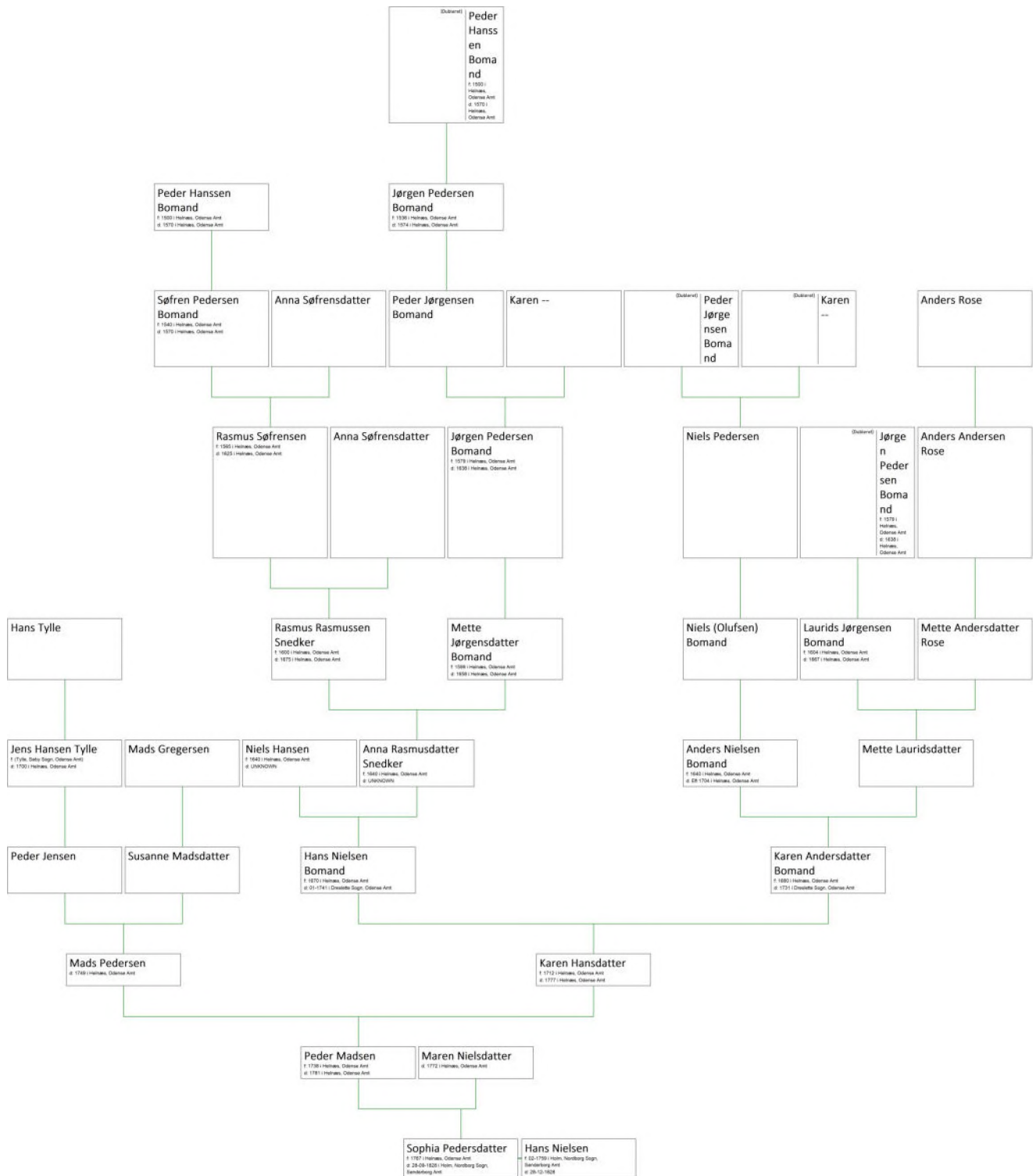
Der findes ingen danske afbildninger af hekseafbrændinger. (Illustrationen er fra 1477 af Diepold Schilling, via Wikimedia Commons).

Stor slægt på Helnæs

Cilias farmors mor, Sophie Pedersdatters slægt stammede fra Helnæs. Mange af hends slægtslinjer kan føres tilbage til den første kendte forfar, Peder Hanssen Bromand. Desuden er det meget tænkeligt, at de linjer, der ikke kan føres langt tilbage på grund af manglende og hullede kirkebøger, også har forbindelser til Bromandslægten.

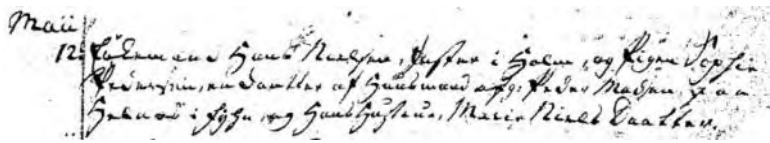
Slægtstavle: Cillas farfars mors aner

Fisker med fine forfædre

Sophia Pedersdatter blev tidligt forældreløs og var flyttet fra Helnæs til Holm, hvor hun sandsynligvis var husholderske omkring 1800. Hendes far var husmand og fisker og hendes mors familie kan føres tilbage til 1500-tallet på den vestfynske ø.

Ved Sophia Pedersdatters vielse i Nordborg Kirke den 12. maj 1804 til enkemand Hans Nielsen, som var indsidder i Holm, står der, at hun var datter af "afdøde gårdmand Peder Madsen på Helnæs i Fyn" og hans hustru Maria Nielsdatter. Ægteskabet er beskrevet i kapitlet "Husmænd i Holm".

Maii
12. Maj 1804
Hans Nielsen, Husmand i Holm, og Sophia
Pedersdatter, datter af Gårdmand Peder Madsen på
Helnæs i Fyn og Guldbrønde, Maria Nielsdatter.

Sophia var da 37 år, og i løbet af de næste 11 år fik parret fire børn.

Det er muligvis hende, der ses

i Folketællingen i 1803 som husholderske for Christen Petersen, der var på aftægt hos sin søn, gårdmand Peter Christensen Græsberg på fæstebol nummer 64 (Grejsbjerg) Lønsømadevej 15 i Holm, som senere blev nedlagt.

Fandt forbindelsen til Helnæs

Da kirkebogen i Helnæs Sogn først er delvist bevaret fra 1776, lignede det en blindgyde. Men oplysningerne om hendes forældre og deres forfædre findes i Frederiksgave Skifteprotokol.

Her fremgår det, at Sophias far, Peder Madsen (1738 – 1781), ikke var gårdmand som der står i Kirkebogen i Nordborg, men husmand. Ifølge fæsteprotokollen overtog han et husmandssted på Helnæs efter Hans Andersen den 17. april 1762. Det vil sige, at han sandsynligvis var fisker med jord. Ifølge historiskatlas.dk var de mange fiskerhuse med jord meget karakteristiske for Helnæs allerede fra 1500-1600-tallet og langt op i tiden.

I skiftet efter hans død nævnes ud over enken og børnene følgende slægtninge som arvinger:

- Hans Madsen, Gårdmand på Helnæs
- Gårdmand Claus Hansen
- Hans Larsen
- Gregers Madsen på Helnæs.

Helnæs Kirke blev indviet d. 1. maj 1618. Hermed havde de ca. 250 beboere fået et lokalt "gudshus, på deres egen bekostning" efter ansøgning til Christian 4. Indtil da havde øen først hørt til Dreslette Kirke og efter reformationen i 1536 til Sønderby Kirke. Kapellet betjent af en kapellan fra Søby indtil 1738, hvor Helnæs blev et selvstændigt sogn. To år senere blev kirketårnet bygget af major Frans Joakim Dewitz fra Frederiksgave.

At Sophia var taget fra Helnæs til Als var ikke usædvanligt. Generelt var der nemlig tætte forbindelser mellem de to øer. Tingbøgerne viser, at der var en omfattende smuglervirksomhed mellem Helnæs-området og Als. Og det var tydeligvis - også ifølge retsprotokollerne - "udenøs folk" fra "oplandet" og Alsinger, der stod for denne virksomhed.

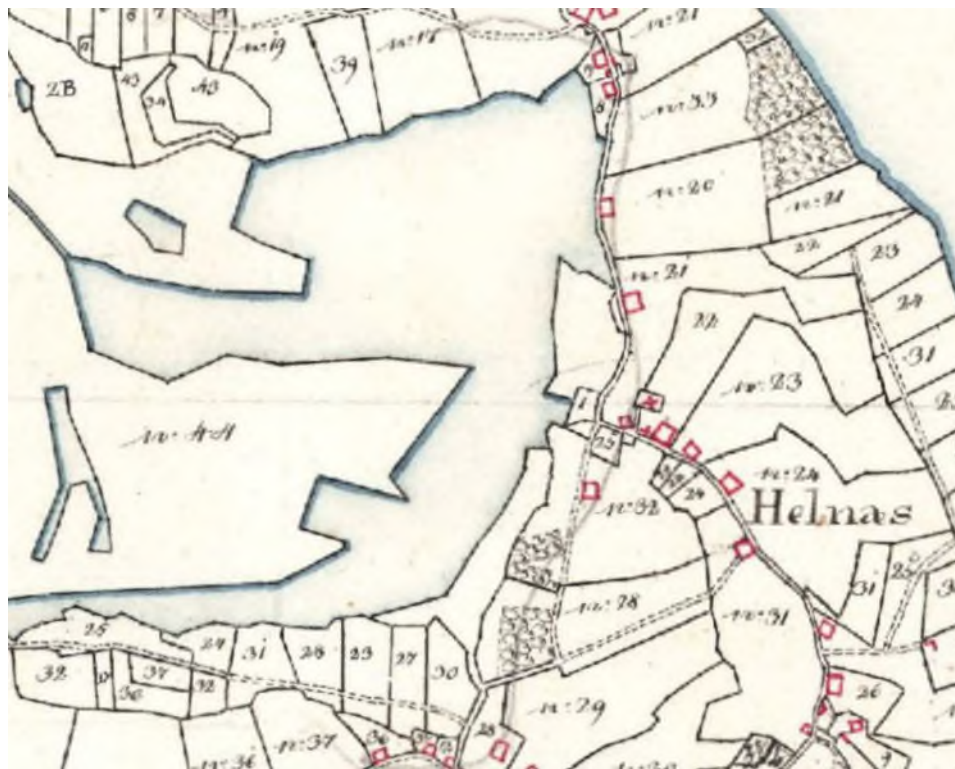
Husmand og fisker på Helnæs

Peder Madsen var først gift med Maren Nielsdatter (d. 1772), hvis baggrund ikke kendes.

Deres ældste søn, Mads Pedersen (1760-1847) havde fem børn med Mette Jørgensdatter.

Den eneste af døtrene, der er mere viden om, er Sophia. De øvrige døtre var: Johanna (f. 1765), Karen (f. 1773) og Maren (f. 1779).

Efter Maren's død blev Peder gift med Karen Madsdatter, hvis anden mand var Hans Jørgensen, der også var husmand på Helnæs.

Helnæs By på kort på 1820 var en blanding af gårde og et stort antal huse, hvor beboerne levede af fiskeri, lidt landbrug og eventuelt også handel. (Historiske kort på nettet).

Slægten Bomand på Helnæs

Peder Madsen var søn af Mads Pedersen (d. 1749), som var fæster af Mosegård på Helnæs fra 1725 til sin død, og Karen Hansdatter (1712-77), der var efterkommer af slotsfoged Peter Hanssen Bomands anden søn, Hans Madsen (1741-1809), som var gårdmand på Helnæs og havde tre børn med Karen Pedersdatter (1736-1787/1801) (Skifte efter ham: Frederiksgave Skiftprotokol V, 85, 94).

De to yngste sønner ses ikke ved folketællingerne i 1787 eller 1801: Rasmus (f. 1744) og Laus eller Laurids (f. 1745). De var altså enten døde eller flyttet fra sognet.

Peders død

Den 21. april 1749 anmeldtes for skifteretten, at Mads Pedersen "for nogle dage siden ver afgæet ved døden".

Til stede var Karen Hansdatter med lavværge, hendes bror Niels Boemand – det vil sige Niels Hansen Boe fra Bogård - og på de fire børns vegne - deres farbror, Jens Pedersen af Sønderby.

Skiftets afslutning blev udsat til tredivedagen for dødsfaldet. Tilsynet med de fire sønner udspecificeres mellem Boerne, så hver enkelt af dem fik deres egen værge. Peders værge var Jens Pedersen i Sønderby, Hans' værge var Simon Espensen (Rørmosegård), Rasmus' var Niels Boemand og endelig var Laurids' værge Laurs Laursen i Liltoft.

Stue med alokove i fiskerhus på Frilandsmuseet.

Alkove og hylder med husets pæne porcelæn i fiskerhus på Frilandsmuseet.

På enkens vegne mødte Søfren Christensen, Helnæs (Stensgård), som lavværge. Han var gift med hendes faster, Anne Nielsdatter på Stensgård.

Efter Peders død, blev Karen gift med Peder Laursen, som overtog fæstet på gården.

Byttede gård med svoger

Mads Pedersen var den ældste søn af Peder Jensen, som 1707 var fæster af Mosegård. Det tyder på, at han byttede gård med sin svoger, Gregers Madsen, der var bror til hans kone Susanne Madsdatter og gift med hans søster Anna Jensdatter.

Udover Mads havde Peder og Susanne to sønner, som boede i Sønderby: Jens (død 1741) og Peder Pedersen.

Parrets eneste datter, Anna Petersdatter (1707-1792), var gift med Laurs Laursen, som var fæster af Liltofte i Gamtofte. Han var senere værge for en af Mads Pedersens sønner.

Tylle fra Tyllegård

Susanne og Gregers' far, Mads Gregersen, var også fæster af Mosegård.

Peder

Jensen var søn af Jens Tylle, hvis far var Hans Tylle fra Tyllegård i landsbyen Tylle lige nord for Kirke Søby, som ligger 10 kilometer fra Assens og cirka 20 kilometer fra Helnæs.

Navnet Tylle kan føres tilbage til 1200-tallet og menes at stamme fra den lave og fugtige eng, der tidligere var på stedet.

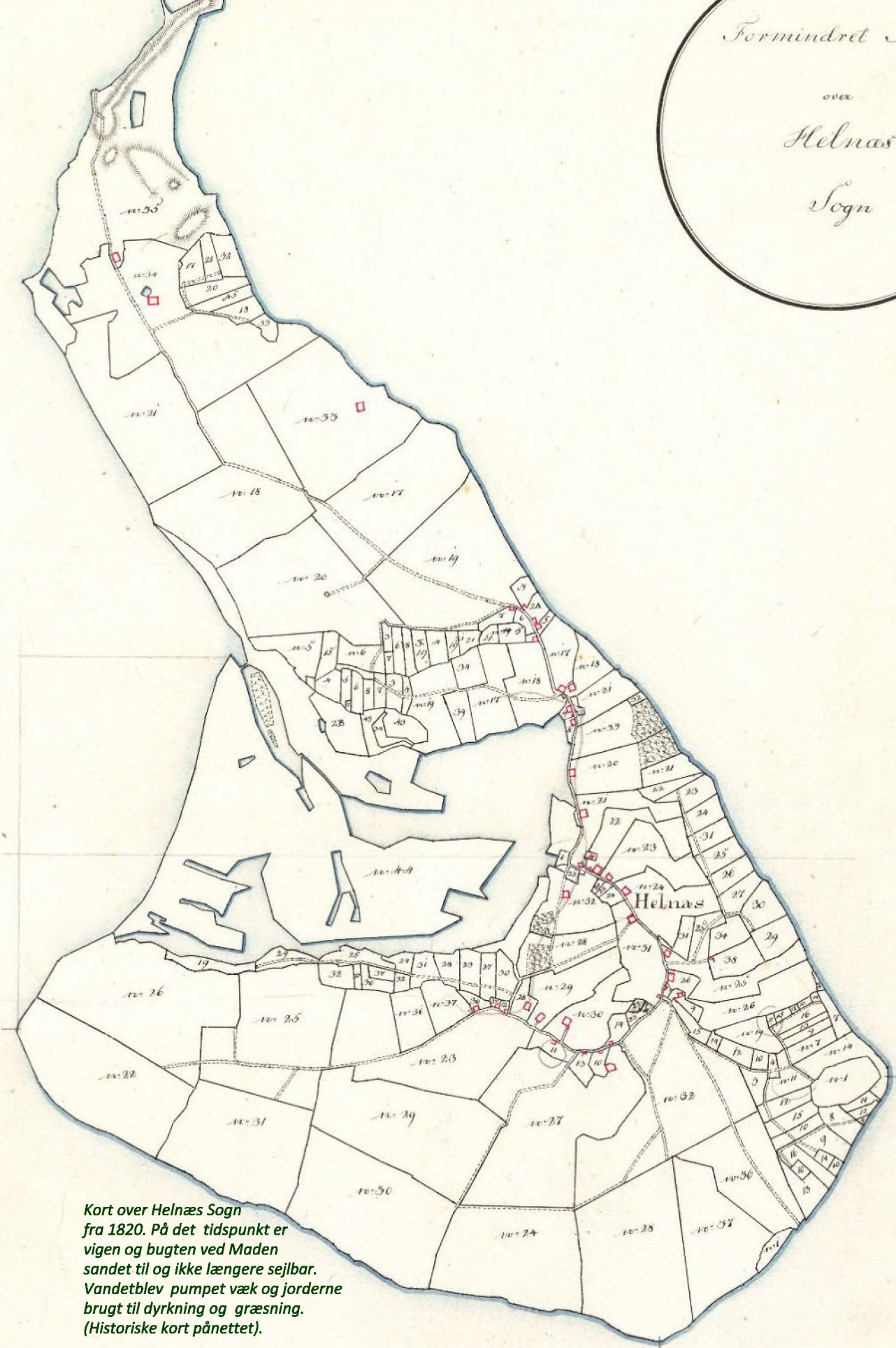
Tyllegård ved Søby omkring 1960. (Danmark Set fra Luften, Det Kongelige Bibliotek).

Fermindret Kort

over

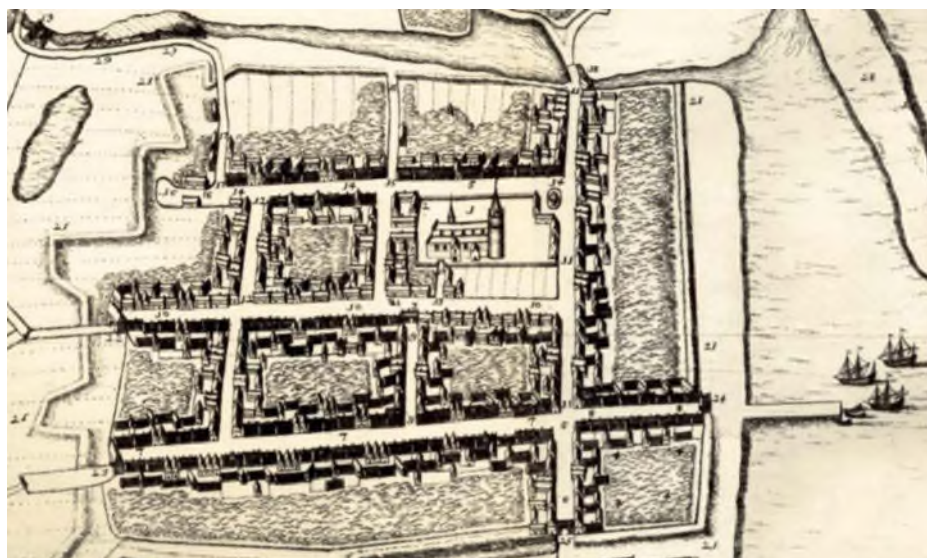
Helnæs

Sogn

Kort over Helnæs Sogn
fra 1820. På det tidspunkt er
vigen og bugten ved Maden
sandet til og ikke længere sejlbare.
Vandet blev pumpet væk og jorderne
brugt til dyrkning og græsning.
(Historiske kort pånettet).

Nummer to var Niels Hansen Boe (1711-ca. 1793), som overtog fæstet på Bogården. I tingbøgerne benævnes han både som Bomand og Boe. Han var gift med Anna Andersdatter, datter af Anders Lauridsen og Maren Lauridsdatter fra Voldtofte. De fik fire børn, blandt andet Hans Nielsen Boe (1754-1829), som overtog Bogården på Helnæs. Det vides også, at han gik i skole i tre år af sin ungdom i Assens. Han overlod styret af gården til sin kone og ældste søn-tilsyneladende på grund af drikfældighed. Han var gift med Mette Madsdatter, datter af Mads Larsen på Brydegård og efterfølgende med Maren Offersdatter

Assens på Resens Atlas i 1677. (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

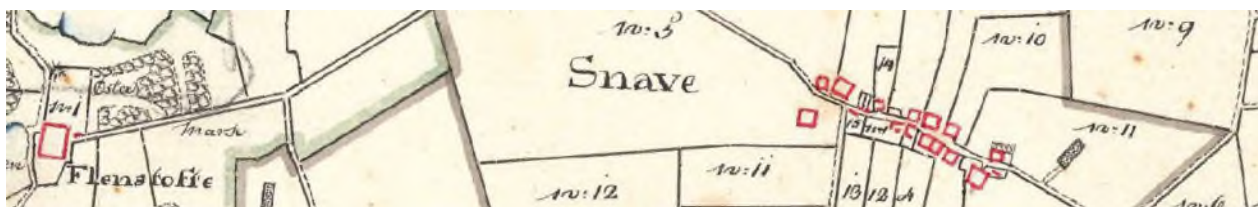
De næste i rækken

Nummer fire i rækken var Anders Hansen Bomand (1713-1793). Han overtog fæstet på Halvgården - matrikel 6 i Snave - efter sin første kone Kirsten Larsdatters forældre. Efter hendes død i 1758 giftede han sig med Anna Andersdatter, som var datter

Den tidligere latinske skole i Assens, der i dag er privatbolig.

af Anders Gierdsen, der var gårdmand på Ørbæk i Mullerød og Maren Offersdatter og til sidst med Karen Andersdatter, datter af Anders Nielsen Smed og Maren Olufsdatter. Han fik i alt ni børn. I 1719 fulgte Rasmus Hansen Bomand, som der ikke er flere informationer om. Den næste i rækken, Anna, der døde i 1753, fik otte børn med Hans Andersen, som døde samme år som hun. Han fæstede først gården på Thorø ved Thorøhuse men byttede den med en gård i Salttofte under Brahesborg Gods.

Snave i 1810. Flentofte ses til venstre på matrikelkortet. (Historiske Kort på Nettet)

Anders Jensen var lakaj hos Fritz Rantzau på Brahesborg lige uden for Assens.

Den yngste, Marens mand, Jens Andersen Ladefoged (1697-1764), var sandsynligvis tidligere ladefoged på Frederiksgave (Hagenskov) og senere selvejerbolsmand i Saltofte. Af deres syv børn var sønnen Anders (f. 1735) Lakaj hos "højvelbårne Hr. Greve Fritz Rantzau"

på Brahesborg ved skiftet i 1764, og sønnen Jens var "syg og sengeliggende, uden Haab om Bedring". Han døde da også senere samme år, 24 år gammel.

Gift med slægtning

Hans Nielsen Boe var ældste søn af Niels Hansen og Anna Rasmusdatter Snedker (f. 1640), der var kusine til hans kone, Karen, nemlig Mette Lauridsdatter. Både Anna og Mette nedstammede flere

gange fra Peder Hanssen Bomand.

Parret blev viet 15. juni 1662 i Dreslette Kirke. Han var gårdmand på Stengården, som var matrikel 21 på Helnæs. Nummer to i rækken, Anders (d. 1736), var fæster af Gl. Ellebækgård på Helnæs. Han var gift med Johanne Jensdatter (d. 1721) og Mette Nielsdatter af Simmerholm i Dreslette. Han fik en søn, Hans Andersen, der blev fæster af Stensgård, som en af hans efterkommer købte til selveje. Han havde en stor efterslægt, hvoraf en stor del

Det indre af Helnæs Kirke.

boede på Vestfyn og Fåborgegenen.

Datteren Maren Nielsdatter, som døde 1736, er der ingen yderligere informationer om.

Den yngste, Anna (død 1744), var gift med Søfren Christensen, som overtog fæstet af Stensgården efter hendes far. Hendes eneste søn, Christen Sørensen (kaldet Christian Thorsen) (1701-ca. 1768), fik et stort antal efterkommere med sin kone, Anne Thorsdatter, der var datter af Thord Andersen, på Gammelgård, matrikel 9 på Helnæs.

Dobbelte slægtslinjer

Niels Hansens baggrund er ikke kendt, men Anna var datter af Rasmus Rasmussen Snedker (1600-1675) og Mette Jørgensdatter Bomand, der begge var efterkommere af Peder Hanssen Bomand, der var hans oldefar og hendes tipoldefar.

Parrets ældste barn var Simon Rasmussen Snedker, som overtog halvdelen af Brydegård og snedkeriet. I 1679 var han med til at vurdere Sønderby Kirke og senere Turup Kirkes brøstfældighed. Hans kone var kendt som Mette Simon Snedkers. Nummer to, Peder, var gift med Johanne, men der findes ikke flere informationer om dem.

Den ældste datter, Birgitte Rasmusdatter Snedker (1628-1716), fik mange efterkommere med sin mand, Anders Olufsen, der var gårdejer på Ørbæk i Mullerød.

Den daglige stue i gård på Frilandsmuseet Maribos Gamle Huse.

Fynsk egnsdragt.

Den næste datter var Kirsten, som i 1642 indgik ægteskab med Christen Hansen Bødker fra Brydegård. Mange af deres 10 børn døde som helt små.

De to næste døtre var Margrethe Rasmusdatter Snedker og Maren Rasmusdatter Snedker. Hun var fadder for broren Rasmus i 1646, og blev gift med Christen Hansen Skomager i Sønderby.

Den næste var sønnen Rasmus Rasmussen, som var fæster af halvdelen af Hologården i Ebberup og gift med Johanne Lauridsdatter, der var datter af Lauritz Matzen, som muligvis var af Drudslægten.

Om sønnen Hans Rasmussen Snedker (1632-1680) vides det, at han var gift med Karen Hansdatter.

Så fulgte endnu en datter, Dorthé (1643-1729), som fik to døtre og en søn med Hans Ibsen fra Skårup. En af de to døtre blev begravet 1679.

Heller ikke den sidste i rækken, Christoffer Rasmussen Snedker, er der flere informationer om.

Fæstere i Brydegård

Rasmus var andet barn af Anna Søfrensdatter og Rasmus Søfrensen (ca. 1565-1629), der fra cirka 1605 til omkring 1624/1629 var fæstere af matrikel 5 i Brydegård, som er en landsby i Dreslette Sogn, der ligger lige, når man kommer ad adgangsvejen fra Helnæs til Fyn.

Deres ældste søn, Anders Rasmussen, overtog gården i Brydegård og fik to børn med Karen Andersdatter, inden han døde i 1660.

Brydegård (Historiske kort på nettet).

Nummer tre, efter Rasmus, var Søfren Rasmusen (død 1647), som var fæster af en gård under Flenstofte fra 1629 til 1643. Gården havde i middelalderen hovedgårdsstatus, men var senere i længere perioder frem til 1648 en almindelig bondegård, hvorefter det igen blev en hovedgård, og den nuværende hovedbygning er fra 1746. Søfren havde tre børn. Den næste var Anna (1605-1658). Hendes sønner med Hans Pedersen i Mullerød fik alle tilnavnet Bomand. Efter hans død blev hun gift med Christoffer Ibsen, som fik flere børn i ægteskabet med sin anden kone, Karen Marcusdatter, som var søster til præsten i Assens. Den yngste søn, Hans, døde 1669.

Matrikel 5 i Brydegård (Historiske kort på nettet).

Moren fik livsfæste

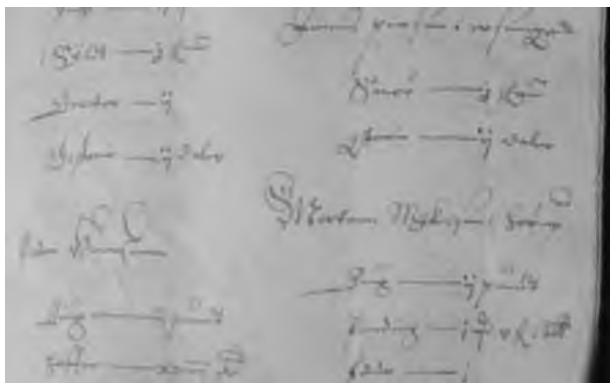
Annas baggrund er ukendt, mens Ramus var eneste kendte barn af Søfren Pedersen Bomand (1540-1570) og Anna Søfrensdatter, som altså hed det samme som hans kone.

Søfren var også gårdmand i Brydegård i Dreslette Sogn, og Anna fik efter hans død livsfæste på gården.

Af Erik Hardenbergs Jordebog fra 1583 fremgår, at hun havde fået udstedt tingsvidne om, at hun 1570 havde fået dom for, at hun måtte besidde gården, så længe hun sad enke, og Jens Pedersen og Boelde Pedersdatter levede. De var hendes mands søskende. Det fremgår desuden, at gården svarede landgilde på 3 pund byg, 4 mark samt 2 rigsdaler i gæsteri.

Peter Hanssen Bomands søn

Søfren var søn af Peder Hanssen Bomand. Og ud over de nævnte søskende, Bolette og Jens, havde han broren Jørgen Pedersen Bomand, som var ane til Karen Hansdatters mor Karen Andersdatter Bomand.

Erik Hardenbergs Jordebog fra 1583.

Havde hjemme på Helnæs

Karen Andersdatter Bomand stammede fra Bomandslægtens gård, Langørsbo, der som tidligere nævnt efterhånden skiftede navn til Bogården.

Bogården har matrikelnummer 35 og er placeret på nordspidsen af Helnæs. (Historiske kort på nettet).

Karen Andersdatter Bomand var yngste datter af Anders Nielsen Bomand (ca. 1640-efter 1704) og Mette Lauridsdatter (1647-1704).

Anders overtog fæstet på Langørsbo 1669 og flyttede gården til den nuværende plads, da den oprindelige gård var ved at blive ædt af havet. Anders og Mette nævnes i Kopskatteregnskabet for 1704, hvor de boede hos datteren Karen og svigersønnen, Hans Nielsen Bomand.

De fik fire børn. Den ældste, Anders Andersen Bomand, var fæster af Matrikel 37 i Sønderby Sogn (som senere fik navnet Bjernegård), men afstod den til sin bror og tjente herefter som karl. Han var gift med Margrethe Michelsdatter. Efter at hendes mand måtte opgive gården i 1711, havde hun været tjenestepige på Bogården, indtil de sammen fæstede et hus.

Nummer to, Laurids Andersen Bomand (d. ca. 1730), fæstede gården efter storebroren. Han var gift med Karen Andersdatter, som beholdt fæstet nogen tid efter Laurids' død, inden hun overdrog det til den ældste af de to sønner og gik på aftægt hos ham.

Den yngste, Mette Andersdatter Bomand, havde to børn med Peder Drud, som var fæster af Matrikel 29 i Sønderby.

Eneste kendte barn

Anders var eneste kendte barn af Niels Olufsen Bomand, der i 1639 blev nævnt som fæster af Torpegård, matrikel 17 på Helnæs.

Han var igen søn af Oluf Nielsen Bomand, hvis far var Niels Pedersen, der ifølge Præsteindberetningen for 1600 var fæster af Helnæsgård.

Mor var en Rose

Mette var ældste datter af Laurids Jørgensen Bomand (1604-1667) og Mette Andersdatter Rose.

Laurids var forvalter af hovedgården Flenstofte, der var ejet af Corfitz Rosenkrantz, som

1648 genoprettede gården som hovedgård. I flere år havde den nemlig som tidligere nævnt været en almindelig bondegård under Hagenskov. Rigmarsken Anders Bille købte hovedgården i 1652, og den kom under Løgismose Gods. Senere blev Laurids gårdmand på Langørbo på Helnæs, og Mette overtog fæstet efter hans død.

Ud over Mette fik parret Anders i 1649 og Margrethe i 1655.

Flenstofte på kort fra 1820, hvor den igen var blevet en hovedgård, men beliggenheden må have været nogenlunde den samme, da Laurids Bomand var forvalter her indtil 1647. (Historiske kort på nettet).

Mulig slægtsrække

Mette Andersdatter Rose, var eneste kendte barn af Anders Andersen Rose,

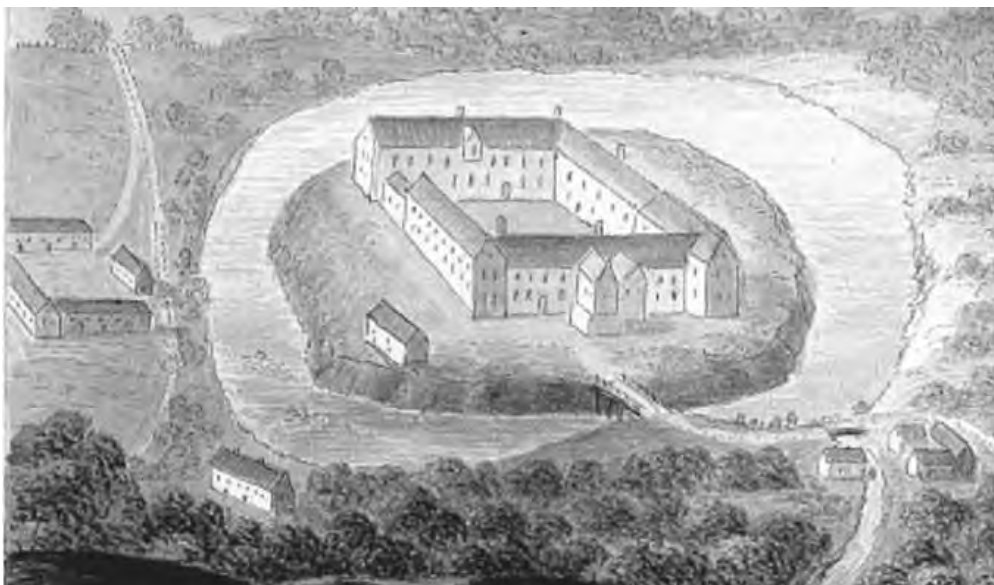
der var nævnt som fæster af Bauehøjsgård, matrikel 29 på Helnæs i perioden fra 1647 til 1665.

Der er muligvis en forbindelse til følgende tidligere fæstere af Matrikel 30 på Helnæs, som også var kendt som Martin Ellebæks Gård: 1583 Niels Ruose (Rose) samt 1605 og 1610 Anders Rousson (Roses Søn).

Bokone fæstede gården

Laurids Jørgensen Bomands far, Jørgen Pedersen Bomand (1575/1579-1638), og Oluf Nielsens Bomands far, Niels Pedersen, var sandsynligvis begge sønner af Peder Jørgensen Bomand (1558-1599) og Karen, der ses som Karen Bokone i kilderne.

Peder var gårdmand på familiegården Langørbo.

Det tidligere Hagenskov Slot, der brændte ned i 1741, ses på Resens Atlas fra 1677. Den nuværende bygning er opført i 1775. (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Peder Bomand er nævnt i Erik Hardenbergs Jordebog over Hagenskov fra 1583 som Peder Boffmandt og på hans ligsten i Sønderby Kirke kaldes han "Peder Jørgensen i Langoerbo".

Efter hans død havde Karen overtaget fæstet på Langørsbo alene fra 1599 til 1605 og fra 1605 sammen med sønnen Jørgen Pedersen Bomand. Hun kaldes ved den lejlighed Karen Peder Boemantz i Hagenskov Jordebog.

Ligsten i Sønderby kirke

Karens baggrund er ukendt, men Peder var søn af Jørgen Pedersen Bomand (ca. 1536-1575), der var fæster af Langørsbo, og som på en ligsten i Sønderby Kirke kaldes for "Jørgen Bomand".

Jørgen var søn af det første kendte medlem af slægten, Peder Hanssen Bomand, og dermed bror til Søfren Pedersen Bomand (ca. 1540-1570), der var ane til Karen Hansdatters far, Hans Nielsen Boe (1670-1741).

Fiskeri, smugleri og søfart på Helnæs

Som tidligere nævnt var der tidligere en del fiskeri, smugleri og søfart på Helnæs. Det var den gamle vig ved navn Maden på Helnæs, der gav øen dens betydning for søfarten i det sydfynske område og Sønderjylland.

Vigen strakte sig helt ind til det sted, hvor Helnæs Byvej, Stævnevej og Ryet i dag mødes i Helnæs by. Vigen eller den lave havbugt var mod nord, øst og syd omgivet af det højere liggende landskab med marker, skove og som nævnt Helnæs by længst inde. Som Jyllands vestkyst blev også vestsiden af Helnæs udsat for kraftig erosion både på grund af kraftige og mere vedvarende blæst fra vestlige retninger med transport af sand og grus fra nedbrydning af kysten rundt om Lindhoved og nord og nordøst på ind i og efterhånden langs vigen som blev stadigt mere tillukket med strandvolde. Fra 1785 blev Maden inddæmmet af Helnæsboerne suppleret og forstærket af de naturskabte strandvolde ud mod Lillebælt.

Ligsten i Sønderby Kirke med inskriptionen: "Jørgen Bomand paa Hellenis døde den 9. Jan. 1574 Peder Jørgensen i Langørsbo døde den 3. May 1599". Desuden begge ses bomærker.

Maden på Helnæs på Højkantskort 1840-1899 (Historiskatlas.dk).

Bobakkerne Halen lå var del af Bomandsfamiliens jorder, og den velbevarede ås kendes i dag som Bobakkerne. De blev dannet under den sidste istid, og selve den langstrakte ås er dannet af en smeltevandsflod, der strømmede under det kilometertykke isdække.

Slotsfogeden og hans slægt

Karen Hansdatter var efterkommer af Peder Hanssen Bomand (1500-1556), der har tusindvis af efterkommeren på Helnæs, det meste af Vestfyn – og resten af verden.

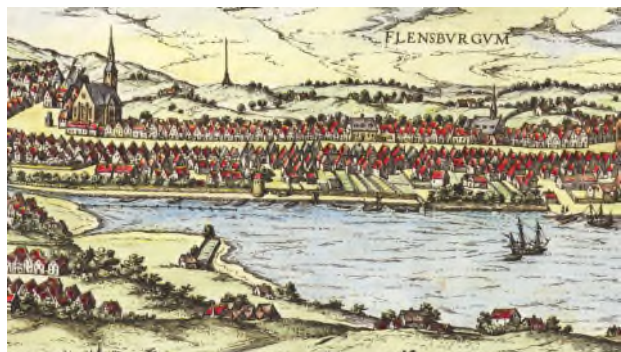
Karen Hansdatter (1712-1777), der var gift med Mads Pedersen, var datter af Hans Nielsen Boe og Karen Andersdatter Bomand, som begge var efterkommere af Peder Hanssen Bomand (1500-1556), der var slotsfoged på godset Hagenskov, som i perioden fra 1667 til 1962 var kendt under navnet Frederiksgave.

Her døde lensmanden Reinholdt von Heydersdorf i 1531, hvorefter hans enke, Anna Benedictsdatter von Ahlefeldt, holdt lenet som pant for en række lån. Hendes anden mand, Jens Nielsen Rotfeld, var lensmand over Hagenskov og Båg Herred, indtil hun døde i 1550.

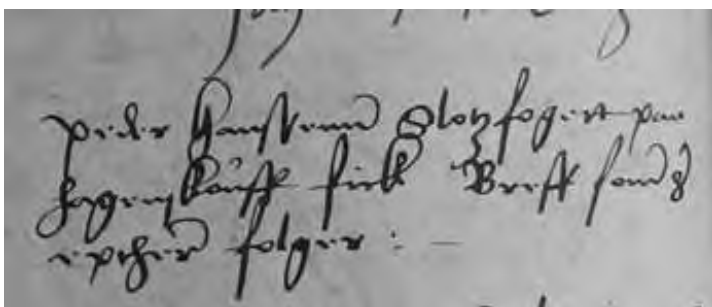
På Videnskabernes Selskabs kort over Fyn fra 1780 ses både Langørboe og Frederiksgave og noget af omgivelserne. Det fremgår også, at Bobakkerne fungerede som galgebakke. (Historiskatlas.dk).

Peder Bomand stammede muligvis fra Flensborg, hvor personer som Bernt Busman, Ermen Boosman, Durdich Bokman samt Gotzik og Herman Bosman ses i listerne over de flensborgske gildesbrødre tilbage til 1420. Et andet forhold, der kunne tale til fordel for forbindelsen til Flensborg var, at kilderne tyder på, at Reinholdt von Heydersdorf opholdt sig her, inden han kom til Hagenskov.

Udsnit af Brauns kort over Flensburg fra omkring 1600.

Foged og gårdmand

Indledningen på Peter Hanssen Bomands fæstebrev.

Peder Bomand blev udnævnt til foged på Helnæs og byggede Langørsbo Fæstegård i 1546:

1. juni 1546. Vi Chr. g.a.v., at denne Brevviser Peder Hanssen, Slotsfoged på Hagenskovf, nu har været her hos os med et beseglet Brev af os elsk. Jens Rotfelde, vor Mand, Tjener og Embedsmand på Hagenskovf,

hvorved denne under ham al den jord på Helgenæs, som skoven er affalden, mod Landgilde af 6 ørtug Rug, 6 ørtug Byg of 1 Fj. smør, som gode mænd nu nylig have sat den til efter vor Befaling. Thi tillade vi af synderlig Gunst, at forsk. Peder Hanssen maa nyde samme Jord i sin livstid, mod at han skal opbygge en god Gaard på Hellenes og holde den ved Hævd, aarlig yde den nævnte Landgilde uden anden Redsel paa Hagenskovf, være os og vore Efterfølgere tro og Lensmanden paa Hagenskovf lydig, ej hugge skovene ydermere, end vor Lensmand lader ham udvise til hans fri, nødtørftige Ildebrand, Gjærdsel og Bygningsømmer, og at have tilsyn med, at vore skove paa Hellenes ikke forhugges i nogen måde. Cum inhib.sol. Samme Datum. V, 290 b2”

Kronlenet Hagenskov

Helnæs lå under kronlenet Hagenskov, og i 1583 ydede de 18 gårde udover smør kun få og små kornydelse, mens 11 huse og småbrug ydede penge og fisk. Hertil kom ligeledes landgilde af forskellige jorder

opdyrket omkring 1520 – svarende til cirka 18 tønder hartkorn og omkring 1570 – omkring 60 tønder hartkorn. I 1605 var afgifterne af disse jorder fordelt på de enkelte gårdes landgilder.

Karakteristisk for øen var også de mange fiskerhuse med jord i 1500-1600-tallet. Og endnu i 1664 var der store skovarealer til i alt 90 svins olden. Olden var en måleenhed, som man brugte til at måle, hvor mange svin, der kunne finde føde i skoven.

Den stigende velstand viste sig desuden ved, at Helnæs i 1617-1618 fik egen kirke og blev et selvstændigt sogn. Og i 1785 startede inddæmningen af Maden, og i 1806 var der indvundet omkring 300 tønder land til græsning.

Det indre af Vinkelgården, der er kan ses på frilandsmuseet Hjerl Hede. De ældste dele af gården stammer fra 1545.

Stuen i Vinkelgården set fra den modsatte side i forhold til billedet på den foregående side. Ved siden af ses et opbevaringsrum i samme gård.

Første Langørsbo ædt af havet

Den oprindelige gård Langørsbo blev efterhånden oversvømmet, og blev flyttet ind, hvor den ligger nu, på øens nordspids, lige ved den nuværende dæmning.

Gården fik efterhånden navnet Bogård, i takt med at navnet Bomand blev forkortet til Boe. Gården var i 1600-tallet øens enestegård, det vil sige, at den lå uden for en landsby. Resten af Helnæs blev bokudskiftet allerede i 1769, og siden flyttede syv gårde ud på markerne rundt omkring på halvøen.

Den første Langørsbo har muligvis lignet Hallandsgården fra Frilandsmuseet. Oprindeligt byggede man nemlig af træ, inden man gik over til bindingsværk.

Gårde på Helnæs

Den første af Bomandslægten der boede på Helnæs var Peder Hanssen Bomand, der overtog Langørsbo i 1546. Efterhånden overtog hans børn, børnebørn og deres efterkommere en lang række af gårdene på øen. Alle fotos er taget i 1930'erne af Sylvest Jensen Luftfoto, Danmark Set fra Luften, Det Kgl. Bibliotek.

Matrikel 17, Toftegård (tidligere Hegningegård), Helnæs Byvej 41

1605 Oluf Nielsen Bomand

1647-ca. 1657 Niels Olufsen Bomand

1657-1672 Anders Nielsen Bomand

Søn af Niels Olufsen og gift med Mette Lauridsdatter, datter af Laurits Jørgensen Bomand og Mette Andersdatter Rose fra Langørsbo.

1672-1700 Jens Hansen Tylle

Nævnt 1692 som Varefoged på øen.

1700-1714 Anna Jensdatter Tylle

Hun havde ingen børn med Gregers Madsen, søn af Gregers Madsen fra Matrikel 32.

Matrikel 17, tidligere Heininge Gård, nu som Toftegård.

Matrikel 21, Stengården.

Matrikel 21, Stengården, Helnæs Byvej 71

1662-? Niels Hansen

Gift med Anna Rasmusdatter Snedker, datter af Rasmus Rasmussen Snedker. De havde fire børn: Hans, Anders, Anna og Maren

1707 Anna Nielsdatter

Hun var gift med Søfren Christensen.

Matrikel 27, Helnæsgård, Bøgeskovsvej 5

1667-1689 Christen Andersen

Søn af Anders Laursen, og gift med Karen Søfrensdatter, datter af Søfren Jørgensen Bomand fra Langørsbo. Børn: Mette (1658-60), Anders (f. 1661), Anna (f. 1664), Søfren (død efter fødslen i 1666), Søfren (f. ca. 1668), Fridrik (f. ca. 1670) og Christen (f. 1671).

Matrikel 27, Helnæsgård.

**Matrikel 29, Baunehøjsgård,
Bøgeskovsvej 18**

1647-1655 Anders Andersen Rose

Hans datter, Mette Andersdatter Rose, var gift med Laurids Jørgensen Bomand fra Langørbo. Da næste fæster overtog blev gården nævnt som øde – måske var den blevet brændt af under Svenskekrigene.

Matrikel 29, Baunehøjsgård.

**Matrikel 30, Gudmundsdal,
Bøgeskovsvej 16**

1583 Niels Ruose (Rose)

Ca. 1605-1624 Anders Rousson

1647 Hans Søfren Bomand

(f. ca. 1622). Hans var søn af Søfren Jørgensen Bomand, fra Langørbo.

Ca. 1675 Oluf Nielsen Bomand

Gift med Anna Hansdatter Bomand, datter af Hans Søfrensen Bomand.

Matrikel 30, tidligere Martin Ellebæks gård, efter proprietæren i 1930'erne. Senere var Fru Ellebæk gårdejer. Navn nu Gudmundsdal.

Matrikel 32, Mosegård, Ryget 3

1673-1700 Mads Gregersen.

Børn: Gregers (matrikel 17) og Susanne gift med næste fæster, Peder Jensen, søn af Jens Hansen Tylle fra Toftegaard. Børn: Mads, Jens, Peder og muligvis Anna.

1725-1749 Mads Pedersen

Søn af Peder Jensen og gift med Karen Hansdatter Boe (f. 1712), datter af Hans

Matrikel 32, Mosegård.

Nielsen Boe og Karen Andersdatter fra Langørbo. Børn: Peder (f. 1738), Hans (f. 1739), Susanne (f. 1741), Rasmus (f. 1744), Laurs (f. 1745). Karens anden mand var Peder Laursen. Flere fra slægten Bomand og Boe havde gården senere.

**Matrikel 33, Abkjeldgård, Helnæs
Byvej 11**

**Ca. 1630-død 1658 Peder Jørgensen
Bomand**

Født 1602 som søn af Jørgen Pedersen Bomand fra Langørbo. Gift med Anne Peders. De havde to børn: Peder og Johanne.

Matrikel 22, Abkjeldgård.

**Matrikel 35, Langørsbo /
Bogården, Helnæs Byvej 35**

1546-ca. 1556 Peder Hanssen Bomand

Han var slotsfoged på Hagenskov og gårdens første fæster. Børn: Jørgen (f. ca. 1536), Boelde, Jens og Søfren.

Ca. 1556-1574 Jørgen Pedersen Bomand

Han døde den 9. januar 1574, Søn: Peder (f. ca. 1558).

1574-1599 Peder Jørgensen Bomand

Gift med Karen Bokone, og døde 3. maj 1599. Søn: Jørgen (f. ca. 1579).

1600 Karen Bokone

Fæster med søn Jørgen Pedersen Bomand (d. 1639) Hans børn: Søfren (f.

1600), Laurids, Jep, Peder (f. ca. 1602). Mette (f. ca. 1605), Kirsten (f. ca. 1613), Anna (f. 1614).

1639-1657 Søfren Jørgensen Bomand

Gift med Anna Søfrens. Børn: Hans (f. 1622), Karen (f. 1640). Søfren døde ca. 1659.

1657 Jep Jørgensen Bomand

Overtog fæstet efter bror.

1658 Laurids Jørgensen Bomand

Fæstede gården efter bror. Gift med Mette Andersdatter Rose (fra matrikel 29). Børn: Mette (f. 1647), Anders (f. 1649), Margrethe (f. 1655). Laurids døde 1667.

1667-1669 Mette Andersdatter Rose

Under hendes tid på gården nævnes den som værende i meget dårlig stand.

1669-1704 Mette Lauridsdatter

Gift med Anders Nielsen (f. 1640), nok søn af Niels Olufsen Bomand på Toftegård, som byggede den nye gård længere inde i landet. Børn: Anders, Laurids, Mette, Karen. Begge døde efter 1704

1704 Karen Andersdatter

(f. ca. 1680). Gift med Hans Nielsen Bomand, søn af Niels Hansen og Anna Snedker fra Stensgaard. Børn: Kirsten (f. 1706), Niels (f. 1711), Karen (f. 1712), Anders (f. 1713), Anna (f. ca. 1715), Maren (f. ca. 1715) og Rasmus (f. 1719).

1735 Niels Hansen Boe

Han levede (1711-1793), overtog gården den 23. december 1735 og byggede 1783 det nuværende stuehus. Gift med Anna Andersdatter (f. 1714), fra Voldtofte. I følge mortenbo.com fik de børnene Karen, Maren, Kirsten, Anna, Anders og Birthe samt Hans Nielsen (1754-1829), der overtog gården Han havde gået tre år i skole i Assens men var ikke praktisk anlagt og overlod styret til konen Maren Offersdatter og den ældste søn, Hans Hansen (1795-1848). De fik desuden Mette, Ane, Lars, Offer, Anders og Niels. Hans var gift med Maren Pedersdatter, der i 1856 købte Bogården af statskassen. Hun testamenterede gården til sin datter Ane og druknede sig en måned senere i Lillebælt. Ane bytte gården til sin mands svogers, og de solgte den i 1892 til Peder Jacobsen Runge. Hans barnebarn, Peder Jacob Runge giftede sig med Ane Boe, og derved var der igen et medlem af Bomand/Boeslægten på gården.

Matrikel 35 hed oprindeligt Langørsbo, hvilket efterhånden blev forenklet til Bogården, ligesom slægtens tilnavn gik fra Bomand til Boe.

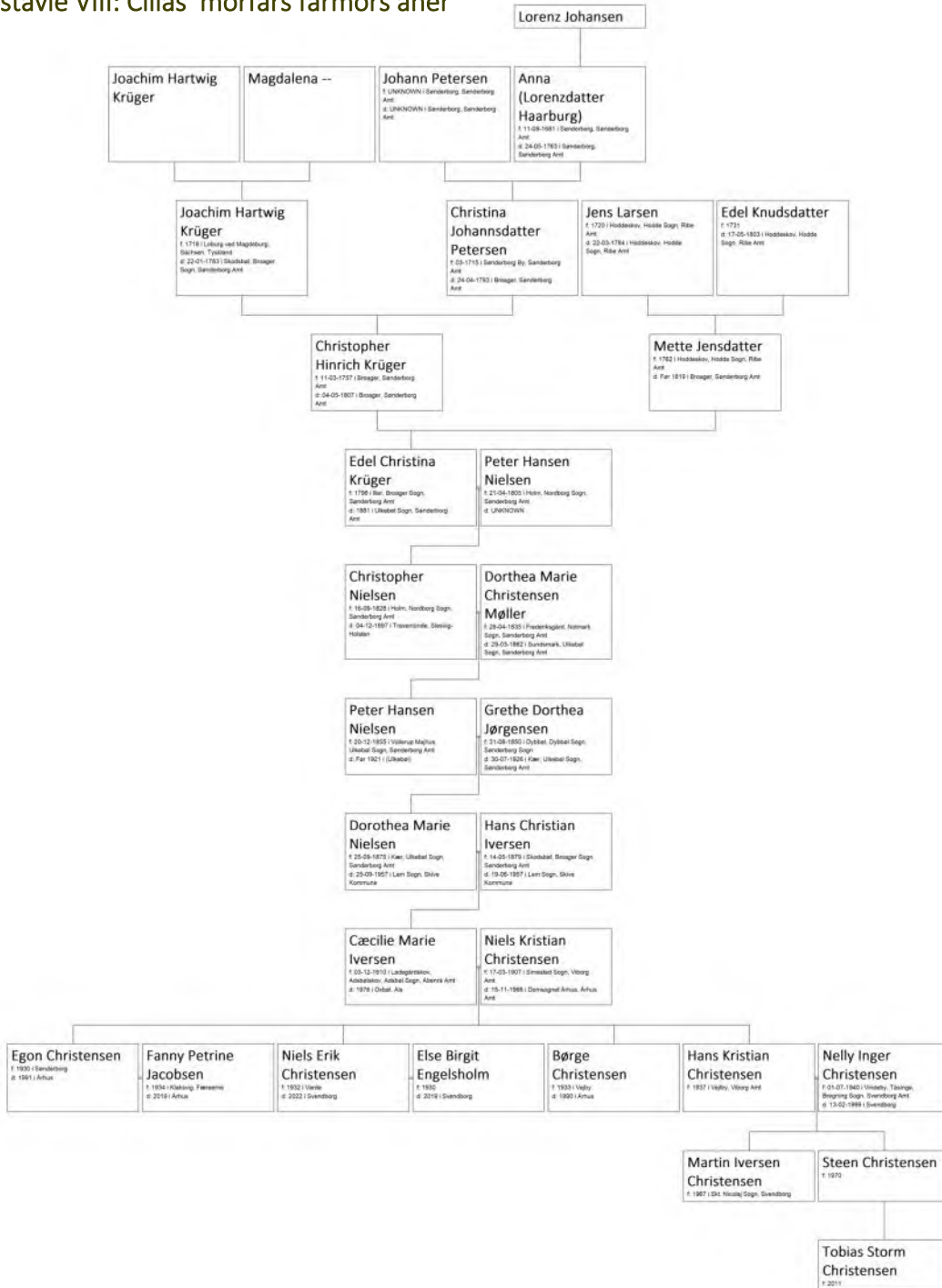

*Gang i gård på
Frilandsmuseet.*

Tilbage i Broager

Med Cilias morfars farmor, Edel Christina Krügers aner er vi tilbage i Broager. Hendes slægt stammede desuden fra Magdeburg, Sønderborg og Hode Sogn i Ribe Amt.

Slægtstavle VIII: Cilias morfars farmors aner

Skoleholderen i Iller

Edel Christina Krügers far var skoleholder i Broager og hans fars familie stammede fra Magdeburg i Tyskland. Hendes mors familie var fra Sønderborg.

Edel Christina Krüger (1798-1881) var gift med Peter Hansens Nielsen (1805-1860), der var født i Holm og boede i forskellige sogne på Als.

Med hende er vi tilbage i Broager Sogn. Nærmere betegnet i landsbyen Iller, hvor hendes far, Christopher Hinrich Krüger (1757-1807), var skoleholder. Hendes mor var Metta Jensdatter fra Hodde i Ribe Amt.

Skoleholdere var en skrive- og læsedygtig person, som drev en lokal skole før skoleloven, som blev indført i 1814. Den pietistiske fromhedsbølge forud for skolelovene i 1739 og 1740, havde også ført til Forordningen om Konfirmationen af 1736. Der blev nu stillet krav om læsning i Bibelen og tilegnelsen af dens evige sandheder, for at børnene kunne blive overhørt og konfirmeret af præsterne i deres sognekirker. Hvis de ikke blev konfirmeret, ville de ikke kunne aflægge ed – og dermed var de udelukket fra en lang række private og offentlige funktioner i livet.

Det var som udgangspunkt degnen, der skulle stå for undervisningen på landet – i praksis i kirkebyen, så i sognets øvrige byer ansatte man skoleholdere. Læreren skulle kunne læse, men lige så vigtigt var det, at han havde en god moral og levede et gudfrygtigt liv, for sådanne kvaliteter skulle han også indpode eleverne.

Både drenge og piger, var undervisningspligtige. De behøvede ikke at gå i skole, men kunne godt blive undervist hjemme enten af en privatlærer eller af familiemedlemmer. Men de skulle have lært tilstrækkeligt til at komme igennem konfirmationens nåleøje.

De gik heller ikke i skole i et bestemt antal år. Ofte omfattede skoletiden et par år omkring det tidspunkt, hvor børnene var 6-7 år. Her lærte de at læse i bog, som det kaldtes. Bøndernes børn og tjenestefolk kunne dog fritages i pløje- og høsttiden.

Samtidig tegning af skoleholder.

Pontoppidans lærebog i en udgave fra 1888.

Beboelsedelen af skolen på Hjerl Hede.

Derefter gik de ofte i skole igen et par vintre før konfirmationen. Hvis børnene blev væk fra skolen, blev forældrene eller husbonden, hvor de tjente, pålagt en bøde.

Der blev undervist i Luthers katekismus og i Danmark var Pontoppidans lærebog på over 200 sider lovpligtig fra omkring 1737 frem til 1794.

Vielse og dåb samme dag

Christopher Hinrich og Mette Jensdatter, som også blev kaldt Lassen i Broager og var fra Hoddeskov i Hodde Sogn ved Ribe "udi Jylland", blev viet den 17. marts 1791. Samme dag blev det ældste af deres omkring fem børn døbt et år gammel med navnet Daniel Hartwig. Han, som døde 1856, var skomager i Broager, og gift med Catharina Maria Kaadt (1794-1824), som han fik fire børn med. Efter hendes død blev han gift med Maria Catharina Jepsen (1792-1832), men de fik

ingen børn.

Den næste søn blev døbt Jens Joachim Krüger i 1793 og lillebroren Johan Jürgen Krüger var 26, da han døde af svindsot i 1819. Efter Edel Christina Krüger, fulgte Maria Dorothea i 1803. Christopher Hinrich døde af et slagtilfælde. Mettes død er ikke fundet i Broager.

Det indre af Broager Kirke (Fotograf: Erik Christensen - Eget arbejde, CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons).

Tyskfødt skrædder i Skodsbøl

Christen Hinrichs far var som sergent kommet fra midttyskland, og slog han sig ned som skrædder i Sønderborg, hvor han giftedes sig med en skipperdatter. Siden flyttede de til Skodsbøl.

Christopher Hinrich Krüger var søn af Christina Johansdatter Petersen (1715-1793 fra Sønderborg og Joachim Hartwig Krüger (1718-1783).

Ved Joachim Hartwigs begravelse oplyste hans slægtninge, at hans forældre var hjulmager Johan Hartwig Kruger og Magdalena i Loburg i Stift Minden i Brandenburg.

Det må på en eller anden måde være en erindringsforskydning, for selvom både Loburg og Stift Minden lå i Brandenburg-Preussen, så ligger de 250 kilometer fra hinanden og havde ikke noget at gøre med hinanden at gøre administrativt.

Jeg har undersøgt Loburgs kirkebog uden at finde spor af Joachim Hartwigs dåb i 1717 eller 1718 eller årene omkring. Hans forældre er heller ikke fundet i byen og sognet. De kan have boet der i en periode og være flyttet videre uden at være født, gift eller døde der – uanset hvad, er det i hvert fald ikke registreret i kirkebogen.

Joachim Hartwig Krügers hjemby, Loburg, ses i højre side midt i den gule "nedhængende halvø" i det, der var Fyrstendømmet Magdeburg, omgivet af andre grevskaber og hertugdømmer på Geographischer Charte des Herzogthums Magdeburg und Halle, Pieter Schenk, 1720-1740 (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Rådhuset stammer fra 1700- tallet og Kirken i Loburg, som dengang lå i Hertugdømmet Magdeburg, som var del af Preussen. Godset Barby er fra 1400-tallet og ombygget sidst i 1600-tallet (Fotos : Muggmag og Olaf Meister, via Wikimedia commons).

Heller ikke en eftersøgning af andre personer med efternavnet Krüger eller versioner heraf har givet resultat. Der er mænd med fornavnene Joachim, Johan og Georg, som går igen hos Joachim Hartwigs børn, men der er ikke fundet forbindelser med dem - eller flere detaljer. På samme måde er en gennemgang af vielseslisterne endt uden resultat, da det i de fleste tilfælde ikke blev noteret, hvem brudeparrenes forældre var.

Efter Trediveårskrigen kom Loburg under Brandenburg-Preussen, 1680 under hertugdømmet Magdeburg og blev 1701 del af kongeriget Preussen. 1716 blev Loburg garnisonsby.

Sergent og skræddermester

Det fremgår af kirkebogen i Broager, at Joachim Hartwig Krüger var sergent, og det er meget sandsynligt, at det er gennem sin militære løbebane, at han er kommet fra Middtyskland til Broager. De nærmere detaljer kendes dog ikke. Men han bosatte sig altså i Skodsbøl i Broager Sogn, hvor han ernærede sig som skræddermester.

Seks sønner og en datter

Joachim Hartwig Krüger og Christina Johansdatter Petersen blev gift den 23. januar i Sønderborg.

Da Joachim Hartwig døde i 1783, efterlod han sig syv levende børn - seks sønner og en datter. De første fire børn var født i Sønderborg. Den ældste var Joachim Hartwig (f. 20. januar 1743), som fik seks børn med sine to koner, Anne Sofie Rasmusdatter og Jocefine Krüger (f. 1743).

Der er ikke flere informationer om nummer to, Johann (f. 10. juni 1746), mens Joachim Hartwig og Christinas tredje søn, Lorentz (f. 13. februar 1746), havde tre eller fire børn med sin første kone, Anna Marie Margaretha Dingholtz (1743-1808). Efter hendes død var han gift med Anna Margaretha Tingschau fra Quern i Angel. Der er heller ikke flere om den næste i rækken, Christian (f. 28. november 1748).

Skrædder fra 1700-tallet. (Vandfarve fra ca. 1902, Helen Beatrix Potter, Tate.org.uk, creative commons).

Joachim Hartwig og Christina var flyttet til Broager, da de tre yngste blev født. Den første af disse var Georg Adolph, som der heller ingen informationer er om. Den eneste datter, Anna Sophia (f. 1754) havde sønnen Joachim Hartwig Petersen med sin mand Christian Petersen. Den syvende og sidste var Christopher Hinrich (1757-1807), der er omtalt oven for.

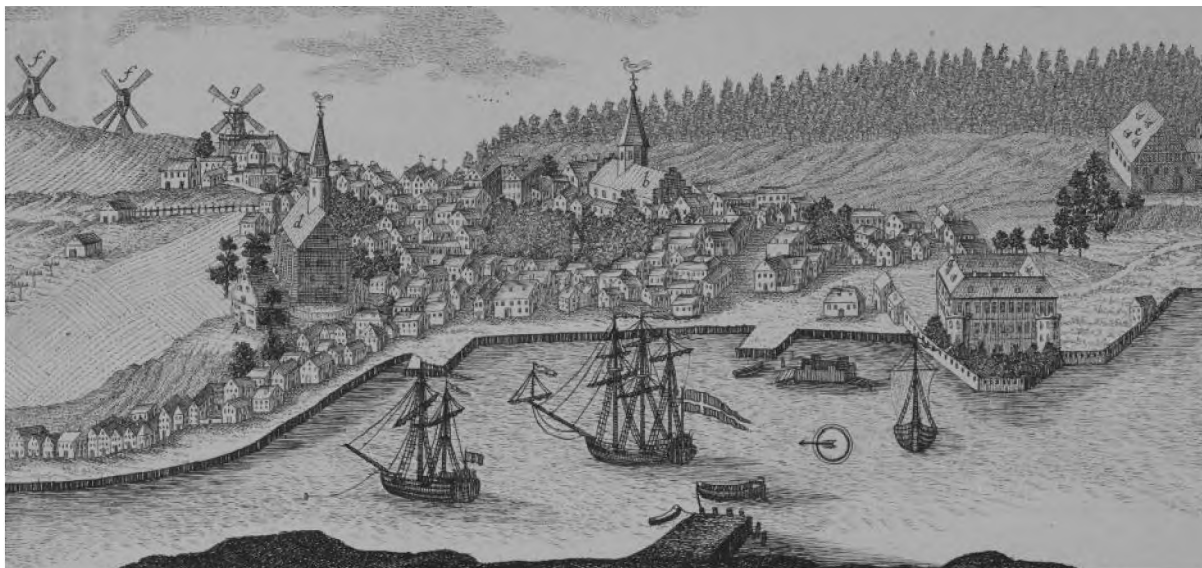
De fleste af børnene blev boende omkring Broager, og fik et meget stort antal efterkommere.

Fra Sønderborg til Skodsbøl Joachim Hartwig har arbejdet som skrædder i Skodsbøl til sin død 65 år gammel. Christina må have boet hos et af børnene til sin egen død 10 år senere i en alder af 78, men der findes ingen oplysninger om deres liv i perioden.

Broager kirke.

Skipper i Sønderborg

Renskrevne lister over indførelserne i Sønderborgs kirkebogen har været med til at give et bud på, hvem der kunne være Christina Petersens aner.

Sønderborg på kobberstik fra omkring 1770, men byen har nok ikke ændret sig afgørende i de mellemliggende år. (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Christina Johansdatter Petersen (1715-1803), som var gift med den to år yngre Joachim Hartwig Krüger, var fra Sønderborg, og at hun var kendt som Petersen, viste at hun var lidt af ”finere” familie.

Hendes far, Johan Petersen (død før 1721), blev i Broager kirkebog betegnet som skipper og som bager i kirkebogen i Sønderborg. Han kan muligvis være gået i land og skiftet erhverv.

Johan Petersens baggrund er ukendt, men han blev den 2. december 1710 gift med Anna, Lorenz Johansens datter (1681 – 1763). Hun nævnes en bodeliste fra 1721-22 som ”Anna, Enken efter Johann Petersen”. Ved hendes svigersøn, Joachim Hartwig Krügers, begravelse i Broager i 1783 var hendes navn angivet som Anna geborene Haarburg, men ved datterens begravelse 10 år senere, er hendes fødenavn blankt, hvilket kunne pege i retning af den forbindelse, der er beskrevet nedenfor - nemlig, at Anna var datter af Lorenz Johansen.

Johann og Anna fik omkring fire børn: Christina (1711-før 1715), Lorenz (f. 1713) samt Christinas tvillingebror Paul.

Indretning fra skippergård på Frilandsmuseet.

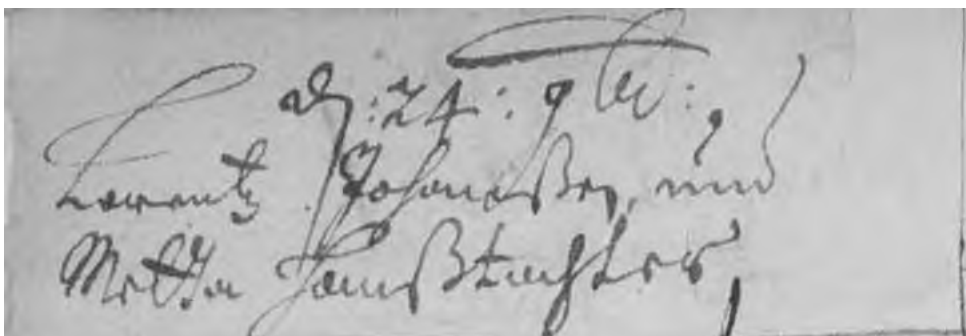
Sandsynlige aner i Sønderborg

Ved Annas begravelse den 24. maj 1763 angives hendes alder til 81 år og 8 måneder. Det vil sige, at hun må være født i september 1681. Her får Lorenz Johansen en datter, der døbes Anna, og det kunne være hendes far

Denne mulighed bestyrkes yderligere af, at både en søn og flere sønnesønner blev kaldt Lorentz. Denne

Lorentz Johansen, som døde før 1688, blev viet den 24. november 1678 til Metta

Hanstochter, der sandsynligvis var

Lorentz Johansen und Metta Hanstochter i Skt. Marie Kirkebog under vielser 24. nov. 1678.

datter af Hans Oxbüll og dermed født den 22. februar 1656.

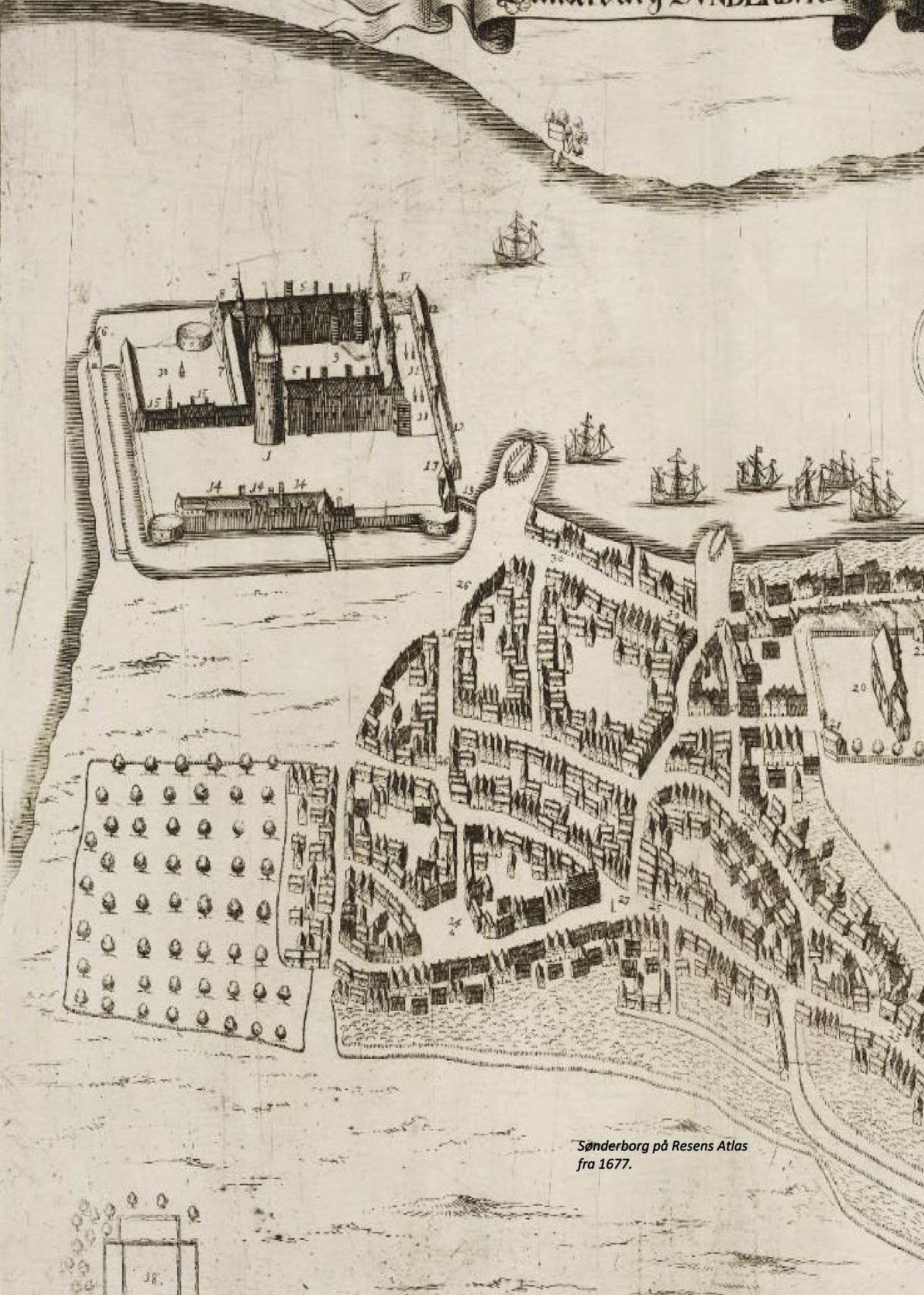
Lorenz' død er ikke fundet i kirkebogen, men den 1. januar 1688 giftede Metta sig med Christian Nielsen Kock. Hans baggrund kendes heller ikke på nuværende tidspunkt.

Mettas forældre indgik ægteskab i 1654 og hendes mor, Anna Christensdatter døde før 1659, hvor hendes far (altså Hans Oxbüll) blev gift for anden gang med en kvinde, hvis navn præsten glemte at notere i kirkebogen.

Da oversigterne over døde i Sønderborg først er bevaret fra 1711, vides det ikke præcis, hvornår Anna Christensdatter døde, eller hvor gammel hun var, og det kan derfor heller ikke slås fast, om hun er identisk med den datter som Christen Clausen – også stavet Clauwsen – fik døbt den 28. juli 1628. Men det ville passe i forhold til hendes mulige alder.

Selvom Wolfgang Heimbachs maleri af Arvehyldningen foregår i København har borgernes klædedragt mindet om den, man kunne se i Sønderborg på samme tidspunkt. (Det Nationalhistoriske Museum Frederiksborg)..

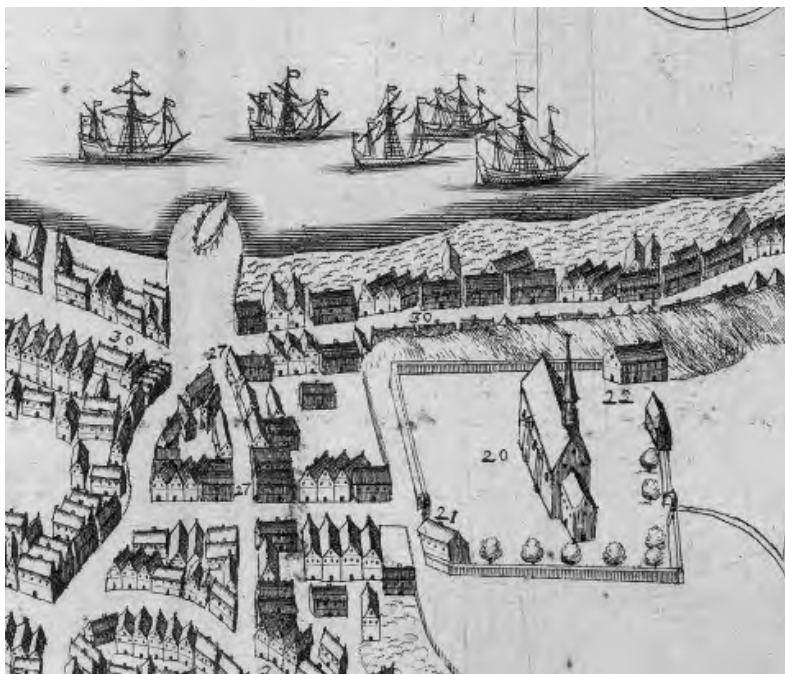

Sønderborg på Resens Atlas fra 1677.

Mangel på kilder

Der er som nævnt huller i kirkebogen for Sct. Marie Kirke i Sønderborg, og den er sine steder både uoverskuelig og svær at læse. Men Christian Maibøll udarbejdede flere registre – herunder en rekonstruktion over begravede ud fra kirkens regnskabsbøger fra 1602 til 1649. Heraf fremgår, at

Sankt Marie - eller Sct Marien - ses til højre på et udsnit af Resens Atlas fra 1677 (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Christen Clausen fik begravet et barn i 1627 og to i 1630 samt sin svigermor i 1642. Men da kilder som skifter og lignende først er bevaret fra 1820 og frem, er det i flere tilfælde svært at fastslå slægtskaber, eftersom der på det tidspunkt ikke altid er mange detaljer i kirkebogen.

Sønderborg som søfartsby

Johan Petersen var i 1700-tallet skipper i en by, der lige fra starten havde drevet søfart fra den naturlige havn. Allerede i Sønderborgs ældste byplan fisker- og sømandskvarter, og de

købmænd, der boede op ad bakken mod Humletorvet, har også været afhængige af de varer, de modtog med skib.

Da byen fik sin første stadsret kort efter 1400, var købmandsstanden en veletableret gruppe, hvis velstand i høj grad var afhængig af søfarten, da købmændene stod for meget stor del af eksporten af de alsiske landbrugsvarer.

I 1500-tallet sendte Sønderborg-købmændene ikke kun skibe til Lübeck og andre Hansestæder. De søgte også længere væk. Der var sønderborgere, som havde egne sildeboder ved Skanør. Det betød, at de kom i kontakt med hanseatiske købmænd, der udbød varer fra Orienten og Sydeuropa. Da sildefiskeriet senere blev forskudt op mod Norge, fulgte de søfarende fra Sønderborg med. Sømændene kom også i kontakt med nederlandske skippere og fik også derigennem adgang til eksotiske varer. Særligt i slutningen af 1500-tallet havde byen en storhedstid, hvor handel og søfart blomstrede, hvilket først og fremmest skyldtes de stigende priser på landbrugsprodukter. Men i 1600-tallet sluttede de gode tider, og byen kæmpede med den voksende handel ved flere ulovlige havne på Als. Hele Europa blev ramt af en økonomisk krise fra omkring 1620 på grund af Trediveårskrigen og Svenskekrigen.

Flækken Nordborg fik herudover flere handelsprivilegier og blev specielt i begyndelsen af 1700-tallet en betydelig konkurrent i kampen om handelen med Als-bønderne. Men i sidste halvdel af 1700-tallet kunne byen trods alt oparbejdede en ganske god eksport af korn og kvæg til både ind- og udland. Desuden opstod et omfattende skibsbyggeri, og flere industrielle fabrikker fandtes allerede ved overgangen til 1800-tallet.

Kirken i Sønderborg paa Als, (I.G. Burman Becker, 1863).

”Udi Jylland”

Mette Jensdatters slægt kan følges flere generationer tilbage i Hodde Skov i Jylland. Hun flyttede altså til Broager på et tidspunkt og blev gift der.

Mette Jensdatter (1761-før 1819) var fra Hoddeskov i Hodde Sogn ved Ribe ”*udi Jylland*”. Ved vielsen til Christopher Hinrich Broager i Broager skrev pastor Georg Friedrich Dithmer, at hun kom fra ”*Højeholz, Hojer Gemeinde in Judtland*”. Dette kunne pege mod Højer i Tønder Amt, men her var der ingen skove, og sognet var delt mellem en slevigsk og en kongerigsk del, så det blev ikke

Hodde Kirke (Foto: Bococo, CC BY-SA, creativecommons.org)

anset som del af Jylland. I andre indførelser i Broager kirkebog skrevet på dansk, var referencen ”*Udi Jylland*”.

Hvad mere er, så er de omtalte forældre, Jens Lassen og Edel gborneer Knudsen, fundet i Hodde Sogn i Ribe Amt, hvor de som nævnt boede i Hoddeskov. Og eftersom det var i Jylland, var morens patronym Knudsdatter - det vil sige Edel Knudsdatter (1731-1803), som var gift med

Jens Lassen (1720-1784). Parret var gårdfolk i sognet, indtil Jens' død i 1784:

"1784, 28. marts begravet i Hodde kirke: Anden Paaske dag blev Jens Lassen af Hoddesk. begravet, 65 Aar gl."

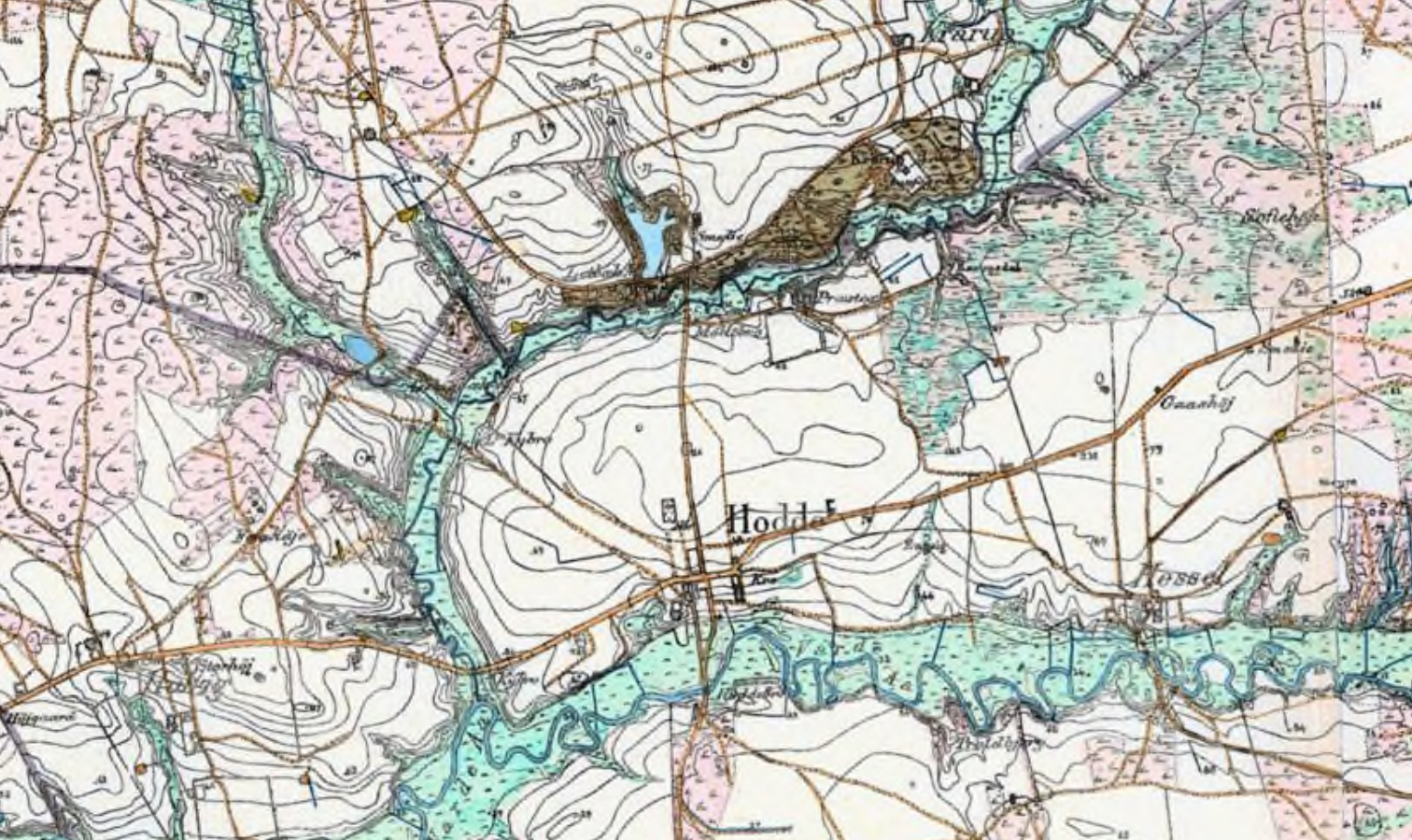
Edel på aftægt hos søn

Det ses både i folketællingen for 1787 og 1801, at Edel Knudsdatter boede på aftægt hos sønnen Knud Jensen (1751-1814).

Han var først gift med Kirsten Christensdatter (1755-1797) og anden gang med Maren Olsdatter (ca. 1775). Og han fik i hvert fald følgende børn: Edel i 1788, dødfødt dreng i 1790, Maren i 1793, Kirsten i 1797, Mett i 1800, Anne Cathrine født og død 1802, udøbt datter i 1803 samt Jens Christian, (1807-1809). I folketællingen i 1787 nævnes også Søren Jensen, national soldat på 22, Anders Jensen som tjenestedreng (f. 1773) samt Karen Jensdatter, hyrdepige (f. 1779) i husstanden.

Alkove i gård på Frilandsmuseet.

Hodde Sogn var præget af højtliggende og sandede jorder med en del og tidligere også en del hede. Desuden gik landevejen mellem Varde og Vejle gennem sognet.

Måske Jens' mor og søskende

Det vides ikke, hvem Edel og Jens' forældre var. Men det men måske var hans mor den Karen Laskone, der blev begravet i 1780. "1780, 4. Juni begravet på Hodde kirkegaard: Dom: 2:post Trinitatis blev gl: Karen Laskone af Hoddeskou begravet. 97. 36 uger".

Ud over Jens ses også Mads og Mette, der også var børn af en Las. De kunne være hans søskende.

Den ene af disse var Mads Lassen (1729-1802), som var gårdmand, gift med Anne Nielsdatter (f. 1739) og far til en søn og to døtre.

Den anden var Mette Lasdatter, som ved folketællingen i 1787 var enke og boede i samme husstand som Mads. Hun døde i 1799 "i sin Alder 90 Aar". Hun ville altså være født 1709.

Det vides ikke, hvem hun var gift med, da kirkebogen først er bevaret fra 1777 og ikke nævnte familieforhold ved kirkelige handlinger. Desuden findes oversigterne over skifter for Nørholm Gods og Øster Horne Herred først senere.

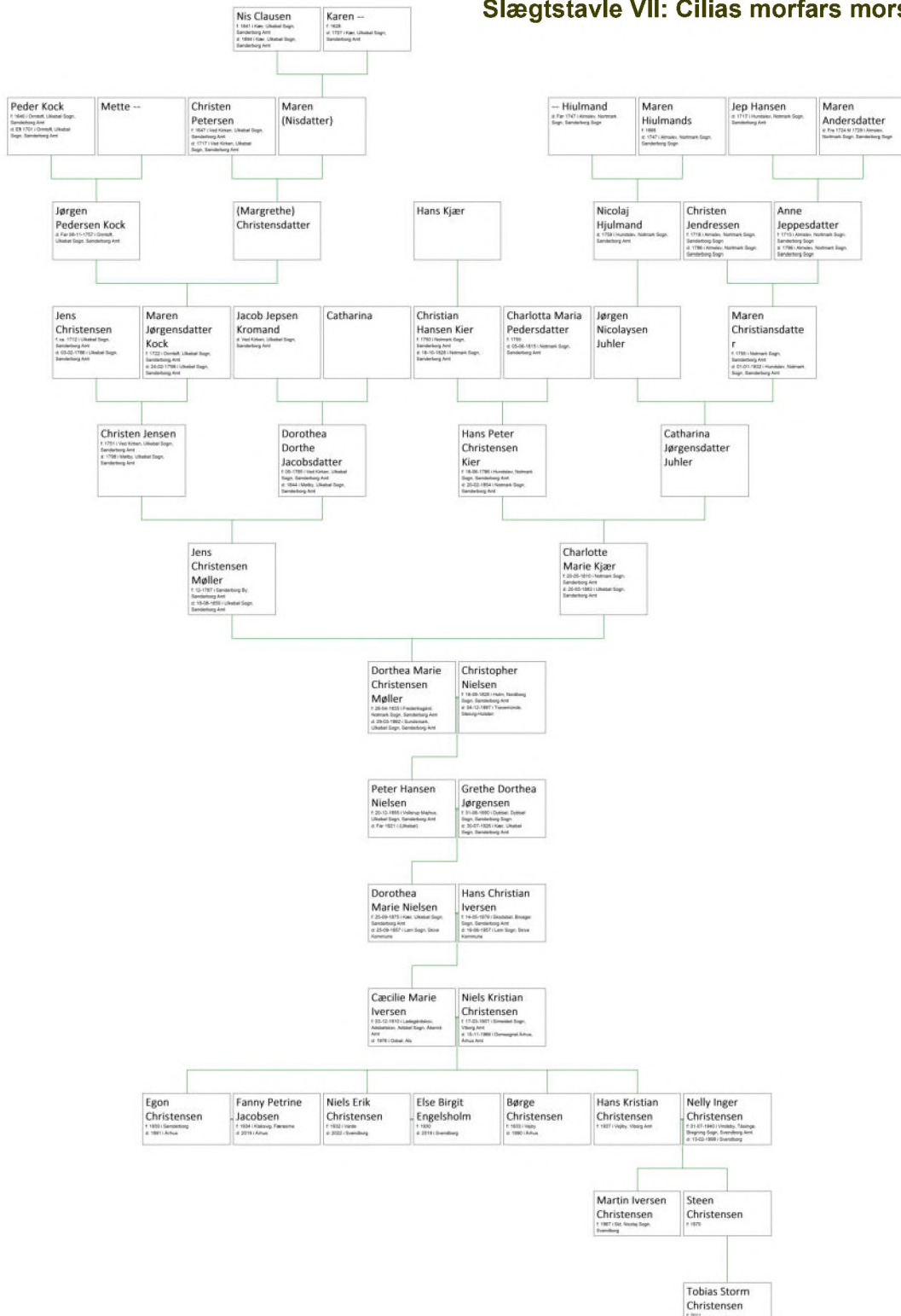

Stue i Hjemstavnsgården på Læsø Museum.

Aner fra Als

Cilias morfars mor, Dorothea Marie Christensen Møllers aner var fra sognene Ulkebøl, Klitting og Notmark. Forfædrene var bønder, kromænd, hjulmænd og husmænd.

Slægtstavle VII: Cilias morfars mors aner

Staldbygninger i træ fra sønderjysk gård på Frilandsmuseet.

”Hun laae om Morgenen død i hendes Seng”

Doras farmor, Dorothea Marie Møller, døde uventet den 29. marts 1862, kun 26 år gammel. Hun efterlod sin mand og to sønner på syv og to år. Hendes familie stammede fra Notmark og Ulkebøl.

Den 5. november 1854 blev Christopher Nielsen fra Holm og Dorothea Marie Christensen Møller viet i Ulkebøl Kirke. Forlovere var Lars Petersen Bjerre i Sønderborg og Hans Nicolaisen. Præsten skrev desuden, at hun var født og konfirmeret i Notmark.

Hans baggrund og andet ægteskab er beskrevet i kapitlet ”Husmænd i Holm”.

Christopher og Dorothea Maries første søn, Hans Peter Nielsen blev født fem dage efter vielsen, og døde den 13. februar 1855. Samme år blev sønnen Peter Hansen Nielsen født den 20. december. Den yngste søn, Jacob, fulgte i 1860 og døde i 1869.

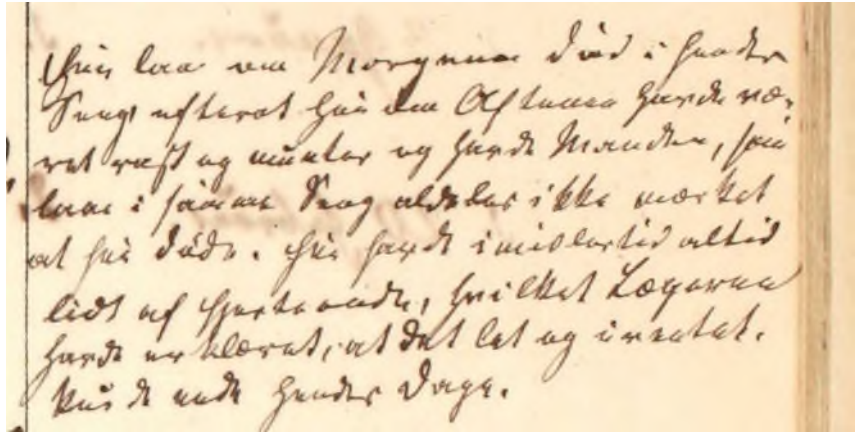
I 1855 blev Christopher nævnt som skrædder og i 1860 som fabriksarbejder,

Uægte barn og selvmord

Da Dorothea Marie blev gift noterede præsten, at hun boede hos moren i Ulkebøl, ”og aldrig har faaet offentlig hjælp”.

Hendes mor, Charlotte Marie Kjær (1810-1883), var blevet enke, da hendes mand, Jens Christensen Møller (1787-1850), hængte sig. I kirkebogen står der, at Jens Møller blev begravet ”uden klokker og sang”.

Charlotte Marie havde den 20. september 1830 fået datteren Cathrine Charlotte Marie Kjer med Jens Paulsen i Notmark uden for ægteskab, og fik 1852 en uægte søn, året før hun blev hun gift med Niels Christian Christensen. De fik sønnen Christian i 1854.

”Hun laae om Morgenen død i hendes Seng efter at hun om Aftenen havde været rask og munter og havde Manden, som laae i samme Seng aldeles ikke mærket at hun døde. Hun havde imidlertid altid lidt af Hjerteronde om hvilket Lægerne havde erklæret, at det let og uventet kunde ende hendes Dage”. Dorothea Marie Christensen Møllers begravelse fra Ulkebøl Kirke den 29, marts 1862.

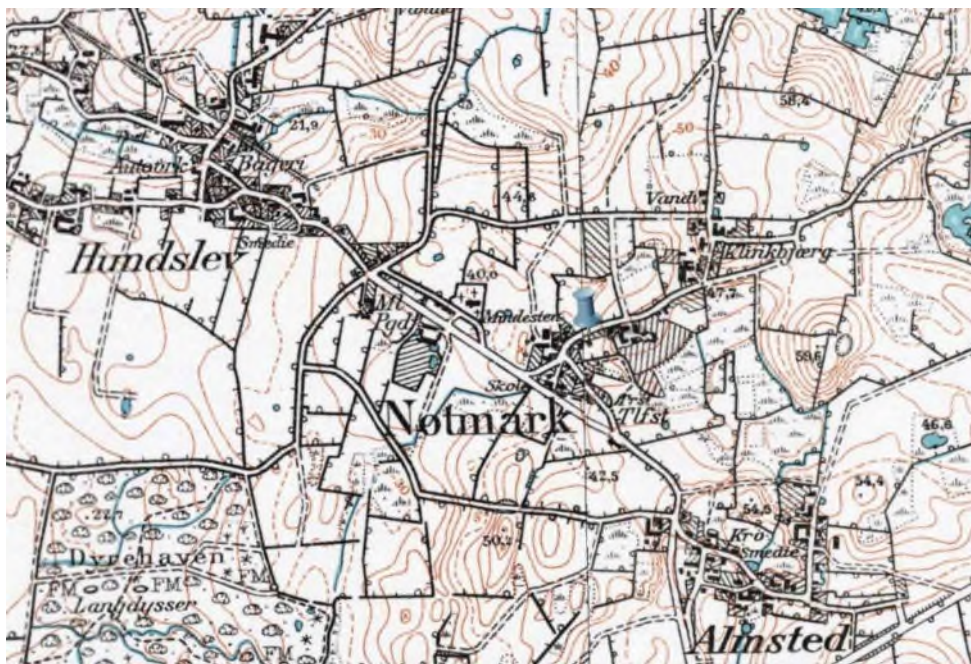
Ulkebøl Kirke (Foto: Bococo, CC BY-SA 3.0, via Wikimedia Commons).

Ægteskab

Charlotte Marie og Jens Møller fra Ulkebøl blev viet 9. november 1834 i Notmark Sogn, og Dorothea Marie blev født som deres første fælles barn den 28. april 1835 i landsbyen Frederiksgård i Notmark Sogn – lige ved færgеоoverfarten Fynshav.

En datter døde som spæd, og herefter fulgte Christen Christensen Møller, som blev født den 21. august 1845 i Notmark og døde den 1. juni 1918 i Ulkebøl. Han fik fem børn i Ormtoft med Anne Kristine Jepsen (1742-1899).

Charlotte Marie og Jens' yngste, Catharine Marie, blev født 12. januar 1849 i Maihuset, men er ikke fundet i senere kilder.

Byerne Notmark, Hundeslev og Almsted. (Historiskatlas.dk).

Uægte søn og fattighuset

Efter Jens Møllers selvmord fik Charlotte Marie som nævnt en søn i 1852. Han fik navnet Hans Peter Christensen Møller og faren var bolsmand Hans Christensen Ohlsen (1811-1870). Hun er ikke fundet i folketællinger i de mellemliggende år, men hun døde på Ulkebøl Fattighus i 1883, 73 år gammel.

Charlotte Marie Kjær må have boet sine sidste år på Ulkebøl Fattiggård, hvor hun døde i 1883. (Ukendt fotograf og ukendt år, Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie).

Kromænd i Ved Kirken

“Ved Kirken” var navnet på bebyggelsen omkring Ulkebøl Kirke. Herfra kom Jens Møllers aner, og her var de kromænd, gårdmænd og husmænd.

*Ulkebøl Kirke og bebyggelsen, som tidligere blev kaldt “Ved Kirken”.
(Sylvest Jensen Luftfoto, Det Kgl. Bibliotek).*

Jens Christensen Møller var ældste søn af Christen Jensen (1751-1798) og Dorothea Dorthe Jacobsdatter (1765-1844).

Christen Jensen var født i Ved Kirken i Ulkebøl og var husmand i Mølby, hvor han boede ved sin død. Måske var det på grund af bynavnet, at hans søn havde tilnavnet Møller, selvom han var murer, eller også var Christen rent faktisk møller – det fremgår ikke af kirkebogen. Men navnet Møller blev givet videre til Jens’ efterkommere.

Dorothea og Christen Jensen blev viet den 28. oktober 1786. Deres andet barn var, Marie

Cathrine Christensdatter (1790-1802), og nummer tre var Ida Margrethe Christensen (1793-1860), som boede i Mølby og ved sin begravelse blev kaldt ”Ugift fruentimmer”. Det yngste barn var Christian August (1796-1804).

To år efter Christens død blev Dorothea gift med Hans Christian Simonsen (1767-1816), og de fik datteren Cathrine Dorothea Simonsen, der blev født 15. november 1800 og døde den 29. oktober i det følgende år.

Seks børn i Ved Kirken

Christen Jensen (1751-1798) var søn af Jens Christensen (1712-1786) og Maren Jørgensdatter Kock (1718-1793), der boede i Ved Kirken.

Jens og Maren fik yderligere fem børn. Den ældste, Sophie Marie Jensdatter (1754-1843), var gift med Peter Hansen ved Ulkebøl Sten.

Herefter fulgte to døtre: Anne Margrethe (1756-1822), hvis mand var Jens Christensen og Cathrine Marie (1756-1817), som var gift med Alexander Kock.

De to yngste var sønnerne Jørgen (1759-1833), hvis kone var Marren Hansdatter, og Jens Fridrich (f. 1761).

Gårdmand i Ulkebøl

Christen Jensen nævnes fra 1740 i lægdsregistret som tjenende hos gårdejer Hans Christensen i Ulkebøl, der fik lov til at overlade halvdelen af sit fæstekåd til ham. I kontrakten fra den 23. februar 1758 blev det ligeledes anført, at de i fællesskab skulle være ansvarlige for de årlige afgifter (C. III, nr. 20).

I jordebogen fra 1765 blev Jens Christensen nævnt på byens største kåd med 3 rigsdaler som årlig afgift.

Kromænd i Ved Kirken

Dorothea Dorthe Jacobsdatter (1765-1844) var datter af Jacob Jepsen Kromand og Catharina, der blev kaldt Catharina Jacobs. De boede i Ved Kirken, som var en lille samling af huse og gårde mellem Ulkebøl Kirke og Spang Kro, der hørte under de Augustenborgske godser.

Dorothea, der ifølge Ulkebøl Lokalar-kivs slægtsdatabase også blev kaldt Dorothea Catharine, havde to yngre søstre. Anna Maria (f. 1767), som der ikke er flere informationer om, og Maria Catharina, der døde efter fødslen i 1772.

Den første kendte kroholder i Sprang var Hans Jepsen Kromand (1641-1703), hvis enke, Anna drev kroen videre nogle år efter hans død. Han kunne være efterfulgt af en søn, der kunne hedde Jeppe Hansen, og som altså kunne være Jacobs far. Men på grund af hullerne i kilderne, vides det ikke.

Kroindretning fra Hjerl Hede.

Kock fra Ormstoft

Jens Christensen Møllers mor var Maren Jørgensdatter Kock (1722-1793), som stammede fra Ormstoft i Ulkebøl Sogn.

Hun var datter af Jørgen Petersen Kock (d. før 1757), der i degnen Paul Hammers register over altergæster fra 1721 nævnes som inderste hos Peder Johansen Jude på Stenen. Forældre var Peter Kock (1640-efter 1701) og Mette, som der ikke er flere informationer om.

Jørgen Kocks forældre kendes ikke. Han var sandsynligvis gift med en datter af Christen Petersen Ved Kirken (1647-1717), der ofte ses som fadder for deres børn, og som muligvis hed Margrethe. Hendes far kendes ikke, men hendes mor var Maren, der med relativ stor sikkerhed var datter af Nis Clausen (1643-1697) og Karen (1628 -1707).

Nis Clausen var gårdmand i Kær. 1698 overtog Bertel Lassen gården under Rønhaves len, men det vides ikke, om han var beslægtet med Nis eller Karen. Dem er der mere om senere.

Landsbyerne Kær og Ormstoft i Ulkebøl Sogn (Historiskatlas.dk).

Hjulmænd i Hundslev

Dorothea Marie Christensen Møllers mor stammede fra Hundslev i Notmark Sogn, hvor en stor del af hendes forfædre var hjulmagere.

Hjulmagerværkstedet fra Frilandsmuset.

Charlotte Maries forældre, Hans Peter Kjær (1786 – 1854) og Catharina Juhler, var blevet gift ”uden forudgående lysning” i februar 1810, og hun blev født 20. maj samme år.

Begge hendes forældre stammede fra Hundslev i Notmark Sogn. Hendes far, Hans Peter Christensen Kjær (1786-1854), var hjulmager og hendes mor, Catharina Jørgensdatter Juhler (1775-1828), var datter af en hjulmager.

Hans forældres dåb er ikke fundet i Notmark, og hans ældste søster er født uden for sognet, så det er muligt, at de stammer fra en anden egn.

Hans Peters far, Christian Hansen Kier, kaldet Christian Kjær (1750 – 1828), var snedker og gift med Charlotta Maria Petersdatter (1755 – 1815), som blev kaldt Charlotta Maria Pedersen. Deres fødselsår er anslået ud fra den alder, der er angivet ved deres begravelser.

Hjulmandsslægter

Catharina Juhler var ældste datter af hjulmand Jørgen Nicolaysen Juhler (1755-1826) og Maren Christiansdatter (1755-1839).

Jørgen og Marens andet barn, Christian Jørgensen Juhler, blev født i 1776. Hans børn hed alle Christiansen Juhler til efternavn: Hans (f. 1829), Andreas (1832-1917) og Christian (1837-1859).

I 1781 fulgte den tredje, Nicolaj Jørgensen Juhler. Hans otte børn bød på Nicolajsdatter eller -søn Juhler.

Fjerde barn fulgte fem år senere, nemlig Hans Jørgensen Juhler, som var kådner og hjulmager i Almsted. Han og hustruen, Anna Margretha Andersen fra Asserballe, boede 1855 på aftægt hos et af deres omkring ni børn, Anna Margaretha (f. 1818) og svigersønnen Jørgen Matzen eller Madsen. Deres børn bød på Hansdatter eller -søn Juhler og flere af dem var gift og fik efterkommere.

Der er ikke flere informationer om Jørgen og

Marens følgende børn: Mette Dorothea i 1789, Jørgen i 1792, Christian Jørgensen Juhler i 1794 og endelig Maria i 1797.

En af stuerne i hjulmagerboligen. Ofte boede der forskellige generationer i de forskellige rum. Eller de var lejet ud til inderster, der som regel var daglejere, som hverken ejede eller fæstede et hus.

Hjulmagerboligen på Frilandsmuset, der blev opført 1694. Indretningen stammer fra 1870'erne, men har næppe ændret sig meget gennem århundrederne.

Mors navn ukendt

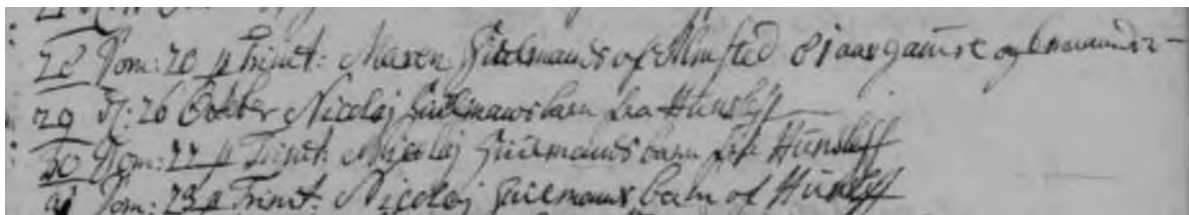
Jørgen Nicolaysen Juhler var yngste søn af Nicolaj Hiulmand (d. 1759). Hans mors navn kendes ikke, da der er et hul i kirkebogen fra 1729 til 1743, og kvinder som regel ikke blev nævnt ved deres eget navn, efter de blev gift, men som deres mands hustru eller enke, eller deres søns mor.

Hun og Nicolaj må have haft flere børn, der var født før 1743. Efter kirkebogen begynder igen fik de to sønner ved navn Nicolaj, født i 1744 og 1747 samt Cathrine i 1750 og Jens i 1752.

Tre døde børn på tre dage

Tre af Jørgen og hans kones børn døde i løbet af tre dage i 1747, men deres navne nævntes ikke. Fra marts til november det år døde der omkring 18 børn. Og måske var den Maren Hjulmands, der døde samme år i en alder af 81, enten hans mor eller bedstemor.

Det ville have været normalt, hvis Jørgens mor havde giftet sig igen, men det fremgår ikke af kirkebogen. Måske blev hun nævnt ved sit eget navn ved vielsen og ikke som Nicolajs enke, men det kan ikke fastslås.

Nicolaj Hjulmands tre navnløse døde børn i Notmark kirkebog. De og Maren Hjulmand døde i løbet af nogle få dage i 1747, så der må have været en epidemi i sognet, selvom det ikke nævnes.

Almsted i Notmark

Maren Christiansdatter (1755-1839) var fra Almsted i Notmark Sogn og datter af Christian Jendresen (1718-1786), hvis erhverv ikke nævnes, og Anne Jeppesdatter (1715-1796).

Parret havde også børnene Marie (f. 1748), Jacob (f. 1751) og Kirsten (f. 1757).

Igen er "uheldige" huller i kirkebogen årsagen til, at Christians forældre ikke kendes. Anne var datter af Jep Hansen (d. 1717) og Maren Andersdatter (d. 1724), der også boede i Almsted.

Maren var gift anden gang med Peder Pedersen Bruun, som hun fik en søn med i 1722.

Bønder nævnt i præstens indberetning

Jep Hansen var muligvis søn af Hans Jepsen, som nævnes i 1690 i indberetning om Notmark Præstekald udarbejdet af sognepræst Frederik Jørgensen Cruckow:

Jørgen Crukow (Krukow) i Notmark kirke.

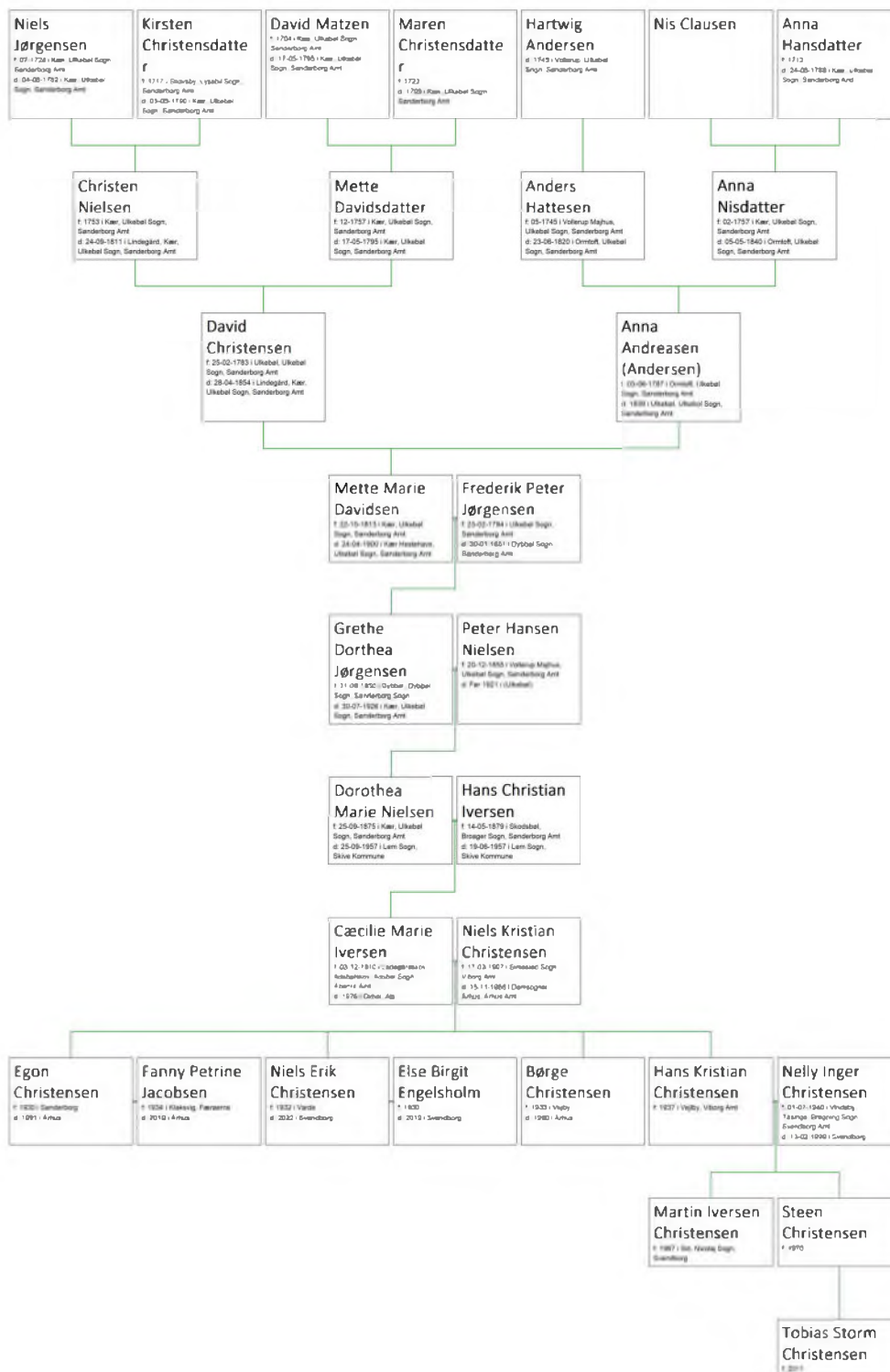
"Hans Jepsön og Jes Christensön (" kaldiss udi graffven") disse begge sidde paa smaa bönder gaarde, og Christen Möller udi Naschesgaard, giffver en hver aff disse tvende Aarligen til Præsten Udi en Bÿe kaldis Almsted ere otte gaardmænd trende gaardmænd udi schouen n inkluderis med til denne bÿe, nemlig: {..} 5 sch. Rug, Jörgen Pedersön udi Almsted giffver 5 sch. Rug. [...] tre Mænd Hans Jepsön paa Bondegaarden, Peder Otthesön udi Smørhul og Christen Möller udi Nasc hesgaardgiver aarlig til Præsten hver 20 sch. Hafre. Noch giver 4 Mænd udi denn bÿe aff et ødeboel en g aas Aarlig til Quægtiende effter deris orden. Udi denne Bÿe Almsted ere 9 Kodboer eller huusmænd, de g iffver hver Aarlig til Præsten til Notmark Kirke 1 sch. Biug om S. Mortensdag, og hver effter deris Velsign else 2 eller 3 mark? til quægtiende."

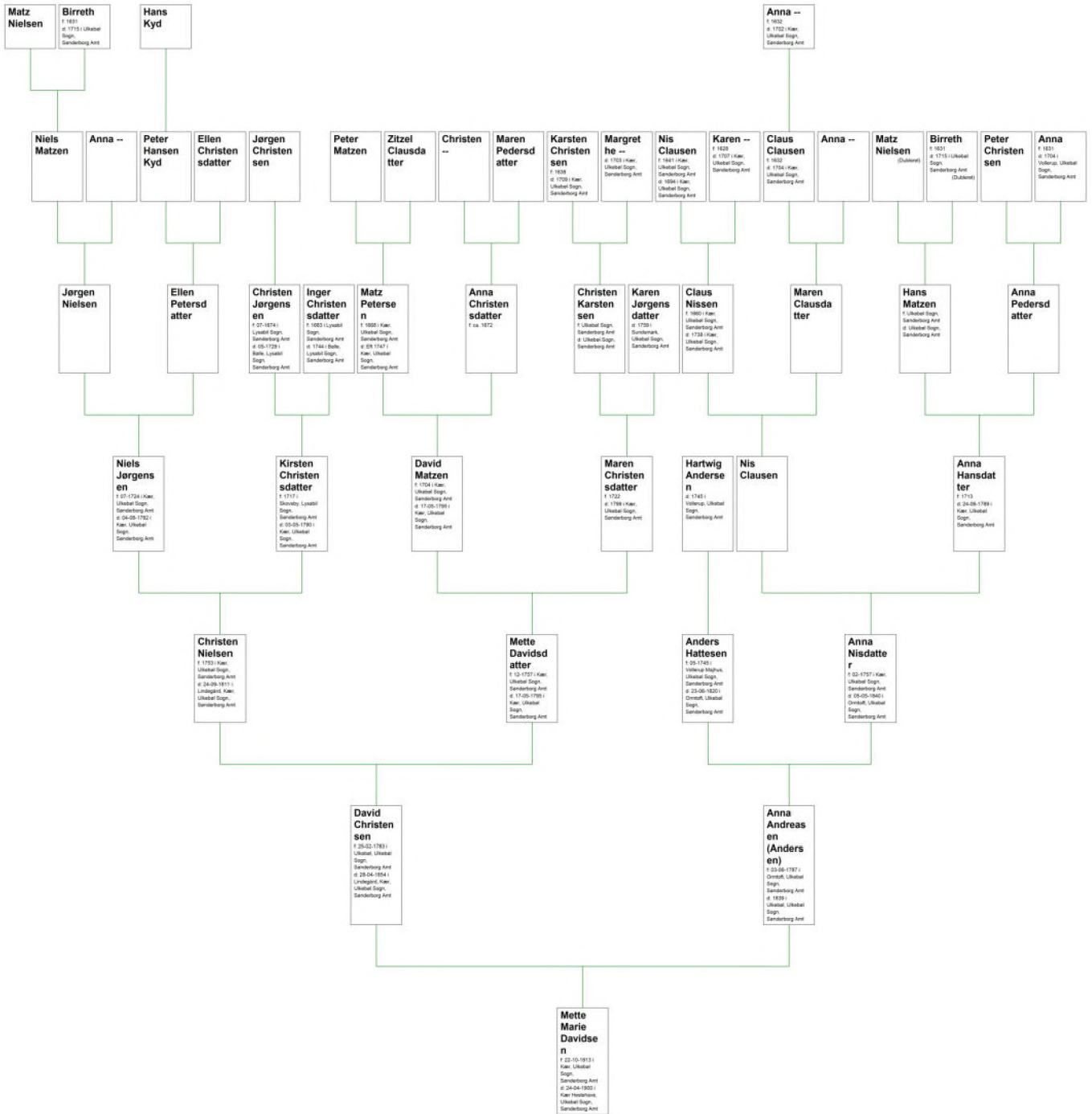
*Hjulmagerværkstedet på
Frilandsmuseet.*

Alle aner undtagen én var fra Ulkebøl

Med en enkelt undtagelse var alle Cillas mors mormor, Mette Marie Davidsens aner fra Ulkebøl, hvor de gennem generationer var gårdmænd i sognets forskellige byer. Der er anesammefald med Cillas oldefars aner. Det fremgår af andre slægtstavler og beskrivelsen af familierelationer i både foregående og efterfølgende kapitler.

Slægtstavle VIII: Cillas mormors mors aner

Førte hus for bror i Kær

Med Grethe Dorothea Jørgensen er vi nået til Cilias mormor, hvis aner med få undtagelser var fra Ulkebøl Sogn. Hun blev betegnet som enke, da hun ved folketællingen i 1921 førte hus for sin bror i Kær. Men hendes mands død er ikke fundet.

Kær Bygade omkring 1900. (Ukendt fotograf, Ulkebøl Lokalhistoriske arkiv).

Cilias mor Dora var datter af skrædder Peter Hansen Nielsen (1855-før 1921) og Grethe Dorothea Jørgensen (1850-1926), som ofte blev kaldt Margrethe Nielsen i de officielle kilder. Parret fik tre børn.

Det må næsten formodes, at Cilia i hvert fald har kendt sin mormor, og måske var nogle af de spændende gamle fotos, som hendes søn, Hans Kristian, så hos Dora og Christian som barn, af denne gren af familien. Desværre er de gået tabt.

Peter Hansen Niensens død ikke fundet

Hvad der skete med Peter vides ikke. Hans død er ikke fundet hverken i kirkebog eller de tyske registre over fødsler og dødsfald. Men det må formodes, at han er død før 1921. I folketællingen for 1921 er Grethe Dorothea nemlig opført som enke, og hun var husbestyrerinde hos sin bror, pensioneret murer Jørgen Jørgensen (1837-1925) i Kær Hestehave, som levede af sin egen formue. Han var enkemand efter Caroline Marie Nielsen (1834-1914), og deres eneste barn, Frederik, var død ved fødslen i 1864.

Mette Eleonora og Bernhardt Hansens hus på Kær Bygade 13 (Fotos: Th: Aalborg Luftfoto, Tv: Sylvest Jensens Luftfoto, Danmark Set fra Luften, Det Kongelige Bibliotek).

Indretning af håndværkerboliger fra omkring 1900 i Den Fynske Landsby og Frilandsmuseet.

Flyttede ind hos datter og svigersøn

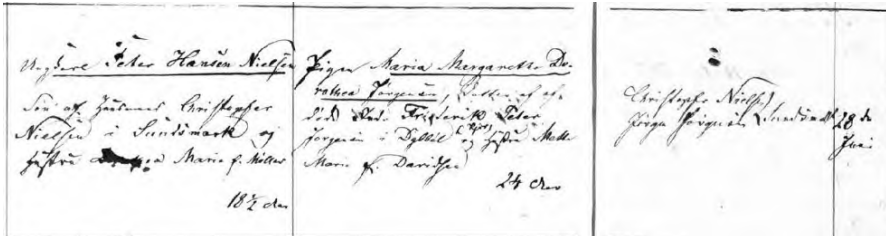
Grethe Dorothea ses igen i folketællingen i 1925, og på det tidspunkt var hun flyttet hen til det yngste af de tre børn, Mette Eleonora Nielsen (1879-1931), og hendes mand, glarmester og arbejdsmand Bernhardt Hansen (1884-1964), som boede i selve Kær. Parret havde ikke børn.

Grethe Dorothea boede hos datteren og svigersønnen, til hun døde af alderdom året efter. Mette Eleonora døde af lungebetændelse seks år senere. Bernhardt giftede sig igen og fik i 1935 datteren Annelise med sin anden kone, Anne Marie Christiansen. Han var ved sin død gift med Bothilde Clausen.

Udelukkende Ulkebøl

Næsten alle Grethe Dorothea Jørgensens kendte aner stammer fra Ulkebøl Sogn, hvor der dog er mange huller i kirkebøgerne. De fleste var landbrugere: bønder, husmænd med enkelte indsiddere.

Vielsen er eneste gang, hvor hun kaldes Marie Margrethe Dorothea Jørgensen i kendte kilder.

Grethe Dorothea Jørgensen eller Margrethe Nielsen (1850 – 1926), blev den 28. juni 1874 gift med den seks år yngre Peter Hansen Nielsen (f. 1855). Han var født i Vollerup Majhus og arbejdede som skrædder.

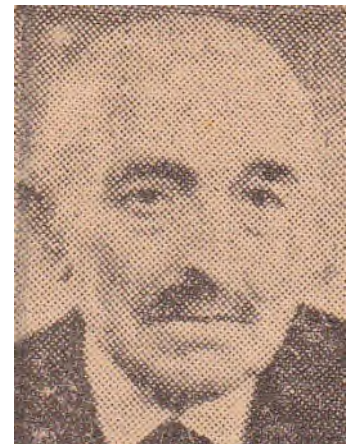
Doras storebror, Frederik Nielsen, var født en måned efter forældrenes vielse. Han boede i Broager og var gift med Sofie Margarethe Schmidt (1870-1957). Parret fik 10 børn, hvoraf de tre ikke blev voksne. Desuden havde hun en søn med i ægteskabet, som voksede op hos familien.

Lillesøsteren, Mette Eleonora Nielsen (1879-1931), havde som nævnt ingen børn med sin mand, Bernhardt Hansen (f. 1881 i Kær, hvor moren boede sine sidste år, efter at have været husbestyrerinde fra omkring 1921, hvor hendes mand forsvandt ud af kilderne.

Kådner i Kær og hyrdeinderste i Dybbøl

Grethe Dorotheas var yngste datter af Mette Marie Davidsen og Frederik Peter Jørgensen (1794 – 1851). Han var kådner – eller husmand i Kær, indtil familien flyttede til Dybbøl i 1842, hvor han var hyrdeinderste.

De to ældste sønner blev født i Ulkebøl. Den ældste var Jørgen i 1837 – han er omtalt i det foregående kapitel. Den næste, Matthias (1839-1928, var vogmmand i Sønderborg og gift med Catharine Dorothea Petersen.

Dorothea Maries bror, Frederik Nielsen (1874-1958).

Tre døde børn på et år

I 1847 begravede Mette Marie og Frederik Peter tre børn. Den første, Christen, døde den 22 maj, seks år gammel, den næste Jens, døde 27. oktober, 20 dage gammel og den sidste Anna Maria, døde den 21. november, tre år gammel.

Bolsmand i Ulkebølskov

Frederik Peter var yngste søn af Jørgen Jensen (1746 – 1821), som var født på Skelbækgård og var bolsmand i Ulkebølskov, og Anna Maria Hansdatter (1753-1807).

Skelbækgård i Ulkebølskov på den nordligedel af Kær Halvø. (Historiskatlas.dk).

Anna Maria stammede fra Klinting, også i Ulkebøl Sogn. Ulkebølsskov ligger i den nordlige ende af Kær Halvø - tæt ved den nuværende lufthavn.

Det ældste af deres børn var Jens (f. 1775), som ved folketællingen i 1803 var hjemme hos familien og betegnes som "Landausschuss-Reuter" – det vil sige rytter i landmilitsten. Han overtog senere gården. Den næste, Hans Jørgensen, døde efter fødslen i 1776. De næste var Birthe Catharina i 1780 samt tvillingerne Jürgen og Helena i 1785.

Aftægt

Jørgen Jensen blev gift anden gang i 1808 med Marie Hansdatter (1751-1839), der også blev kaldt Marie Christens. Hun var enke efter Christian Clausen (1739-1806), der stammede fra Majbøllykke.

Jørgen døde som aftægtsmand hos sin søn Jørgen Jørgensen

Begge forældres andet ægteskab

Jürgen eller Jørgen Jensen blev født 1746 på Skelbækgård i Ulkebølsskov med mons. Peter

Lange i Ulkebøl som fadder. Han var andet barn af Jens Christensen Hattesen (1703-1781) og Birrete Jørgensdatter. Det var begge forældres andet ægteskab.

Med sin første kone, hvis navn ikke kendes, fik Jens Hattesen i 1736 datteren Maria, som i 1770 blev gift med Claus Lassen (1738-1802). Året efter fik de datteren Anne Maria Clausdatter, og hun døde selv i 1797.

Jens og Birrete indgik ægteskab 1740. Hun var enke efter Peter Clausen og havde datteren Ingeborg (1737-1796), som ingen børn havde med sin mand, Hans Wolf (1716-1792), som til gengæld havde 11 børn med sin første kone, Anne Hansdatter (1721-1783).

Skelbækgård i 1957.

(Foto: Sylvest Jensen Luftfoto, Det Kgl. Bibliotek).

Jens og Birretes børn

Jørgen var sine forældres andet barn. Det vides ikke, hvad der skete med den ældste, Margaretha, der blev født i 1743.

Den tredje, Christian (1748-1823), fik seks børn med Anne Marie Jørgensdatter (1752-1813).

I 1755 fulgte tvillingerne Claus og Friederich. Claus døde som barn og Friederich i 1845. Han fik fire børn med Kirsten Christensdatter (1765-1850).

Poul S. Christiansen, 1880, open.smk.dk

Efter Birretes død blev Jens Hattesen i 1760 gift med Catharine Kochendorffer, og de fik sønnen Johan Lorenz i 1763, som først var gift med enken efter Claus Christensen Kock, Birthe Marie Matthiasdatter (1763-1820), som han ikke fik børn med. Hans anden kone var Anne Kiestina Christiansen (1794-1838), som fik han fik to børn med. Hun fik ingen børn med sin anden mand, Hans Petersen Thomsen (1780-1854), som hun giftede sig med efter Johans død i 1838.

Efter Jens' død giftede Cathrine sig 1782 med Hans Ebsen (1724-1810).

Dør og malet
panelvæg i gård
på
Frilandsmuseet.

Birretes far og mulige farfar

Birrete Jørgensdatter var datter af Jørgen Hansen Michelson. Ved hendes dåb den 8. maj 1707 var fadderne Elsbe Frosties, Sundsmark, Hans Jørgensen i Kær, Matthias Christen, Anna Matzes og Kirsten Petersdatter, alle Ulkebøl.

Jørgens far var muligvis Hans Michelsen, som kun kendes af navn.

Hartwigsen eller Hattesen

Jens Christensen Hattesen var søn af Christen Hartwigsen eller Hattesen og Merete Jensdatter, som blev gift 1698. Ingen af forældrenes baggrunde er kendt, da kirkebogen først starter 1691, og der ikke er andre direkte kilder.

Christen blev nævnt som bolsmand i Ulkebøl i degnen Paul Hieronymus Hammers liste over altergæsterne i Ulkebøl 1721. Herudover nævntes hans hustru og en søn.

Han havde først været gift med Maren (1651-1695) og fik i 1687 en søn, der blev begravet i 1694 uden, at navnet blev nævnt. Desforuden fik de Hans (1688-1715) og 1691 Peder Christensen. Ved hans dåb var der følgende faddere: Claus Hartwigsen, Jens Christensen i Ulkebøl, Hans Christensens i Kær, Maren Christians ved Kirken samt Birrete Pedersdatter fra Kær. Hans hustru, Anne Hattes (1709-1777), blev i 1771 gift med Jep Thomsen (1705-1778).

Christen og Mares yngste barn var Bodil (1694-1700).

Jens og Meretes børn

Christen og Merete fik først døtrene Maren (1699-1702) og Mette (1701-1761). Ved sønnen Jens' dåb den 17. maj 1703 - som var Himmelfartsdag - var fadderne Peter Rasmussen (Asmussen) i Sønderborg, Peter Christensen i Kær, Christen Jensen og Birthe Jensdatter Ulkebøl (sandsynligvis morens søskende) samt Marie Mathiases (Jebsen) i Klinting. Jens blev begravet 1. august 1781.

Sydjysk bryllup i laden på illustration fra 1866, og bortset fra moden, har den måde, det blev fejret på, ikke ændret sig meget gennem århundrederne.

Stue i sønderjysk gård på Frilandsmuseet.

De to næste sønner døde som små. Hans efter fødslen 1705 og Claus få måneder gammel i 1708. Faddere ved hans dåb var Hans Foged, Claus Hansen og Magdalene Christensdatter i Ulkebøl, Jep Hansen, Sundsmark samt Maren Christians ved Kirken. De næste to sønner fik samme navne som deres døde brødre: Hans og Claus. I 1709 blev Hans døbt med følgende faddere. David Boy i Sønderborg, Matz Petersen og Claus Hansen samt Maricke Peter Hartwigsens i Kær. Han døde 1795. 1712 fulgte Claus med Hans Jensen i Ulkebøl som fadder.

Han var kendt som Claus Christensen Hattesen og blev gift med Berrit Christensdatter Andersen, og de fik tre døtre, inden han døde i 1784

I borgmester Jacob Jensens Taksation i Rønnaves Len fra 1688 nævnes en Christen Hartwigszen som gårdmand.

Muligvis fire brødre

Christen Hartwigsens far kendes ikke ud over hans fornavn, men Peter, Claus, Hans og Christen Hartwigsen og deres hustruer var faddere hos hinandens børn, og det kan antages, at de var brødre. Også børnenes navne går igen hos de fire Hartwigsener.

Peter Hartwigsen i Kær var gift med Marick og havde omkring seks børn, herunder en søn, der døde inden for et år samt en søn og et sæt tvillinger, som

døde ved fødslen. Claus Hartwigsen (1639-1717) var gårdmand, tolvmand og synsmand. Han var gift med Cathrine, datter af kapellan Esben Jacobsen og Anna i Hørup. De fik i perioden mellem 1692 og 1708 seks børn. Hun blev i 1721 nævnt som enke i altergangslisten.

Hans Hartwigsen døde i 1721 og havde fire sønner.

Merete mulige forældre og farmor

Merete Jensdatter var måske datter af Jens Christensen (1638-1707), som var fadder ved et af børnenes dåb. Han var først gift med Mette Jensis (1641-1694) og anden gang med Ellen Pedersdatter eller Christensdatter (1640-1707).

Hans mor var Agathe (1609-1697), som er nævnt ved sin begravelse.

Kock i Klinting

Familien Kock var bolsmænd i Klinting i den sydlige del af Ulkebøl og nabosognet Hørup. Dele af deres historie kendes fra skifter, lægdsruller og andre kilder på grund af hullerne kirkebogen.

Køkken i Hjemstavnsgården på Læsø Museum.

Anna Maria Hansdatter (1753-1807) var anden datter af Hans Christensen Kock (måske 1714-1753) og Helena Marie Jürgensdatter (nok 1715-1771).

Hans overtog 1750 familiens bolsted i Klinting og fik forældrene på aftægt. Han er muligvis blevet gift med Helena Maria samme år.

Datteren Kirstine fik de i 1751, og Anna Maria, der blev døbt 20. januar, var kun fem måneder gammel ved farens død i april 1753.

Det var lidt kringlet at finde frem til Helena Marias baggrund, fordi hun i Christian Maibølls slægtstavler blev kaldt Lina. Kilden til denne oplysning var skiftet efter hendes mand. Og Hans' far og søskende er fundet gennem de to skifter. Der blev holdt skifte efter ham den 13. juli 1753 ved Augustenborg Herredsfogederi. Her nævnes enken Lina Hanses og de to døtre, nævnt ved navn

Kirsten og Anna Maria.. Allerede 1744 blev Hans Kock omtalt som bolsmand i Klinting, men han overtog først officielt gården i 1750, hvor faren "formedenst alderdom og svaghed" overdrog ham stedet og skiftede med de øvrige børn

Skiftet efter Hans

I skiftet ved Hans' død henvises til et skifte, som blev gennemført, da han overtog farens halvbol i 1750. Det er der mere om nedenfor.

"Hermed göres Kund og Witterligt, at i dag undertegnede dato hodes Skift og Deel paa Sall. Hans Christensens Kocks halv=bol i Klinting, hvilken for 19 Ugers tid ved døden afgangne, og Efterladt sin Enke Lina Hanses med 2de Lavalderlige börn som 1) Kirsten af 2 Aars Alder, til hvis formyndere blev Constituered Jürgen Hansen Bolsmand i Klinting, 2) Anna Maria til hvis formyndere blev Constitueret den tilkommende husbonde herpaa Bolet, Hans Jürssen fra Sarup.

Efterdi nu Enken Lina agter at tiltræde hendes Andet Ægteskab, med [...] Ærl: og Vellagte Unge karl Hans Jürssen fra Sarup, Saa blev dette Skift og Deel fortegnelse foretaget. "

Køer på mark på kobberstik af Wilhelm Heuer ca. 1820. (open.smk.dk).

Boet havde samme skattegæld som tre år før, noteret som et samlet beløb: "Kongl. Majstts. restanter" for perioden fra 1675 til 1745 på sammenlagt 868 rigsdaler og 39 skilling.

Herefter oplystes defuncti brødre og søsters krav - altså den afdødes søskende - Christen og Peter og søster Dorothea, hvor der henvises til skiftet i 1750. Søsteren Kirsten havde allerede afskrevet sit krav tre år før. Efter de tre søskende nævnes "Lorentz Jürssen Enkens broder her i byen", som tilkom 4 rigsdaler og 25 skilling samt "møen Ingeborg Hansdatter", som boet skyldte 3 rigsdaler

Af værdier blev oplyst:

2 Hingster, 2 Hopper, tax. for.....	38 rigsdaler
Et Föll.....	4 rigsdaler og 32 skilling
4e Kiör og en Quie.....	30 rigsdaler og 32 skilling
4 Faar og 1 lam.....	50 rigsdaler og 24 skilling
1 So og 4 Griße.....	4 rigsdaler og 32 skilling"

Efterfølgende opregnes plove, harver, dejtrug, tønder og andre redskaber samt forskelligt indbo, fx en "kaaber kiedel" (kobberkeddel), der blev taxeret til 5 mark og 16 skilling. Herved nåede det samlede beløb op på 126 mark og 17 skilling. Herfra blev trukket en gæld på 95 mark og 44 ¼ skilling, hvorved der blev 30 mark og 19 ¾ mark til deling mellem enken og de to døtre.

Andet ægteskab

Helena Marie, kaldet Lina (nok 1715-1771), blev som nævnt gift anden gang med Hans Jørgensen Kock (1725-1802). Han stammede fra Sarup i Lysabild Sogn.

De fik to sønner Hans Friderich (1757-1758) og Jørgen Hansen Kock (1759-1824). Sidstnævnte var gårdmand i Klinting og gift tre gange. Med sin første kone, Anne Kirstine Hinrichsdatter (1762-1803), fik han Anne Helene (1788-1862), der blev gift Ohl i Sønderborg og Cathrine Maria (1797-1861), hvis mand var Jørgen Jørgensen Hansen Krog. I andet ægteskab var Jørgen Koch gift med Anne Helene Hansdatter (1769-1816), og fik børnene Hans Peter (1805-efter 1860) og Jørgen (1806-1854),

Jørgens tredje kone var Maren Andreassen fra Broager (f. 1777).

En kobberkeddel som denne blev værdisat til 5 rigsdaler i skiftet.

Jørgen Kock boede ved sin død på aftægt hos Christen Kock i Klinting – hvem han var, fremgår ikke.

Linus ældste datter, Kirsten, døde den 10. oktober 1761, og selv afgik hun ved døden 10 år senere den 27. januar og blev begravet 3. februar. Herefter blev Hans Kock gift med enken Ellen Christens (Ca. 1718-1703) i Vollerup, der sandsynligvis var enke efter Christen Christensen, som døde i 1767.

Far fra Høruphav

I skiftet efter Hans Kock nævntes blandt andet Linus bror Lorentz Jürssen, en forkortelse for Jürgensen, som blev benævnt "også her af byen".

Han var født 1717 som søn af Jørgen Lorentzen, der stammede fra Høruphav i Hørup Sogn, og Christine Christiansdatter på Rønhave, som blev viet i Ulkebøl Kirke den 16. oktober 1715.

Jørgen Lorentzen arbejdede muligvis på Rønhaves hollænderi –

"mejeriproduktion", hvor han nævnes at opholde sig ved to dåbsindførelser i 1715 og 1717.

Anden gang med Christian Kaad på Rønhave som fadder. Denne hed i virkeligheden Kaadt og var en tidligere storkøbmand, der var forvalter først på Rønhave og fra 1717 på Nygård.

Helene Maries dåb er ikke fundet, men det kunne være hende, hvor præsten havde glemt at indføje navnet ved dåben 15. december, 3. advent 1715, hvor Jørgen Lauritzen på Rønhave og Christine Christiansdatter fik døbt et barn med "Mons. Hans Kaad fra Sønderborg" som fadder.

Da listerne over begravede i Ulkebøl mangler fra 1722 til 1757, vides det ikke, hvornår Jørgen Lorentzen døde, men i en lægdsoversigt fra 1740 blev bolsmand i Kær, Jürgen Christensen, noteret som Lorentz Jürgensens stedfar.

Lorentz blev gift med Karen (død 1783) og fik i hvert fald to sønner. Den ældste var Jørgen Lorentzen (1757-1813), som var gift med Marie Mette, datter af Hans Hattesen (1759-1847). Nummer to var Claus Lorentzen (1760-1823), hvis kone var Marie Christensen Ley, der var fra Sterning i Hørup Sogn. Efter hans død var hun gift med Berend Helmer.

Sammenstykkede slægtsforhold

Hans Kock var altså søn af Christian Hansen Kock, der var halvbolsmand i Klinting. Hans mors navn var muligvis Kirsten Christensdatter.

Familien er lidt svær at få helt styr på. Hverken Kirsten, Hans eller Christens fødsler er fundet i kirkebogen.

Klinting og Høruphav lå side om side, selvom de lå i hvert sit sogn. Familien Kock havde jorder og forbindelser begge steder.

Christen var muligvis født i 1714, hvor Christen Hansen og Kirsten Christensdatter i Klinting fik døbt en søn. Ved de øvrige børns dåb, og når han var fadder, blev han kun noteret i kirkebogen som Christen Kock, men et par af samme navn blev gift i 1708. Ifølge den transskriberede lægssrulle fra 1740 skulle Christen Hansen Kocks søn Hans være 31, og ved skiftet i 1750 var han noteret som 29 år gammel - altså enten født i 1709 eller 1721. Men da ingen af disse er noteret i kirkebogen kunne 1714 været et "kompromis".

Ved skiftet i 1750 var sønnen Christen noteret som 27 år gammel, hans dåb er ikke fundet i kirkebogen. Den næste søn fik navnet Peter ved dåben 6.p. Trin i 1724 med Christen Christensen i Klinting som fadder. Ifølge Christen Maibøll døde Peter i 1772 i Hørup. Den yngste, Dorothea, var 19 i 1750, og derfor født efter lakunen i dåbsindførelser i Ulkebøl.

Desuden fik Christen Kock i Klintings en søn, som blev

døbt Christen i 1717, men han døde senere samme år. Hverken ved den ældre Christen eller ved Peters dåb nævnes morens navn. Hvis det er den omtalte Kirsten Christensdatter, ville hun være fra midt- til sidst i 40'erne, når man tager i betragtning, at hun må have været 20-25 år ved vielsen i 1708. Det ville ikke være så usædvanligt. Men be- eller afkræftes kan det ikke på baggrund af de eksisterende kilder.

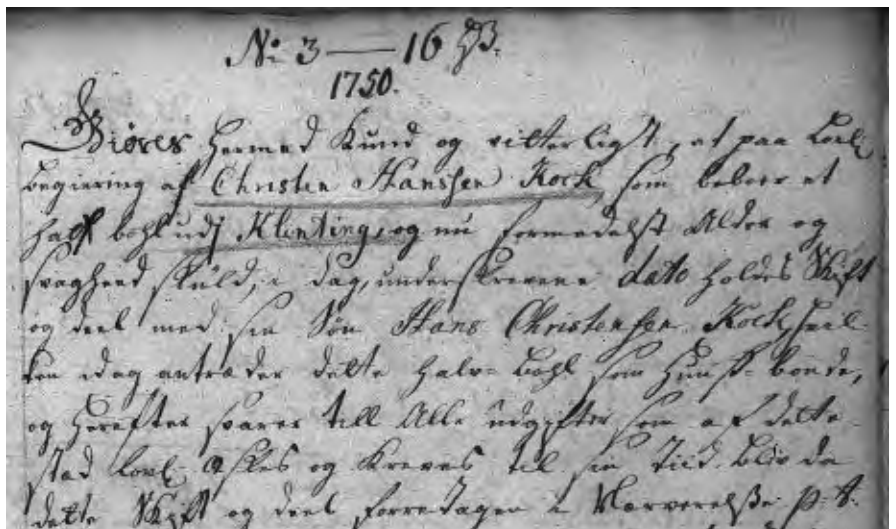
I den liste over bidrag til fattiggassen, som degnen Paul Hammer udarbejdede, blev Christen Kock noteret for et bidrag på 8 skilling i 1737 og 5 skilling i 1741.

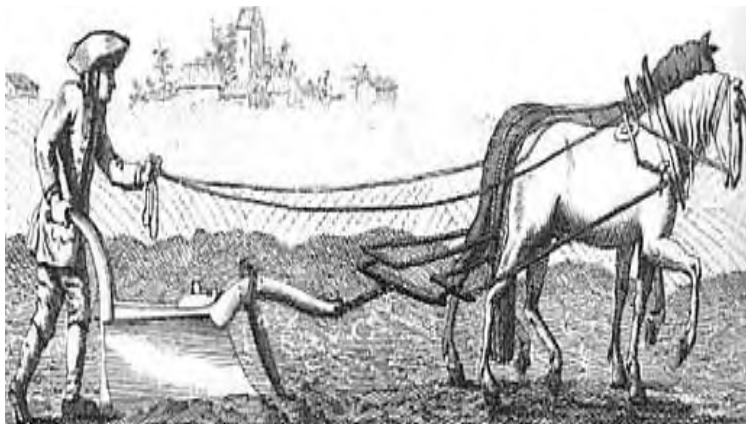
Skifte ved overdragelse af bolet

Som nævnt skiftede Christen Hansen Kock den 24. februar 1750 med sine fem børn ved Augustenborg Herresfogedri, fordi han ønskede at gå på aftægt og overlade sit halvbol i Klinting til sin ældste søn, Hans.

"Gjøres hermed kund og vitterligt, at paa Lovlig Begiering af Christen Hansen Kock, som beboer et

halvt bohl udi Klinting, og nu formedelst Alder og Svaghed skulde i Dag, underskrevene Dato holdes kift og Deel med sin Søn Hans Christensen Kock, hvilken idag antræder dette halv=bohl som Huus-bonde, og herefter svarer till Alle udgifter som af dette stæd lovli afæskes og kræves til sin Tiid blev da dette Skrift og deel foretagen i Overværelse p:t: Sogne-Præst og Diaconus vel ærværdige Hr Pastor Ibsen i Ulkebulle p t. højfyrstlig Herreds Foged Jacob Wilmerding. p.t.

Svingplov på illustration fra 1700-tallet.

Fyrstl: Huuß foged Christian August Steingardt, som og Nerværende Sand og Syens Mand, Jens Petersen Sand Man i Kier Claus Sörensen Sand Man i Ulkebull, Lars Steffensen Syns=Mand sammesteds og Hans Petersen Syns Mand i Vollerup paa følgende Maader: Kongeli Maytts. Restanter, fandtes ved dette Halv=bohl

<i>fra 1675 indtil 1693.....</i>	<i>209 Rigsdaler</i>
<i>fra 1693 indtil 1756.....</i>	<i>79 Rigsdaler, 24, skilling</i>
<i>fra 1756 indtil 1743</i>	<i>317 Rigsdaler, 15, skilling</i>
<i>fra 1743 indtil 1745.....</i>	<i>63 Rigsdaler</i>
<i>.....</i>	<i><u>Summa 868 Rigsdaler, 39 skilling</u></i>

Udgield fandtes ved dette stæd

<i>Skifte Solarium.....</i>	<i>4 Rigsdaler</i>
<i>dets bekostning</i>	<i>1Rigsdaler</i>
<i>Hr Peter Thomsen i Sonderbourg.....</i>	<i>6 Rigsdaler, 12 skilling</i>
<i>Peter Christensen, den [...] Huußbonds broder, kræver 12 mark den [...] Huußbonde Hans Christensen 1:32 mark hvilked. han erklærede er Bonificered med 1 Kierne, 2 Gamle halv=Tønder,5 Siebøtter, og 1 føde-böttte, 1 Gammelt kaer, derfor dette inted Taxeres</i>	
<i>.....</i>	<i><u>SUMMA 2312</u></i>
<i>rigsdalerIndgield fandtes til udgieldens betaling, som En Hest og et hoppe, at Klod, og et Føll, till lige med en Hest foruden den som er først benævned, Taxeret for.....</i>	
<i>2 Kiör og en Quie</i>	<i>18 Rigsdaler</i>
<i>Soe.....</i>	<i>3 Rigsdaler, 16 skilling</i>
<i>1 Quern.....</i>	<i>4 Rigsdaler</i>
<i>4re balliger, og tilligemed en Kornbing</i>	<i>1 Rigsdaler, 32 skilling</i>
<i>En Seng, tax.....</i>	<i>3 Skilling</i>
<i>Vogne, Plove, Harver, Sleder, og dettes til behör.</i>	<i>9 Rigsdaler".</i>

Sønnernes del blev opgjort til hver 6 x 18 Rigsdaler, mens Dorothea fik 12 Rigsdaler.

"2 Skipper land paa Holm-biery

2 dito paa Toften, hvor 4re favne breed, som falder den 3die Ager paa synder siden I

Skip land ved det Ny-Led

Et Engskift udi Eslemos og falder udi Nørmarken, I

sønder Marken, en Ager, kaldes Salbeck paa

2 Skip land, udi Nørre svens-lykke, 2 skip land det som kaldes sellenleide? udi samme Mark, og er

1 skippe land. Derved et Engskift, ved det Ny led".

Herudover blev der omtalt kålhaver og andre mindre jordstykker. Desuden blev der indgået en aftægtsaftale, hvor Hans Kock lovede at forsørge sine gamle forældre.

Skiftede fra skipper i Sønderborg til slægtsgården i Kær

Mette Marie Davidsens far, David Christensen, var gårdmandssøn i Kær og var skipper i Sønderborg i flere år, inden han overtog slægtsgården i Kær.

Dansk Brig malet i 1805 af Niels Truslew. (open.smk.dk).

Mette Marie Davidsen, der var gift med Frederik Peter Jørgensen, var uægte datter af David Christensen og Anne Andresen.

Faren kaldes både ved Mette Maries dåb og konfirmation for "stuprator" i kirkebogen, hvilket betyder kvindeskænder eller voldtægtsmand. Dette er ret sandsynligvis grunden til, at han stod til søs. Af "Søruller for Sønderborg By 1827-1838" fremgår det, at han blev skipper 1. september 1818. Indtil da må han have været styrmand, men det fremgår ikke fra hvornår. Han sejlede blandt andet med briggen "Den Gode Anna" af Sønderborg.

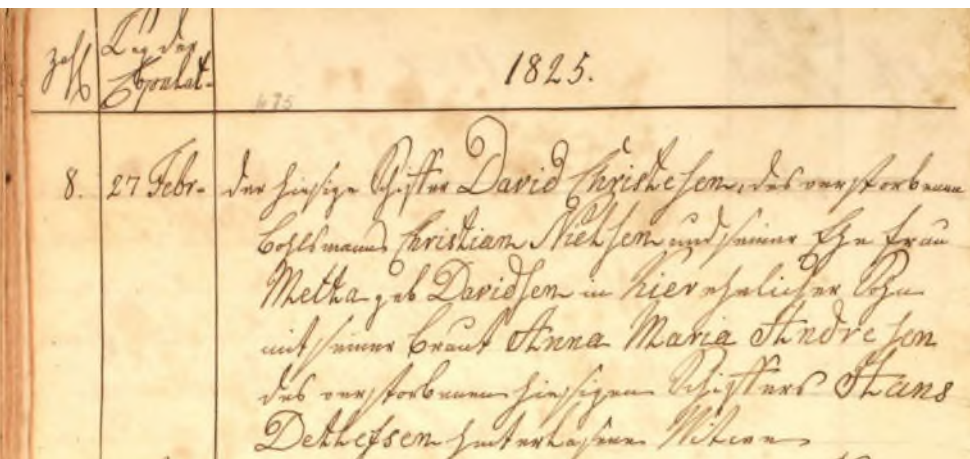
I januar 1825 blev han gift i Sønderborg med Anne Cæcilie Andresen (d. 1843), som var enke efter sønderborgskipperen Hans Detlefsen (1789-1820) og havde fået følgende børn i første ægteskab: Diederich Reimer (1815-1822), Jes (f. 1816), Dorothea Charlotte, samt Hans (1820-1884), der kun var to måneder gammel, da faren døde. Anne Cæcilie var datter af høker i Flensborg, Jes Andresen og Anna Lorenzen. I 1829 fik David og Anne Cæcilie datteren Mette Cæcilie i Sønderborg.

Et skipperhjem omkring 1820-1830 kan have mindet om borgerstuen fra Den Gamle By i Århus med porcelæn og et ildsted, hvor man kan regulere varmen - en form for forgænger for komfuret, der blev opfundet 20 år senere. Ildstedet er fra Hjerl Hede.

Vielsen i kirkebogen

"Der hiesige Schiffer David Christesen, des verstorbenen Bohlmanns Christian Nielsen und seiner Ehefrau Metta geb. Davidsen in Kær ehel. Sohn mit seiner Braut Anna Maria geb. Andresen, des verst. hiesigen Schiffers Hans Detlefsen hinterlaßene verst. hiesigen Schiffers

Hans Detlefsen hinterlaßene Wi(twe)."

På dansk: Herboende skipper David Christesen, søn af afdøde bolsmand Christian Nielsen og hans hustru Metta født Davidsenn i Kær med hans brud Anna Maria født Andresen, afdøde herboende skipper Hans Detlefsens efterladte enke.

Datter boede i Tønder

David og Anne Cæcilies datter, Metta Cæcilie Christensen (1829-1907), var gift med Nis Peter Lorenzen (1825-1908) i Tønder. Deres eneste søn, Johannes Harm Nissen Lorenzen (1865-1904), blev gift i Hamborg Altona med Martha Mathilde Schmitz og fik flere børn med hende. Han druknede, da han faldt overbord fra damperen Belgrano.

Overtog Lindegård i Kær Vesterhave

Den 8. april 1843 overtog David slægtsgården Lindegård i Kær Vesterhave fra sin halvbror Niels Christensen, som var død i januar. Broren havde ingen børn med sin kone, Christiane Eriksen (1772-1855).

Da David havde brug for en kone til at hjælpe med til at drive gården, giftede han sig den 21. september sammeår med enken, Anne Marie Clausen (f. 1787), hvis ældste søn med hendes første mand, Christian Christiansen Lassen (1758-1841), døde to måneder gammel i 1821. Den næste, Christian Lassen, blev født i 1828.

Lindegård lå med marker ned til Allsund. Bygningerne blev revet ned i 1943 og jorderne lagt under nabogården.

Lindegård i Kær, som blev revet ned i 1943 (Ulkebøl Lokalhistoriske Arkiv, Ukendt fotografi).

Langt tilbage på Lindegård

David Christensens aner kan føres flere generationer tilbage på Lindegård. Og hans forfædre var gift ind i de øvrige gårdmandsfamilier i Ulkebøl Sogn.

David Christensen var søn af Christen Nielsen (1753-1811), som er omtalt i "Var fra Vollerup" og Mette Davidsdatter (1757-1829), der blev viet den 6. maj 1780 efter, at hans første kone, Anna Jensdatter (1750-1779), var død i barselsseng. Det første af Christen og Mettes 11 børn, Ann Marie Christensdatter, blev født den 19. november samme år. Hun blev tre år gammel.

En af stuerne i en velhavende gård fra Als på Frilandsmuseet.

Den næste var David, der er omtalt i det foregående kapitel. Herefter fulgte Christen, som døde fem uger gammel i 1785, og året efter blev Anne Kiestina født. Hun blev gift med Jens Peter Petersen i 1811.

1788 fulgte Jørgen, som i 1811 blev gift med Anne Cathrin Jensdatter fra Blandgård i Ullerup Sogn. De havde en søn.

Den næste i rækken, Mette Marie (1791-1870), fik otte børn med Christen Christensen Wadmand i Vollerup, som fik efternavnet Vademand.

To år efter kom Matthias til. Den 22. november 1822 blev han viet i Sønderborg til Anne Kirstina Petersen Nissen, som også var fra Ulkebøl. Det vides ikke, om de fik børn. Hendes farfar var Nis Clausen (1709-1786).

Man drak meget øl, da vandet kunne være farligt. Og ølkrusene stod fremme på bordene i gårdenes stuer.

Herefter fulgte Anna Maria (1795-1820), som fik tre sønner, der alle døde som spæde, med Hans Christian Andresen på Højgård i Ulkebøl Sogn. Han fik syv børn med sin anden kone, Cecilie Cathrine Hammer.

Sønnen Christen døde tre uger efter fødslen i 1798.

Og to år efter fulgte Anne, hvis mand var Niels Christensen (1792-1871) fra Vollerup. De boede i Sønderborg, hvor de fik syv børn. Han havde desuden fire børn med sin første kone, Caroline Magdalene Charlotte Carlsdatter (1784-1824). Anne døde i 1885. Mette var 44, da hun Christen fik deres 11. og sidste barn, Hans, der levede fra 1802 til 1816.

Børn i første ægteskab

Med sin første kone, Anne Jensdatter, havde Christen Jensen herudover to overlevende børn.

Den første var Niels Christensen (1775- 1843), som var gift med Christiane Eriksen (1772-1855) og drev Lindegård til sin død.

Den anden var Marie (1777-1820), hvis mand var Peter Jensen Hoy fra nabogården Frydendal. I hvert fald en af deres tre børn blev voksne, en døde seks måneder gammel og deforuden fik de to dødfødte døtre. Peter havde fire børn med sin første kone, Christine Clausdatter fra Klinting i Ulkebøl Sogn, og i 1830 giftede han sig med Helena Christensdatter Wadmand.

Lindegård i Kær i Ulkebøl Sogn, inden den blev revet ned i 1943. På kortets ses også nabogården Frydendal. (Historiskatlas.dk).

Fik Lindegård efter Mettes far

Mette Davidsdatter (1757-1829) var datter af

David Matzen (1714-1795) og Marren Christensdatter (1722-1799). Den 6. marts 1757 overtog de Lindegård efter hendes far, Christen Karstensen.

Ud over Mette havde David og Marren fem børn. Datteren Anne Marie Davidsdatter, døde 11 år gammel i 1761. Sønnen Christen Davidsen (1752-1833) blev 1787 gift med Anne Nielsdatter Petersen (1744-1828), der havde tre børn med sin første mand, Hans Christensen Kyd (1736-1786).

Den næste i rækken, Mathias Davidsen (1756-1842), var gift med Anne Marie Hansdatter Kyd. De fik en datter og en søn, der døde som ung.

Fire år efter fulgte Karsten Davidsen, som døde i 1831. Flere af hans ni børn med Marie Hansdatter Brock var dødfødte eller døde som små.

Og 1763 døde den yngste søn, Peter, en uge efter fødslen.

Søn førte sag mod sin far

David Matzen var yngste søn af Matz Petersen (1668–efter 1747) og Anna Christensdatter (f. 1672),

hvis forældre er ukendte.

Matz og Anna blev gift i 1694. Fra samme år ses Mads som selvejerbonde i Ulkebøl, og han var tolvmænd i mange år.

I 1727 lagde hans søn, Christen, sag an mod ham, fordi han havde hængt en lås for døren i det hus, som sønnen med myndighedernes tilladelse havde opført på gårdens grund. Matz henviste til, at Christen havde giftet sig mod hans vilje, men retten befalede ham at fjerne låsen, så sønnen kunne flytte ind.

10 år senere betalte Matz 1 mark til sognets fattigkasse.

Storstue med linnedskab og kister til opbevaring i gård på Frilandsmuseet.

Den nuværende Kær Bygade på illustration fra 1859
(Andreas Peter Madsen, SMK Open).

Matz og Annas

børn

Året efter vielsen fik Matz og Anna datteren Anne Matzdatter (1695-1776), der blev gift med Lars Berthelsen (1697-1739) og fik to sønner med ham. Efter hans død, var hun gift med Hans Hansen (1714-1793), som efter hendes død giftede sig med Marie Petersdatter.

Den næste i rækken var sønnen, Christen Madsen (1697-1773), hvis kone, Cecilie Clausdatter, var datter af Claus Nissen og Maren Clausen, der nævnes andetsteds på disse sider. Han fik seks børn med hende, og tre år efter

hendes død i 1759, blev han gift med Metta Petersdatter, som året før var blevet enke efter Peter Jacobsen.

De næste fire børn døde alle som små: Sidsel i 1700, et dødfødt barn i 1702, David i 1703 og Peter (1706-1709).

Den næst yngste var Peter Matzen (1710-1753), som først var gift med Karen Jacobsdatter (f. 1697), der havde seks børn født mellem 1713 og 1723 med Hans Hinrichsen. Hans anden kone var Marren Hansdatter (1715-1789), og de fik fire sønner mellem 1745 og 1750. Efter hans død blev hun gift med Christen Clausen og fik yderligere to sønner i 1756 og 1758.

Matz var søn af selvejerbonden Peter Matzen og Zitsel Clausdatter, som der ikke findes flere detaljer om.

Forbindelser til Kær

Marren Christensdatter (1722-1799) var det ældste af tre kendte børn af Christen Karstensen og Karen Jørgensdatter, som boede på slægtens gård i Kær. Karens forældre er ukendte.

Christen og Karens andet barn var Carsten Christensen (1735-1810), der boede i Kær og tilsyneladende ikke havde børn med enken Karen Clausen, som døde i 1825.

Nummer tre, Christen Christensen (1740-1806), var gift med Maria Dorothea Jensdatter (1745-1819), der stammede fra Ladegårdskov i Kværs, hvor de boede.

To Christen Karstensener

Der levede to mænd ved Christen Karstensen nogenlunde samtidig i Ulkebøl. Den anden var født den 28. april 1695 i Kær, døde samme sted den 8. juni 1772, og fik ingen børn med Ellen Hansdatter, der havde fire børn med sin første mand, Christen Jørgensen.

En af disse to Christen Karstensener var sandsynligvis søn af Karsten Christensen (1638-1709) og Margrethe. Han noteres ved sin død som "af Kær", men om det er "vores" Christen vides ikke.

Toppen af Als med Nordborg og Holm.

Als sat sammen af to dele af J. H. Mansas kort over fra 1851 (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Var fra Vollerup

Mange af Cilia aner i Ulkebøl Sogn stammede fra landsbyen Vollerup, der tidligere var en relativt stor by med 15-17 gårde. I denne del af Ulkebøl kan slægten føres tilbage til omkring 1600.

Christen Nielsen, der altså var gift med Mette Davidsdatter i Kær, var eneste søn af Niels Jørgensen (1724-1782) og Kirsten Christensdatter (1717-1790) i Vollerup.

De havde desuden tre døtre: Den første var Marren Nielsdatter (1750-1784), der var gift med Hans Christensen Ohlsen (1749-1825) og fik seks børn.

Nummer to var Ellen Nielsesdatter (1754-1811), som fik seks børn med Christen Christensen Nielsen (1749-1796) i Vollerup, og en enkelt søn, der døde 10 år gammel, med sin anden mand, Jørgen Jørgensen (f. 1767).

Anne Nielsesdatter (1761-1829) var den tredje i rækken. Hun fik to børn med sin sin første mand, Andreas Petersen Bejerholm (1757-1794), fem med den anden, Peter Hansen Smed (1744-1812), og ingen med den sidste, Andreas Jørgensen (1739-1823).

Sognets tredjestørste by

Vollerup var tidligere den tredjestørste landsby i Ulkebøl Sogn. I listen "Ulkebøll Sognekierckes Thiende och aarlige Indkombst 1589" blev oplistet 15 betalere af kirketienende, og pastor Niels Ludvigsen Harboe, der var præst i Ulkebøl fra 1688 til 1711, opgjorde antallet af tiendeydere i Ulkebøl sogn til 74.

Heraf boede 20 i Ulkebøl, 19 i Kær, 10 i Sundsmark, 17 i Vollerup samt 8 i Klinting. Og han skrev:

"Samme Byer bestaar af nogle smaae og rengere end halve Gaarde". Der blev betalt tiende af rug, byg og havre. Af Ærter og "Tadder" (Boghvede) blev der ikke givet tiende. "Kvægtienden er u-visse og tiender enhver, som hannem lyster, hvorover mand her sjælden bekommer over 5 a 8 Lam. Af et 1 øll gives 1 Sk. af Bistokke, enten mand har faa eller mange, gives mig ikke mere end 1 Sk. Griise, Giæs, Kalve etc. giver mand ikke an. Dog naar intet angives, foræres Præsten af hver mand 4, 5 a 6 Sk."

Harboe fortæller videre over "Festofferet og Indkomsterne af Præstegaardens Landerier".

Kakler på væggen, billæggerovn, der er sluttet til den store bageovn i køkkenet, og kobberkede, der om vinteren oldt vandet varmt

De byer, som denne del af Cilia Iversens forfædre stammede fra, var Kær, Ulkebøl, Vollerup, Skovby, Lysabild ses på kort fra 1800. (Historiskatlas.dk).

Bondegaver var til langt op i 1900-tallet præget af barokkens kunstfærdigt klippede hække.

Anne Marie Jørgensdatter, og de fik sønnen Jørgen. Fire år efter fulgte Karen, hvis mand var Hans Petersen Voigt. Hun døde 1786 i Augustenborg.

Datteren Anna (1738-1804) fik syv børn med Friderik Hammer i Ulkebøl. Og den yngste Helene (f. 1742) boede i Ketting Sogn med sin ægtefælle, Matz Hansen.

Tolvmænd i Ulkebøl

Ellen var datter af Peter Hansen Kyd (1642-1716) og Ellen Christensdatter, hvis livsdata ikke kendes.

Peter Kyd var gårdmand og tolvmænd i Ulkebøl, hvilket vil sige, at han deltog i styrelsen af sognets verdslige og gejstlige anliggender. Han havde først været gift med Magdalena (1631-1693), men hvis de fik børn, var der ingen af dem, der overlevede.

Peter og Ellen blev viet den 24. juni 1694, og året efter blev deres datter Magdalena Pedersdatter født. Hun havde Jomfru Cathrine Lorenzen, præstens datter, Peter Jensen i Kær, Claus Søfrensens i Sønderborg, Ellen Christens af Ulkebøl og Marie N. af Sønderborg som sine faddere. Ellen Christens kan have været Ellen Christensdatters mor.

Efter Ellen fulgte sønnen Hans Pedersen Kyd i 1700. Hans faddere var: Hr. Rötger Kruse i Sønderborg, Christen Kyd i Ulkebøl, Peder Jensen i Kær, Peter Thordsen ved Kirken og Kirsten Kock i Klinting.

1703 kom den sidste til. Og hun blev døbt Synith Pedersdatter med Susanne Lassens i Sønderborg, Christen Kyd, Karen Pedersdatter i Kær og Sidsel Christensdatter i Kær som faddere.

Nyttegaver var et meget vigtigt bidrag til gårdens drift og føden til dens beboere. Her på Frilandsmuseet.

Gårdfolk i Vollerup

Niels Jørgensen blev født i 1724 som det fjerde af de fem børn, som Jørgen Nielsen (1693-1743) og Ellen Petersdatter (1697-før 1730) fik. De var bolsfolk i Vollerup, og Jørgen blev nævnt i listerne over betalinger til fattigvæsenet i 1737 og 1741 for betaling af 10 skilling.

Parret var blevet viet den 18. april 1717 og fik det første barn, Anna, den 24. juli 1718, som døde som barn. Det samme gjorde de næste to: Dorothea Margrethe og Niels, der blev født i henholdsvis 1720 og 1722.

Det vides ikke, om den femte i rækken, Ellen (1726-1811), fik børn med Nicolai Andersen fra Ulkebøl.

Andet ægteskab

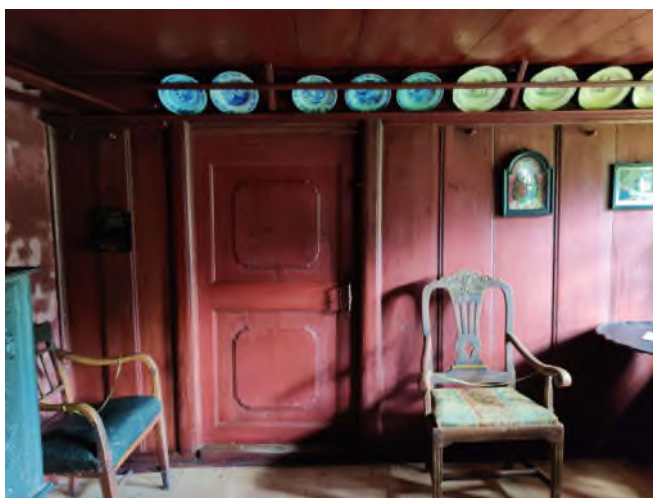
Tidspunktet for Ellen Petersdatters død er ikke kendt, men Jørgen Nielsen var i 1730 gift med

Forskellige faddere

Jørgen Nielsen var søn af Niels Matzen og Anna (1653-1717), hvis baggrund ikke kendes, men parret blev gift i 1691. De var også gårdfolk i Vollerup. Der kan læses mere om dem i kapitlet ”Dobbelt Slægtslinje”.

Fadderne ved Jørgens dåb var tingskriver i Sønderborg Daniel Christensen, Christian Frost og Jens Frost i Sundsmark, Mette Jørgens i Sebbelev og [...] Malkepige på Ladegården. Niels og Anna fik også et dødfødt barn i 1695.

Panelvæg fra sønderjysk gård på Frilandsmuseet.

Andet ægteskab

Efter Annas død blev Niels 1717 gift med Anna Matzdatter, der var enke anden gang efter Jens Hansen på kapellaneriets grund. Med sin første mand, Niels Matzen, havde hun sønnen Matz Nielsen.

Niels Matzens forældre var Matz Nielsen og Birreth (1631-1715), som var gårdfolk i Vollerup. Hun ses i kilderne som Birreth Madses. Dem er der også mere om i kapitlet ”Dobbelt Slægtslinje”.

Landsbyen Skovby i Lysabil Sogn på Preussisk Kort fra 1880, hvor den blev kaldt Schauby. (Historiskatlas.dk).

Balle i Lysabild Sogn

Kirsten Christensdatter stammede fra Skovby i Lysabild Sogn.

Hun var datter af Christen Jørgensen (1674-1729) og Inger Christensdatter (1683-1744).

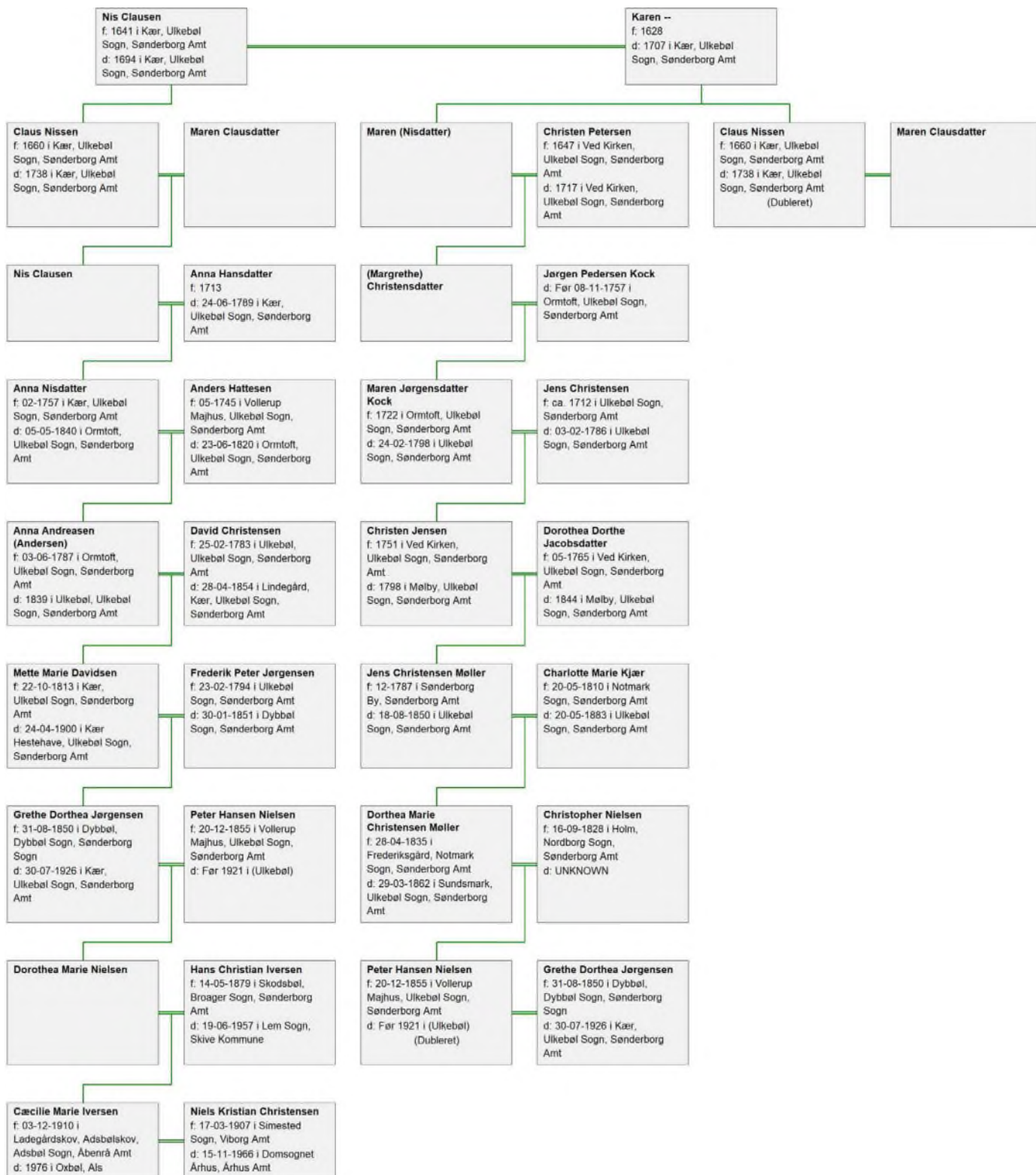
Christen var sandsynligvis søn af forgængeren på gården i Balle, gamle Jørgen Christensen, der var nævnt i Jordebogen for Lysabil Sogn. Denne gård lå mellem Skovby og Skovbyballe.

Landbrugsområde

Lysabild var et typisk landsogn, hvor næsten alle indbyggere levede af landbrug. Sognet hørte under Kegenæsgård, som var under kronen, indtil Kong Christian 4. forærede den til sin kammertjener Thomas Kylling. Herefter købte hertug Hans

den Yngre godset, som han udvidede og forbedrede. Han byggede desuden et slot på to etager, som var omgivet med dybe grave. I 1667 måtte hertug Christian Adolf overlade dette gods og sine andre besiddelser til kronen for at indløse sin gæld. Frederik 5. rev i 1758 den forfaldne bygning ned og byggede en ny. 1764 blev godset overdraget til hertug Frederik Christian af Augustenborg. Det var ejet af Augustenborgerne, indtil deres ejendomme blev konfiskeret efter krigen i 1848.

Efterkommere efter Nis Clausen og Karen

Gift med søsterens mand

Det tyder på, at Anna Andreassen blev boende i Ulkebøl, efter hun fik datteren Mette Marie Davidsen uden for ægteskab. Og da hendes søster døde, giftede hun sig med svogeren.

Den enlængede gård "Krogen" i Ulkebøl. (Fotograf: Hans Jørgen Iversen, 1966 Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie).

Som omtalt i kapitlet "Skiftede fra skipper i Sønderborg..." var Mette Marie Davidsen uægte datter af skipper og bolsmand David Christensen (1783-1857) og Anne Andreassen (1787-1839).

Der er flere ting, der peger i retning af, at det var Mette Maries mor, som var den 44-årige "pige" Anna Andreassen, der i 1828 gift med Lorenz Hansen, som var kådner på gården Krogen i Ulkebøl. Han var i 1818 blevet gift med hendes storesøster, Anne Cathrin (1783-1826). I 1819 fik de sønnen, Hans Nicolai Lorenzen (1819-1875), der var gift tre gange og fik fire børn. Desuden havde Lorenz' far, Hans Lassen, været gift med Anna og Anne Cathrins faster, Margrethe Hattesdatter, som havde flere børn med sine to første ægtemænd. Hun var altså søster til Anne og Anne Cathrins far, Anders Hattesen.

Boede muligvis allerede i husstanden

Det er ret sandsynligt, at Anna og datteren Mette Marie allerede boede hos søsteren og svogeren. I hvert fald nævnes datteren "af Ulkebøl" ved sin konfirmation i palmesøndag den 12. april i 1828.

Anne Cathrin døde den 16. maj, og den 28. oktober 1826 blev han og Anne viet. Lorenz bragte også datteren Birthe Marie Lorenzen (1812-1861), som han havde med sin første kone, Marie Elisabeth Christensdatter (1771-1817), med i ægteskabet. Hans ældste datter, Anne Marie, var død ni år gammel i 1813. Birthe Marie fik fem børn med Hans H. Christensen fra Nustrup Sogn i Haderslev Amt.

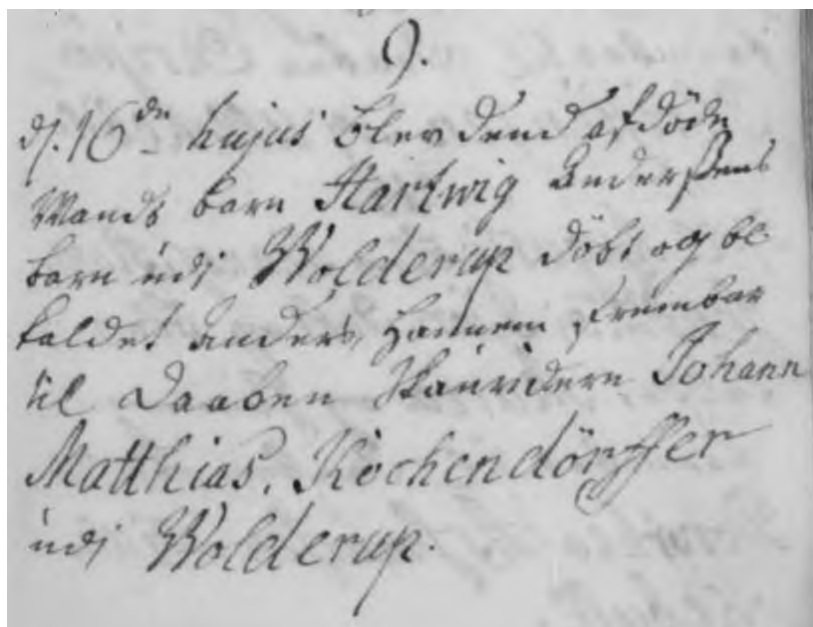
Den 28. maj 1839 døde "Anna Hansen gift med kådner Lorenz Hansen i Ulkebøl". Da han selv døde i 1843 er hans adresse præciseret til "Ved Krogen" i Ulkebøl.

Stue i husandssted på Frilandsmuseet.

Født posthumt

Også Anna Andersens familie stammede fra Ulkebøl, og der var flere slægtsforbindelser mellem grenene. Hendes morfar, Anders Hattesen, var født posthumt – altså efter sin fars død.

Den 16. juni blev den afdøde mands barn Hartwig Andersens barn udi Wolderup døbt og blev kaldet Anders. Holdt over dåben af Johann Mathies.

Anna Andreasen var datter af Anders Hattesen (1745-1820) og Anna Nisdatter (1757-1840). Hun ses også i kilderne som Anne og med patronymet Andersen, Andresen, Andreasdatter og Andersdatter.

Hendes far, Anders Hattesen (1745-1820), var født efter hans far, Hartwig Andersen, døde.

Kådner og inderste

Anders, hvis fornavn også ses stavet som Andreas, var oprindeligt kådner, det vil sige husmand med jord.

Ved den sidste datters fødsel i 1801 var han præsteinderste – det vil sige, at familien lejede sig ind i en lejlighed eller et hus, der hørte under præstegården. Det må pege i retning af, at de boede i bebyggelsen rundt om kirken i Ulkebøl, som tidligere blev kaldt Ved Kirken.

Gift to gange

Anders Hattesen blev første gang gift den 22. november 1777 med Karren, som var datter af Albrecht Petersen i Kær (1726-1782). Hun boede på det tidspunkt i Ormstoft. Hun døde den 9. juli 1782, og Anders blev gift igen i oktober, nemlig den 23. Den nye hustru var som nævnt Anna Nisdatter, og forloverne var Claus Brock og Nis Nissen.

Den daglige stue i mindre gård i Den Fynske Landsby.

Da Andreas og Annas ældre datter, Anna Catharina Andresen, blev døbt den 3. august 1783, var fadderne Anna Maria Hanses fra Hørup, Augusta Hanses fra Kær, Ellen Jørgensdatter fra Ulkebøl samt Claus Brock, Claus Nissen og Christen Clausen Brock fra Kær. Anna Catharina var også kendt som Anne Cathrin, og blev 1818 gift med enkemand Lorenz Hansen Lassen, der var kådner og skrædder i Ulkebøl. Hun døde 1826. Han havde fem børn med sin første kone, og efter hendes død blev han - som omtalt i det foregående kapitel - gift med hendes søster Anna, der var Mette Marie Davidsens mor.

Det næste barn var Hans Andresen, som blev døbt den 10. april 1785 med [...] Jensen af Sønderborg, Andreas Hattesen af Ormstoft, Hans Nissen, Andreas Petersen, An Cathrina Clauses og An Marie Clausdatter i Kær som faddere. Han var præsteinderste som sin sin far, og hans ni børn med Mette Marie Jørgensdatter (1797-1881) fik efternavnene Hansen og Andersen. Han døde i 1858.

Anna – der altså var Mette Maries mor – blev født i 1787.

De næste fire børn døde som små:

Nicolai Andersen Hattesen (1790–1798), Andreas Andersen Hattesen (1793–1795), Marie Kiestine Andersdatter Hattesen (1797-1798) og Marie Kierstine Andresen (1797-før 1803).

Den yngste i børneflokket, Marie Andersen (1801-1879), fik én søn, der døde to uger gammel, med Hans Clausen Brock (1767-1853), som var præsteinderste på Ormstoft og enkemand, da de blev gift. Hendes anden mand var Christen Andresen (1804-1864), der havde to døtre med sin første kone.

Indsidder i Ormstoft

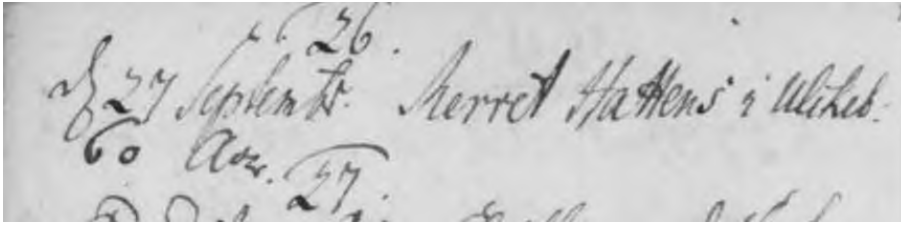
Anders Hattesens far var som nævnt Hartwig Andersen. Han var indsidder i Ormstoft i Ulkebøl Sogn, som nærmest var vokset sammen med Kær. Han blev nævnt ved sine børns fødsler, men der er ikke andre detaljer om hans liv.

Det er muligt, at Anders' mor var den Merrit Hattes i Ulkebøl,

Bebyggelsen omkring Ulkebøl Kirke, der tidligere var kendt under navnet "Ved Kirken".

Merret Hattens i Ulkebøl blev begravet i en alder af 60 den 27. september 1761. Hun var muligvis gift med Hartwig Andersen og dermed mor til Anders Hattesen.

der blev begravet 60 år gammel i 1761. Hun ville i så fald have været 44 ved Anders' fødsel, hvilket ikke ville have været usædvanligt. Men det kan ikke afgøres på grund af hullerne i kirkebogen,

I hvert fald to døtre

Det anses for sikkert, at Hartwig ud over Anders havde to døtre. Den ældste var Anne Chathrine Hattesdatter (ca. 1737-1812), der havde fire børn med sin første mand, Claus Christensen Brock. Efter hans død blev hun i 1777 gift med Jep Thomsen.

Den anden var Margrethe Hartwigsdatter (ca. 1738-1823), som havde seks børn med første mand, Christen Jørgensen. Hun var gift anden og tredje gang med henholdsvis Claus Poulsen og Hans Lassen. En af sidstnævntes sønner af første ægteskab, Lorenz Hansen, var som tidligere omtalt, gift med to døtre af Margrethes nevø Anders Hattesen - Anne Cathrin og Anna.

Gamle rødderi Ulkebøl

Første gang man støder på navnet Hartwig i Ulkebøl var i skattemandtallet for 1589, hvor Harthig Jensen og Claus Hartigsen er oplyst. Og når man går tilbage i Ulkebøls kirkebog, findes der flere med navnet Hattesen og Hartwigsen, men på grund af hullerne, kan mulige forbindelser til Hartwig Andersen ikke findes.

Det er også muligt at Anne Andreasens datter Mette Marie Davidsen var beslægtet med sin mand Frederik Peter Jørgensen, hvis farfar var Jens Christensen Hattesen og oldefar var Christen Hartwigsen, som havde brødrene Peter, Claus og Hans Hartwigsen. Men de eventuelle slægtsforbindelser kendes ikke.

Køkken i et husmandssted på Frilandsmuseet med køkkengrej.

*Stokroser og hegn af
pileflet, ved gård
på Frilandsmuseet*

Tolvmand i Kær

Anne Nisdatter stammede fra en betydende gårdmandsfamilie fra Kær, der var Ulkebøl Sogns andenstørste by efter landsbyen Ulkebøl selv.

Anne Nisdatter, som var gift med Anders Hattesen, var yngste datter af Nis Clausen (1709-1786) og Anna Hansdatter (1713-1789). De er omtalt i kapitlet ”Var fra Vollerup”.

Nis Clausen var gårdmand fra 1733 til 1766 blev 1757 nævnt som tolvmand i Kær. Det vil sige, at han var en af de tolv sognebeboere, som deltog i ledelsen af visse af de sønderjyske sognes verdslige og især gejstlige anliggender.

Nis og Annes ældste søn, Claus Nissen (1736-1812), overtog slægtsgården i 1766 og drev den frem til 1806. Hans

kone Marren Hansdatter Hattesen (1735-1793) var enke efter Jørgen Hansen Kock. Han fik ni børn med sin første kone. Med Syndet Christensdatter havde Claus sønnen Jørgen Clausen, som havde gården til 1828. Men under dennes søn, Claus Jørgensen Nissen, kom gården på tvangsauktion i 1831.

Søn nummer to var Hans Nissen (1742-1825), der fik ni børn med Anne Augusta Jørgensdatter (1747-1819). Herefter fulgte Peter Nissen (1746-1816), som fik syv børn med Karren Pedersdatter. Der er ikke

Udkanten af Kær i 1854 (Tegning af Andreas Peter Madsen, SMK Open).

flere informationer om den næste søn, Nicolai Nissen (f. 1751), mens den yngste, Nis Nissen (1753-1825), havde to børn med Sille Marie Christensdatter Frost.

Gårdmand i Kær

Nis Clausen var det yngste af de seks børn, som Claus Nissen (1660-1738) og hans anden kone, Maren Clausdatter, fik. Claus havde tidligere været gift med, Anna Hansdatter, som han ingen børn havde med.

Deres fem ældste var døtre. Den første var Karen Clausdatter (1696-1776), hvis mand var Peter Hansen. I 1699 døde to døtre: Anna, som var et år gammel og Maren, der var nyfødt. I 1700 fik parret datteren Anna og tre år efter fulgte den næst yngste, Cæcilie eller Zidse Clausdatter, som var gift med Christen Matzen (1697-1773). Hun døde 1759.

Claus Nissen overtog sin kones forældres gård i Kær i 1697 og drev den frem til 1733, hvor han overlod den til sønnen. Ikke desto mindre blev han noteret for betaling af 1 mark til fattiggassen i 1737 i degnen Paul Hammers register og noteret under bolsmændene.

Den omtalte borgmester var købmand Jacob Jensen den Yngre (1629-1689), som var gift med Anne Augusta Jacobsdatter Boldrich og far til flere børn. (Maleri fra epitafium i Sønderborg Kirke).

Klosterbol i Kær

Maren Clausdatter var datter af Claus Clausen (1632-1704) og Anna (1636-1702), hvis baggrund er ukendt.

Claus Clausen var selvejerbonde af et klosterbol i Kær til 1697. Klostret kunne være Sct. Jørgens Hospital i Sønderborg. Han var oplyst i borgmester Jacob Jensens taksation af godset Rønhave som indehaver en gård med Claus Nissen som eftermand – det var hans svigersøn.

Claus og Anna havde også sønnerne Hans og Claus, om hvem, der ikke findes flere informationer.

“Iversens gård ved vejen efter Kær”

Claus Nissen var søn af Nis Clausen og (1641-1694) og Karen (1628 -1707).

De sad på den gård, der omkring 1900 angives at være identisk med “Iversens Gård ved vejen efter Kær”. Gården blev overtaget af Bertel Lassen i 1689 under Rønhaves len. Det vides ikke, om han var beslægtet med Nis eller Karen.

Dobbeltane

Ud over Claus, menes Nis Clausen at have haft i hvert fald seks døtre: Maren Nisdatter, hvis mand, Christen Petersen ved Kirken, er beskrevet i kapitlet ”Kromænd i Ved Kirken”. Gennem hende var han Cilius morfars tiptiptipoldefar. Og da han også var hendes mormors tiptiptipoldefar, nedstammede hun altså fra ham to gange. (Se slægtstræet i næste kapitel).

Datteren Karen Clausdatter (1695-1776) var gift med Peter Hansen Sørensen.

De næste tre døtre døde som små: Anna et år gammel i 1699, Maren efter fødslen i 1699 samt endnu en Anna omkring fødslen i 1700.

Endelig var den yngste, CecilieClausdatter (1703– 1759), mor til seks børn med sin mand, Christen Matzen (1697-1773).

Stue med alkovevæg i den Alsiske gård på Frilandsmuseet. Uanset hvor i landet man boede, sad man halvt op og sov i alkovern, der var placeret i de daglige stuer, køkkener og andre steder. Og lågerne kunne lukkes til for at holde på varmen i de kolde vinternætter.

Dobbelt slægtslinje

Det er stadig i Ulkebøl, at Anna Hansdatters aner skal findes. Her var de gårdfolk og kan føres tilbage til omkring 1600. Og hun nedstammede fra to sønner af Matz Nielsen og Birreth.

Anne Nisdatter mor, Anna Hansdatters forældre var Hans Matzen (1650 -1735) og Anna Petersdatter (d. 1755), som var gårdfolk i Vollerup, og blev gift i 1696. De to Annaers baggrund kan man læse om i kapitlet ”Tolvmand i Kær”.

Første ægteskab

Hans Matzens første kone Maren var død året før året før hans ægteskab med Anna.

Med Maren havde han sønnen Matz Hansen, der døde i 1762 Ved Kirken. Han havde fem børn med Maren Christiansdatter (1667-1783).

Det vides ikke, om en af de andre sønner, Hans Hansen, havde børn med sin kone Anne Sophie Jensdatter.

De to sønner, Peter Hansen og Jacob Hansen, døde efter deres fødsler i 1693 og 1694. Peters faddere var ”Peder Kammertjener paa Augustenborg”, hans morfar Peter Christensen i Vollerup, samt Peter Matzen i Kær, Christen Jørgensens søn i Vollerup, Karen Peders i Kær og Lauritz Myrbjergs datter hos Jørgen Foged i Augustenborg.

Da den næste søn, Jacob, blev døbt året efter, var fadderne Ewald Køkkenskriver og Hans Kræmer, begge Augustenborg, Peter Jørgensen, Vollerup, Syndith Peters i Kær og Karen Matzdatter på Ladegården.

Herudover havde Hans og Maren datteren Karen, som 1705 blev gift med Henning Henningsen. De fik syv børn, og han havde allerede tre børn med sin første kone, Auguste Jørgensdatter

Anna nævnt blandt bolsmændene

Med Anna fik Hans først sønnen Peter Hansen (1700-1771), som der ikke findes flere informationer om. Den næste, Christen Hansen Skreder (f. 1703), blev i 1760 gift med Marie Christensdatter (1738-1815), og de fik datteren Anne Marie Christensdatter året efter. Marie blev i 1772 gift med Hans Hansen Møller, og fik en søn med ham, der dog kun blev 12 år gammel.

I 1707 døde datteren Maren under et år gammel. Året efter kom endnu en søn, der blev døbt Jacob (1708-1755), og som 1740 blev gift i Hørup med Inger Jørgensdatter (1700-1775). De fik ingen børn. Inger blev året efter Jacobs død gift med Christen Jørgensen.

Efter Hans' død blev Anna 1737 nævnt for betaling af 1 mark til sognets fattigkasse, og var noteret under bolsmændene i Vollerup.

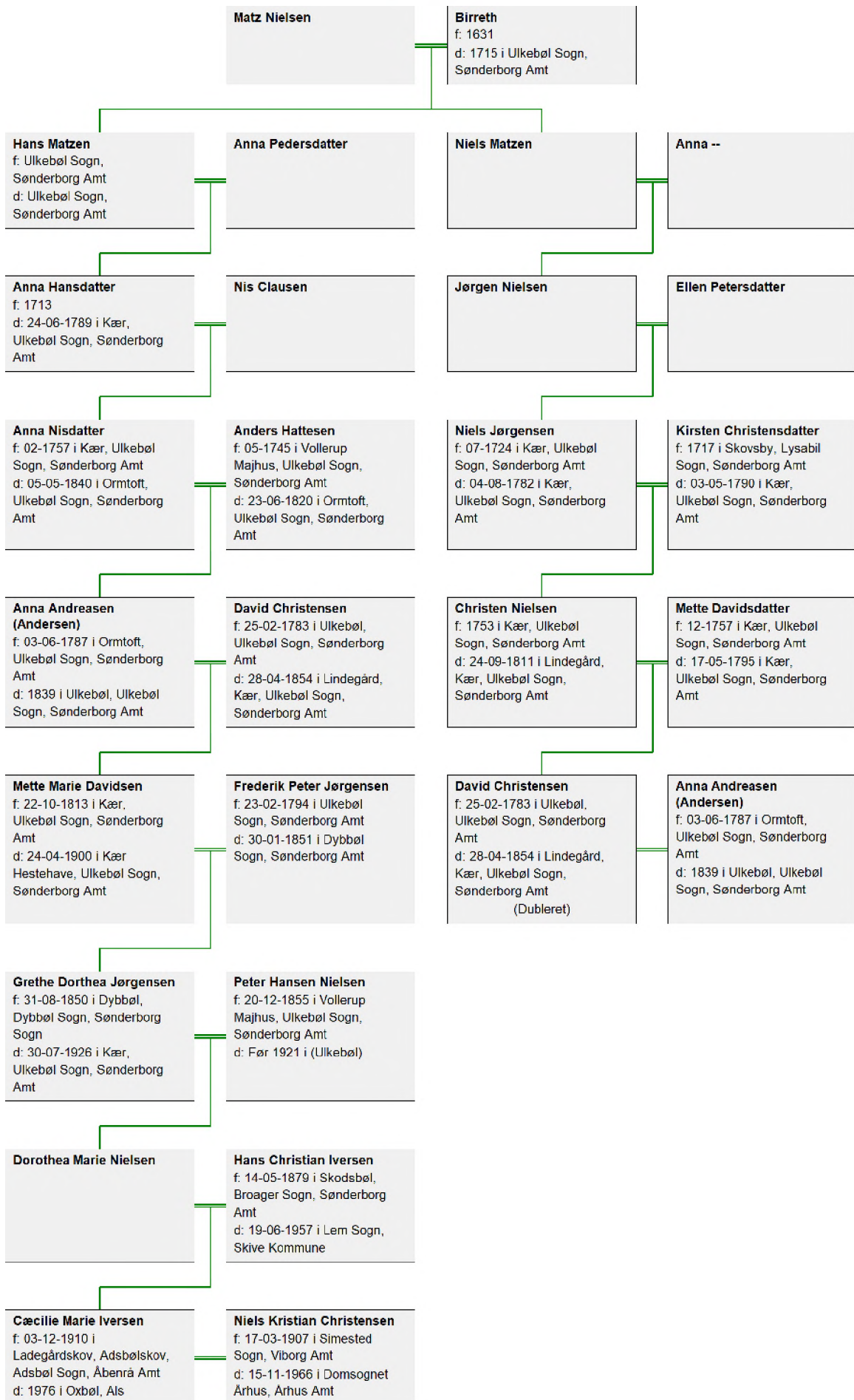
Mor med ukendt baggrund

Hans Matzen var søn af Matz Nielsen og Birreth (1631-1715). Hun ses som Birreth Madses, men har måske været datter af en Hans eller Jacob, da var navnene på to af deres sønner. Det fremgik ikke præcis af kirkebogen, hvor de boede.

Kig gennem stuer i gård på Frilandsmuseet.

Den dobbelte slægtslinje efter Matz Nielsen og Birreth

Rosenhaven ved alsisk gård på Frilandsmuseet.

Udover Hans havde Matz og Birreth også sønnen Niels, som med sin første kone fik sønnen Matz i 1682. Med kone nummer to, Anna Nielses (1654-1717), fik han sønnen Jørgen i 1692, der er omtalt i kapitlet "Var fra Vollerup". Dermed nedstammede Mette Marie Davidsen fra to sønner af Mads og Birreth.

Niels og Birreth havde også datteren Karen Matzdatter (1665-1701), hvis mand, Jørgen Jørgensen, tidligere havde været gift med Merret Andersdatter og Mette. Det vides ikke, om hun havde børn.

Og endelig havde de sønnen Jacob Madsen. Han havde fire sønner med sin kone.

Fem børn

Anna Petersdatter var datter af Peter Christensen og Anna (1631-1704), der ses som Anna Peters. De var også gårdfolk i Vollerup, men deres forældre kendes ikke.

Peter og Anna havde i hvert fald fem børn, men på grund af hullerne i Ulkebøl kirkebog vides det ikke, hvornår de blev født eller hvilke år, de døde. Bortset fra den yngste.

Datteren Karen Petersdatter var gift med Peter Petersen og fik fire børn, der alle var født i Sønderborg, men må være flyttet til Ulkebøl, hvor de alle boede ved deres død.

Endnu en søn, Claus Petersen, fik seks børn i Ulkebøl med Anna Jensdatter.

Om sønnen Anders Petersen vides det, at han døde i 1757. Han fik seks børn med Kiestin Christensdatter Vadmand (1691-1773).

Den yngste, Christen Petersen, var gift med Kirsten Christensdatter Schnitger. De boede Vollerup og fik fire børn.

Afslutning

Hermed er vi nået til vejs ende med beskrivelsen af Cæcilie Marie Iversens aner. Som vist stammede de hovedsageligt fra det sønderjyske område koncentreret omkring Broger og Ulkebøl og Nordborg. I Broager var slægten i mange generationer var indester og håndværkere og måske husmænd.

I Ulkebøl og Nordborg var der tale om en blanding af bønder, husmænd og håndværkere, og det samme gjorde sig gældende i de øvrige alsiske sogne, hvor Cilias aner stammede fra. Ligesom Ærø, var de alle del af den nordlige del af hertugdømmet Slesvig.

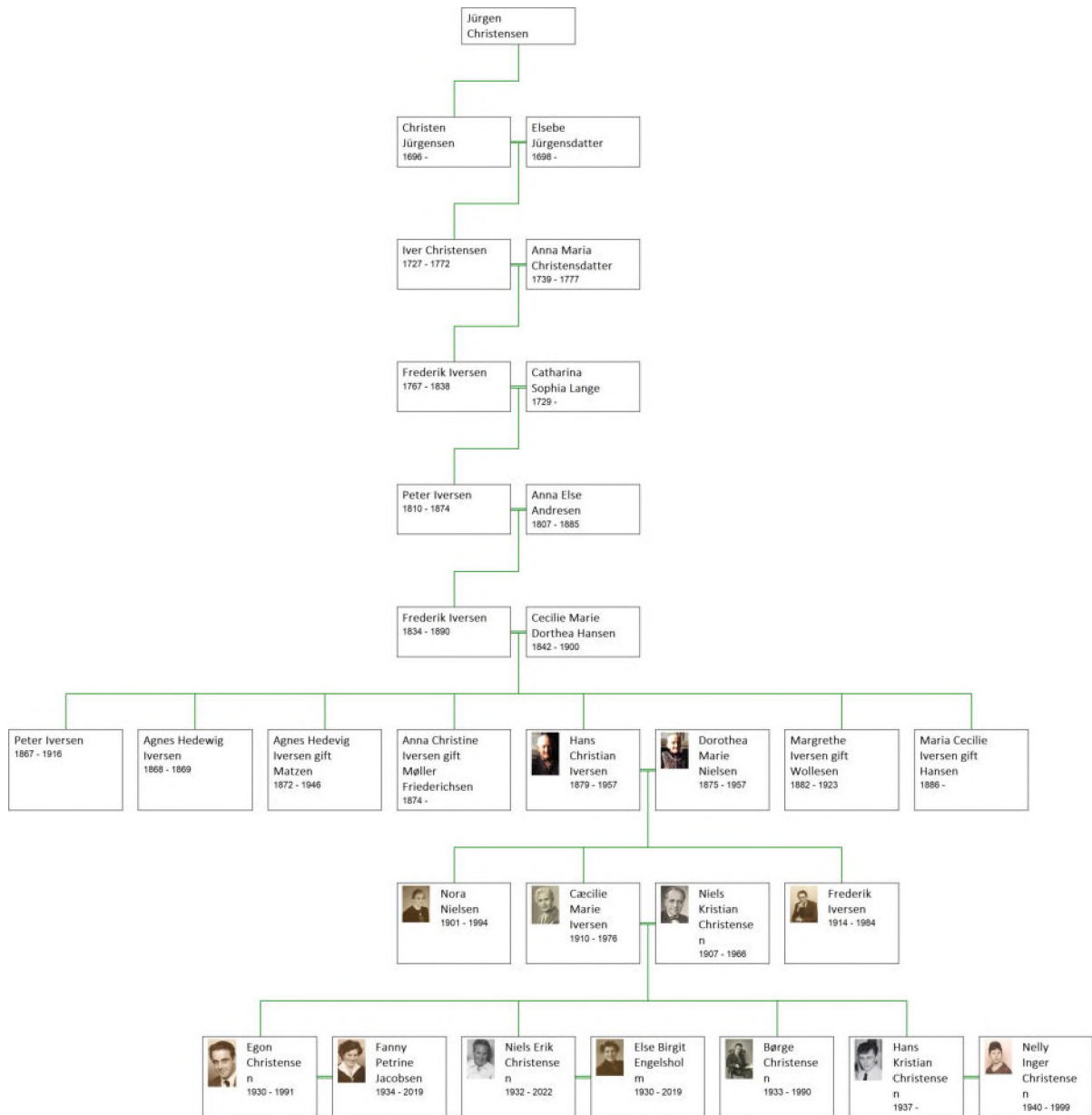
Også Cilias aner på Helnæs var gået fra at være velhavende bønder til husmænd, der i høj grad har levet af fiskeri. Og der var tætte forbindelser mellem Helnæs og det sønderjyske område.

At Slesvig var del af det Tysk-Romerske rige, kan have været medvirkende til, at flere forfædre indvandrede fra den nordtyske ø Rügen og Preussen længere sydpå til landskabet Angel i Slesvig og længere op i Sønderjylland. Krige og invasioner kan have været en medvirkende årsag til migrationen. Også anerne i Angel var en blanding af bønder, husmænd og håndværkere.

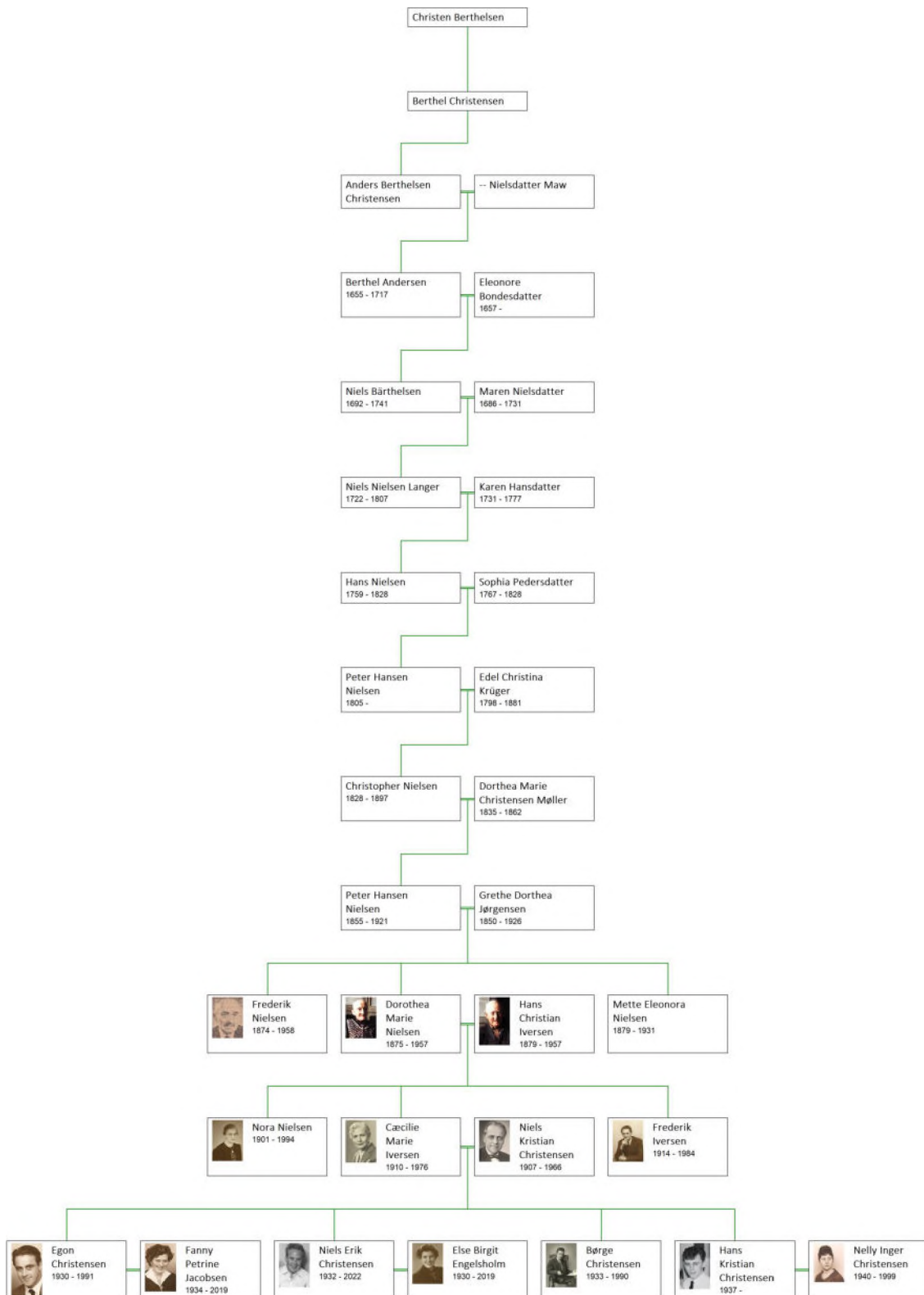
Andre af Cilias aner stammede fra Ribegnen og marskegnene i det sydvestjyske område, der var del af det danske kongerige og ikke hertugdømmerne. Disse områder var enten prægede af kampen mod havet og oversvømmelser eller de sandede og fattige jorder.

Cæcilie Marie Iversens fars søskende og aner

Cæcilie Marie Iversens mors søskende og aner

Kilder og litteratur

- Arkivalier Online, Rigsarkivets scannede arkiver: Folketællinger, kirkebøger, skifter, tingbøger med videre på sa.dk
- Arkivalier fra Den Sønderjyske Hjælpekasse på Rigsarkivet i Åbenrå
- Asmussen, Andreas, "Tumbøl Bol", manuskript
- Bo, Morten: mortenbo.com
- Christensen, Ib: www.aerogenealogy.dk
- Christensen, Hans Kristian Nedskrevne barndomserindringer, 2007
- Christensen, Martin Iversen, Bondeslægt med aner blandt rådmænd, præster og uradel - En slægtshistorie fra Himmerland, Familiens Historier, Bind 1. 2021
- Christensen, Martin Iversen: www.familienshistorier.wordpress.com
- Chronik des kirchspiels Steinberg, Band II/I
- Chronik der Kirchspiel Quern und Neukirchen
- Danmark Set fra Luften, Det Kongelige Bibliotek
- Det Kongelige Biblioteks Kort- og Billedsamling
- Danmark Set fra Luften, Det Kongelige Bibliotek
- Det Kongelige Biblioteks Kort- og Billedsamling
- Eriksen, Mikkel, Rise Sogns Gårde
- Falkenstjerne, F, og Anna Hude "Sønderjydske Skatte- og Jordebøger fra Reformationstiden, udgivet af Rigsarkivet" (<https://dis-danmark.dk/bibliotek/911543.pdf>)
- Frandsen, Helge Qvist, "Genforeningen har haft stor betydning for skolen" i Kristeligt Dagblad, 8. december 2019.
- Hansen, Karl "Fra Bryndum Sogn. Ældre og nyere minder, ved Gaardejer". I "Fra Ribe Amt" 1915-1918
- Hansen, Karl "Fra Bryndum Sogn. Ældre og nyere minder, ved Gaardejer". I "Fra Ribe Amt" 1915-1918
- Helmer, Erik, Genoptryk af de gamle gårde på Helnæs, Boesamfundet 2016
- Korse, August: Alfabetiske registre til Broager Sogns Kirkebøger 1695-1874 og 1874-1958. Tilgængelige på arkivalieronline.dk
- Krogsgaard, Jens Kristian Kjær, "Anetræ for familien Krogsgaard og mange Abetræ flere" på www.Krogsgaard.name
- Kromann, Erik B. Træk af Ærøs historie: på marmus.dk
- Nissen, Jens Axel, www.alsnissen.dk – slægtshistorisk hjemmeside
- Pommerscher Greif e.V på www.pommerscher-greif.de/ortsuebersicht.html?userort=ALTHE1JO64QP
- Madsen, Jesper, "Fra Jerne og Skads Sogne". I "Fra Ribe Amt" 1910. Maibøll, Christian, "Maibøll-Slægten fra Als gennem 300 Aar, udgivet 1944",
- Maibøll, Christian, "Anetavle for Parcellist Jørgen Christensen Kock i Spang, Ulkebøl Sogn", 1955. Maibøll, Christian: Transskriberede Kirkebøger for Ulkebøl
- Maibøll, Christian: „Skotøjsfabrikant Jørgen Andresen Petersen og Hustru Meta Marie Frost, deres Forfædre og Efterkommere“
- Raben, J., Ulkebøl Kirke og et udpluk af sognets historie, 1929
- Raben, J. "Fra Ulkebøl Sogn, XV Hefte", 1939
- Raben, J. "Minder fra Asserballe Sogn", Hefte XXXVIII, 1959
- Schubert, Franz og Joachim Memmert. "Trauregister aus den ältesten Kirchenbüchern Schleswig-Holsteins : von den Anfängen bis zum Jahre 1704 / Bd. 16 , Flensburg und Angeln. I "Quellen und Schriften zur Bevölkerungsgeschichte Norddeutschlands", Göttingen 1997 (ISBN : 3893642889)

”Stammbaum der Familie Brodersen aus Thumbby” m.m. i Hans Clausen Brodersens privatarkiv i Studieafdelingen og Arkivet Forskningsafdeling ved Statens museum for kunst online samlinger: open.smk.dk
Thomsen, Lars Boe ”Boernes Slægtsbog”
Thøgersen, Hanne ”Aner, familie og slægt, fra konger til almuelemmer på www.hannet.dk
Vester Nebel Sognearkiv på: www.vnsa.dk
Ærøskøbing Byfogeds arkiv, Ting- og skifteprotokol 1625-1634.
Ærø Kulturlandskab – Landsbyen Store Rise på Ærø, Ærø Natur- og Energiskole, 1996.

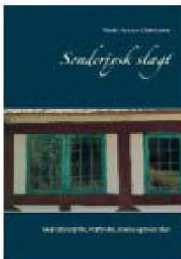
Webkilder

www.boeslaegten.dk
www.boernefrahelnaes.dk
www.boesamfundet.dk
<https://de.wikipedia.org/wiki/Ralswiek>
[https://de.wikipedia.org/wiki/Altenkirchen_\(R%C3%BCgen\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Altenkirchen_(R%C3%BCgen))
<http://www.kirche-mv.de/Nord-Ruegen.1073.0.html>
<http://www.kirche-altenkirchen-ruegen.de><http://altenkirchen.kreis-ruegen.de/>
<https://de.wikipedia.org/wiki/Loburg>
[http://wiki-de.genealogy.net/Die_Kirchenb%C3%BCcher_der_evangelischen_Kirchen_in_der_Provinz_Sachsen_\(1925\)/9](http://wiki-de.genealogy.net/Die_Kirchenb%C3%BCcher_der_evangelischen_Kirchen_in_der_Provinz_Sachsen_(1925)/9)
<https://www.archion.de>
https://de.wikipedia.org/wiki/Bergen_auf_R%C3%BCgen <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/soenderjysk-historie-fra-aar-1000-og-frem/>
<https://da.wikipedia.org/wiki/Navnelov>
https://www.sdu.dk/da/om_sdu/fakulteterne/humaniora/nyt_hum/christian4_og_heksene
<https://videnskab.dk/kultur-samfund/hvorfor-blev-hekse-pludselig-henrettet-under-christian-4>
<https://natmus.dk/historisk-viden/danmark/renaessance-1536-1660/heksetro-i-renaessancen/chr-4s-forordning-om-hekse/>
<https://da.wikipedia.org/wiki/Heksejagt>
<http://www.historieonline.dk/temaer-9/arstidens-skikke-14-14-14/sankt-hans-27-27-27/heksen-i-folketroen>
www.wiki.dis-danmark.dk/index.php/Invaliden%C3%A6vn
www.museum-sonderjylland.dk
<http://bentsbane.dk/tyskland-og-danmark-vadehavet-ii-stormfloderne-i-vadehavet/>
<http://www.historiskatlas.dk>

Bind i serien "Familiens Historier"

Boudeslægt med aner blandt rådmænd, præster og uradel
En slægtshistorie fra Himmerland
Familiens Historier, bind 1
Første udgave 2021, anden udgave 2023/2024

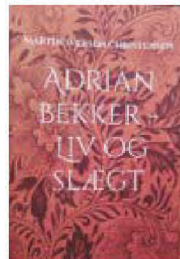
Sønderjysk slægt
Med sydvestjyske, vestfynske, ærøske og tyske islæt
Familiens Historier, bind 2
Første udgave 2021, anden udgave 2023/2024

Slægten fra Vindeby
Del 1 Af historien om en familie om en familie med rødder på Tåsinge, Fyn, Langeland, Jylland og Tyskland
Familiens Historier, Bind 3
Første udgave 2022, anden udgave 2023/2024

Tråde til Tåsinge
Del 2 Af Historien om slægten i Vindeby med rødder på Tåsinge, Fyn, Ærø, i Jylland og Tyskland samt blandt Hollænderbønder
Familiens Historier bind 4
Første udgave 2022, anden udgave 2023/2024

Adrian Bekker - Liv og Slægt
Herredfogeden fra Hollænderbyen
Familiens Historier, Bind 5
Første udgave 2022, anden udgave 2023/2024

Gårdfolk, Husfolk og Byboere
Aner fra Vestsjælland, Langeland, Als og Tyskland
Familiens historier, bind 6
Første udgave 2024

www.familienshistorier.wordpress.com

I andet bind af Familiens Historier er vi kommet til Cæcilie Marie Iversen og hendes familie, og fokus er den sydlige del af halvøen med afstikkere til de tilstødende egne og tråde til forskellige dele af Tyskland. Cilia, som hun blev kaldt, var min farmor. Hun var født 1910 i Sønderborg, som dengang var i Tyske Kejserrige, og hun døde i 1976 i Oksbøl, efter at have boet flere steder i Jylland. De fleste af hendes aner stammer fra Broagerland og Nordborg og Ulkebøl på Als. I tillæg til de sønderjyske aner er familie ved Vesterhavet og på Ribegnen samt Ærø og Helnæs. Hendes tyske aner kom fra halvøen i Angel i Slevig, Magdeburg og Rügen.

Martin Iversen Christensen er cand.mag i historie og arbejdede i en årrække som redaktør og er i dag folkeskolelærer. "Sønderjysk slægt" er resultatet af mere end 10 års slægtsforskning og er andet bind i serien "Familiens Historier". Første bind med titlen "Bondeslægt med aner blandt rådmænd, præster og uradel" handler om Cillas mands slægt.

